

Хайсам ибн
Мухаммад Сархан



ҒИБАДАТШЫНЫҢ ҰСТАНЫМЫ

және діндегі
фиқһтың түсіндірмесі



ХАЙСАМ ИБН МУХАММАД САРХАН

ҒИБАДАТШЫНЫҢ ЖОЛЫ

және діндегі фикһтың түсіндірмесі

1445/2024 ж.

Хайсам ибн Мухаммад Сархан

Ғибадатшының жолы және діндегі фикһтың түсіндірмесі. –
Мәдина, 2024. – 238 б.

ТҮСІНДІРМЕГЕ АЛҒЫСӨЗ

Аса Мейірімді, ерекше Рахымды Аллаһтың атымен

Барлық мақтау біз Оны ғана мақтап-мадақтайтын және Одан ғана жәрдем мен кешірім сұрайтын Аллаһқа тән. Нәпсіміздің жамандығы мен жаман істеріміздің кесірінен Аллаһтан пана тілейміз. Аллаһ кімді тура жолға салса, оны ешкім адастыра алмайды. Ал Ол кімді адастырса, оны ешкім тура жолға сала алмайды. Серігі жоқ жалғыз Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ екеніне куәлік етемін және Мұхаммад - Аллаһтың құлы әрі Елшісі екеніне куәлік етемін.

«Әй иман келтіргендер! Аллаһтан шынайы қорқумен қорқыңдар да, мұсылман болған күйде ғана өліңдер!» («Әли Имран» сүресі, 102-аят).

«Әй адам баласы! Сендерді бір кісіден (Адам атадан) жаратқан және одан оның жұбайын (Хауа ананы) жаратып, ол екеуінен көптеген ер, әйелді таратқан Раббыларыңнан қорқыңдар. Соның атымен өзара сұрайтын Аллаһтан қорқыңдар және туысқандық байланысты үзуден сақтаныңдар. Шәксіз, Аллаһ сендерді бақылаушы!» («ән-Ниса» сүресі, 1-аят).

«Әй иман келтіргендер! Аллаһтан қорқыңдар да, дұрыс сөз сөйлеңдер. Аллаһ істеріңді оңалтып, күнәларыңды жарылқайды. Сондай-ақ кім Аллаһқа, Елшісіне бой ұсынса, әрине сол ұлы табысқа ие болады!» («әл-Әхзаб» сүресі, 70 – 71-аяттар).

Ал содан соң:

Бұл «Минхаж әс-саликин уа таудых әл-фиқһ фи-д-дин» кітабы фиқһ саласындағы ең толық баяндамалардың бірі болып саналады, әрі ол фиқһ мәселелерінде орын алған келіспеушіліктерге сілтеме жасамаған үлгіде, ең дұрыс болған нәрсеге нұсқауды көздейді. Сондай-ақ бұл кітапта автор өзі дұрыс деп санаған нәрсені

Құран мен Сүннетте келген дәлелдермен дәйектеуге ұмтылады, әрі ол, Аллаһ Тағала оны рахымына бөлесін, осыны өте жақсы үлгіде жасай білді. Бір топ ғұламалар бұл еңбекті оқып зерделеуді әрі оған лайықты көңіл бөлуді ұсынады. Міне, сондықтан біз бастауыш деңгейдегі білім талап етушілерге арналған оның жаңаша нұсқасын шығаруды жөн көрдік. Ондағы сұрақтар автор нұсқағысы келген мағыналарды ашатын жеке тақырыптарға бөлініп реттелген. Біздің бұл кітапты қайта өңдеп жазу әдістемеміз төмендегі нәрселерге саяды:

- Кітаптың мәтінін оған лайықты көңіл бөле отырып келтіру;
- Мәтінді кестелерге көк түспен енгізу;
- түсіндірушінің толықтыруларын негізгі мәтіннің ішіне шаршы жақшалар арқылы қара түспен, ал мәтіннің шеттеріне - көк түспен енгізу;
- Автордың (Аллаһ оны рахымына бөлесін) айтқандарына қосымша түсініктеме беру, мысалы, қосымша жазаларды көрсету немесе тақырыптардың басында, қажет болған жағдайда, жаңа қысқаша толықтырулар енгізу.

Біз қосымша мәліметтердің көбін осы кітаптың авторы – Абд әр-Рахман әс-Сағдидің шәкірті, көрнекті ғұлама шейх Мухаммад ибн Салих әл-Усайминнің (Аллаһ Тағала оны рахымына бөлеп, күнәларын кешірсін) «әш-Шарх әл-мумтиғ ғалә зәд әл-мустақниғ» және «Фатх зи әл-Жәләли уә әл-Икрам би-шарх Булуғ әл-марам» атты кітаптарынан келтірдік. Аллаһ Тағаладан бұл еңбекті бізден қабылдап, Өзінің ардақты Дидары үшін ықыласты және әрбір оқырман мен тәлімгерге пайдалы етуін сұраймыз, өйткені Ол Естуші, Білуші.

АВТОРДЫҢ АЛҒЫСӨЗІ

Аса Мейірімді, ерекше Рахымды Аллаһтың атымен

Біз Одан көмек сұраймыз

Барлық мақтау біз Оны ғана мақтап-мадақтайтын және Одан ғана жәрдем мен кешірім сұрайтын Аллаһқа тән. Нәпсіміздің жамандығы мен жаман істеріміздің кесірінен Аллаһтан пана тілейміз. Аллаһ кімді тура жолға салса, оны ешкім адастыра алмайды. Ал Ол кімді адастырса, оны ешкім тура жолға сала алмайды. Серігі жоқ жалғыз Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ екеніне куәлік етемін және Мухаммад - Аллаһтың құлы әрі Елшісі екеніне куәлік етемін.

Ал содан соң:

Бұл фиқһ саласындағы қысқартылған кітап, онда мен сұрақтар және дәлелдерді біріктіріп, олардың ішіндегі ең маңыздыларымен және пайдалыларымен ғана шектелдім, өйткені бұл тақырыптар өте маңызды. Мен көбінесе тек (Құран мен Сүннеттегі) мәтінді атап өтумен шектелемін. Өйткені ондағы үкім анық әрі бастапқы деңгейдегі білімгерлердің есте сақтауы үшін жеңіл және оларға түсінікті.

- **Білім** – бұл ақиқатты дәлелдер арқылы танып білу.

- **Фиқһ** – шариғи үкімдерді Құраннан, Сүннеттен болған дәлелдер мен ғұламалардың бірауызды келіскен пәтуалары (ижма), сондай-ақ шариғи тұрғыдан дұрыс салыстыру (қияс) арқылы танып білу.

Сондай-ақ, мен кітаптың тым ұзартылуынан қорқып, тек жалпыға белгілі дәлелдерді айтумен ғана шектелемін, ал егер қайшылықтар туындайтын мәселе қозғалса, онда мен шаригат дәлелдеріне сүйеніп, өзім басымдырақ деп санайтын пікірді айтумен ғана шектелемін.

Маңызды сұрақ: Біз фиқһ саласын не үшін оқып үйренеміз?

Жауап: Ғибадат екі сипатсыз қабыл болмайды.

Ықылас	Ілесу
Жалғыз Аллаһқа, оған серік қоспай және көзбояушылықсыз (риясыз) жақындауды қалау. Осы себепті біз бірқұдайшылық (таухид) ғылымын да оқып үйренеміз.	Мухаммад Пайғамбар ﷺ әкелген шариғатқа ілесу. Осы себепті біз фикһ ғылымын зерттейміз.

Шариғи үкімдер (заңдар) екі түрге бөлінеді:

1) Әл-Әхкам [әт-таклифия (адамға жүктелген жауапкершілік негізіндегі үкімдер)], олар бесеу:

Үкім	Анықтама	Шегі	Басқа атауы
1. Уәжіп (міндетті)	Адам оны жасағаны үшін сауап алатын, ал тастағаны үшін жазаға тартылуға (лайық болатын) амал.	Заң шығарушы (Аллаһ) орындалуы міндетті деп бекіткен амалдар.	Фард, фарида, хатм, ләзим.
2. Харам (тыйым салынған)	Уәжіпке қарама-қарсы амал.	Заң шығарушы (Аллаһ) қалдыруы міндетті деп тыйым салған амалдар.	Мухаррам, мамнұғ.
3. Макрух (құпталмайтын)	Адам оны қалдырылғаны үшін сауап қарастырылған, бірақ оны жасағаны үшін жазаланбайтын амал.	Заң шығарушы (Аллаһ) тастауды бұйрыған, бірақ тастау міндетті болмаған амалдар.	Мубағғаз (қабылданбайтын).

4. Маснун (құптаулы, абзал)	Құпталмай- тын (макрух) амалдарға қарама-қарсы амалдар.	Заң шыға ру шы (Аллаһ) бұйырған, бірақ жасалуы міндетті болма ған амалдар	Сунна, мустахабб, нәфл, мандуб, рағиба, фадылә.
5. Мубах (рұқсат етілген)	Жасалғаны немесе қалды- рылғаны үшін не сый не жаза қарастырыл- маған амал- дар.	Олар жайлы бұйрық та, тыйым да келмеген барлық амалдар.	Хәләл, жәиз.

1) *Әл-Әхкәм әл-уадғия* (құқықтық үкімдердің әрекетін сипаттайтын шарият белгілеген өлшемдер мен сипаттар), оларға келесілер жатады:

Сахих (дұрыс, жарамды, сенімді)	Фәсид (жарамсыз)	Сәбаб (себеп)	Шарт (шарт)	Маниғ (кедергі)
---	----------------------------	-------------------------	-----------------------	---------------------------

Мукәлләф [ақыл-есі толық, кәмілет жасына толған адам] осыдан ғибадатқа, адамдармен қарым-қатынасқа және басқа да салаларға қажет болған нәрселердің барлығын оқып үйренуге міндетті.

Аллаһтың Елшісі ﷺ былай деген: «*Аллаһ кімге жақсылық қаласа, соған дінде дұрыс түсінік береді*» (әл-Бухари және Муслим).

Кітаптың мазмұны	
<i>Біріншісі: құлшылық</i> Құлшылық алдымен келтірілетінің себебі - ол ұлы әрі асқақ нәрсені білдіретіндікте. Бұл – Исламның тіректері, содан кейін жиһад (күресу). Тарау атаулары: - Тазару кітабы - Намаз кітабы - Жаназа кітабы - Зекет кітабы - Ораза кітабы - Қажылық кітабы - Жиһад кітабы (автор кітапты қысқартқысы келгендігі үшін бұл тарауды өткізіп жіберді).	<i>Екіншісі: қарым-қатынас</i> Бұл (мойнына шариғи үкімдер жүктелген) мукәлләф үшін қажет болғаны үшін келтіріледі, әрі бұл бөлімдегі тәртіп қажеттілігіне сәйкес реттелген. Адамдар ішіп-жеуі, әлдебір заттарды сауда-саттық арқылы алулары, ал тойғаннан кейін, некеге тұрулары керек. Олар кейінірек ажырасуы мүмкін, ал ол үшін өз мезгілдері қарастырылған. Біреуді тәкаппарлық және менмендік сезімдер басып алуы мүмкін, ал оларды жою қажет. Сондай-ақ жаза, шектеулер және сот ісінің жүргізілуі жайлы білу де керек. Тарау атаулары: - Қаржылық қатынастар кітабы - Мұрагерлік кітабы - Неке кітабы - Некелік сыйлық кітабы - Ажырасу кітабы - Идда мен истибра (күту кезеңі) кітабы - Тамақ кітабы - Қылмыстар кітабы - Жазалар кітабы - Сот ісін жүргізу, талап арыздар, дәлелдемелер мен куәлік түрлері кітабы.

Фуқаһа ғұламалар кітаптарын не себепті Тазару кітабынан бастайды?			
Өйткені бұл тарау исламның бірінші тірегімен байланысты, сондықтан сыртқы тазарудан бұрын ішкі тазаруды іске асырылу керек	Өйткені тазару әдеміленуден бұрын жасалады	Өйткені ғибадат ықыластық пен Пайғамбарға ілесусіз қабыл болмайды	Өйткені бұл намазға кірісуден бұрын орындалуы керек болған намаз шарттарының бірі.

Фиқһ ғалымдары өз кітаптарын қандай тақырыппен аяқтайды?	
Мойындау тарауымен (әрі бұл жақсырақ), өйткені олар осымен өз өмірлерін бірқұдайшылық сөздерімен бітіруге ниеттенеді.	Құлды босату тарауымен, өйткені олар осынысымен Қиямет Күні Тозақ отынан құтылуды ниеттенеді.

Ғалымдар кітаптарды жалпыға ортақ ережелерге сәйкес, білім іздеушілерге жеңілдету үшін, келесідей құрастырады:			
Кітап бөліктерге бөлінеді	Бөліктер тарауларға бөлінеді	Тараулар тақырыптарға бөлінеді	Тақырыптар мәселелерге бөлінеді

[Екі куәлік] тарауы

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Ислам бес тірекке негізделеді – Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ, және Мұхаммад – Оның Елшісі екендігі туралы куәлік беруге, намазды орындауға, зекет төлеуге, Үйге (Қазбаға) қажылық жасауға және Рамазанда ораза ұстауға» (әл-Бухари және Муслим).

Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ – бұл пенденің серігі жоқ. Жалғыз Аллаһтан басқа ешкімнің Құдайлық пен құлшылыққа лайықты еместігі жайлы білімі мен сенімі.

Бұл сенім пендені дінін түгелімен Аллаһ Тағалаға ықыласты түрде арнауға, Оған өзінің барлық ішкі және сыртқы құлшылығын бағыттауға және діни мәселелерде Оған еш нәрсені серік қоспауға міндеттейді.

Барлық елшілер мен олардың ілесушілерінің діндерінің негізі осындай болған, Аллаһ Тағала бұл жайлы былай деген: «**Сенен бұрын қандай да бір елші жіберсек, оған тек: «Менен басқа ешбір хаққ құдай жоқ, ендеше, Маған ғана құлшылық етіңдер», – деп уахи еткенбіз».**

Мұхаммад – Аллаһтың Елшісі ﷺ жайлы куәлік: пенденің Аллаһ Мұхаммадты ﷺ барша әлемдерге – адамдар мен жындарды – біркұдайшылық пен Аллаһқа құлшылық етуге шақыратын қуанышты хабармен сүйіншілеуші әрі ескертуші ретінде жібергеніне иман келтіріп, оның баяндауларына сенуі әрі оның әмірлерін орындап, тыйымдарынан тыйылуы. Сондай-ақ пенденің Аллаһқа иман келтірусіз және Оған құлшылық етусіз оған бұл дүние мен Ақырет өмірінде бақыт пен игілік болмайтынына айқын нануы, әрі Пайғамбарды ﷺ өзінен де, баласынан да, барлық адамдардан да артық сүюге өзін міндеттеуі, және Аллаһ Өз Елшісін ﷺ оның елшілік миссиясына нұсқайтын мұғжизалармен, Ол оған берген кәміл біліммен, жоғары мінезбен, тура жолмен, мейіріммен, ақиқатпен, және діни әрі дүниелік мүдделермен қолдағанына сенуі.

Сондай-ақ оның ең ұлы мұғжизасы шыншыл баяндауларды, бұйрықтар мен тыйымдарды қамтыған Қасиетті Құран екендігіне де иман келтіруі.

Ал Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.

Діннің үш дәрежесі:

1. Ислам – бірқұдайшылықты (таухидті) ұстану арқылы Аллаһқа бойсұну, Оған мойынсұну арқылы бағынушылық таныту және ширк пен оны жасайтындарға қатыссыз болу. Оның бес тірегі бар.	2. Иман (сенім). Оның алты тірегі бар: Аллаһқа, Оның періштелеріне, Кітаптарына, елшілеріне, Қиямет күніне және тағдырға: оның жақсылығы мен жамандығына иман кетіру.	3. Ихсан (таза жүректілік). Оның тірегі біреу: Аллаһқа, оны көріп тұрғандай құлшылық ету. Сен Оны көре алмасаң (да), Аллаһ сені көріп тұр.
---	---	--

ТАЗАРУ КІТАБЫ

Тазарудың түрлері	
Рухани тазару Бұл көпкүдайшылықтан, бидғаттардан және күнәлардан тазару.	Физикалық (денелік) тұрғыда тазару:
	Ластықтан (дәретсіздіктен) тазару Нәжістен тазару Үлкен (ғұсыл) Кіші (дәрет алу) Дене Киім Жер
Ластық (дәретсіздік)	Дененің намазды және дәрет алу соларға шарт болып табылатын басқа да амалдарды (мысалы, Қағбаны тауап жасауды) орындауға кедергі болатындай ластануы.
Нәжіс (нәжәса)	Одан тазару міндетті болған кез-келген лас нәрсе, мысалы, адамның зәрі, қиы және басқа да нәрселер.

Тазару мына нәрселер арқылы жүзеге асады:		
<u>Су</u> (негізгі құрал), ол екі түрлі болады:		Жер (топырақ) (таяммумда қолданылатын екінші кезектегі құрал). Су жоқ немесе оны пайдалану мүмкін болмаған кезде топырақ арқылы кіші ластануды да, үлкен ластануды жоюға болады.
1. Дәрет алуға жарамды таза және тазартатын су	2. Дәрет алуға жарамсыз лас су	

Әжет өтелген соң шариғат екі амал жасауды белгілеген, алайда олардың біреуімен ғана шектелуге де болады:

1. Сумен жуу.

2. Нәжіс шығатын жерді үш таспен немесе осыған ұқсас тазарта алатын қатты затпен сүрту.

Нәжәса (нәжіс) – одан тазару міндетті болған кез-келген нәрсе, тазару әдістеріне қатысты ол үшке бөлінеді:

Күрделі: бұл иттің нәжісі. Пайғамбар ﷺ ит жалаған ыдысты жеті рет жууды, бұған қоса оны бірінші рет жуғанда топырақты қолдануды бұйырған.

Жеңіл: ол жуу және сығусыз, жәй суды себу арқылы жойылады. Бұл ана сүтімен ғана қоректенетін сәби баланың зәрі, сондай-ақ мәзи мен шәуетке (спермаға) байланысты. Шәуеттің өзі таза болғанына қарамастан, Пайғамбар ﷺ оны (өз киімінен) ол дымқыл болса оған су себу арқылы, ал құрғақ болса қырып тастау арқылы кетірген.

Орташа: ол жуу және сығу арқылы жойылады. Бұл нәжістің күрделі де, жеңіл де санаттарына жатпайтын кез келген нәжіске қатысты қолданылады, мысалы, ересек ер немесе әйелдің зәрі т.б.

Адамның тума болмысы – фитрасына жататын құпталатын амалдарға мына он нәрсе жатады:

1. Сүндеттеу – ер адамның жыныстық мүшесінің бас жағындағы шеткі теріні, онда кірдің жиналуын болдырмау және оны зәр қалдықтарынан толығымен тазарту үшін, алып тастау. Бұл әрекет ерлер үшін міндетті. Ал сүндеттеуге мұқтаж әйелдер үшін бұл құпталады.

2. Мұртты қысқарту

3. Тырнақтарды қысқарту, өйткені тырнақтарды өсіру, олардың астында кір жиналуына себеп болады.

4. Қолтықтағы түкті алып тастау, бұл оларды жұлу, қыру және басқа да әрекеттермен жүзеге асады. Өйткені бұл түкті алып тастау денеге тазалық әкеліп, оны жағымсыз иістен сақтайды.

5. Жыныстық мүшенің айналасында өсетін түкті қыру. Оларды қыру арқылы ғана емес, сонымен қатар депиляция көмегімен де алып тастауға болады. Әнастың (Аллаһ оған разы болсын) сөздерінің былай хабарланады: <i>«Бізге мұртымызды қырқып, тырнақтырамызды қысқартып, қолтық түгін жұлып, жыныс мүшесіндегі түкті қыруымыз үшін бұл істерді қырық күннен астам кешіктіруімізге болмайтын мерзім белгіленді»</i> (Муслим).
6. Сақал өсіру. Сақалдың шарифаттағы үкімі – оны өсіру міндетті болып табылады, ал оны қырып тастау – ауыр күнәлардың бірі.
7. Мисуак қолдану – яғни тісті тазалау үшін «әл-арак» деп аталатын талдың бұтағын қолдану. Шарифатта мисуак қолдану кез келген уақытта сауапты құпталатын іс болып саналады. Оны қолданудың абзалдығы дәрет алу уақытында, намаздан бұрын, үйге кірердің алдында, Құран оқу барысында, ұйқыдан тұрғанда, өлген адамның ауызын тазалағанда және ауызда жағымсыз иіс пайда болған кез-келген басқа уақытта арта түседі.
8. Мұрынның ішін және ауызды шаю.
9. Саусақтардың буындарын жуу.
10. Әжет өтелгеннен кейін нәжіс шығатын орындарды жуу, өйткені бұған Муслимде келтірілетін Айшаның (Аллаһ оған разы болсын) хадисі нұсқайды.

Дәрет алудың түрлері туралы тарау

Намазға келсек, оның оған кіруден бұрын орындалуы міндетті болған белгілі шарттары бар. Оларға дәрет алу жатады, Пайғамбар ﷺ бұл жайлы былай деген: <i>«Аллаһ дәретсіз оқылған намазды қабыл етпейді»</i> (әл-Бухари мен Муслим). Намаз мына нәрселерден тазаланбаған адамнан қабыл болмайды:	
1. Кіші немесе үлкен ластықтан	2. Нәжістен
Тазарудың бірінші түрі: сумен тазару (бұл негізгі құрал).	Тазарудың екінші түрі: жермен тазару (таяммум) (бұл екінші кезектегі құрал).

Барлық заттар өз негізінде таза және рұқсат етілген (хәләл). Әрі егер:

1. Мұсылман адам судың, киім-нің, жердің немесе басқа нәрселердің таза немесе лас екендігіне күмәнданса, онда олар таза.	2. Мұсылман өзінің дәрет алғанына сенімді болса және ластанғанына күмәнданса, онда ол таза (дәретті) халде болады.
--	--

Өйткені Пайғамбар ﷺ жел шығырып қойғандай ой келетін адамға қатысты былай деген: *«Дыбыс естімегенше және иіс сезбегенше мешіттен кетпесін»* (әл-Бухари мен Муслим).

Ғұламалардың барлығы келіскен фикһ ережесі де бұны растайды. Онда былай деп айтылады: *«Айқын нәрсе күмәнмен жойылмайды»*, - бұл айқын нәрсенің тек айқын нәрсемен ғана жойылатындығына және айқын нәрсе одан төмен болған күмән және күдікпен жойылмайтындығына нұсқайды. Аллаһтың Елшісі ﷺ теңіз суы жайлы: *«Оның суы таза және тазартушы, ал (ондағы жануарлардың) өлекселері халал»*, - деген (Бухари).

Ыдыс туралы тарау

Не себепті ыдыс Тазару кітабында айтылған?

Су - тек ыдыста сақтауға болатын сұйық асыл зат. Осы себепті ыдыс тақырыбы су тақырыбынан кейін бірден келеді. Егер әлдебір заттың екі жағдайға байланысты түрлері болса, оның біріншісі туралы да сөз етіп, кейін екіншісі туралы да атап кеткен абзал екендігі белгілі, керісінше болғанда, екіншісінің пайдасы жоғалады.

Алтын және күміс, немесе құрамында осы екі металдан бірдеңе болған ыдыстан басқа кез келген ыдыс рұқсат етілген. Бұдан тыс ерекшеленетін жағдай - қажеттілік тұсында ыдыс-аяқта кішкене күмістің болуы. [Ғасым былай деген: «Мен Әнас ибн Мәликте Пайғамбардың ﷺ сынған тостағанын көрдім. Оның бөліктері күміс сыммен біріктірілген болатын»].

Ыдыс-аяқта күміс қолдануды рұқсат ететін шарттар. Бұл:

1. Жамау: жарықтарды жабу үшін қолданылатын күміс сым түрінде болуы керек.	2. Кішкентай	3. Күміс болуы керек	4. Оған қажеттілік болуы керек
--	--------------	----------------------	--------------------------------

Өйткені Пайғамбар ﷺ былай деген: «...алтын-күміс ыдыстардан ішпеңдер және алтын-күміс табақтардан жемеңдер, расында мұның бәрі бұл дүниеде олар (кәпірлер) үшін, ал Ақыретте сендер (мұсылмандар) үшін» (әл-Бухари мен Муслим).

Кәпір адамдардың ыдыстарының үкімі:

Таза екендігі белгілі болған ыдыстар таза болып саналады және ондай ыдыстарды қолдану рұқсат етілген.	Лас екендігі белгілі болған ыдыстар лас болып саналады және ондай ыдыстарды қолданудан бұрын жуу қажет.	Күмән пайда болатын ыдысқа келсек, бұл жағдайда негізге жүгініп, ондай ыдысты таза деп санау қажет.
---	---	---

Кәпір адамдар киетін киімдердің үкімі: бұндай киімдер өз негізінде рұқсат етілген, алайда бұл мәселеде келесі нәрсені анықтау қажет:

Тазалыққа деген немқұрайлы көзқарасымен танымал болғандардың, мысалы, христиандардың киімдерін кимеген жөн.	Ал тазалығымен танылған кәпірлердің киімі бізге рұқсат етілген.
---	---

Иленген терінің үкімі:

Теріні илеу оны барлық зиянды, жағымсыз, лас нәрседен кез келген тәсілмен, мысалы, тұзбен немесе басқа да нәрлермен тазарту арқылы жүзеге асады.	Етін жеуге болатын кез келген өлі жануардың терісі иленгеннен кейін таза болады.
--	--

Астыны жуу және әжетті өтеу әдебі жайлы тарау

Әжетханаға кіргенде мына нәрселерді істеу абзал:

1. Сол аяқпен кіру	2. بسم الله اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث «Аллаһтың атымен! Уа Аллаһ, расында, мен Саған еркек және ұрғашы жындардың кесірінен пана тілеп жалбарынамын!», - деп айту.
--------------------	---

Әжетханадан шыққанда мына нәрселерді істеу абзал:

1. Оң аяқпен шығу	2. غفرانك، الحمد لله الذي أذهب عني الأذى وعافاني «Мені кешіре гөр! Мені қинаған нәрседен азат етіп, хәлімді жеңілдеткені үшін Аллаһқа мақтау-мадақ!», - деген сөздерді айту.
-------------------	--

Ескертпе: «Әл-хамду ли-Лләһи» сөздерімен басталатын қосымша әлсіз хадисте келтірілген, сондықтан оларды айту Шариғатта заңдастырылмаған, ал Аллаһ Тағала бұл жайлы жақсырақ біледі.

Әжетті өтеу үшін сол аяққа сүйеніп, оң аяқты созып отырған құп-талады.

[Міндетті түрде] сырт көздерден қабырғаның немесе басқа нәрсе-нің артында жасырыну қажет, немесе, егер әжет ашық жерде өтелсе, онда адамдардан алыстап кету керек.

Тізе бүгіп бойды төмендеткенге дейін әуретті жалаңаштамау керек.

Төменде аталатын жерлерде әжетті өтеуге рұқсат етілмеген:

1. Жолда	2. Адамдар отыратын жерлерде	3. Жеміс әкелетін талдардың астында	4. Адамдарға ыңғайсыздық ту-дыруы мүмкін бо-латын жерлерде	5. Ақпай тұратын суға
----------	------------------------------	-------------------------------------	--	-----------------------

Әжет өтелетін кезде қыбылаға жүз бен арқа қаратуға болмайды, өйткені Пайғамбар صلی الله عليه وسلم былай деген: «Сендердің әлдебіреуің үлкен немесе кіші әжетін өтегісі келсе, Қазбаға жүзімен немесе арқасымен бұрылмасын. Бірақ (Мәдинаның) шығысына немесе батысына қарай бұрылсын» (әл-Бухари мен Муслим).

Әжетін өтеп жатқан адамға мына нәрселерді жасау рұқсат етілмейді:

- Жыныс мүшесін оң қолымен ұстау немесе онымен жуыну.
 - Әжетханаға Аллаһтың аты жазылған затты алып кіру.
- Әжетханада қажеттен көп уақыт қалу құпталмайды.

Әжет өтелгеннен кейін мына нәрселерді жасау керек:

- | | |
|---|-----------------------------------|
| 1. Әжет өтелетін дене мүшелерін үш таспен немесе соған ұқсас тазартушы нәрселермен сүрту. | 2. Кейін сол мүшелерді сумен жуу. |
|---|-----------------------------------|

**Бұл екі амалдың біреуімен ғана шектелуге болады.
Мына нәрселермен сүртінуге болмайды:**

- | | |
|--|--|
| 1.Тезек және сүйекпен, өйткені Пайғамбар ﷺ бұған тыйым салған. | 2. Қорлап-кемсітуге болмайтын кез-келген нәрсемен. |
|--|--|

Сүртінудің шарттары

1. Сүртінуге үш немесе одан көп рет жасалуы керек. Бір сүрткен затпен екінші рет сүртінуге болмайды.	2. Сүртінуге арналған зат тазартушы болуы керек. Бұл сүртінуден кейін сүртінген тастың немесе қағаздың таза болып қалуымен анықталады.	3. Таза емес және қорлап кемсітуге болмайтын нәрселермен, мысалы, тамақпен, сүйекпен, тезекпен сүртінуге болмайды.
--	--	--

Кіші әжетті тұрып өтеудің үкімі: бұл мына шарттармен рұқсат етіледі

1. Киімге және денеге зәрдің шашырауынан сақтану мүмкін болса.	2. Әуреттің ашылуынан сақтану мүмкін болса.
Хузайфаның (Аллаһ оған разы болсын) хадисінде былай деп айтылған: «(Бірде) Аллаһтың Елшісі адамдар қоқыс тастайтын жерге барып, кіші әжетін (тұрып) өтеді» (әл-Бухари мен Муслим).	

Әжетті өтеу мен телефонға қатысты ескертпелер:

1. Қоңырау дыбысына Аллаһты зікір етуді, мысалы аяттарды, азанды немесе дұғаны қоюға болмайды, өйткені телефон әжет өтелу уақытында шырылдауы мүмкін.
2. Әжет өтелу уақытында телефонды қолданбау. Өйткені бұл әжетханада шамадан көп уақыт қалуға әкеледі, ал бұл құпталмайтын (амал).
3. Телефонның бетінде Аллаһты зікір ететін нәрсе болмауы керек, өйткені бұл телефонмен бірге дәретханаға Аллаһты еске алатын нәрсені кіргізуді білдіреді. Егер телефонның экранында Аллаһты еске алу болса, оны кіргізуге болмайды, зікір экранда көрсетілмей, оның ішіндегі бір жерінде сақталса, онда телефонды кіргізуге болады, бірақ егер адам оны жоғалтып алудан қорықпаса, оны сыртта қалдыру жақсырақ болады.

[НӘЖІСТІ ЖОЮ ЖӘНЕ НӘЖІС НӘРСЕЛЕР] ТУРАЛЫ БӨЛІМ

Денеден, киімнен, әлдебір орыннан және басқа да нәрселерден нәжісті жуғанда, ластықты тек сол нәжіс орналасқан жерінен жою жеткілікті болады.

Аллаһ Тағала иттің нәжісінен басқа нәжістің ешбір түрін белгілі рет жууды шарт етпеді, ал иттің ластығын жеті рет жуу керек әрі бірінші ретте топырақ қолдану қажет [бұл жайлы әл-Бухари мен Муслимдегі хадисте айтылады].

Нәжіс нәрселер:

1. Адамның зәрі	2. Адамның қиы	3. Қан, алайда ол аз мөлшерде болса, бұл кешіріледі. Сондай-ақ етін жеуге болатын малдың төгілген қаны да (лас болып саналады), ал еттің өзінде және тамырында қалған қан бұдан тыс болып саналады, яғни мұндай қан таза. [Етеккір мен босанғаннан кейінгі жатыр қаны да лас болып саналады].
4. Мәзий – шақуаттың қозуы және жыныстық қатынас кезінде шығатын, шәуеттен (спермадан) басқа түссіз сұйықтық.		5. Уадий – зәр шығарғаннан кейін бірден шығатын ақ түсті қою сұйықтық.
Денесінен мәзий немесе уадий шыққан адам (жыныстық мүшесін) жуып, дәрет алуы қажет, бірақ толық ғұсыл алуға міндетті емес.		

Таза емес нәжіс нәрселерге сондай-ақ мыналар да жатады:

6. Етін жеуге тыйым салынған кез-келген жануардың зәрі мен қиы.	7. Жыртқыш аңдардың барлығы нәжіс болып саналады.	8. Адамның, (қаны ақпайтын) жәндіктердің, балық пен шегірткенің өлексесінен басқа өлексенің барлық түрлері лас, өйткені олардың (нәжістен тыс шығарылған жаратылыстардың) барлығы өлгеннен кейін де таза болып қала береді.
---	---	---

Аллаһ Тағала былай деген: «Сендерге өлексе, қан ... тыйым салынған».

- Нәжіс-ластықтың қалған түрлері аз мөлшерде кешіріледі.
- Сақтану мүмкін болмағандықтан кешірілетін аз мөлшердегі нәжіске зәр ұстай алмайтын (энурез) ауруымен ауыратын адамның зәрінің аз мөлшері де жатады.
- Дәрет алғаннан кейін немесе намаз кезінде зәрі шыққанына немесе шықпағанына күмәнданған адам мұндай ойлардың шайтанның азғыруы және ешбір негізі жоқ жәй күдік болуы мүмкін екенін білуі керек. Бұл жайлы ойлаудың керегі жоқ әрі бұл күдіктерге көңіл бөлмеуге тырысып, ойды басқа нәрсеге бөліп, бұл жайлы ұмытып, Аллаһтың қорғауына жүгіну керек. Сонда Аллаһ мұндай азғырулардан (күдіктерден) құтқарады.

Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Мумин адам тірі күйінде де, өлі күйінде де ешқашан нәжіс болмайды»* [Дарақутни, алайда оның негізі Бухари мен Муслимде келтіріледі].

Ол сондай-ақ былай деген: *«Бізге өлексенің екі түрі мен қанның екі түрін жеуге рұқсат етілген. Өлексенің екі түріне келсек, бұл балық пен шегіртке, ал қанның екі түріне келсек, бұл бауыр мен көкбауыр»* (Ахмад және Ибн Мәжаһ).

1. Етін тағам ретінде жеуге болатын жануарлардың қиы мен зәріне келсек, олар таза болып саналады.	2. Адамның шәуеті де таза болып саналады. Пайғамбар ﷺ ылғалды шәуетке су сепкен және оның құрғағын қырып тастайтын.
---	---

Тек ана сүтімен ғана қоректенетін ұл сәби баланың зәріне су себу жеткілікті, бұл жайлы Пайғамбар ﷺ былай хабарлаған: *«Киімді тек қыздың зәрінен кейін ғана жуу керек, ұл баланың зәрінен кейін оған су себу жеткілікті»* (Абу Дауд және ән-Нәсаи). Егер нәжіс жойылса, онда ол болған орын таза болып саналады, әрі нәжестен әлдебір түс немесе иіс қалғаны бұған зиян тигізбейді. Өйткені Пайғамбар ﷺ Хәудәға етеккір қаны жайлы былай деген: *«Оны сумен жуу жеткілікті, ал оның қалған іздері саған зиян тигізбейді»* (Абу Дауд және Ахмад).

Дәреттің сипаттамасы туралы тарау

Дәреттің 10 шарты бар:			
1. Ислам;	2. Ақыл;	3. Тамйиз (өзіне бұйырылғанды түсіну жасы);	4. Ниет;
5. Дәреттің басынан соңына дейін ниетті сақтау;	6. Дәретті түйенің етін жеп отырып немесе кіші әжетті өтеп тұрып алуға болмайды. Алдымен дәретті бұзатын амалды тоқтатып, кейін дәрет алуға кірісу қажет;		7. Дәрет жел шығарудан, ұйқыдан немесе түйе етін жеуден кейін алынатын жағдайлардан бөлек, дәрет алудан бұрын нәжіс шығатын дене мүшелерін сүрту немесе жуу қажет;
8. Су таза әрі тазартушы, сондай-ақ рұқсат етілген болуы керек;	9. Судың теріге тиуіне бөгет болатын барлық нәрсені жою;	10. Әрдайым дәретсіз халде болатын (мысалы желі, немесе зәрі тұрмайтын) адамға қатысты намаз уақытының кіруі.	

Дәреттегі міндетті амалдар алтау (олардың төртеуі дәрет жайлы аятта ретімен және үздіксіз келген):		
1. Бетті жуу, осыған қоса ауыз бен мұрынды шаю;	2. Екі қолды шынтақпен қоса жуу;	
3. Басты және оған қоса құлақты сүртіп шығу;	4. Екі аяқты тобықпен қоса жуу;	5. Реттілікті сақтау;
6. Үздіксіздік – дәрет алып жатқан адамға бір іс-әрекетін басқасынан, жуылған бөлік құрғап үлгеретін уақытқа дейін бөліп созбауы керек.		
[Дәрет деген мына нәрсе:]		
1. Кіші ластануды жою үшін немесе намаз оқу үшін немесе басқа да нәрселерге байланысты дәрет алуға ниеттену. Ниет – дәретті қоса, кез-келген амалдың шарты, өйткені Пайғамбар ﷺ былай деген: <i>«Расында, амалдар ниетке қарай бағаланады және әркімге ниеттенген нәрсесі ғана болады»</i> (әл-Бухари мен Муслим). [Ниеттің орны жүрек, ал оны тілмен айту бидғат болып табылады].		
2. Кейін «Бисми-Лләһ (Аллаһтың атымен)» деген сөзді айту.		
3. Кейін қолды білезікке дейін үш рет жуу керек.		
4. Кейін ауыз бен мұрынды үш уыс сумен шаю керек.		
5. Кейін бетті үш рет жуу керек.		
6. Қолдарды шынтаққа дейін үш рет жуу керек.		
7. Басты маңдайдан желкеге дейін сүртіп, қолдарды сүрту басталған жерге қайтару қажет. Бұны бір рет жасау керек.		
8. Кейін құлақтың ішкі жағын сұқ саусақпен, ал құлақтың артын қолдың бас бармағымен сүрту қажет.		
9. Аяқты тобықпен бірге үш рет жуу керек.		

Бұл – Пайғамбар (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) алған кәміл дәрет. Айтылған амалдардың міндеттілері:

1. Әр мүшені ең кемі бір рет жуу.	2. Аллаһ Тағала мына сөздерінде айтқан реттілікті сақтау: «Әй иман келтіргендер! Қашан намазға тұрсаңдар, жүздеріңді және қолдарыңды шынтақтарға дейін жуыңдар. Бастарыңа мәсих тартыңдар (сипаңдар). Және аяқтарыңды екі тобыққа дейін жуыңдар» («әл-Мәида» сүресі, 6-аят).	3. Бір әрекетті екіншісінен тым ұзақ бөліп үзбеу, әсіресе сабақтастық міндетті шарт болып табылатын әрекеттерді.
-----------------------------------	---	--

БЫЛҒАРЫ ШҰЛЫҚ ПЕН ТАҢҒЫШТАРҒА МӘСИХ ТАРТУ ТУРАЛЫ БӨЛІМ

Егер адам былғары шұлық немесе соған ұқсас нәрсе кесе, онда ол қаласа оларды дәрет алу барысында сипап өте алады (мәсих тарта алады):

1. Тұрғылықты орнындағы адам бір тәулік барысында мәсих тарта алады.	2. Сапардағы адам үш тәулік арасында мәсих тарта алады.
--	---

(Мәсих тартудың) мынадай шарттары бар:

1. Олар дәретті халде киілген болуы керек.		2. Олардың үстінен мәсихты тек кіші ластануды жою барысында ғана тартуға болады.
3. Олар таза болуы керек.	4. Олар аяқтың (табанның) басым бөлігін жапқан болуы керек.	5. Мәсихті қатаң түрде белгіленген уақыт мерзімі ішінде ғана тартуға болады (тұрғылықты орнында болғандар үшін 24 сағат ішінде, ал сапардағылар үшін 72 сағат ішінде).

Әнастың сөздерінен Пайғамбарға ﷺ көтерілетін хадисте былай деп хабарланады: *«Егер сендердің әлдебіреуің дәрет алып, былғары шұлық кесе, онда жүніп болып қалуынан басқа жағдайда, қаласа, оларды шешпей, оларға мәсих тартып, намаз оқи алады»*. Хәким бұл хадисті сенімді деп атап келтірді.

Егер дененің жуылатын бөлігінде таңғыш салынған сынық немесе дәрі жағылған жарақат болса, әрі оны жуу науқастың жағдайын нашарлатуы мүмкін болса, онда ауру толық жазылғанға дейін, кіші немесе үлкен ластануды жою кезінде таңғыш үстін ылғал қолмен сүрту қажет.

Мәсих тартудың тәсілдері:

1. Былғары шұлық: олардың басым бөлігін үстінгі жағынан сүрту қажет.	2. Таңғыш: оларды толығымен сүрту қажет.
--	--

	Былғары шұлық	Таңғыш	Сәлде/орамал
Киілетін дене бөлігі	Аяқ	Дененің кез-келген бөлігі	Бас
Мәсих тарту мерзімі	Үйде 24 сағат ішінде, сапарда - 72 сағат ішінде	Жазылғанға дейін	Белгіленген мерзімі жоқ
Мәсих тарту әдісі	Үстінгі жағынан сүрту	Толық сүрту	Басты (қоса) сүрту
Мәсих тарту уақыты	Кіші ластануды жою барысында	Кіші және үлкен ластануды жою барысында	Кіші ластануды жою барысында

ДӘРЕТТІ БҰЗАТЫН ІС-ӘРЕКЕТТЕР ТУРАЛЫ БӨЛІМ

Олар келесідей:

1. Екі жолдың бірінен әлде-бір нәрсенің шығуы;	2. Қатты қан ағу;	3. Ұйқы немесе басқа себеппен естің жоғалуы;	4. Түйе егін жеу;
5. Әйелге құмарлықпен қол тигізу;	6. Жыныс мүшелерін ұстау;	7. Мәйіттің денесін жуу;	8. Діннен шығу, өйткені бұл барлық амалдарды жояды

Ескертпе: Қанның көп кетуі, әйелге қол тигізу, жыныс мүшелеріне қол тигізу және мәйіттің денесін жуу дәретті бұзбайды деген пікір дұрыс деп саналады.

Аллаһ Тағала былай деген: **«...не сендерден біреу түзге отырып келсе, яки әйелдерге жақындасасандар...»** («ән-Ниса» сүресі, 43-аят).

Сондай-ақ бір адам Пайғамбардан ﷺ: **«Мен түйенің етінен кейін дәрет алуым керек пе?»**, – деп сұрағанда ол: **«Иә»**, - деп жауап берді (Муслиим).

Ол ﷺ былғары шұлық жайлы былай деген: **«Мәсихті үлкен немесе кіші әжетті өтегеннен кейін және ұйқыдан кейін тарту қажет»** (Тирмизи және ән-Нәсаи). Тирмизи хадисті сенімді деп атады.

Ғұсыл алуды міндетті ететін іс-әрекеттер және ғұсыл алудың сипаттамасы туралы тарау

Ғұсыл алу мына нәрселерден кейін міндетті болады:

1. Жыныстық ластану (жүніп болу), бұл:		2. Етеккірлік немесе босанғаннан кейінгі қанның ағуы;	3. Өлім. Бұдан тыс шығарылатын – шәһид өлімі;	4. Егер кәпір исламды қабылдаса.
А. Жыныстық қатынас немесе басқа тәсіл арқылы шәуеттің шығуы;	Ә. Ер мен әйелдің жыныс мүшесінің біріне тиюі;			
Аллаһ Тағала былай деді: «Егер де жүніп болсаңдар (бой дәрет-сіз болсаңдар), толық тазаланыңдар» («ән-Ниса» сүресі, 43-аят). Сондай-ақ Ол былай деген: «...Оларға (әйелдерге) тазарғанға дейін жақындаспаңдар. Қашан олар тазарса (яғни ғұсыл алса), оларға Аллаһтың өздеріне бұйырған жерінен жақындасыңдар...» («әл-Бақара» сүресі, 222-аят).				

Пайғамбар ﷺ мәйітті жуғаннан кейін ғұсыл алуды бұйырды, сондай-ақ ол мұны исламды жаңадан қабылдағандарға да бұйырған.

Пайғамбардың ﷺ жыныстық ластанудан кейінгі ғұсыл алуының сипаттамасы.

Ол келесі амалдарды жасаған:

1. Бірінші кезекте жыныс мүшесін жуған;	2. Кейін толық дәрет алған;	3. Кейін басына суды үш рет құйып, оны жуған;	4. Кейін денесін қалған бөлігіне су құйған;	5. Ең соңында аяқтарын басқа жерде жуған.
---	-----------------------------	---	---	---

Осы амалдардың міндеттілері:

1. Бүкіл денені жуу;	2. Шаштың астындағы теріні, шаштар қалың немесе сирек болса да жуу.
----------------------	---

Ал Аллаһ бұның барлығы жайлы жақсырақ біледі.

Таяммум (топырақпен алынатын дәрет) туралы тарау

Бұл суды қолдану әлдебір себептермен мүмкін болмаған жағдайда, сумен тазарудың орнын басатын тазарудың екінші түрі. Яғни:

- | | |
|----------------------------|---|
| 1. Су жоқ болған жағдайда; | 2. Оны қолдану себебінен денсаулыққа зиян тию қауіпі болған жағдайда. |
|----------------------------|---|

Сумен дәрет алудың орнын топырақпен таяммум жасау ауыстыруы үшін:

1. Ластықты жою ниеті болу керек;	2. «Бисми-Лләһ» (Аллаһтың атымен) сөздерін айту керек;	3. Жерді алақандармен бір рет ұру керек;	4. Екі алақандарымен бетті және қолын білезіктерімен қоса сұрту.
-----------------------------------	--	--	--

Жерді екі рет ұрса да, оқасы жоқ.

Ескертпе: Жерді әдейі екі рет ұруға болмайды деген пікір дұрыс деп саналады, өйткені бұның Пайғамбардан ﷺ жеткені сенімді түрде расталмаған. Негізінде ғибадат оған ешнәрсе қосылмай, кемітілмей, шариғи мәтіндерде жеткізілген кейіпінде орындалуы керек, ал Аллаһ бұл туралы жақсырақ біледі.

Аллаһ Тағала былай деген: «...су таба алмасаңдар таза жерге таяммум соғыңдар; онымен беті-қолдарыңды сипаңдар. Өйткені, Аллаһ сендерге ауыртпалық қаламайды. Бірақ, сендерді тазартуды, сондай-ақ шүкірлік етулерің үшін, сендерге нығметтерін тамамдауды қалайды».

Жәбірдің сөздерінен Пайғамбардың ﷺ былай дегені жеткізіледі: «Маған пайғамбарлардан ешкімге берілмеген бес нәрсе берілді: маған жаудың жүректеріне бір ай қашықтықтан үрей салыну арқылы қолдау көрсетілді; жер мен үшін құлшылық орыны мен сондай-ақ тазару құралы қылынды, сондықтан менің үмметімнен кез-келген

адам намаз уақытына тап болса, оны сол жерде оқысын; маған әскери олжа алу рұқсат етілді; маған шапағат ету құқығы берілді; басқа кез-келген пайғамбар тек өз қауымына жіберілген болатын, ал мен бүкіл адамзатқа жіберілдім» (әл-Бухари мен Муслим).

Кіші ластану (дәретсіздік) хәлінде болған адамға келесі амалдарды жасауға тыйым салынады:		
1. Намаз оқу;	2. Аллаһтың Үйін (Қағбаны) тауап жасау ;	3. Құранға қол тигізу.
Жүніп хәлінде болған адамға айтылған үш амалға қоса келесі амалдар да рұқсат етілмейді:		
1. Құраннан әлдебір аяттарды оқу;	2 .Мешітте дәретсіз халде болу.	
Етеккірі немесе босанғаннан кейінгі қаны келген әйелге айтылған бес амалға қоса келесі амалдар рұқсат етілмейді:		
3. Ораза ұстау;	4. Жыныстық қатынасқа түсу;	5. Ажырасу.
Алайда, бұндай хәлде болған әйел Құран оқи алады. Әрі егер ол қажылық немесе умра рәсімдерін өтеп болған болса және еліне қайтудан бұрын етеккірі келіп, кетуіне дейін тоқтамай жалғасса, онда оның мойнынан Аллаһтың Үйін (Қағбаны) қоштасу тауапын жасау міндеті түседі. Өйткені Ибн Аббастың (Аллаһ оның екеуіне де разы болсын) хадисінде былай айтылған: <i>«Адамдарға (Меккеден кетулерінен бұрын жасалатын) ең соңғы рәсімі Аллаһтың Үйін (Қағбаны) тауап жасау бұйырылды, тек етеккірі келген әйелге бұл мәселеде жеңілдік жасалды»</i> (әл-Бухари мен Муслим).		

Етеккір туралы тарау

Әйелге келетін қандағы негіз ол етеккір болып табылатынында, әрі оның ұзақтығында, мерзімінде және қайталану кезеңдеріне байланысты әлдебір шектеулер жоқ. Алайда, егер әйелге қан ұзақ уақыт бойы келсе немесе тым жиі келіп, қысқа уақытқа ғана тоқтаса, бұл ауруға нұсқайды. Мұндай жағдайларда Пайғамбарымыз ﷺ әйелге әдетте кезең басталатын уақытта (жоғарыда көрсетілген 8 іс-әрекеттен) тыйылуды бұйырды. Егер мұндай уақытты анықтау мүмкін болмаса, аққан қанның түсі өзгергенше (ашық түсті болғанға дейін) күту керек. Егер мұны да анықтау қиын болса, онда басқа (сау) әйелдер әдетте күтетіндей мерзім күту керек (6-7 күн). Ал Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.
--

Етеккір (хайд)	Босанудан кейін келе- тін қан (нифас)	Ауру себебінен келетін қан (истихада)		
Қанның негізгі келуі. Оның ұзақтығында, мерзімінде және қайталану кезеңі бойынша (цикл) шектеулері жоқ.	Әйел адамның жатырынан босанудан бұрын, босану уақытында және босанғаннан кейін ағатын қан. Бұндай қанның үкімі етеккір қанының үкіміндей.	Ұзақ уақыт бойы немесе тым жиі келетін әрі аз уақытқа ғана тоқтайтын қан. Осындай ауруы байқалған әйелдің үш хәлі бар:		
		<u>Өзінің әдеттегі етеккірінің қайталану кезеңі (цикл) жайлы білетін әйел.</u> Бұндай әйел етеккір уақытын намаз оқымай және ораза ұстамай күтіп өткізеді.	<u>Етеккір қанын ауру қанынан</u> түсі, иісі және консистенциясымен ажырата алатын әйел.	<u>Етеккірдің әдетте басталатын уақытын білмейтін және етеккір мен ауру қанын ажырата алмайтын әйел.</u> Бұндай әйел басқалардың цикліне еріп, ай күнтізбесі бойында әр айдың басында етеккір күндерін күтуі керек.

- Босанудан кейінгі қан ағудың ұзақтығының шегі жоқ, оның минималды да, максималды да кезеңі жоқ. Мысалы, босанған әйелдің қанының келуі қырық күннен астам уақытқа созылса, бұл да босанғаннан кейінгі қан болып саналады.

- Етеккірі келген әйел кез келген намаз уақыты кірген кезде таза-ратын болса, дереу ғұсыл алып, намазды уақытында оқуға асығуы керек. Егер әйел ақшам намазының уақыты кірген соң бір рәқағат оқуға жететіндей уақыт біткеннен кейін етеккірі басталса, онда ол тазарғаннан кейін ақшам намазының қазасын өтеуге міндетті, өйткені ол соның уақытына үлгерді, бірақ оны орындауға үлгермеді.

Тазару кітабы бойынша сұрақтар

Сұрақ:	Дұрыс	Бұрыс
- Тазару ластықты (дәретсіздікті) және нәжіс нәрселерді жою болып екіге бөлінеді. - Нәжіс ыдысты қолдануға үзілді-кесілді тыйым салынады. - Алтын ыдысты қолдануға үзілді-кесілді тыйым салынады. - Алтын және күміс ыдыстан жеп ішу әйелдерге емес, тек еркектерге ғана тыйым салынған. - Ыдысты, қажеттілік туындап жатса, кішігірім алтынмен жамауға рұқсат етіледі. - Кәпірлердің кез келген ыдысын қолдануға рұқсат етілген. - Алтын немесе күміс ыдыстан алынған дәрет жарамсыз болады. - Нәжістің үкімі, ол еш нәрсені лас етіп үлгірме-се де күшіне енеді. - Тірі нәрсенің денесінен ажырап бөлінген кез келген бөлік ешбір ерекшелеусіз соның өлекесіндей болады. - Етін жеуге болмайтын кез келген жануар нәжіс болып саналады. - Тазарумен байланысты іс-әрекеттердің үздіксіздігі бұзылса, дәрет жарамсыз болады. Ал дәрет алумен байланысты амалдардың үздіксіздігі бұзылса, дәрет жарамды болады. - Денеде таңғыш болған кезде алынған дәрет жара жа зылған (науқас сауығып кеткен) сәттен бастап бұзылады. - Егер жара таңылған болса, онда таңғышқа тек масих тартуға ғана болады. Бірақ егер жараның жабық болуына қарамастан, оған масих тарту денсаулыққа зиян келтіретін болса, онда, жара ашық болған халдегідей, сумен дәрет алудың орнына топырақпен дәрет алуды (тәяммум) жасау керек.		

- Ғұсыл алуды міндеттейтін кез келген іс-амал дәрет алуды да міндеттейді.
- Ниетті дауыстап емес, іштен айту сүннет.
- Ғұсыл барысында дене мүшелерін үш рет жуу құпта латын амал болып табылады.
- Таяммум уақыттың аяқталуымен жарамсыз болады.
- Егер таяммум жара себебімен алынған болса, онда ол үшін судың жоқтығы да, реттілік те, үздіксіздік те шарт болып табылмайды.
- Таяммум ерікті тазару үшін емес, міндетті тазару үшін жасалуы қажет.
- Адам баласының денесінен шыққан кез келген қалдық заттар нәжіс болып саналады.
- Етеккір тақырыбы – фиқһ саласындағы ең күрделі тақырып.
- Етеккір жүктілік кезінде болуы мүмкін емес. - Әйел адам негізінде тазалық хәлінде емес, етеккір хәлінде болады.
- Ғибадат жасау ниеті, ол жасалғаннан кейін тоқтаса, бұл оның күшін жоймайды. Сондай-ақ ғибадат жасалып болғаннан кейінгі күдік те, тек айқын нәрсемен болмаса ғана, әсер етпейді.
- Пайғамбардың уақытында жасауға себебі болған, бірақ ол оны жасамаған кез келген амал сүннет бола алмайды.
- Сүннетке сай амал жасау, көп амал жасаудан жақсы.
- Егер шариғи мәтінде қол жалпыланған түрде аталса, онда бұл алақанды білдіреді.
- Егер таяммум кіші ластануды жою үшін алынса, онда дәретті бұзатын амалдар таяммумды да бұзады. Егер ол үлкен ластануды жою үшін алынса, ғұсылды бұзатын амалдар таяммумды да бұзады.
- Қалған ластықтардың кішігірім мөлшері кешіріледі.
- Етеккірдің басталуы мен аяқталуының белгілі шегін орнатуға болмайды. Егер әйел өзіне ма-засыздық келтіретін қанның аққанынын көрсе, бұл етеккір болып есептеледі.

- Егер жүкті әйел әдеттегі етеккір келетін күн-дерінде жатырынан қан аққанын көрсе, бұл етеккір болып саналады, бірақ ол оның иддасының мерзіміне әсер етпейді. - Егер Аллаһ бізге амалды ниетсіз жасауды жүктесе, Ол бізге орындау мүмкін емес болған амалды жүктер еді. - Басты тазартуда әлдебір жеңілдік бар. - Екі жолдың бірінен шыққан зәр мен нәжістен басқа нәрсе аз немесе көп мөлшерде болса да дәретті бұзбайды.		
--	--	--

- Етеккірі келген әйелге мына нәрсе тыйым салынған: ораза ұстауға __, намаз оқуға __, бұл амалдардың екеуі де __. - Етеккірі келген әйелдің күйеуіне мына амалдарды жасау тыйым салынған: онымен ажырасу __, онымен жыныстық қатынаста болу __, бұл амалдардың екеуі де __. - Тазару екі түрге __, үш түрге __ бөлінеді. - Тазару кітабы келесіні білдіреді: физикалық тазаруды __, рухани тазаруды __. - Судың екі __, үш __ түрі бар. - Су оған нәжістің түсуінен __, ондағы кез келген өзгерістерден __ нәжіс болады. - Егер адам қай су таза, қай су нәжіс екенінде шатысса: екеуін де қалдырады __, екеуін де қарастырады __, оларды араластырады __. - Сүртінуді үш таспен (тақ мәрте) аяқтау абзал __, міндетті __. - Былғары шұлыққа мәсих тарту мерзімі олар киілгеннен кейін ластанудан __, оларға мәсих тарту кезінен __ басталады. - Егер ер адам сәлдесіне мәсих тартып болған соң оның шашының бір бөлігі ашылып қалса, онда бұл шашты сүрту: міндетті __, абзал __. - Мәсих тарту мерзімі біткеннен кейін: дәретті жаңарту қажет __, дәрет бұзылады __, шұлыққа тартылған мәсих бұзылады. - Егер жара ашық болса, оны сумен жуу керек, егер бұл мүмкін болмаса, оған мәсих жасауға болады, ал егер бұл да мүмкін болмаса, онда тәяммум алуға болады: бұның барлығы таңдаумен __, тәртіппен __ жасалады.		
--	--	--

- Дәретінде сенімді болған және ластанғанына күмәнданған және керісінше (ластанғанына сенімді болып, дәрет алғанына күмәндаған адам) өзі үшін сенімді болғанға сүйенуі қажет___, дәретті қайта алуы жөн___.

- Ұйқы дәретті кез келген жағдайда бұзады___, еш жағдайда бұзбайды___, бұл жағдайды қарастыру қажет___.

- Әйелге қол тигізу дәретті бұзады___, дәретті бұзбайды___.

- Таяммум кіші ластануды жояды___, жасалуы үшін дәрет алуды қажет ететін барлық амалды рұқсат етеді___.

- Шошқаның нәжісі: жеңіл___, ауыр___, орташа___ ластық.

- Адамның қаны: таза___, лас___, аз мөлшерде кешіріледі___, егер екі жолдың бірінен ақпаса таза___.

- Босанғаннан кейін келетін қанның ең көп мерзімі: 40 күн___, 60 күн___.

- Босанудан кейінгі қан келу кезінде ажырасу: бидғат___, Сүннетке сәйкес амал___.

Атақты ғұлама Ибн Сағдидің (Аллаһ оны рахымына бөлесін) кейбір кітаптарын атаңыз:

.....
.....
.....

Сол қатардағы сөздерді оң қатардағыларымен дұрыс жауапқа сәйкес болатындай қосыңыз:

- Ұйқы барысында шәуеттің шығуы ...

- Кіші ластану

- Ғұсыл алуды міндеттейтін барлық нәрсе ...

- Етеккір қаны

- Дәрет алуды міндеттейтін барлық нәрсе ...

- Босанғаннан кейінгі қан

- Әйел кіші босанғаннан кейін оның жатырынан ағатын қан...

- Үлкен ластану

- Әйелдерге кәмілет жасына толғанда келетін қан ...

- Поллюция

НАМАЗ КІТАБЫ

Намаз – өзің құрамына белгілі сөздер мен амалдарды қамтитын, тәкбір айтумен басталып, тәслим айтумен аяқталатын ғибадат.

Оның екі түрі бар:

Парыз (фард) Кәмілет жасына толған, ақыл-есі толық, (ал әйелге байланысты) етеккір мен босанудан кейінгі тазару хәлінде болмаған, әр мұсылман адамға міндетті (намаздар).					Нәпіл (мустахаб – сүннет) Міндетті болып саналмайтын, алайда орындалуы құпталатын намаздар. Мұндай намаздар көп, олар екі топқа бөлінеді:	
1. Таң намазы: 2 ракағат.	2. Түскі намаз: 4 ракағат.	3. Күннің батуынан бұрынғы намаз: 4 ракағат	4. Кешкі намаз: 3 ракағат.	5. Түнгі намаз: 4 ракағат.	1. Әлдебір себептерге байланысты емес, жалпы нәпіл намаздар – Аллаһтың құлы тыйым салынған уақыттардан басқа қалаған уақытында оқи алатын намаздар.	2. Әлдебір себептермен байланысты орындалатын намаздар – белгілі уақыт пен себепке ие кез келген құптала-тын намаз, оларға парыз намаздарынан бұрын және кейін орындалатын сүннет намаздары да жатады.

[Намаздың шарттары]		
1. Ислам	2. Ақыл	3. Тамйиз (өзіне бұйырылғанды түсіну жасы)
4. Дәретсіздікті жою	5. Нәжісті жою	6. Әуретті жерлерді жабу
7. Намаз уақытының кіруі	8. Жүзді қыбылаға қарату	9. Ниет

- Жоғарыда намаздың шарттарына тазару кіретіндігі жайлы айтылған болатын.

- Сондай-ақ оның шарттарына намаз уақытының кіруі де жа-тады.

Бұған негіз ретінде Жәбірейілдің хадисі алынады, онда оның Пайғамбармен ﷺ әрбір намаз уақытының басы мен соңында намаз оқып, кейін: **«Уа Мұхаммад, намаз осы екі уақыттың арасында оқылады»**, - деп айтқаны хабарланған (Ахмад, Нәсаи және Тирмизи).

АбдуЛлах ибн Амрдың сөздерінен Пайғамбардың ﷺ былай дегені хабарланады:

1. <i>Бесін намазының уақыты: күн тас төбеден ауғаннан кейін</i> (яғни ол аспанның ортасынан ауып, адамның көлеңкесі оның бойы секілді болған кезде) <i>аср намазының уақыты кіргенше.</i>	2. <i>Аср намазының уақыты:</i> (бесін намазының уақыты өткеннен кейін) – <i>күн сарғаймағанша.</i>	3. <i>Кешкі (ақшам) намазының уақыты:</i> (күн батқаннан кейін) <i>қызыл шапақ жоқ болғанға дейін.</i>	4. <i>Құптан намазының уақыты:</i> (шапақ жоқ болғаннан бастап) <i>түннің ортасына дейін.</i>	5. <i>Таң намазының уақыты: [екінші] таңсәрі басталғаннан, күн шыққанға дейін</i> (Муслим).
--	---	--	---	---

Адам (келесі намаздың уақыты кіргенге дейін) бір ракағат оқуға үлгерсе, сол намаздың уақытына үлгерген болып саналады, өйткені Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Егер адам бір ракағатқа үлгерсе, намазға үлгерді»* (әл-Бухари мен Муслим).

Намазды сапар, жаңбыр, ауру және басқа да дәлелді себептермен келесі намазға қосу үшін кейінге қалдырудан басқа, оның уақыты бітіп кеткенге дейін әлдебір себеппен де, себепсіз де кейінге қалдыруға болмайды.

Мына намаздардан басқа намазды өз уақытының басында оқу жақсырақ:

1. Бұл қиын болмаса құптан намазын.

2. Қатты ыстық кезіндегі бесін намазын.

Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Егер ыстық күшейсе, намазды салқынырақ уақытқа қалдырыңдар, өйткені расында, қатты ыстық – Тозақтың есуінен»* (Бухари).

Қандай да бір намазды өткізіп алған адам, оны көп ұзамай (кірмей) реттілігін сақтап орындауы қажет.

Егер адам реттілікті ұмытса, немесе оны сақтау қажеттігін білмесе, немесе келесі намаздың уақытын өткізіп алудан қорқатын болса, онда оның мойнынан реттілікті сақтау міндеті түседі.

Намаз уақыты кіргеннен кейін мына нәрселер бұйырылған:

1. Азан шақыру

Үкімі: бес уақыт намазға азан шақырылатын елді мекеннің немесе қаланың ер адамдарына ғана жүктелетін ұжымдық міндет.

Уақыты: намаз уақыты кіргенде, адамдарды бұл жайлы хабарлап, оларды жамағаттағы намазға шақыру үшін айтылады.

2. Иқамат айту

Үкімі: сүннет.

Уақыты: Намазға кіруден бұрын, алғашқы тәкбірдің алдында.

<u>(Азан шақырудың) үлгісі:</u> Аллаһу акбар, Аллаһу акбар. Аллаһу акбар, Аллаһу акбар. Өшһаду әллә иләһә иллә Лләһ. Өшһаду әллә иләһә иллә Лләһ. Өшһаду әнна Мухаммада-р- расулу Лләһ. Өшһаду әнна Мухаммада-р-расулу Лләһ. Хайя ғалә-с-саләһ. Хайя ғалә-с- саләһ. Хайя ғаләл-фаләх. Хайя ғаләл- фаләх. Аллаһу акбар, Аллаһу акбар. Лә иләһә иллә Лләһ.	<u>(Иқамат айту) үлгісі:</u> Аллаһу акбар. Аллаһу акбар. Өшһаду әллә иләһә иллә Лләһ. Өшһаду әнна Мухаммада-р- расулу-Лләһ. Хайя ғалә-с-саләһ. Хайя ғаләл-фаләһ. Қад қамати-с-саләту қад қаамати-с-салә. Аллаһу акбар. Аллаһу акбар Лә иләһә иллә Лләһ.
Азаншы болмаған адамға мына амалдарды жасау абзал: - Азаншының артынан «Хайя ғалә-с-саләһ» сөздерінен басқа сөздерді қайталау, ал ол сөздерден кейін «Лә хәулә уә лә қууата иллә би-Лләһ» сөздерін айтып, жамағат намазына баруға ниеттеніп, осыда Аллаһтан көмек сұрау жөн. - Пайғамбарға ﷺ салауат айту. - Азаннан кейін айту абзал болған дұғаны оқу: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مُحَمَّدًا الَّذِي وَعَدْتَهُ Мағынасы: «Уа Аллаһ! Осы айтылған шақыру мен орындалатын намаздың Раббысы! Мухаммадқа «ал-Уасилә» (Жәннаттағы ең жоғары сатыны), игілік пен ең жоғарғы орынды нәсіп ет, және оны Өзің ант еткен «Мақам-Махмудта» (Мақтаулы Мекенде) тірілте гөр!». - Азан мен иқаматтың арасында Аллаһқа қалаған дұғамен жүгіну.	

- Сондай-ақ намаздың шарттарына әуретті астынан дене көрінбейтін рұқсат етілген киіммен жабу да жатады.
 Әурет үш түрлі болады:

1. Күрделі Бұл кәмілет жасына жеткен азат (күн емес) әйелдің әуреті. Намаз уақытында оның жүзінен басқа бүкіл денесі әурет болады.	2. Жеңіл Бұл 7-ден 10-ға дейінгі балалардың әуреті: жыныс мүшелері.	3. Орташа Бұл аталған екі топтан басқа адамдардың әуреті: ол кіндіктен тізеге дейін.
---	--	---

Аллаһ Тағала былай деген: «Өй адам балалары! Өрбір құлшылық орнында зейнеттеріңді алыңдар (киініңдер)» («әл-Әғраф» сүресі, 31-аят).

- Жүзді қыбылаға қарату да намаздың шарттарына жатады.

Аллаһ Тағала былай деген: «Қайда болсаңдар да (намазда) жүздеріңді солай қаратыңдар» («әл-Бақара» сүресі, 150-аят).

Егер ауру немесе басқа да себепке байланысты жүзді қыбылыға қарау мүмкін болмаса, онда бұл шарт та, жасалуы мүмкін емес болған барлық міндетті амалдар секілді, түсіріледі. Аллаһ Тағала былай деген: «Шамаларың келгенше Аллаһтан қорқыңдар».

Пайғамбар ﷺ сапарда болғанда нәпіл (қосымша) намаздарды түйесінің үстінде отырып, жүзін түйе бұрылған жаққа қарап орындайтын (әл-Бухари мен Муслим).

Бұл хадистің басқа нұсқасында былай деп айтылады: «Алайда ол парыз намаздарды бұлай орындамайтын».

- Сондай-ақ намаздың шарттарына орыны жүректе болатын ниет те жатады [және оны тілмен айту бидғат болып саналады].

Намазды мына жерлерден басқа барлық жерде оқуға болады:

1. Лас (нәжіс) жер	2. Қақысыз иемденген жер	3. Қабір	4. Дәретхана мен монша	5. Түйелерге арналған қашалар
--------------------	--------------------------	----------	------------------------	-------------------------------

Өт-Тирмиздің «Сунан» жинағында Пайғамбарға ﷺ жатқызылатын хадис келтіріледі, онда ол былай деген: «Мазарлар мен моншалардан басқа барлық жер мешіт болып табылады».

Намаздың сипаттамасы туралы тарау

Намазға [сөздер мен қимылдарда] байсалдылықпен және [сыртқы келбетте] абыройлылық сақтап барған құпталады (мустахаб).

Мешітке кіру кезінде мына сөздерді айту абзал:

بِسْمِ اللَّهِ وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ

Мағынасы: «Аллаһтың атымен. Аллаһтың Елшісіне Оның игілігі мен сәлемі болсын. Уа Аллаһ, менің күнәларымды кешір және маған Рахымыңның қақпаларын аша гөр!»

Абзал (құпталатын сауапты) амалдар:

1. Мешітке оң аяқпен кіру;	2. Мешіттен сол аяқпен шығу.
----------------------------	------------------------------

Ескертпе: «Уә с-саләт...» (игілігі болсын) сөздері, мешітке кірерде және шығарда айтылатын дұғалар баяндалатын ешбір сенімді хадисті келтірілмейді.

Жоғарыда келтірілген дұғаны былай айту қажет:

اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ

Мағынасы: «Уа Аллаһ, маған мейіріміңнің қақпаларын аша гөр!»
Ахмад пен Ибн Мәжаһ келтірген хадисте осылай айтылған.

Намазға тұрғанда «Аллаһу Акбар» сөздерін айтып, [саусақтардың араларын қосып, алақандарды қыбылаға қаратып] қолды:

1. Иыққа дейін;	2. Немесе құлақтардың деңгейіне дейін көтеру қажет.
-----------------	---

(Қолды) мына төрт жерде көтеру қажет:

1. Намазға кіргенде айтылатын тәкбірде;	2. Рукуғта;	3. Рукуғтан көтерілгенде;	4. Бірінші ташаххудтан көтерілгенде.
---	-------------	---------------------------	--------------------------------------

Кейін оң қолды сол қолдың үстіне [оң қолдың алақанымен сол қолдың сыртқы жағын қысып] қойып, [білезіктер мен білектерді] кіндіктің үстіне, немесе астына, немесе кеудеге қою қажет.

Ескертпе: Қолды кеудеге қою Сүннетке көбірек сәйкес келеді, ал басқа екі нұсқаға байланысты Пайғамбардан ﷺ келген сенімді деректер жоқ.

Көзді басқа жаққа қаратпай, сәжде жасалатын жерге қарату қажет.

Кейін келесі сөздерді айту қажет:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

Мағынасы: «Уа Аллаһ! Сен Пәксің және Саған мадақ! Сенің Есімің берекелі және Сенің ұлылығың бәрінен (де) жоғары, әрі Сенен басқа құлшылыққа лайықты ешкім жоқ».

Немесе Пайғамбардан ﷺ келген басқа да «намазды ашатын» дұғаларды айтуға болады [тек бірінші ракағатта]. Кейін истиғаза:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

[Мағынасы: «Аллаһқа лагнеттелген шайтанан пана тілеп жүгінемін»]

және бәсмәлә айтылады:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[Мағынасы: «Аса Мейірімді, ерекше Рахымды Аллаһтың атымен»].

Кейін «әл-Фатиха» сүресін оқу керек.

«Әл-Фатихадан» кейін төрт және үш ракағаттан тұратын намаздардың алғашқы екі ракағаттарында кез келген сүрені истиғазасыз оқу абзал (мустахабб). (Яғни мына намаздарда):

1. Таң намазында (ұзын «муфәссал» (бөлек) сүрелердің кез келгені);	2. Кешкі намазда (кез келген қысқа сүре);	3. Қалған намаздарда (ұзақтығы орташа кез келген сүре).
--	---	---

«Бөлек» («муффассәл») сүрелердің түрлері:

Ұзын: «Қаф» сүресінен «әл-Мурсаләт» сүресіне дейін	Орташа: «ән-Нәба» сүресінен «әл-Ләйл» сүресіне дейін	Қысқа: «әд-Духа» сүресінен «ән-Нәс» сүресіне дейін
---	---	---

Сүрелерді намазда оқудың сипаттамасы:

1. Түңгі намаздар дауыстап оқылады.	2. Дауыстап оқылуы қажет болған жұма және айт намаздары мен күн тұтылуы себебімен оқылатын намаздардан басқа күндізгі намаздардың барлығы дауыссыз оқылады.
-------------------------------------	---

Кейін руқуғ жасау үшін тәкбір айтылады.
Руқуғте екі қолды тізелерге [шынтақтарды бүкпей] қою қажет.
Басты арқаның деңгейінде (түзу) ұстау қажет.
Осы қалыпта:

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ

(Мағынасы): «Аса Ұлы Раббым Пәк!»,
- деп бір рет [міндетті түрде], немесе бірнеше рет айту абзал.
Егер осыдан соң руқуғ пен сәждеде:

سبحانك اللهم ربنا و بحمدك اللهم اغفر لي

(Мағынасы): «Уа Аллаһ! Сен Пәксің, Раббымыз, және Саған мадақ.
Уа Аллаһ! Мені кешіре гөр», - деп айтылса, жақсырақ болады.
Кейін руқуғтан мына сөздерді айтып көтерілу қажет:

سمع الله لمن حمده

Мағынасы: «Аллаһ Оны мақтап, мадақтағанды естісін» – бұл (дұға) адам намазды имам ретінде де, немесе жалғыз оқыса да айтылады.

Кейін намазда тұрғандардың барлығына [қиямда тік тұрып], мына дұғаны айту абзал болады:

ربنا ولك الحمد حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه ملء السماء وملء الأرض، وملء ما شئت من شيء بعد

Мағынасы: «Уа Аллаһ! Раббымыз, барлық мақтау-мадақ Саған. Барлық жақсы, игі, ізгі мақтаулар Саған ғана! Бұл мақтау-мадақтар көктер мен жерді және Сен қалаған барлық нәрсені толтырсын».

Кейін Пайғамбар ﷺ айтқандай, дененің жеті бөлігімен сәжде жасалады: **«Маған жеті сүйекке сүйеніп сәжде жасау бұйырылды: маңдайға (бұны айтқанда, ол қолымен мұрынына нұсқады), екі алақанға, екі тізеге және екі аяқтың ұшына»** (әл-Бухари мен Муслим).

Сәжде жасағанда екі қолтық денеден, қарын – саннан, және сан жіліншіктерден ажыратылып, білектер еденнен көтерілген кейіпте болуы керек.

Және мына дұғаны:

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى

(Мағынасы: «Аса жоғары Раббым Пәк»), бір рет айту (міндетті), ал бірнеше рет айту (абзал). [Сондай-ақ бұған қоса хадистерде келтірілген басқа да дұғаларды айтса болады].

Одан кейін тәкбір айтып, сол аяқтың үстіне отырып, оң аяқты түзеу қажет («әл-ифтираш» отырысы). Бұл қалыппен намазда соңғы тәшаххудтан басқа барлық ташаххударда отыру керек, ал соңғы ташаххудта «тауаррук» қалпында отыру керек, яғни сол аяқ оң аяқтың астынан көрінетіндей етіп сол жамбаспен еденге отыру қажет.

Бұл кейіпте мына дұғаны айту керек:

رب اغفر لي و ارحمني و اهدني و ارزقني و اجرني و عافني

Мағынасы: «Раббым, мені кешір, рахым ет, тура жолға сал және маған өмір сүруім үшін ризық бер және мені Өзің оңдап, маған есендік бере гөр». Кейін екінші сәждені де бірінші сәждедей жасау қажет.

Кейін тәкбір айтып, орнынан тік тұрып, екінші ракағатты бірінші ракағаты оқығандай етіп оқу қажет [алайда екінші ракағатта намазды ашатын дұғаны айтудың қажеті жоқ].

Кейін отырып, бірінші ташаххудты оқу керек. Оның оқылу үлгісі:

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَ الصَّلَوَاتُ وَ الطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ

Мағынасы: «Сәлемсулер, намаздар және барлық ізгі амалдар тек Аллаһ үшін. Уа Пайғамбар! Саған сәлем және Аллаһтың рахымы мен Оның берекесі болсын. Бізге және Аллаһтың салиқалы құлдарына сәлем. Мен Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ екеніне куәлік беремін және Мұхаммад – Оның құлы мен Елшісі екендігіне куәлік беремін».

Кейін тәкбір айтып, намазды соңына дейін жалғастырып, әр ракағатта «әл-Фатиха» сүресін оқу қажет. (Намаздың) соңында тағы да ташаххудты оқып, ізінен келесі дұғаларды қосу керек:

1. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ Мағынасы: «Уа Аллаһ! Ибраһимге және оның отбасына игілік еткеніңдей, Мухаммадқа және оның отбасына да игілік ет. Шын мәнінде Сен аса Мақтаулы әрі Даңқтысың. Уа Аллаһ! Ибраһимге және оның отбасына береке бергеніңдей, Мухаммадқа және оның отбасына да береке бере гөр. Шын мәнінде Сен аса Мақтаулы әрі Даңқтысың!»	2. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ Мығанысы: «Уа Аллаһ! Расында, мен Өзіңе қабір азабынан, Тозақ азабынан, өмір мен өлім бүлігінен және Мәсих Дәжжал бүлігінен пана сұрап сыйынамын».	3. Аллаһқа кез келген дұғалармен жалбарынуға болады, алайда Пайғамбардан صلی اللہ علیہ وسلم жеткізілген басқа дұғаларды айту жақсырақ.
--	---	--

Кейін оң және сол жаққа: **السلام عليكم ورحمة الله** (әс-сәләму ғаләйкум уа рахмату-Ллаһ), - деп тәслим айту қажет.

Өйткені бұл жайлы Абу Дауд жеткізген Уәил ибн Хужрдың хадисінде хабарланады.

Жоғарыда келтірілген сөздердің ішіндегі намаздың **ауызша рүкіндері (тіректері)**: алғашқы тәкбір, имамға ұйымаған адам үшін «әл-Фатиханы» оқу, соңғы ташахху пен тәслим.

Бірінші ташахху пен оны оқу үшін отырудан басқа намаздың барлық іс-әрекеттері намаздың **іс-амалдық рүкіндері (тіректері)** болып саналады, (ал айтылған амалдар) намаздағы міндетті амалдарға жатады.

Намаздың 14 тірегі бар:

1. Мүмкіндік бар болса (қиямда) тұру;	2. Намазға кірерде айтылатын (алғашқы) тәкбір;	3. «Әл-Фатиха» сүресін оқу;
4. Рукуғ;	5. Рукуғ жасалғаннан кейін тік тұру;	6. Дененің жеті бөлігімен сәжде жасау;
7. Сәждеден көтерілу;	8. Екі сәжде арасында отыру;	
9. Бұл амалдардың барлығын жасау барысында байсалдылық пен тыныштық сақтау;	10. Тіректердің арасындағы реттілікті сақтау;	11. Соңғы ташахху;
12. (Ташахху) үшін отыру;	13. Пайғамбарға салауат айту;	14. Екі тәслим.

Намаздың міндетті (уәжіп) амалдары 8:

1. Бірінші ташахху;	2. Бірінші ташахху үшін отыру;	3. Алғашқы тәкбірлерден басқа барлық тәкбірлер;
---------------------	--------------------------------	---

4. Руқуғта: «Субхана рабби әл-ғазым» деген сөздерді бір рет айту;	5. Сәждеде «Субхана рабби әл-әғлә» сөздерін бір рет айту;	6. Екі сәжде арасында «Рабби ғфир-ли» сөздерін бір рет айту. Бұл сөздерді біреуден көбірек рет айту мустахаб болып саналды;
7. Имам және намазды жалғыз оқыған адам үшін: «Самиға Ллаһу ли-ман хамидаһ» деген сөздерді айту;	8. Намаздағы барлық адамдар үшін: «Раббана уә ләкә әл-хамд» деген сөздерді айту.	

Бұл міндетті амалдардың әлдебіреуі ұмытшақтық немесе білместік себебімен орындалмай қалған жағдайда мойыннан түседі, алайда «сужуд әс-саһу» (намаздың соңында екі қосымша саһу сәжде) жасау арқылы өтеледі.

Намаздың тіректерін ұмыту мен білместік себебінен де, әдейі де орындамай қалдыруға болмайды.

Қалған мустахаб (сүннет) сөздер мен амалдар намазды толықтырушы болып табылады.

Намаздың тіректеріне олардың барлығын байсалды және бір-қалыпты орындау да жатады.

Абу Хурайраның сөздерінен Пайғамбардың ﷺ былай дегені хабарланады: *«Сен намазға тұрғаныңда дәретті кәміл күйде ал, кейін қыбылаға қарап, тәкбір айт. Кейін өзіңе Құраннан жеңілдетілгенді оқы, кейін руқуғты онда тыныш күйде тұрғанға дейін жаса. Кейін одан тік тұрғанша көтеріл. Кейін сәждені онда тыныш күйде жеткенше жаса, кейін (басыңды) көтеріп, тыныш күйге жеткенше отыр. Бұдан соң сәждені онда тыныш күйде болғаныңа дейін жаса. Әрі намаздың басқа барлық (амалдарын) да осылай жаса»* (әл-Бухари мен Муслим).

Сондай-ақ ол ﷺ былай деген: *«Намазды мен оны қалай орындап жатқанымды көргендеріндей етіп орындаңдар»* (әл-Бухари мен Муслим). Ол ﷺ намазды оқып болғаннан соң: *«Астағфиру-Ллаһ»*, – деп үш рет истиғфар айтып, былай дейтін:

1. اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ Мағынасы: «Уа Аллаһ! Сен кемшіліктерден Пәксің, әрі есендік те Сенен, Сен игі-берекелі, уа ұлылық пен жомарттық Иесі!»	2. لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو علي كل شيء قدير، لا اله إلا الله ولا نعبد إلا إياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن، لا إله إلا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون Мағынасы: «Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты ешбір құдай жоқ. Ол жалғыз әрі Оның серігі жоқ. Бүкіл билік Оған тән, әрі барлық мақтау Оған ғана. Сондай-ақ Оның күш- құдіреті барлық нәрсеге толық жетеді. Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты ешбір құдай жоқ. Біз Аллаһ алдында дінге ықыластымыз, тіпті мұны кәпірлер ұнатпаса да!»	3. سبحان الله و الحمد لله و الله أكبر деген сөздерді 33-реттен және жүзінші ретте: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو علي كل شيء قدير деген сөздерді айту.
--	--	---

Парыз намаздармен бірге оқу абзал болған рауатиб намаздардың саны 10, және олардың барлығы Ибн Умардың (Аллаһ олардың екеуіне де разы болсын) хадисінде айтылған: «Мен Аллаһ Елшісінен 10 ﷺ рақағатты есімде сақтадым:			
1. Бесін намазынан бұрынғы және кейінгі екі рақағат;	2. Ақшам намазынан кейінгі үйде жөн болған екі рақағат;	3. Құптан намазынан кейінгі үйде оқу жөн болған екі рақағат;	4. Таң намазынан бұрынғы екі рақағат» (әл-Бухари мен Муслим).

Бұл намаздардың «рауатиб» (ратибат) деп аталатының себебі - олардың парыз намаздарымен бірге оқылатындығынан.

Намаз	Таң намазы	Бесін намазы	Ақшам намазы	Құптан намазы
Рақағаттар саны	2	4 немесе 6	2	2

Намаздан бұрын	2	2 немесе 4	-	-
Намаздан кейін	-	2	2	2

Мустахаб және рауатиб намаздарды оқудағы даналық мына нәрселерде:

- Аллаһтың құлы парыз намаздарда жасаған қателіктерді дұрыстауда;

- Иманның артуында, өйткені иман ғибадатпен артып, күнәмен азаяды.

Ең мығым бекітілген рәтибат намазы – бұл таң намазының бұрынғы екі ракағат сүннет намазы, және ол басқа рауатиб намаздарынан төмендегі келтірілетін сипаттарымен ерекшеленеді:

1. Артықшылығы	2. Жеңілдетіп оқылуы	3. Тұрақтылығы	4. Оқылу әдісі	5. Бұл намазды оқығаннан кейін жамбастап жату
Пайғамбар ﷺ былай деген: «Таң намазынан бұрынғы екі ракағат бұл дүние мен ондағы барлық нәрседен жақсырақ».	Алайда тіректерде ғапылдық танытпау қажет. Айша (Аллаһ оған разы болсын) былай деген: «Ол (Пайғамбар ﷺ) азанды естігенде (парыз намаздан бұрын) таң намазының екі ракағатын жеңілдетіп оқыған».	Бұл намаз сапарда да, тұрғылықты мекенде де қалдырылмайды.	Ол ерекше оқылу әдісіне ие, өйткені онда «әл-Кәфирун» және «әл-Ихләс» сүрелері оқылады.	Ол аяқталғаннан кейін, егер адам үйінде болса және оған дейін түнді құлшылықпен өткізген болса, оң жаққа сүйенген жөн.

Ұмытшақтық орын алғанда (сужуд с-сахуи), Құран оқылғанда (сужуд әт-тиләуа) жасалатын және шүкірлік (сужуд әш-шукр) сәжделері туралы тарау

Сужуд әс-сахуи мына жағдайларда жасалады:

1. Егер адам намазда бекітілгеннен артық рет сәжде немесе рукуғ, немесе қиям, немесе отырыс жасаса;	2. Егер адам аталған амалдардан әлдебіреуін ұмытса. Бұл жағдайда ол бұл амалды жасап, кейін сужуд әс-саху жасауы қажет.	3. Егер адам ұмытшақтықпен намаздың міндетті амалдарынан әлдебіреуін қалдырса;	4. Егер адам намаздың әлдебір амалын керегінен көп немесе аз рет жасадым деп күмәнданса.
---	---	--	--

Пайғамбардың ﷺ мына іс-амалдарды жасағаны сенімді түрде хабарланған:

1. Ол ﷺ (ұмытшақтықтан) бірінші тәшаххудты орындамай орнынан келесі ракағатқа тұрған және намаз соңында сужуд әс-саху жасаған.	2. Бесін немесе аспр намазын (ұмытшақтықтан) екі ракағат етіп бітірген, ал оған бұл жайлы есіне салғанда, ол намазды соңына дейін толықтырып, ізінен сужуд әс-саху жасаған.	3. Бесін намазын бес ракағат етіп оқыған, ал оған ол артық ракағат оқығандығы жайлы айтылғанда, ол: «Қалайша?», - деп сұрады. Оған: «Сіз бес ракағат оқыдыңыз», - деп жауап берілді. Сонда ол екі сәжде жасап, кейін тәслим берді (әл-Бухари мен Муслим).	4. Хадис: «Егер сендерден біреу намаз уақытында қанша ракағат оқығаны жайлы: үш пе, әлде төрт пе - деп күмәнданса, күмәнді тастап, өзіне сенімді болған ракағат санына сүйенсін. Кейін ол сәлем беруден бұрын екі сәжде жасауы қажет. Сөйтіп, егер ол бес ракағат оқыған болса, онда екі сәжде (сәжда әс-сахуи) оның намазының ракағаттарын жұп санға әкеледі. Ал егер ол намазын дұрыс оқыған болса, онда бұл сәжделер шайтан үшін қорлық болады» (Ахмад және Муслим).
--	---	---	---

Бұл екі сәждені тәслимнен бұрын немесе одан кейін жасауға рұқсат етіледі.

Сондай-ақ мына жағдайларда да сәжде жасау құпталады (мустахаб болып саналады):

1. Намазда немесе басқа да уақытта болсын, сәжде аятын оқыған және тыңдаған адам үшін сәжде (сужуд әт-тиләуә) жасау абзал;	2. Адамға әлдебір нығмет берілсе, немесе одан әлдебір бақытсыздық тойтарылса, Аллаһқа Аллаһқа шүкірлік сәждесін жасау абзал.
Әрі шүкір сәждесінің (сужуд әш-шукр) үкімі, сужуд әт-тиләуаның үкіміндей мустахаб болып табылады.	
Қағб ибн Мәликтің (Аллаһ оған разы болсын) қиссасында, оған Аллаһ оның тәубесін қабыл алғандығы жайлы хабар жеткізілгенде, оның сәжде жасағаны сенімді түрде хабарланған.	

Сужуд әс-сәһу жасаудың себебі үшеу:

1. Артық қимыл қосу: Бекітілгеннен артық рет рукуғ, сәжде, қиям, немесе отырыс жасау.	2. Кемістік жасау: Намаздың міндетті амалдарының бірін, оның орнын өткізіп, жасамау.	3. Оқылған ракағаттардың санына байланысты: үш па, әлде төрт пе - деп күмәндану. Күмән екі түрлі болады:			
		<u>Ғибадат жасалғаннан кейін орын алатын күмән.</u> Бұндай күмәнға, айқын сенімділік орын алғанға дейін, ешбір көңіл бөлінбейді.	<u>Ғибадат жасалу барысындағы күмән.</u> Оның үкімі:		
			Егер күмән ракағат саны көп жасалғандығы туралы болса, онда оған көңіл бөлмеу керек.	Егер күмән ракағат саны аз жасалғандығы туралы болса, онда адам өзі соған қарай иілген (сенімдірек көрінетін) ракағаттар санын ұстану керек.	Егер адам ракағаттарды көп немесе аз жасағандығы туралы күмәнданса, онда азырақ санға тоқтауы керек.

Намазды бұзатын нәрселер және ондағы жағымсыз (макрух) амалдар туралы тарау

Намазды мына амалдар бұзады:

1. Намаздың бір тірегін немесе шартын, оны орындауға мүмкіндігі бар бола тұра, әдейі, ұмытшақтықтан немесе білместіктен орындамай, қалдыру (тастау);	2. Намаздың міндетті болған әлдебір амалын әдейі қалдыру;	3. Намаздан бөгде сөздерді [бұның рұқсат етілмейтіндігі жайлы біле және есінде бола тұра] әдейі айту;	4. Дауысты күлкі;	5. Үзіліссіз және қажетсіз жасалынатын көп бөгде қимылдар. Өйткені бірінші жағдайда, адам онсыз намаз жарамсыз болатын амалды қалдырады, ал соңғы екі жағдайда тыйым салынған нәрсені жасайды.
--	---	---	-------------------	--

Намазда мына амалдар жағымсыз (макрух) болып саналады

1. Намаз уақытында жан-жаққа бұрылу, өйткені Пайғамбардан ﷺ бұл жайлы сұрағанда, ол: «Бұл ұрлық, осылайша шайтан пенденің намазынан ұрлайды», - деген (әл-Бухари);		2. Сондай-ақ ермек үшін (шағын қозғалыстар жасау) да жағымсыз амалдарға жатады;		
3. Қолдарды екі бүйірге қою;	4. Екі қолдың саусақтарын бірінің арасына бірін салу;	5. Саусақтарды қытырлату;	6. Ит секілді отыру [аяқтарды тік ұстап, олардың ортасына еденге отыру];	7. Ойын намаздан бөлетін нәрсеге қарау [мысалы айнаға немесе теледидарға];

8. Намазға өзге нәрсемен алаңдаған жүрекпен (оймен) кіру, мысалы, намазға әжетті өтегісі келген уақытта, немесе тамақ тартылған бола тұра, қатты аштық қысқан кезде кіру. Өйткені Пайғамбар ﷺ: «Тамақ тартылған уақытта намаз жоқ әрі кіші және үлкен әжет қысқанда намаз жоқ» , - деген (әл-Бухари мен Муслим)	9. Сондай-ақ Пайғамбар ﷺ ер адамға сәжде жасағанда шынтақтарын еденге төсеуге тыйым салған.
--	---

Намаздағы кез келген қимыл мына бес үкімнің біріне ие:				
1. Тыйым салынған (харам): Тоқтаусыз жасалған көп қажетсіз қимылдар, мысалы, тамақ жеу;	3. Жағымсыз (макрух): Қажетсіз жасалған кішігірім қимылдар, мысалы, бір жаққа жәй қарау;	4. Рұқсат етілген (мубах): Қажеттілікпен жасалатын қимылдар, мысалы, сақалды сипау;	Абзал (мустахаб): Соны істеу арқылы намаз кәміл болатын қимылдар, мысалы, намаз оқып жатқандардың қатарындағы бос орынды толтыру;	5. Міндетті (уәжіп): намаздың жарамдылығы соларға тәуелді болатын қимылдар, мысалы, нәжісті жою.

Шарт	Тірек (рукін)	Міндетті амал (уәжіп)	Абзал амал (сүннет, мустахаб)
Ғибадаттың өзінің құрамына кірмейді	Ғибадаттың өзіне кіреді		
Ғибадаттың бүкіл уақыты барысында үзілмей талап етіледі	Ғибадаттың белгілі бір бөлігімен ғана шектеледі		
Оны білімсіздікпен де, ұмытшақтықпен де қалдыруға болмайды	Оны білімсіздікпен, ұмытшақтықпен қалдыруға болады, алайда әдейі қалдыруға болмайды.		Оны білімсіздікпен, ұмытшақтықпен және әдейі қалдыруға болады

Сужуд әс-саху жасаумен толықтырылмайды	Сужуд әс-саху жасаумен толықтырылады	Толықтырылуға мұқтаж емес
--	--------------------------------------	---------------------------

Ерікті намаз туралы тарау

Күн мен ай тұтылу намазы туралы бөлім

Бұл намаздардың ішіндегі ең бекем түрде бекітілгені, өйткені Пайғамбар ﷺ оны өзі оқып, басқаларға бұйырған.

Ол Айшаның (Аллаһ оған разы болсын) хадисінде келтірілген сипаттамамен орындалады, онда ол: «Пайғамбар ﷺ күн тұтылу намазында Құранды дауыстап оқыған және екі ракағатта төрт рукуғ пен төрт сәжде жасаған», - деп хабарлаған (әл-Бухари мен Муслим).

Сипаттамасы: Айшаның (Аллаһ оған разы болсын) сөздерінен былай хабарланады: «Пайғамбардың ﷺ заманында күн тұтылды, сонда ол мешітке шықты, әрі адамдар оның артына сап құрды. Сосын ол тәкбір айтып, (Құранды) ұзақ оқыды, кейін тәкбір айтып, ұзақ рукуғ жасады, кейін ол (басын көтерді де): «**Самиға Аллаһу лимән хамидәх!**», - деді. Кейін ол тік тұрды, (бірақ) сәжде жасамады, сосын (Құранды) бірінші оқуынан қысқалау оқумен оқыды. Содан соң ол қайтадан тәкбір айтты да, біріншісінен қысқалау болған ұзақ рукуғқа иілді. Кейін: «**Самиға Аллаһу лимән хамидәһ! Раббана уә ләкә-л-хәмд**», - деді. Содан соң ол сәжде жасады да, кейін екінші ракағатты да дәл солай жасады. Осылайша ол төрт рукуғ пен төрт сәждені толық орындады. Күннің (тұтылуы) ол намазды аяқтауынан бұрын-ақ сейілді» (әл-Бухари).

Намаздан кейін имам, Пайғамбарымыз ﷺ жасағандай, адамдарға құтпа айтып, оларды Аллаһқа жиі дұға етуге, Одан күнәларының кешірілуін сұрауға, садақа беруге үндеуі абзал.

[Үтір намазы туралы бөлім]

Үтір намазы – Пайғамбарымыздың ﷺ сапарда да, үйде де үзбей оқыған және басқа адамдарды да оны оқуға ынталандырған бекем орнатылған сүннет намаз.

1. Оның ракағаттарының ең аз саны: 1 ракағат	2. Ракағаттарының ең көп саны: 11 ракағат	3. Оқылу уақыты Құптан намазынан кейін, таңсәрі басталғанға дейін	4. Оны түнде оқылатын соңғы намаз қылу мустахаб.
--	---	---	---

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Үтірді түнде оқылған соңғы намаздарың етіңдер» (әл-Бухари мен Муслим).

Сондай-ақ ол ﷺ былай деген: «Түннің соңғы бөлігін өткізіп алуынан қорқатын адам, үтір намазын түннің басында оқысын. Ал кім түннің соңында тұра алатынына сенімді болса, үтір намазын түннің соңында оқысын. Расында, түннің соңында оқылған намаз (періштелердің) куәгерлеріне ие, әрі бұл абзалырақ» (Муслим).

[Тарау: жаңбыр сұрау (әл-истиска) намазы]

Адамдар су тапшылығынан мұқтаждық сезінгенде жаңбыр сұрау намазын орындау – сүннет. Бұл намаз айт намазы секілді ашық жерде оқылады және оны оқуға Аллаһтың алдында тағзым-итағатты, кішірейген және мойынсұнған күйде бару керек.

1. Бұл намаз екі ракағат етіп оқылады	2. Намаздан кейін бір құтпа айтылады:		
	А. Онда көп истиғфар жасалады, және оны жасау бұйырылатын аяттар оқылады;	Ә. Дұғада табандылық танытылады;	Б. Дұғаға жуық арада жауап берілетіндігіне үміт етіледі.

Намазға шығудан бұрын жамандықтың тойтарылуына және Аллаһтың рахымының түсуіне себеп болатын келесідей амалдарды жасау қажет:

1. Истиғфар;	2. Тәубе ету;	3. Өзара зұлымдық пен әділетсіздік жасауды тоқтату;	4. Адамдар мен жаратылыстарға жақсылық жасау;	5. Аллаһ Өзінің рахымын жақындататын және жамандықты алыстатын себеп қылған басқа да амалдарды жасау. Ал Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.
--------------	---------------	---	---	---

[Намаз оқуға тыйым салынған уақыттар туралы бөлім]

Әлдебір себептерге байланысты болмаған нәпіл намаздарды оқуға тыйым салынған уақыт аралықтары:

1. Таң намазынан кейін, күн найзаның бойына дейін көтерілгенше;	2. Екінті намазынан кейін күн батқанша;	3. Күн тас төбеге жеткеннен бастап батысқа ауа бастағанға дейін. Ал Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.
---	---	--

Осы уақыттарда келесідей намаздарды орындау рұқсат етілген:

1. Парыз намаздардың қазасын өтеу;	2. Әлдебір себеппен орындалатын намаздарды оқу, мысалы: дәрет алған соң екі ракағат сүннет намазы, мешітке сәлем беру намазы, тауафтан кейін орындалатын екі ракағат намаз, күн тұтылу намазы, истихара намазы.
------------------------------------	---

Парыз және нәпіл намаздардың арасындағы айырмашылық:

№	Парыз намаз	Нәпіл намаз
1.	Миғраж түні көктерде бұйырылған	Шариғаттың басқа да бұйрықтары секілді
2.	Одан дәлелді себепсіз шығуға тыйым салынған	Одан дәлелді себепсіз шығуға тыйым салынбаған
3.	Оны қалдырған адам күнә жасайды	Оны қалдырған адам күнә жасамайды
4.	Шектеулі мөлшері бар	Шектеулі мөлшері жоқ
5-6.	Міндетті түрде жамағатпен және мешітте оқылады	Оны, кейбір ерекше жағдайлардан басқа кезде, үйде оқу абзал
7.	Қажетті жағдайларды қоспағанда, оны жануардың үстінде (көлікте) оқуға рұқсат етілмейді	Оны қажеттіліксіз де жануардың үстінде (көлікте) оқуға рұқсат етіледі

8.	Оқу үшін бекітілген уақыт бар	Кейбіреулерінде нақты уақыт бар, кейбіреулерінде - жоқ
9.	Жүзді қыбылаға қарату кез келген жағдайда шарт болады	Сапарда жүзді қыбылаға қарату шарт емес
10.	Парыз намазын орындап жатып, одан (белгілі себеппен орындалатын) нәпіл намазға ауысуға рұқсат етіледі, бірақ керісінше (нәпіл намаздан парыз намазға ауысу) рұқсат етілмейді	
11.	Оны немқұрайлылықпен тастаған адам дұрыс пікір бойынша кәпір болады	Оны қалдырған адам бірауызды пікірге сәйкес кәпір болмайды
12.	Ерікті намаздар міндетті намаздарды толықтырады, бірақ керісінше болмайды	
13-14.	Қиямда тұру намаздың тірегі болып табылады, және намаздан шығарда бір ғана тәслим жеткілікті болмайды	Қиямда тұру тірек болып саналмайды және бір тәслим беру жеткілікті
15.	Қожайынынан қашқан құлдан қабыл болады	Қожайынынан қашқан құлдан қабыл болмайды
16.	Намаздан бұрын азан және иқамат айту бұйырылған	Одан бұрын азан және иқамат айту бұйырылмаған
17.	Сапарда қысқартылады	Сапарда қысқартылмайды
18.	Міндеттеме ешбір жағдайда жойылмайды және оны әдетте шамасы болған кезде орындаған, бірақ (шамасыздық себебінен) орындай алмаған адамға толық сауап жазылады	(Орындауға деген үндеу) орындауға мүмкіндік болмаған жағдайда жойылады, десе де әдетте оны орындап жүрген адамға оны орындағандай сауап жазыла береді
19.	Барлық парыз намаздардан кейін зікір айту бұйырылған	Бұндай намаздан кейін оқылатын зікірлер тек кейбір жағдайларда ғана бұйырылған
20.	Оны Қағбаның ішінде оқуға рұқсат етілмейді деп саналады, алайда дұрыс пікір – бұның рұқсат етілгендігі	Оны Қағбаның ішінде оқуға рұқсат етілген

21.	Екі намазды қосу рұқсат етілген	Оларды қосу рұқсат етілмеген
22.	Сауабы көбірек	Сауабы азырақ
23.	Бұл намазды оқу барысында су ішу қатал түрде тыйым салынған	Суды аз мөлшерде ішу рұқсат етілген
24.	Парыз намаздарының арасында бір ракағаттан тұратын намаз жоқ	Нәпіл намаздардың арасында бір ракағат етіп оқылатын намаз бар
25.	Аллаһқа жалбарынып, Аллаһтың қорғауына жүгініп, рахым немесе жаза жайлы аяттарды оқу рұқсат етілген (алайда бұны тұрақты түрде жасау бекітілмеген)	Аллаһқа жалбарынып, Аллаһтың қорғауына жүгініп, рахым немесе жаза жайлы аяттарды оқу бекітілген
26.	Намазда ересек адам үшін кішкентай бала имам болып шыға алмайды деп саналады, алайда дұрыс пікір – бұның рұқсат етілгендігі	Кішкентай бала кәмелет жасына жеткендер үшін имам болып тұра алады
27.	Парыз намазын оқып тұрған адам нәпіл намазды оқып жатқан адамға имам болуына рұқсат етіледі деп айтылады	Нәпіл намазын оқитын адамның парыз намазын оқыған адамның артынан ұюына рұқсат етілген. Бірақ жетпейтін ракағаттарды қоса өтеу қажет.
28.	Барлық парыз намаздарының қазаларын олардың ракағаттарының санын түгелдеп өтеу қажет, алайда жұма намазының қазасы бесін намазы ретінде төрт ракағат етіп оқылады	Кейбір намаздардың қазалары бастапқыда болған ракағаттар санымен өтеледі, ал кейбіреулерінің, мысалы, үтір намазының қазасы, бастапқыда болған ракағаттар санынан өзгеше өтеледі
29.	Түнгі парыз намаздар дауыстап оқылады	Түнгі нәпіл намаздар адамның қалауына байланысты, дауыстап немесе іштей оқылады
30.	Екі пікірдің біріне сәйкес намазда иықтарды жабу қажет	Иықтарды жабу міндетті емес

31.	Ешбір намаз ешқандай жағдайда қалдырылмайды	Кейбір намаздар сапар уақытында қалдырылады
-----	---	---

Жамағат намазы мен оған имамдық ету туралы тарау:

Бес уақыт намаздарды жамағатпен орындау ер адам үшін тұрғылықты орнында да, сапар да жеке парыз (фард-әл-ғайн) болып саналады. Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Мен жамағат намазын оқуды бұйрып, намазға имам тағайындап, содан кейін жаным атын шоғын алып жүретін ерлерді ертіп шығып, жамағат намазына қатыспағандардың үйлерін отпен өртеп жіберуді қалар едім»* (әл-Бухари мен Муслим).

Бұл намазға қатысатын адамдардың ең аз саны имам мен бір ұйып оқушы (маъмұм). Жамағат намазына неғұрлым көп адам қатысса, бұл Аллаһқа соғұрлым ұнамды болады.

Аллаһтың Елшісі ﷺ былай деген: *«Жамағат намазының сауабы жалғыз оқылған намаздың сауабынан жиырма жеті есе көп»* (әл-Бухари мен Муслим).

Ол ﷺ сондай-ақ былай деген: *«Егер сендер (парыз намазды) үйде оқып, кейін (мешітке) келіп, имамның әлі намаз оқымағанын көрсеңдер, онда онымен бірге намаз оқыңдар, әрі бұл сендер үшін нәпіл (намаз) болады»*. Хадисті «Сунан» кітаптарының барлық авторлары келтірген.

Абу Хурайраның сөздерінен Пайғамбарға ﷺ көтерілетін хадисте былай деп хабарланады: *«Имам басқа адамдар соның үлгісіне ілесіп (намазды) орындау үшін тағайындалады. Сондықтан...»*.

1. Ол («Аллаһу акбар», - деп) Аллаһты ұлықтаса, сендер де (ізінен) Оны ұлықтаңдар және бұны одан бұрын жасамаңдар.	2. Ол рукуғ жасағанда, сендер де рукуғ жасаңдар, және бұны одан бұрын жасамаңдар.	3. Ол: «Самига-Ллаһу лиман хамидаһ!», - деп айтқанда, сендер де: «Раббана, уа ләкәл хамд!», - деп айтыңдар.	4. Ол сәжде жасағанда, сендер де сәжде жасаңдар, және бұны одан бұрын жасамаңдар.	5. Егер ол намазды отырып оқыса, сендер де онымен бірге отыруларың керек». Хадисті Абу Дауд келтірген және оның негізгі бөлігі екі «Сахих» жинақтарында келтіріледі.
--	---	---	---	--

Әрі бұл намазда келесі нәрселер жасалуы қажет:

1. Имам (жамағаттың) алдына шығуы қажет;	2. Ұйып оқушылар (маъмумин) сап түзеп тұрулары қажет;	3. Алдымен алғашқы саптарды толтыру қажет;
4. Әйелдер еркектердің артқы жағында бөлек сапқа тұрулары қажет.		

Ал кім үзірлі себепсіз саптың артында жалғыз өзі тұрып бір ракағат (болса да) намаз оқитын болса, ол намазды қайта өтеуі қажет.

Ибн Аббас былай деген: *«Бірде мен түнде Аллаһ Елшісімен صلی الله علیه وسلم бірге намаз оқығым келіп, оның сол жағына тұрдым. Сонда ол мені желкемнен ұстап, өзінің оң жағына тұрғызды»* (әл-Бухари мен Муслим).

Аллаһтың Елшісі صلی الله علیه وسلم былай деген: *«Егер иқаматты естісеңдер, намазға байсалды түрде және абыройлылық кейінгі ұстанып барыңдар әрі асықпаңдар. Үлгергендеріңді (имаммен бірге) оқыңдар, ал өткізіп алынған (ракағаттарыңды) ізінен толықтырыңдар!»* (әл-Бухари мен Муслим). Тирмизидің нұсқасында былай деп айтылған: *«Егер сендердің әлдебіреуің жамағат намазына келсе әрі имамды әлдебір халде көрсе, онда имамның істеп жатқанын істесін».*

Үзірлі адамдардың намазы туралы тарау

[Науқас адамның намазы туралы бөлім]

Науқас адамға жамағат намазына қатыспау кешіріледі.

Егер намазды тұрып оқу науқастың ауруын арттыратын болса, онда оған намазды отырып оқуға рұқсат етіледі, ал егер науқас адам отыра да алмаса, ол жамбасымен жатуына болады. Пайғамбар صلی الله علیه وسلم Имран ибн Хусайнға былай деген: *«Намазды тұрып оқы, егер бұны жасай алмасаң, онда отырып оқы, ал егер бұны да жасай алмасаң, онда жамбасыңа жатып оқы»* (Бухари).

Егер науқас адамға әрбір намазды өз уақытында оқу қиын болса, онда ол бесін намазы мен аср намазын, ақшам намазы мен құптан намазын біріктіріп, олардың бірін оқып жатқанда ізінен басқасын қосып оқыса болады.

[Сапардағы адамның намазы туралы тарау]

Дәл сол сияқты сапардағы адамға да намаздарды қосып оқуға рұқсат етіледі: [ол бесін намазын аср намазымен, ақшам намазын құптан намазымен бір уақытта біріктіріп, не олардың біріншісін оқып жатқанда екіншісін алдыға жылжытып, немесе біріншісін артқа қалдырып екіншісімен қоса оқи алады].

Сондай-ақ сапардағы адамға төрт ракағаттан тұратын намаздарды екі ракағатқа қысқарту сүннет болып табылады.

Ол сондай-ақ рамазан айының парыз оразасын сапарда ұстамауына болады [алайда оны рамазаннан кейін басқа уақытта өтеуге міндетті].

[Қауіптілік жағдайындағы намаз туралы бөлім]

Қауіптілік намазын оны Пайғамбар ﷺ оқыған кез келген әдіспен оқуға болады.

Мысалы, Салих ибн Хаууаттың хадисінде, «Зат әр-Рикағ» шайқасында Пайғамбармен ﷺ бірге қауіптілік намазын оқыған адамнан былай деп хабарланады:

«(Мұсылман-дардың) бір тобы Пайғамбармен ﷺ бірге намаз оқыды, ал екінші топ жауға бетпесті тұрды.	Ол өзімен бірге намазға тұрған топпен бір ракағат оқыды.	Кейін ол қиямда тұрған халінде қала берді, ал олар намазды өздерінше аяқтады.	кейін олар (орындарынан) кетіп, жауға бетпесті тұрды.	Содан кейін басқа топ келіп (оның ﷺ артына намазға) тұрды, әрі олармен бірге қалған (екінші) ракағатты оқыды.	Кейін ол отырған халінде қала берді, ал олар (екінші) ракағатты өздерінше орындап намазды аяқтады.	Кейін олар онымен бірге (екі жаққа) сәлем берді» (әл-Бухари мен Муслим).
---	--	---	---	---	--	--

«Ал егер қауіптілік одан сайын күшейсе, онда намазды жаяу немесе салтты түрде, қыблаға қарап та, қарамай да, сәжде мен рукуғты ыммен білдіретін қимыл жасап оқыңдар».

Дәл осылайша өзі үшін қауіптінетін кез келген адам да, қалыптасқан жағдайға сәйкес намазын оқып, осы орайда жасауы қажет болған кез келген бөгде қозғалыстарды жасауына, мысалы, егер қауіпсіздігі үшін жүгіру қажет болса, жүгіруіне болады.

Аллаһтың Елшісі ﷺ былай деген: «Егер мен сендерге әлбір нәрсе бұйырсам, оны шамаларың жеткенше жасаңдар» (әл-Бухари мен Муслим).

Жұма намазы туралы тарау

Жамағат намазға қатысуға міндетті болған әрбір адам үшін ол өз тұрғылықты жерінде болса жұма намазына қатысу міндетті болады.

Жұма намазының шарттарына мына нәрселер жатады:

1. Оны өз уақытында оқу;	2. Оны елді мекенде оқу;	3. Одан бұрын қос құтпа оқу.
--------------------------	--------------------------	------------------------------

Жәбірдің сөздерінен былай деп жеткізілген: «Пайғамбар ﷺ құтпа жасағанда:

1. Екі көздері қызаратын, дауысы көтеріліп шығатыны әрі ашуының күшеетіні соншалық, тіпті ол бейне бір елін басып келе жатқан жаудан ескертіп: «Жау сендерге азанда келеді!» - немесе: «Жау сендерге кешке келеді!» - деп ескертуші сияқты болатын.	2. Кейін ол: « Ал содан соң, расында, ең жақсы сөздер - бұл Аллаһтың Кітабы, ал ең жақсы жол – бұл Мұхаммад-тың ﷺ жолы. Ама-лдардың ең жаманы – дінге енгізілген жаңалықтар (бидғаттар), ал әрбір бидғат – адасушылық! » - деп айтатын» (Мұслим).	3. Бұл хадистің басқа нұсқасында одан былай хабарланады: «Аллаһ Елшісінің жұма күнгі құтпасы Аллаһқа мақтау-мадақ айтудан және Оны пәктеп-дәріптеуден тұратын, кейін ол өз сөзін қатты дауыспен жалғастыратын».	4. Басқа риуаятта одан Пайғамбардың ﷺ былай деп айтқаны жеткізілген: « Кімді Аллаһ тура жолға салса, оны ешкім адастыра алмайды, ал кімді Ол адастырса, оны ешкім тура жолға сала алмайды. ».	5. Ол ﷺ сондай-ақ былай деген: « Расында,, адамның намазды ұзартып, құтпаны қысқартқаны оның дінді дұрыс түсіне-тіндігіне нұсқайды » (Мұслим).
---	--	---	--	---

Құтпаны мінберде тұрып айтқан мустахаб, имам мінберге көтерілген соң, адамдарға бұрылып, оларға сәлем беруі керек.

Кейін ол отырады, ал азаншы азан айтады. Содан соң имам тұрып, құтпа айтады, кейін қайтадан қысқа уақыт отырады, сосын екінші құтпасын айтады.

Кейін жұма намазы оқылады. Онда имам намазға сап құрған адамдармен екі ракағатты дауыстап оқиды. Бірінші ракағатта ол «әл-Фатихадан» кейін «әл-Әғлә» сүресін, ал екінші ракағатта «әл-Ғашия», немесе бірінші ракағатта «әл-Жумға», ал екіншісінде «әл-Мунафиқун» сүрелерін оқығаны абзал.

Жұма намазына баратын адамға келесілерді жасау абзал (мустахаб) болады:

1. Ғұсыл алу;	2. Хош иісті әтір жағу;	3. Ең жақсы киімің кию;	4. Мешітке ертерек бару;
5. Пайғамбарға көп салауат айту;		6. Бұл күні «әл-Кәһф» сүресін оқу;	
7. Дұғалар қабыл болатын уақытқа үлгеріп, осы уақытта Аллаһқа көбірек жалбырынып, Оған дұға етуде ыждағат таныту.			

Екі «Сахих» жинақтарында мына хадис келтіріледі: *«Егер жұма күні имам құтпа айтып тұрғанда, сен жанындағы адамға: «Тыныш!», - деп айтсаң, онда өзің бос сөз айтқан адам болып саналасың»*. Бірде бір адам Пайғамбар ﷺ жұма құтпасын бастап қойған кезде кірді, әрі Пайғамбар ﷺ одан: *«Сен намаз оқыдың ба?»*, - деп сұрады. Ол: *«Жоқ!»*, - деп жауап берді. Сонда Пайғамбар ﷺ: *«Тұр да, екі ракағат намаз оқы»*, - деді (әл-Бухари мен Муслим).

Жұма құтпасы айтылып жатқанда намазға жиналғандарға келесі нәрселер тыйым салынады:

1. Имамға әлдебір нәрсе айтудан өзге сөз сөйлеу;	2. Отырған адамдардың иықтарының үстінен аттап өту.
--	---

Айт намаздары туралы тарау

Пайғамбарымыз ﷺ барлық мұсылмандарға, тіпті құлдар мен етеккірі келген әйелдерге де, мұсылмандардың Аллаһқа арнап жасайтын игі істеріне және дұғаларына қатысуы үшін, айтқа шығуды бұйырды. Бірақ етеккірі келген әйелдер намаз оқитын жерден алыстау тұруы керек (әл-Бухари мен Муслим).

Айт намазының оқылу уақыты:

Күн найзаның бойына дейін көтерілгеннен бастап тастөбеге жеткенге дейін.

Айт намазына қатысты мына амалдарды жасау абзал:

1. Оны ашық алаңда оқу;	2. Құрбан айт күнгі намазды ертерек оқу;	3. Ораза айт күнгі намаз уақытын кішкене кешіктіру;	4. Ораза айт күні айт намаздан бұрын үш (немесе тақ сан) құрма жеп алу;	5. Хош иіс жағылған таза киім кию;	6. Ең жақсы киімді кию;	7. Намазға бір жолмен барып, басқа жолмен қайту.
-------------------------	--	---	---	------------------------------------	-------------------------	--

Айт намазы екі ракағат етіп, азан мен иқаматсыз оқылады. Бірінші ракағатта намазға кіретін тәкбірмен қосқанда жеті тәкбір айту керек, ал екінші ракағатта, оған тұрғандағы тәкбірді қоспағанда, бес тәкбір айту қажет. Әр тәкбірді айтқанда қол көтеріп, әр екі тәкбірдің арасында Аллаһты мақтап-мадақтап, Пайғамбарға салауат айту қажет. Тәкбірлерден кейін «әл-Фатиха» сүресі мен басқа да кез келген сүрені дауыстап оқу қажет.

Намаздан кейін, жұма құтпасына ұқсас екі құтпа айту керек, алайда бұл құтпада осы мерекеге лайықты нәрселер айтылады.

(Бұл күндерде) тәкбір айту абзал. (Тәкбірдің келесі түрлері бар):

1. Жалпы кез-келген уақытта айтылатын тәкбірлер: айтқа қарайтын түні және зул-хиджа айының он күнінің барлығында айтылады.	2. Арнайы уақытта айтылатындары: Арафат күнінің таңсәрісінен бастап, соңғы тәшрик күнінің аср намазына дейін әр парыз намазынан кейін айтылады.
---	--

Тәкбірдің үлгісі: Аллаһу акбар, Аллаһу акбар. Лә иләһа иллә Ллаһу уа-Ллаһу акбар, уа ли-Лләһи әл-хамд.

Намаз кітабына байланысты сұрақтар

Сұрақ	Дұрыс	Бұрыс
- Айқын сенімділікпен бекітілген нәрсе тек айқын сенімділікпен ғана жойылуы мүмкін. - Жеке парыз (фард ғайн) ұжымдық парыздан (фард кифая) артығырақ. - Орындалуының бірнеше түрі бар құлшылықты адам олардың барлық түріне сәйкес орындауы қажет. - Кез келген намазды өз уақытының басында оқу абзал, сондықтан азан мен қаматтың арасын ұзақ уақытқа созбау жақсырақ. - Азан – бұл жеке парыз. - Сапардағы адамға иқамат айту бекітілмеген. - Азан Мәдинада хижрадан кейін 1-шы жылы бұйырылған. - Қаматты естіген адамға азаншының артынан оның сөздерін қайталау абзал. - Аср намазының оқылу уақыты бесін намазының оқылу уақытынан көбірек. - Кәпірлерге сырттай ұқсап еліктеу оларға іштей ұқсауға әкеледі. - Адамның ішінде қалған нәжістің үкімі жоқ (ескерілмейді). - Жамағатпен бірге оқылған нәпіл намаздар басқаларына қарағанда мығым бекітілген. - Көркем дауысты имамды табуға ұмтылып, мешіттерді ауыстыруға рұқсат етіледі. - Егер имаммен байланысқа шығу мүмкіндігі бола тұра, ол кешігіп жатқан уақытта намазды онсыз оқуға рұқсат етілген. - Нәжісті жоюды ұмытқан адамның оқыған намазы жарамсыз. - Құранды оқу барысында, оның мағынасын өзгертетін қателер жасаған имамның артында оқылған намаз жарамсыз болады. - Сапардағы адам мен өз тұрғылықты мекеніндегі адамның намазда имам болу құқықтары бірдей. - Кішкентай балалар намазда ересек адамдардың артында тұруы қажет. - Намазы жарамды болған кез келген адам, егер осыған кедергісі болмаса, оны басқара алады.		

- Құтпаны әлдебір жағдайға байланысты ұзарту құтпа жасаушының фиқһты түсінбейтініне нұсқайды. - Онымен шайқасуға болатын әркімді өлтіруге болмайды. - Жануарларға ұқсау тек сөгіс райында келеді. - Ибн әл-Қайим былай деген: «<i>Пайгамбар ﷺ мінберге ие болғаннан кейін оның басқа нәрсеге сүйенгені (сүннетте) келмеген</i>». - Соғыстың міндеттілігі соғысушының мін депті түрде кәпір болуы керек дегенді білдірмейді. - Айт намаздың уақытын ораза айт күні ертерек, ал құрбан айт күні кешірек еткен жөн. - Айт намазының бірінші ракағатында алғашқы тәкбірді қосқанда алты тәкбір, ал екінші ракағатта сәждеден кейін көтерілгендегі тәкбірді қосқанда бес тәкбір айтылады. - Күн тұтылғанда оқылатын намаздың даналығы Аллаһ Тағаланың өз құлдарын қорқытуында. - Күн тұтылу уақытында намаз оқу үшін жамағаттың болуы шарт болып саналады. - Кез келген себеппен байланысты ғибадаттың жасалу себебі өтіп кетсе, сол ғибадаттың өзі де түседі. - Күн тұтылу намазын намаз оқуға тыйым салынған уақыттарда оқуға болмайды. - Жаңбыр сұрау намазында жамағаттың болуы шарт болып саналады. - Адамға бірінші жаңбырдың астында тұру және оның астына өз мініс жануарын шығару абзал. - Бір ракағатта бір сүреден көбірек оқу рұқсат етіледі. - Бесін намазының аяқталу уақыты: Заттардың көлеңкелерінің ұзындығы заттарың өздеріндей болған кез____, Заттардың көлеңкелері екі есе ұзарған кезде____, Күн тастөбеге жеткен кез____. - Аср намазын өз уақытының бас жағында орындау: Мустахаб____, макрух____, парыз____. - Намаздың шарттары: Намаздан бұрын____, намаздан кейін____, оны оқыған уақытта____орындалады.	
--	--

- Кәпірлерге ұқсау ниетке мұқтаж___, мұқтаж емес___. - Тыйым салынған нәрсе тек өте қатты қажеттікте___, жәй қажеттікте___ рұқсат етіледі. - Жұма намазында имаммен бірге бір рақат оқып үгерген адам оны: жұма намазындай___, бесін намазындай___ бітіруі қажет. Ал кім имаммен бұдан азын оқып үлгерсе, сол намазын: жұма намазындай___, бесін намазындай___, егер бесін намазына ниеттенсе, бесін намазындай___ бітіруі қажет. - Жұма намазында құтпа айтатын адам: бір рет___, екі рет___ отыруы қажет. - Имамның жұма намазын бірнеше рет оқуына рұқсат ету шарты: дінмен___, мемлекеттік құрылыспен, екеуімен де___ қойылады. - Мерекелік намаздар өз уақытына___, себебіне___, кейіп-үлгісіне___ ие амалдардың санатына жатады. - Исламда үш___, екі___, көп___ мереке бар. - Жеңіс немесе жеңіліс себебіне байланысты аталатын мерекелердің шариғи үкімі: рұқсат етілген___, тыйым салынған___. - Айт намаздар: ұжымдық парыз___, жеке парыз___, сүннет___. - Себебі бар кез келген намаз, себебі өткен уақытта: өтелмейді___, өтеледі___. - Ораза айтында 1 құрма жеу___, үш немесе одан көп құрма жеу___ абзал (сүннет); Бұны мерекелік намаздан бұрын___, мерекелік намаздан кейін___ жасау қажет; Бұның даналағы: сүннетке ілесуде___, парызды мустахабтан бөліп ажыратуда___, екеуінде де___. - Айт намаздарда: «әл-Әғлә» мен «әл-Ғашия» сүрелерін___, «Каһф» пен «әл-Қамар» сүрелерін___, бұл сүрелердің кез келгенін___ оқу абзал. - Айт намаздардан бұрын және кейін мерекелік намаз оқылатын жерде нәпіл намаздарын оқу: сүннет___, рұқсат етілген амал___, құпталмайтын амал___ болып саналады; Бірақ мешітке сәлем беру намазын мерекелік намаз оқылатын жерде оқу: міндетті амал___, бекітілген сүннет___ болып саналады, ол оқымайды___.	
---	--

- Күн тұтылу кезінде оқылатын намаз: өз уақытына____, себебіне____, кейіп-үлгісіне____ ие амалдар санатына жатады.

- Адамдарды күн (ай) тұтылуы жайлы хабарлау____, хабарламау____ жақсырақ.

- Егер астрономдар көп ұзамай тұтылу болатындығы жайлы хабарласа, біз оны көздерімізбен көрмегенше намазды оқымаймыз____, оны көрмесек те намазды оқимыз____.

- Күн тұтылу намазының үкімі: жеке парыз____, ұжымдық парыз____, сүннет____.

- Күн тұтылу кезіндегі құтпа: бекітілмеген____, сүннет____, міндетті____.

- Егер тұтылу жайлы, ол өтіп қойғаннан кейін ғана белгелі болса: намаз өтеледі____, намаз өтелмейді____.

- Егер адам тұтылу намазын оқып жатқанда парыз намазының уақыты кірсе: ол оны тоқтатуы қажет____, оны тездетіп бітіруі қажет____, парыз намаздың уақыты өтіп кетуінен қорықпайтын уақытқа дейін оқи алады.

- Егер күн тұтылса: намаз бекітілген____, бекітілмеген____.

- Бірінші руқұтан кейін жасалатын амал: намаздың тірегі____, сүннет____ болып саналады..

- Жаңбыр сұрау намазы: өз уақытына____, себебіне____, үлгі-кейіпіне____ ие амалдар санатына жатады.

- Жаңбыр сұрау намазы: жеке парыз____, ұжымдық парыз____, сүннет____.

- Жаңбыр сұрау намазына азан шақыру: сүннет____, бидғат____.

- Азанның үкімі: сүннет____, ұжымдық парыз____, жеке парыз____.

- Намаздың парыздары мен оның уәжіптері бір нәрседе өзара сәйкес келеді: білместікте____, ұмытшақтықта____, қасқана жасауда____.

- Тыйым салынған уақыттарда орындауға болатын нәпіл намаздар: кез келген намаз____, белгілі себепті оқылатын намаздар____.

- Намазда қолды: төрт жерде____, үш жерде____ көтеру қажет.

- Намаз уақыты біткенше ес-түссіз күйде болған адам: намазды өтеуі керек____, өтемеуіне болады____.

- Намазды көзді жұмып оқудың үкімі: рұқсат етілген____, тыйым салынған____.

ЖАНАЗА КІТАБЫ

Шариғат мұсылман адамның өліміне байланысты не нәрселерді бекіткен		
1. Өлімнен бұрын (Өлімнен бұрын) келесідей кейбір амалдар бекітілген, олар: науқасты зиярат ету, оған тәубе ету мен өсиет қалдыру жайлы, науқастың дәрет алуы мен оның намазды қалай оқитыны жайлы еске салу, оған Құран және дұғалармен дем салу (руқия) жасау, әсіресе ол бұны өзі қатты қалап тұрса; өлім тұсындағы адамға: «Лә иләһа иллә-Ллаһ (Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ)» сөздерін еске салу.	2. Өлім уақытында Бұл уақытта келесідей кейбір амалдар бекітілген: қайтыс болған адамның көздерін жауып, жағын байлау.	3. Өлімнен кейін Өлімнен кейін келесі амалдар бекітілген: қайтыс болған адамды жуу, оған кебін кигізу, ол үшін жаназа намазын оқу, оны жерлеу, оның мирасын бөлу, оның туысқандарына көңіл айту және оның қабіріне барып тұру; ал әйеліне күйеуі үшін аза тұту міндет болады.

Пайғамбар ﷺ былай деген: **«Өлім тұсында болған адамдарыңа: «Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ» сөздерін айтуларын өсиет етіңдер»** - [бұны үш рет жасау қажет] (Мұслим).

Ол сондай-ақ былай деген: **«Қайтыс болып жатқандарыңа «Я Син» сүресін оқыңдар»** (Нәсаи мен Абу Дауд).

Ескертпе: Көптеген ғалымдар «Я Син» сүресін оқу жайлы хадис әлсіз әрі дәлел ретінде келтіруге келмейді деп санайды. Бұл сүрені қайтыс болу халінде жатқан адам үшін оқу шариғатта бекітілмегені дұрыс пікір болып саналады.

Мәйітті (жерлеуге) дайындау:

1. Оны жуу;	2. Оған кебін кигізу;	3. Жаназа намазын оқу;	4. Оны зияратқа жеткізу;	5. Оны жерлеу.
-------------	-----------------------	------------------------	--------------------------	----------------

Бұл амалдар ұжымдық парыз болып саналады.

Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Мәйітті (қабіріне) тезірек жеткізіңдер, өйткені егер ол салиқалы адам болса, сендер оны жақсылыққа жақындатасыңдар, ал егер ол мұндай адам болмаса, онда сендер өз мойындарыңнан (тезірек) жамадықты түсіресіңдер»* (хадисті «Сунанның» кейбір авторлары келтірген).

Сондай-ақ ол былай деген: *«Мүминнің жаны мойнындағы қарызына, ол төленбегенге дейін байлаулы болады»* (Ахмад және Тирмизи).

Кебін кигізгенде мәйіттің бүкіл денесі жабылуы керек, тек қажылық жасап жатқанда қайтыс болған ердің басы мен осындай әйелдің жүзінен басқа.

Жаназа намазының сипаттамасы:

1. Тұру, тәкбір айту, «әл-Фатиха» сүресін оқу;	2. Кейін тағы бір тәкбір айтып, Пайғамбарға салауат айту;
3. Кейін тәкбір айтып, қайтыс болған адам үшін келесі дұғаларды оқу қажет:	
«Аллаһумма-ғфир ли-хайи-ина уә майитина, уә соғийрина уә кәбийрина, уә зәкәрина уә унса-на, уә шә-һидина уә ғо-ибина, Аллаһумма, ман ахъяйта-һу мин-на фә-аһийи-һи ғалә-л-исләм, уә ман тауаффайта-һу мин-на фә-та уаф-фа-һу ғалә-л-иман». Мағынасы: «Уа Аллах! Біздің тірілеріміз бен өлілерімізді, кішілеріміз бен үлкендерімізді, еркектеріміз бен әйелдерімізді, (осы жерде) болғандарымыз бен болмағандарымызды кешіре гөр.	«Аллаһумма-ғфир ләһу уархамһу, уә ға-фиһи уә-ғфу-ғанһу, уә акрим нузуләһу уә уассиг мудхаләһу, уә-ғсылһу бил-мә-и уәс-сәлжи уәл-барад, уә наққиһи мин-әл-хатоя кама юнаққа сәубуль-абъяду минад-данас. Аллаһумма лә тахримна әжраһу уә лә тафтинна бағдаһу, уә-ғфир ләна уә ләһу». Мағынасы: «Уа, Аллах! Оны жарылқай гөр! Әрі оған рақым ете гөр. Әрі оны (қабір азабынан және қабір сынағынан) сақта, оны ғафу ет, әрі оның Жәннаттағы орнын несібелі ете гөр! Оның қабірін кең ет, әрі оны сумен, қармен және бұршақпен жу, әрі аппақ киім кірден тазаланғандай, Егер кішкентай бала қайтыс болса, онда жалпы дұғаға мына сөздері қосу қажет: «Аллаһумма жәғәлһу фаратон ли-уәлидайһи, уә зухран уә шафийған мужә-бан. Аллаһумма сәққил биһи мауази-наһума уә ағзым биһи ужураһума уә жағалһу фи кәфәләти Ибраһима уә қыһи би-рахматика ғазаба әл-жәхийм». Мағынасы: «Уа Аллах! Бұл (нәрестені) Жәннатқа ата-анасынан бұрын кіретіндей ет және оны олар үшін қазына әрі шапағаты кері қайтарылмайтын шапағатшы ет. Я, Аллах! Осы сәби себепті ол екеуінің (ата-анасының) таразыларын салмақты, сауаптарын басым ете гөр.

Уа Аллаһ! Бізден тірі қалдырғандарымызды Исламда өмір сүргіз, ал кімнің жанын тыныштандырсаң, мұмин күйінде тыныштандыр.	оны да күнәларынан тазарта гөр. Уа Аллаһ! Бізді ол үшін алатын сауаптан айырма және бізді одан кейін азғыруға түсірме».	Оны ізгі мұминдер қатарына қос, әрі оны Ибраһимнің қарауына қой. Өз рахымшылығыңмен оны Тозақ азабынан сақтай гөр!»
4. Кейін тәкбір және [бір немесе екі тәслим] айту керек.		

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Егер қайтыс болған мұсылман үшін Аллаһқа серік қоспайтын қырық еркек жаназа намазын оқыса, Аллаһ оларды ол үшін шапағатшы қылады» (Муслим).

Ол ﷺ сондай-ақ былай деген:

«Кім жаназа намазына ол оқылып болғанға дейін қатысса, соған бір қират (сый-сауап) беріледі.	Ал кім жаназаға, (мәйіт) жерленгенге дейін қатысса, соған екі қырат (сый-сауап) беріледі».
(Адамдар) одан ﷺ: «Екі қират деген не?», - деп сұрады. Ол ﷺ: «Олар екі алып тау секілді», - деп жауап берді (әл-Бухари мен Муслим).	

Пайғамбар ﷺ мына нәрселерге тыйым салған:

1. Қабірді гипспен (немесе сол сияқты заттармен) қаптау;	2. Қабірге отыру;	3. Қабірдің үстіне құрылыс салу. (Муслим)
4. Қабірдің үстіне бердеңе жазу;	5. Қабірді жарықтандыру;	6. Қабірдің үстіне мешіт салу;
7. Қабірдің үстінде немесе оған қарап намаз оқу.		
Ескертпе: Қабірлердегі негіз, олардың көпқұдайшылық рәсімдері жасалатын құралға айналмауы үшін, ғимараттардан тыс орналасуында, және сүннетке сәйкес тегістелуінде, яғни олар жерден бір қарыс биіктікте ғана көтерілуі керек, әрі олардың алдына тек (бір немесе екі) кішкене тас қоюға болады.		

Пайғамбар ﷺ мәйіттің жерлеуін бітірген соң қабірдің жанында тұрып, былай деп айтатын: *«Бауырларың үшін кешірім сұраңдар және оған беріктік тілеңдер, өйткені қазір ол сұраққа тартылуда»* (Абу Дауд; ал Хаким хадисті сенімді деген).

Қайтыс болған адамның туыстарына бір рет көңіл айтып бару [және бұл үшін бір жерде жиналмау немесе астың үстінде отырмау] керек.

Пайғамбар ﷺ қайтыс болғандар үшін жылайтын және ол: «Бұл - мейірім», - деп айтатын, алайда ол жоқтау айтатындар мен оларды тыңдаушыларды лағнеттеген.

Ол былай деген: *«Қабірлерді зиярат жасаңдар, өйткені олар Ақыретте еске салады»* (Муслим).

Қабірді зиярат етіп баратын адам мына сөздерді айқаны жөн:

«Әс-сәләму ғаләйкум әһлә дари қаумин муъминин, уә инна ин ша-Аллаһу би-кум ләхиқун, уә ярхаму-Ллаһу-л-мустақдимина мин-на уәл-мустаъхирина. Нәс-әлу-Ллаһа ләна уә ләкум әл-ғафияһ. Аллаһумма лә тахримна әжраһум уә лә тафтинна бағдаһум уә-ғфир ләна уә ләһум. Нәс-әлу-Ллаһа ләна уә ләкум әл-ғафияһ».

Мағынасы: «Әс-сәләму ғалейкум уа, бұл мумин адамдар жатқан мекеннің тұрғындары! Аллаһ қаласа біз де сіздерге қосыламыз. Бізден бұрын өткендерді де, бізден кейін қалатындарды да Аллаһ рахым етсін. Аллаһтан өзіміз және сіздер үшін (азаптан) амандық тілейміз. Уа Аллаһ! Бізді олар үшін алатын сауаптан айырма, әрі бізді олардан кейін азғырушылыққа салма және біздің және олардың күнәларын кешіре гөр. Аллаһтан өзіміз және сендер үшін (азаптан) амандық тілейміз.

Әрі егер адам өзін Аллаһқа жақындататын кез-келген амалды жасап, оның сауабын тірі немесе өлі мұсылманға бағыштаса, бұл оған пайда әкеледі, ал Аллаһ бұл жайды жақсырақ біледі.

Қабірді зиярат етудің түрлері:

1. Шариғатта бекітілген - Қабірге (арнайы) сапарға шықпай, ақырет өмірін еске алу және сүннетке сай қайтыс болған адам үшін дұға ету ниетімен, шариғатқа қайшы келетін еш әрекет жасамай бару;	2. Бидғат - Аллаһқа қабірлердің қасында жалбарыну ниетімен бару;	3. Көпқұдайшылық (ширк) - Қабірді зиярат ету барысында өлілерге өтініштер және дұғалармен жүгіну ниетімен бару.
--	--	---

Ескертпе:

- Жаназа намазын оқу барысында имамға ер адам мәйітінің басынын деңгейінде және әйел денесінің ортасының деңгейінде тұру абзал.

- Әйелдерге қабірлерді зиярат ету тыйым салынған, өйткені Аллаһтың Елшісі ﷺ: «**Қабірлерді зиярат ететін әйелдерді лазнеттеген**». Сондай-ақ олардың қабірлерді зиярат етуі (бөгде ерлерге) азғыру болуына және олардың сабырлық ете алмауына әкеп соқтырады.

- Сондай-ақ әйелдердің жерлеу рәсіміне қатысуына да рұқсат етілмейді, өйткені Аллаһтың Елшісі ﷺ оларға бұны тыйым салған.

- Жаназа намазын мешітте немесе үйде оқуға келетін болсақ, ол шариятта ерлерге де, әйелдерге де бекітілген.

- Аллаһтың Елшісі ﷺ өлімді қалауға тыйым салып, былай деген: «**Ешкім өзіне басына түскен қасірет (қайғы) себебімен өзіне өзі өлім тілемесін. Алайда егер ол осыны жасамасқа болмайтындай жағдайға түссе, онда: «Уа Аллаһ! Егер өмір сүру мен үшін қайырлы болса, онда мені тірі ет, ал егер өлім мен үшін қайырлы болса онда менің жанымды ала гөр », - деп дұға етсін**» (әл-Бухари мен Муслим).

- Адам өлімді оған дайындалу және мәңгі өмір үшін амал жасау үшін еске алуы қажет. Сонда бұл оған қайғы емес жетістікке жетуді қосады. Аллаһтың Елшісі ﷺ былай деген: «**Ләззаттарды жоюшыны (өлімді) жиі еске алыңдар**» (хадисті «Сунан» кітаптарының кейбір авторлары келтірген).

Жаназа кітабы бойынша сұрақтар

Сұрақ	Дұрыс	Бұрыс
- Науқастан намазды, дәретті қалай орындайтынын сұрау – өз ісінен тыс нәрсеге араласу дегенді білідіреді. - Науқасты зиярат етуде жақын және алыс туыстардаң арасында айырмашылық жасалмайды. - Алыстан келе жатқан туыстарды күту себебімен қайтыс болған адамды жерлеуін аздап кешіктіруге болады. - Билеушіні жерлеуді, егер оның мұрагері әлі анықтымаса, кейінге қалдыруға рұқсат етіледі. - Имам өзін-өзін өлтірген адам үшін жаназа намазын оқымауы керек.		

- Қайтыс болған адам үшін жаназа намазын мешітте, мәйіт лас болмайтын шартымен, оқуға болады. - Қайтыс болған адам үшін жылауға рұқсат етіледі. - Қайтыс болған адамды қабірге жүзін қыбылаға қаратып қою қажет. - Егер адам кез келген жақсы амал жасап, оның сауабын өлі немесе тірі мұсылманға бағыштаса, бұл оған пайда әкеледі.		
--	--	--

- Зиярат ету керек болған науқас: кез келген науқас___, ауруы себебінен далаға шыға алмайтын науқас___. - Қайтыс болған адамның қарызын жабу: міндетті___, абзал (мустахаб)___, рұқсат етілген___. - Өлім тұсында жатқан адамға бірқұдайшылық сөздерін еске салу: міндетті___, абзал___, тыйым салынған___. - Өлім тұсында жатқан адамға бірқұдайшылық сөздерін жұмсақ түрде еске салу: міндетті___, абзал___, рұқсат етілген___, абзал, бірақ үш реттен көп емес___. - Өлім тұсында жатқан адамға бірқұдайшылық сөздерін: әрдайым___, үш рет___, егер ол бірінші рет еске салынғаннан кейін сөйлесе___ еске салу қажет. - Өлім тұсындағы адамға бірқұдайшылық сөздерін еске салу: оған: ««Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ», - деп айт», - деу___, оның алдында осы шахаданы оған «айт» деген сөздерсіз еске салу___, оған осы шахаданы «айт» деген сөздерсіз еске салу___. - Қайтыс болған адамды жерлеу: парыз___, сүннет___, ұжымдық парыз___. - 4 айдан кейін түсіп қалған нәресте: жуылмайды да, оған жаназа да оқылмайды___, жуылмайды алайда оған жаназа намазын оқу қажет___, жуылып, оған жаназа намазын оқу қажет___. - Қайтыс болған адамды жууға көмектеспейтін адамның (қайтыс болған адам жуылып жатқан) жерде болуы: тыйым салынған___, рұқсат етілген___, құпталмайды___.		
--	--	--

ЗЕКЕТ КІТАБЫ

Зекет екі түрлі болады				
<u>Міндетті</u> , ол екі түрлі болады:			<u>Өз еркі-мен берілетін садақа:</u> Адам тек ғибадат мақсатымен жұмсайтын кез келген мал-мүлік.	
1. Мал-мүліктен берілетін зекет: Оның мөлшерін шариғат бекітеді. Бұл белгілі санаттағы адамдарға немесе белгіленген бағытта белгілі мал-мүліктен шариғат бекіткен міндетті бөлікті төлеу (беру) арқылы Аллаһ Тағалаға құлшылық ету. Бұл исламның үшінші тірегі, әрі оның төрт түрі бар:		2. Пітір садақасы: Бұл ораза айтында берілетін садақа. Ол әр ересек және бала, ер және әйел, құл және еркін мұсылман үшін парыз.		
А. Алтын мен күмістен және солардың орнына жүретін ақша және сол сияқты нәрселерден берілетін зекет. Алтынның зекет шығарылу міндетті болатын мөлшері (нисабы) – 20 мискаль (85 г), ал күмістің нисабы – 200 дирхам (595 г.)	Б. Рұқсат етілген жайылымда жылдың басым бөлігінде немесе жыл бойы жайылып бағылатын малдан берілетін зекет. Бұл жерде мал дегенде түйелер, сиырлар және қойлар меңзелген.	В. Егіннен: жиналған дәнді дақылдар мен жемістерден берілетін зекет.	Г. Саудадағы тауарлардан берілетін зекет: сатып алуға және сатуға арналған кез келген тауар.	

Зекеттің жеке адамдар мен жалпы қоғам үшін кейбір пайдалары, сондай-ақ оның даналығы келесі нәрселерді қамтиды:

1. Аллаһтың құлының Исламының (Аллаһқа мойынсұнушылығын) толық және кәміл етеді.
2. Зекет беруші адамның иманының шынайы екендігінің дәлелі болады.
3. Зекет беруші адамның мінез-құлқын тазартады.
4. Мал-мүлікті тазартады.
5. Жүректі ашады (көкіректі кең етеді).
6. Адамды толық мүминге жатқызады.
7. Адамның Жәннатқа кіруіне себеп болады.
8. Күнәларды жояды.
9. Ислам қоғамын бір отбасыдай топтастырады.
10. Кедейлердің албырттығын басады.
11. Қаржы қылмыстарының алдын алады.
12. Адамды Қиямет күнгі ыстықтан құтқарады.
13. Адамды жаман өлімнен қорғайды.
14. Адамды Аллаһтың шекаралары мен Оның шариғатын білуіне алып келеді.
15. Жақсылықтардың келіп түсуіне себеп болады.
16. Раббының ашуынан қорғайды.
17. Аспаннан түсетін қасіреттермен күресіп, олардың жерге дейін түсуіне жол бермейді.

Мал-мүліктен берілетін зекет туралы бөлім

Ол:

1. Мұсылман	2. Еркін	3. «Нисабқа» жететін зекет төлену тиіс мал-мүлікке ие
-------------	----------	---

болған әрбір адам үшін міндетті [олардың қатырына кішкентай бала мен ақылдан азған адам да кіреді].

Әрі мал-мүліктен төленетін зекет [ай күнтізбесі бойынша] толық жыл (хауль) өтпейінше берілмейді, бірақ келесі заттарға қатысты толық жылдың өтуі есепке алынбайды:

1. Егін өнімдері	2. Нисаб мөшері толықталған соң, соған ілесе қосылған мал-мүлік; сауда пайдасы, т.с.с.. Өйткені бұндай жағдайларда нисабтың бір жылы қалған пайданың да жылы болып саналады.
------------------	--

Зекет міндетті түрде тек мына төрт нәрседен ғана беріледі:

1. Жайылымда бағылатын малдан;	2. Егін өнім-дерінен;	3. Бағалы металл-дардан;	4. Сауда тауарларынан.
--------------------------------	-----------------------	--------------------------	------------------------

Жайылымдағы малға келер болсақ, бұл мәселеде негіз ретінде Әнастың хадисі алынады, ол Абу Бакрдың оған былай деп хат жазғанын хабарлаған: «Бұл Аллаһ Елшісінің ﷺ мұсылмандарға, Аллаһтың Өз Пайғамбарына ﷺ берген бұйрығы бойынша міндет еткен зекет жайлы жарлық.

- Жиырма бес түйеден аз болған табыннан зекетті қойлармен беру қажет: әр бес түйеден бір қой беріледі.

- Егер табында түйелер саны жиырма бесден отызға дейін болса, олар үшін бір жасар інгенді беру керек, бір жастық інген болмаса, екі жасар еркек түйе беру қажет.

- Егер олардың саны отыз алтыдан қырық беске дейін жетсе, олар үшін бір екі жасар інгенді беру керек.

- Егер олардың саны қырық алтыдан алпысқа дейін жетсе, олар үшін бір кемеліне келген үш жасар інгенді беру керек.

- Егер олардың саны алпыс бірден жетпіс беске дейін жетсе, олар үшін бір төрт жасар інгенді беру керек.

- Егер олардың саны жетпіс алтыдан тоқсанға дейін жетсе, олар үшін екі жасар інгеннен екеу беру керек.

- Егер олардың саны тоқсан бірден жүз жиырмаға дейін жетсе, олар үшін кемеліне жеткен үш жасарлық інгеннен екеуін беру керек.

- Егер олардың саны жүз жиырмадан көп болса, әр қырық түйе үшін бір екі жасар інгенді, ал әр елу түйеден бір үш жасар інгенді беру керек.

- Адам тек төрт түйеге ғана ие болған жағдайда, ол олардан өзі қаламаса зекет беруге міндетті емес.

Жайылымда бағылатын қойлардан (қой-ешкілерден) берілетін зекет:

- Егер жайылымда бағылатын отардағы қойлардың саны қырықтан жүз жиырмаға дейін болса, олардан бір қой беріледі.

- Егер олардың саны жүз жиырмадан екі жүзге дейін болса олардан екі қой беру қажет.

- Егер олардың саны екі жүз бірден үш жүзге дейін жетсе, олардан үш қой беру қажет.

- Егер олар үш жүзден көп болса, әр жүздіктен бір қойдан беру қажет.

- Егер адамға тиесілі болған жайылымда бағылатын отардағы қойлардың саны қырық емес, одан тіпті бір қойға аз болса да, онда (қойлардың) иесі олардан зекет беруге міндетті емес, тек өзі бұны жасауды қаламаса ғана.

Адамдар зекет беруден қорқып малдарын біріктіріп, немесе керісінше, оларды ажыратпаулары керек. Екі адамның отары біріктірілсе, онда зекет біреуінен алынады да, ал екіншісі оған әділеттілік бойынша өз үлесін өтейді.

Зекет ретінде (тістері түсіп қалған) кәрі малдар мен әлдебір кемістігі немесе аурулары бар малдарды алмау керек.

Ал күміс жайлы айтсақ,

- Одан оның құнының қырықтан бір бөлігі алынады. Күміс жүз тоқсан дирхамнан аспайтын болса, оның иесі қаламаса, зекет беруі міндетті емес.

Түйелердің жасы әртүрлі болатындықтан, егер адам зекет ретінде төрт жасар інгенді беру керек болса, ал оның тек үш жасар інгені болса, одан үш жасарлық інген қабылданады да, оған қоса ол, қойлары бар болса, екі қой, немесе жиырма дирхам беруі керек.

Ал егер адам зекет ретінше үш жасарлық інгенді беру керек болса, ал оның тек төрт жасарлық інгені болса, одан төрт жасарлықты қабылдау қажет, бірақ зекетті жинаушы адам оған екі қой немесе жиырма дирхам беруі керек» (хадисті Бухари келтіреді).

Муғаздың хадисінде Пайғамбардың ﷺ әр отыз сиырдан бір жасар бұзауды алуды, ал әр қырық бастан бір екі жасарлық сиырды алуды бұйырғаны хабарланған. Хадисті «Сунан» кітаптарының авторлары келтірген.

Бағалы металлдардан берілетін зекет жайлы айтсақ, жоғары зекет металлдардың құны екі жүз дирхамға жетсе ғана берілетіні айтылған болатын, бұл жағдайда оныншы бөліктің ширегі (қырықтан бір бөлігі) беріледі.

Егін өнімдерінен берілетін зекет жайлы айтсақ, ол дәнді дақылдар мен жемістерден, олар сақталмалы болуы керек шартымен алынады. Пайғамбар ﷺ былай деген: «Бес уасқтан аз болған құрмаға зекет берілмейді» (әл-Бухари мен Муслим).

1 уасқ – бұл 60 сағ, дәнді дақылдар мен жемістердің нисабы – 300 сағ (әрі ол Пайғамбардың ﷺ уақытында қолданылған сағ болуы керек).

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Аспаннан және су көздерінен өздігінен суарылатын егіннен, немесе суарусыз тамырларымен

өзің өзі суаратын құрма ағаштарынан [алынған өнімнің] оннан бір бөлігі, ал қолмен суарылатын егіннен - жиырмадан бір бөлігі төленеді» (Бухари).

Сәһл ибн Абу Хасманың сөздерінен былай хабарланады: «Зекетті өнімді бағалаған соң алыңдар, және (егін иесіне) оның (алынған зекеттің) үштен бір бөлігін қалдырыңдар. Ал үштен бір бөлігін қалдырғыларың келмесе, онда төрттен бір бөлігін қалдырыңдар» (хадисті «Сунан» кітаптарының авторлары келтірген).

Сауда тауарларына келсек, бұл пайда көру үшін саудасаттыққа дайындалған барлық нәрсе. Тауарды толық жыл өткенде ғана бағалау қажет. Одан зекет алтынмен немесе күміспен, кедейлердің қалауларына сай, қырықтан бір бөлігі мөлшерінде беріледі.

Ал кім әлдебіреуге қарызға ақша берген болса немесе пайдалана алмайтын мүлкі болса, мысалы, қайтаруын кешіктіріп жатқан адамға немесе мүлде қайтара алмайтын кедейге қарызға ақша берген болса, онда мұндай мал-мүлік зекетпен міндеттелмейді. [Бірақ бұл мүлікті қайтарып алған соң иесі одан мал-мүлкі қайтып келген жылы бір рет қана зекет беруге міндетті]. Ал жағдай аталғандай болмаса, онда мұндай мал-мүлік те зекетпен міндеттеледі.

Зекет азық-түліктің орташасынан беріледі. Қожайынның құлы үшін берген зекеті есептелмейді және мал-мүліктің ең жақсысын беру міндетті емес, тек мал-мүлік иесі бұны өзі қаламаса ғана.

Пайғамбарға ﷺ дейін көтерілетін Абу Хурайраның хадисінде былай деп айтылған: «**Табылған қазынадан бестен бір бөлік төленеді**» (әл-Бухари мен Муслим).

Табылған көмбелер	
1. (Исламға дейінгі) надандық уақытынан қалған көмбелер зекетпен міндеттеледі және одан бестен бір бөлігі төленеді.	2. (Ислам келгеннен кейінгі) мұсылмандық кезеңнен қалған табылған көмбелер , - бұл (кейінірек) табылған заттар жайлы тақырыпта түсіндіріледі.

Пітір садақасы (зекеті) туралы тарау

Ибн Умардың былай дегені хабарланады: «Аллаһтың Елшісі ﷺ ораза айт күні (пітір) садақаны:

1. Бір сағ құрма немесе арпа мөлшерінде беруді міндеттеді.

2. (Бұл) мұсылмандардан болған әрбір ер мен әйелге, кіші мен ересекке, еркін мен құлға (парыз).

3. Ол бұны адамдардың (мерекелі) намазға шығуларынан бұрун беруді бұйырған» (әл-Бухари мен Муслим).

Пітір садақасы (зекеті):

1. Адамның өзі үшін және өзінің қарауындағы ол бағуға міндетті болған адамдары үшін беріледі;	2. (Ол) мерекелік түн мен күні азық-түліктің артығынан беріледі;	3. Құрмадан, арпадан, сүзбеден, миізден немесе бидайдан бір сағ беріледі.
---	--	---

Оны адамдарға ең пайдалы болған азақ-түліктерден берген абзал болады.

Пітір садақасын беруді айт күннен кейінге қалдыру рұқсат етілмейді.

Аллаһтың Елшісі ﷺ бұл зекетті мына сөздері арқылы парыз етті: «*Пітір садақасы (зәкәт әл-фитр) ораза уақытындағы орын алған бос және пайдасыз әңгімелерден тазару үшін және кедейлерге тағам болу үшін (беріледі):*

1. Егер адам пітір садақасын айт намазынан бұрын берсе, ол қабыл алынады.	2. Егер адам оны айт намазынан кейін төлесе, ол тек басқа садақалар сияқты садақа болады» (Абу Дауд және Ибн Мәжәһ).
---	--

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Аллаһ Тағала Өзінің көлеңкесінен басқа көлеңке болмаған күні жеті адамды Өз көлеңкесімен жабады:

1. Әділ патшаны;

2. Аллаһқа құлшылық етуде өскен жасөпірімді;

3. Жүрегі мешіттерге байланған ер адамды;

4. Бірін-бірі Аллаһ үшін жақсы көретін әрі тек Ол үшін ғана бас қосып, тек Ол үшін ғана айырылысқан екі адамды;

5. Мансапты және сұлу әйел өзіне шақырғанда: «Мен Аллаһтан қорқамын!», - деп жауап берген еркекті;

6. Өз еркімен садақа беріп, оны жасырғаны соншалық, оның оң қолымен сарт еткенін сол қолы білмеген адамды;

7. Оңашада Аллаһты зікір етіп көздері жасқа толған адамды» (әл-Бухари мен Муслим).

Зекет берілетін адамдардың санаттары туралы тарау

Зекет Аллаһ Тағала мына аятта атап айтқан сегіз санаттағы адамдарға ғана беріледі: **«Шын мәнінде садақалар (зекеттер), Аллаһ тарапынан бір парыз: қолы тар пақырларға, түгі жоқ міскіндерге, оны жинау үшін тағайындалғандарға, жүректері (Исламға) алынатындарға (жаңа мұсылмандарға), құлды азат етуге, борыштыларға, Аллаһ жолына және жолда қалғандарға беріледі. Аллаһ әр нәрсені Білуші, Аса Дана»** («әт-Тәуба» сүресі, 60-аят).

Пайғамбардың ﷺ Муғазға айтқан мына сөздеріне сүйеніп, зекетті осы адамдардың бір санатына ғана беруге рұқсат етіледі: **«Егер олар саған осында бағынса, Аллаһ оларға бай-ауқаттыларынан алынып, кедейлеріне берілетін (міндетті) садақа беруді парыз еткенін айт»** (әл-Бухари мен Муслим).

Зекетті мына адамдарға беруге тыйым салынған:

1. Бай адамға;	2. Ақша таба алатын сау адамға;	3. Мухаммад-тың ﷺ отбасына, яғни Бану Хашим тайпасы мен олардың ұрпақтарына;	4. Зекет беріліп жатқан уақытта, зекет беруші адам асырап бағуға міндетті болған адамдарға;	5. Кәпір адамға.
----------------	---------------------------------	--	---	------------------

Адамның өз еркімен берген (нәпіл) садақасына келсек, оларды айтылған санаттағыларға да, басқа адамдарға да беруге болады.

Алайда зекет берілген адамға бұл зекет неғұрлым пайдалы болса, – мейлі бұл пайда жалпыға ортақ немесе жеке болсын – ол соғұрлым жақсырақ және кәмілдеу болады.

Пайғамбар ﷺ былай деген: **«Кім өз мал-мүлкін көбейту үшін адамдардан олардың мал-мүлкін сұрайтын болса, сол өзіне Тозақ отын сұрайтын болады. Ендеше, қаласа, аз сұрасын, ал қаласа, көп сұрасын»** (Муслим).

Ол ﷺ Умарға (Аллаһ оған разы болсын) былай деген: **«Саған осы мал-мүлкіктен әлдебір нәрсе келсе, әрі сен оған ұмтылмаған әрі оны сұрамаған болсаң, онда ал, ал бұдан өзге нәрсеге нәпсіңді бағындырма»** (Муслим).

Аллаһ Тағала «әт-Тәуба» сүресінде атаған зекет берілетін сегіз санаттағы адамдар:

1. Мұқтаж адамдар. Бұл мұқтаж-дық қысқан, ешнәрсесі жоқ немесе қажетті нәрселерінен әлдебір бөлігі ғана бар адамдар.	2. Кедейлер. Бұл өздеріне қажет нәрселердің көпшілігіне немесе жартысына ие адамдар. Бір жылда адамға 12 000 қажет деп есептесек, 6 000-нан аз мал-мүлкі бар адам мұқтаж, ал 6 000-ға немесе одан да көп, бірақ 12 000-нан аз мал-мүлікке ие адам кедей болып табылады. Зекет 1 жылға төленетіндіктен, бұл санаттағы адамдарды жыл бойына жетететіндей мөлшерде қамтамасыз ету қажет.	3. Зекетпен байланысты адамдар. Бұл зекетті жинайтын және сақтайтын, және оларға оны бөлу бұйырылған адамдар, олардың жұмысын әмірші бақылауға алады. Бұл адамдардың мұқтаж немесе кедей болулары міндетті емес. Оларға зекет бай болса да беріледі.		
4. Жүректерін қара-туды қалағандар. Оларға зекет олардың Исламды қабылдауы үмітімен; не олардың зұлымдықтарынан сақтану үмітімен; немесе имандарын күшейту үмітімен беріледі.	5. Құлды сатып алып, азат ету үшін.	6. Қарызды (борышты) адамдар.		
	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="350 793 507 982"><i>Мукатаб</i> – өзін өзі қожайынынан сатып алған құл.</td> <td data-bbox="507 793 636 982">Мұсылман құлды азат ету.</td> <td data-bbox="636 793 777 982"><i>Тұтқынға түскен</i> мұсылман.</td> </tr> </table> Бұл жерге қожайындары босатып қойған құлдар кірмейді. Бұндай құлдарға зекет берілмейді.	<i>Мукатаб</i> – өзін өзі қожайынынан сатып алған құл.	Мұсылман құлды азат ету.	<i>Тұтқынға түскен</i> мұсылман.
<i>Мукатаб</i> – өзін өзі қожайынынан сатып алған құл.	Мұсылман құлды азат ету.	<i>Тұтқынға түскен</i> мұсылман.		
7. Аллаһтың жолында жұмсау үшін. Бұған сарбаздар, сондай-ақ оларға керек қарулар мен басқа да нәрселер жатады.	8. Мал-мүліктерінен айырылған және қаражат тары біткен сапардағы адамдар. Ондай адамдарға еліне қайтуларына жететін мөлшерде зекет беріледі.			

Егінді суару түрлері және олардан алынатын зекет мөлшері:	
1. Жасанды жолмен суарылған егіннен ғұшырдың (оннан бір бөліктің) жартысы беріледі (5%).	2. Табиғи жолмен суарылған егіннен бір ғұшыр (оннан бір бөлігі) беріледі (10%).
3. Тең көлемде жасанды және табиғи жолмен суарылған егіннен он бестен бір бөлік беріледі (7,5%).	4. Жасанды және табиғи жолмен әртүрлі көлемде суарылған егіннен, егін қай жолмен көбірек суарылғанға қарап беріледі.
5. Егін жасанды және табиғи жолмен әртүрлі көлемде суырылса, әрі ол қай жолмен көбірек суарылғаны белгісіз болса, онда одан бір ғұшыр (оннан бір бөлігі) беріледі (10%).	

Қосымша ескертпелер

Кейбір терминдердің маңызды анықтамалары:		
Түйелер	«Бинт әл-махад»	Бір жасар інген. Оның осылай аталуының себебі – анасының өз жатырында басқа ұрық көтеріп жүргені үшін.
	«Бинт әл-ләбун»	Екі жасар інген. Анасы жаңа ботаны еміздіріп жүргені себепті осындай атауға ие болды.
	«Әл-хиққа»	Үш жасар інген. Ол бұл атауға оны түйелер жаба бастағандығы үшін ие болды.
	«Әл-жәзға»	Төрт жасар інген. Бұл атауды ол осы жаста оның күрек тістері түсетіндігінен ие болды.
Сиырлар	«Әт-табийғ»	Бір жасар қашар
	«Әл-мусинна»	Екі жасар қашар

Зекеттің көлемі			
Мал-мүлік	Бір жылдың (ал-хәул) толуы	Зекетпен міндеттелетін ең аз мөлшер (нисаб)	Зекеттің көлемі
Мал	Шарт	Толығырақ төменде баяндалады	Толығырақ төменде баяндалады
Егіншілік өнімдері	Шарт емес	300 сағ	Ғұшыр (оннан бір бөлік) – егер егін жауынмен немесе бұлақ суымен суарылса. Ғұшырдың жартысы – егін жасанды жолмен суарылса. Он бестен бір бөлік – егер егін екі жолмен де тең мөлшерде суарылса.
Бағалы заттар	Шарт	85 грамм алтын, немесе 595 грамм күміс	Қырықтан бір бөлік
Сауда тауарлары	Шарт	Мұқтаж адамдардың қалауларына байланысты алтын немесе күміс	Қырықтан бір бөлік

Еркін жайылған малдың зекетпен міндеттелетін ең төмен мөлшері (нисаб) және алынатын зекеттің көлемі:							
Ұсақ мал: қой, ешкілер			Түйелер: бір немесе екі өркештілер				
Мал саны		Зекет	Мал саны:		Зекет		
Мына саннан:	Мына санға дейін:					Мына саннан:	Мына санға дейін:
40	120	1 қой	5	9	1 қой	30	39
121	200	2 қой	10	14	2 қой	40	59
201	300	3 қой	15	19	3 қой	60	69

Кейін әр жүздіктен бір қой беріледі			20	24	4 қой	Кейін әр отыз сиырдан 1 бір жасар бұзау, ал әр қырықтан 1 екі жасар қашар беріледі.	
			25	35	1 бір жасар інген		
			36	45	1 екі жасар інген		
Зекет ретінде: теке, кәрі немесе ауру мал, сондай-ақ малдың ең нашары берілмейді.			46	60	1 үш жасар інген		
			61	75	1 төрт жасар інген		
			76	90	2 екі жасар інген		
			91 120 2 үш жасар інген				
			121	129	3 екі жасар інген		
			Кейін әр қырық түйеден 1 екі жасар інген, ал әр елу түйеден 1 үш жасар інген беріледі. Кестеде келтірілген сандардың арасында болған сандар, мысалы, 6, 7, 8, 9 (інген) келесі нисабқа жеткенше зекетпен міндеттелмейді.				

Пітір зекетінің үкімі		
Мына адамдар үшін міндетті:		Мыналар үшін де берілуі абзал:
Мұсылман күйінде рамазан айының соңғы күні күннің батқанын көрген әр ересекке және балаға, ер мен әйелге және еркін мен құлға міндетті.	(Ол) адамның өзі мен отбасының азық-түлігінен және барлық негізгі қажеттіліктерден артық қалған азық-түліктен 1 сағ көлемінде беріледі.	Ана құрсағындағы бала үшін.

Пітір зекетінің бекітілімінің даналығы	
Ораза ұстаған адамның бос сөздер мен өсектерден тазалануы	Мұқтаждар мен кедейлерді мерекеде сұрау қажеттілігінен құтқару

Пітір зекетін төлеу уақыты		
<u>Рұқсат етілген уақыт:</u> мерекеден бір немесе екі күн бұрын.	<u>Абзал уақыт:</u> Айт күнінің таңы атқан соң мерекелік намаз оқылудан бұрын.	<u>Тыйым салынған уақыт:</u> мерекелік намаздан кейін.

Пітір зекеті ретінде не нәрселер қабыл алынады:	
Адамдардың қолданысындағы азық-түлік түрлерінен 1 сағ тағам. Жақсы бидайдың 1 сағы 2 килограмм 40 граммға тең. Әрі басқа азық-түлік түрлері де осылайша есептеледі.	Ақшамен берілмейді (есептелмейді).

Ең көп таралған тағамдардың салмағына қарай пітір ретінде берілетін зекет мөлшері:		
Ұн – 1400 г.	Ақ ұн – 2000 г.	Күріш – 2300 г.
Бидай дәні – 2040 г.	Жасымық – 2100 г.	Асбұршақ – 2000 г.
Үрмебұршақ – 2060 г.	Құрма – 1800 г.	Миіз – 1640 г.

Зекеттің алушылары мен көлеміне қарай түрлері:		
1. Берілетін азық-түлік белгілі болған, бірақ оны алушы және беруші адамдар нұсқалмаған зекет. Мысалы: пітір зекеті.	2. Зекетті алушы адамдар мен берілетін өнім белгілі болған зекет, мысалы, типізілген зиянды өтеу: <i>«Алты кедейді, олардың әрбіріне жарты сағ азық-түлік беріп тамақтандыр»</i> .	3. Зекетті алушы адам белгілі, алайда берілетін өнім белгілі болмаған зекет. Мысалы, антты бұзудың өтемі ретінде берілетін зекет.

Зекет кітабы бойынша сұрақтар

Сұрақтар	Дұрыс	Бұрыс
- Егер адам зекет бермей қайтыс болса, мұрагерлердің құқығын беруден бұрын оның мал-мүлкінен зекет алынады. - Ұсақ малдың нисабы – 120 бас. - 76 түйеден 1 екі жылдық інген алынады. - Қолдануға арналған әшекейлер зекетпен міндеттелмейді. - Сауда тауарларынан зекет бір жыл өткенде, мұқтаждардың қалауларына қарай, алтынмен немесе ақшамен беріледі. - «Мал» санатына түйелер, сиырлар, енекелер мен қойлар кіреді. - Жемістер зекетпен міндеттелмейді. - Егер шариятта «кедей» сөзі аталса, бұл «мұқтаждарды» да білдіреді. - «Жүректерін жаулағысы келгендер» деген сөздерге, тіпті Исламды қабылдауына үміт болмайтын кәпірлер де жатады. - Егер қожайын өзінің құлын босатса, оған (босатылған құлға) зекет беруге болады. - Бай адам кедей адамнан белгілі бір ақша талап етеді, бірақ кейін зекет беру ниетімен осы соманың бір бөлігін кешіреді. Мұндай әрекет дұрыс болып саналады. - «Аллаһтың жолында» - деген қайырымдылықтың барлық салаларын қамтиды, мысалы, мешіт соғуды да. - Бағалы металлдардан берілетін зекет қырыққа бөлу арқылы шегеріледі.		

- Зекетпен шаруашылықтағы немесе бордақылауда болған мал емес, тек еркін жайылған мал ғана міндеттеледі. - Дәнді дақылдар мен жемістер нисабқа жетіп, піскен кезде ғана зекетпен міндеттеледі. - Егер дәнді дақылдар мен жемістер адамның еңбегімен суарылса, онда одан ғұшырдың (оннан бір бөліктің) жартысын төлеу қажет. - Алтын 20 мисқал көлеміндегі нисабқа жетсе зекетпен міндеттеледі. - Өт-табиғ – екі жылдық бұзау. - Тұрмыс үшін соғылған үйлер зекетпен міндеттеледі. - Сапардағы кез келген адамға, ол тек сапарда болғаны үшін зекет беріледі. - Зекет беруші адам зекетін өзі бергені жақсырақ.		
- Адам өзінің мал-мүлкінен зекет бермеу үшін, одан бір жыл өткенге дейін құтылса: Онда бұндай адам қашқан нәрсесін жасауымен жазаланып, одан зекет алынады____, осылайша жасау рұқсат етілген____. - Адам жайылып жатқан малына сауда тауарын сатып алды, алайда бұны жылды есептегенде ескермеді: ол дұрыс амал жасады____, дұрыс емес амал жасады____. - Адам әлдебір нәрсені болашақта сауда жасау ниетімен сатып алса: онда сатып алынған мал-мүлік зекетпен міндеттеледі____, зекетпен міндеттелмейді____. - Әйел адам өзі үшін алтын кереует сатып алса: ол зекетпен міндеттеледі____, зекетпен міндеттелмейді____. - Адамның 100 саудиялық риалы болса: ол зекетпен міндеттеледі____, зекетпен міндеттелмейді____. - Адам мұсылмандар иелік еткендігіне нұсқайтын белгілері бар әлдебір көмілген мал-мүлікті тапса: бұл зекетпен міндеттеледі____, зекетпен міндеттелмейді. - Мал-мүлік зекетпен: ай күнтізбесі____, күн күнтізбесі____, олардың арасында айырмашылық жоқ____, бойынша бір жыл өткен соң ғана міндеттеледі. - 1 жылдың өтуі: қазына үшін____, егін үшін____, екеуі үшін де шарт болып саналмайды. - Алтынның нисабы: 85г.____, 595г.____, 95г.____. - Күмістің нисабы: 200 дирхам____, 595г.____, екеуі де____. - Жайылатын мал деп: бағасы қымбат____, алқапта жыл бойы немесе жылдың басым бөлігінде еркін жайылған мал____ аталады. - Рұқсат етілген жайылымда жайылған мал деп, яғни: таза қорекпен қоректенетін мал____, иесі жоқ жайылымда жайылатын мал____ аталады.		

- Мұқтаж адамға зекеттен оның: 1 айлық____, 1 жылдық____ қажеттерін жабатын көлемде мал-мүлік беріледі.
- Зекетпен байланысты адамдар: бұл осы қызметпен айналысатын барлық адамдар____, тек әмірші тағайындаған адам____.
- Қағаз ақшаның нисабы: сауда тауарына сәйкес____, алтынның немесе күмістің нисабының бағасына сәйкес____ бағаланады.
- Қағаз ақшадан зекетті: қырықтан бір бөлігі____, жиырмадан бір бөлігі____ көлемде төлеу қажет.
- 80 грамм алтыннан зекет: 2 грамм____, 4 грамм ____ береледі, (зекет) берілмейді____.
- Бір адам маған 1000 риал қарыз, бірақ мен оның бұл қарызын зекет беру ниетімен кешіремін: бұл дұрыс амал____, бұл дұрыс емес, өйткені зекетті қолдан қолға беру қажет____.
- Зекет «Аллаһтың жолында» беріледі, сондықтан мен оны жолды жөндеуге бере амын: дұрыс____, дұрыс емес____.

Зекетпен міндеттелетін мал-мүлікке қарама қарсы белгі қойындар:

Тауықтар	Сауда орталығы	Бордақылауда болған ұсақ мал
Жайылып жатқан түйелер	65 грамм алтын	Құрма бағы

Келесі мал-мүліктің түрінен зекет ретінде (берілетін) мүліктің көлемі мен жануарлар санын анықтаңдар:

Мал-мүлік:	Зекеттің мөлшері:	Саны:
100 дирхам		
300 динар		
400 дирхам		
80 грамм алтын		
500 грамм күміс		
30 қой		
60 қой		
565 қой		
4 түйе		
17 түйе		

449 түйе		
30 сиыр		
49 сиыр		
77 сиыр		
99 сиыр		
20 млн. риал		
40 риал		
45.679 риал		
255 сағ бидай		

ОРАЗА КІТАБЫ

Ораза – бұл тамақтан, сусындардан және оразаны бұзатын басқа да нәрселерден таңсәріден күн батқанға дейін тыйылу арқылы Аллаһқа құлшылық ету.

Оған негіз Аллаһ Тағаланың мына сөздері: **«Әй иман келтіргендер! Сендерге бұрынғыларға парыз етілгендей ораза парыз етілді»** («әл-Бақара» сүресі, 183-аят).

Рамазан айында ораза ұстау әрбір:

1. Мұсылман,	2. Кәмілет жасына толған,	3. Ақыл-есі дұрыс,	4. Ораза ұстай ала тын,	5. Жаңа айды немесе шағбан айының 30 күні өткенін көрген адам үшін парыз.
--------------	---------------------------	--------------------	-------------------------	---

Аллаһтың Елшісі ﷺ былай деген: **«Жаңа айды көргендеріңде ораза ұстаңдар. Ал егер бұлттардың себебінен айды көре алмасаңдар, онда шағбан айы өткеннен кейін ораза ұстай бастаңдар»** (әл-Бухари мен Муслим).

Басқа нұсқада: **«Шағбан айының 30 күні өткеннен кейін»**, - деп айтылған (Бухари).

Ораза бір салиқалы адамның жаңа айды көргенінен кейін ұсталады. Басқа айлардың басталуын бекіту үшін жаңа айды екі салиқалы адам көруі керек.

Парыз ораза үшін түннен бастап ниет ету қажет, бұл оның ораза күні ниет етуге болатын нәпіл оразадан айырмашылығы.

Ораза ұстағанда хәлі нашарлайтын ауру адам мен сапардағы адам өз еркімен ораза ұстаса да, ұстамаса да болады.	Етеккірі немесе босанғаннан кейінгі тазару қаны келген әйелге ораза ұстауға тыйым салынады, бірақ ол оразаның қазасын өтеуі керек.	Егер жүкті немесе бала емізетін әйел баласы үшін қауіптенсе, онда оразаны ұстамаса болады, бірақ кейін қазасын өтеуі және (немесе) әрбір ұстамаған ораза күні үшін 1 кедейді тамақ тандыруы керек.	Ораза ұстауға шамасы жетпейтін қарттар немесе жазылмайтын аурумен науқас адамдар әрбір ұсталмаған ораза күні үшін 1 кедейді тамақтандыруы керек.
---	--	--	--

Егер ораза ұстаған адам оразасын тағаммен, сусынмен, қасақана құсумен, қан алдыруымен (хижамамен) бұзса, немесе қол тигізгендігі себебімен шәуеті шықса, онда ол сол күнді өтеуі қажет. Егер ораза жыныстық қатынас себебінен бұзылса:

1. Оны өтеп, бір құлды азат ету қажет.	2. Егер құл жоқ болса, екі ай бойы арасын үзбей ораза ұстау қажет.	3. Егер бұл да мүмкін болмаса, онда 60 кедейді тамақтандыру қажет.
--	--	--

Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Егер сендерден біреуің ұмытшақтықпен (ораза уақытында) бірдеңе жесе немесе ішсе, ораза ұстауын жалғастыра берсін, өйткені оны Аллаһ тамақтандырып, сусындандырды»* (әл-Бухари мен Муслим).

«Адамдар ауыздарын ашуға асыққан сайын жақсылықтан айрылмайды» (әл-Бухари мен Муслим).

«Сәресін жеп-ішіңдер өйткені сәресінде (сұхурда) береке бар» (әл-Бухари мен Муслим).

«Сендерден әлдебіреуің ауызын ашатын болса, құрмамен ашсын, өйткені онда береке бар. Егер ол құрма таппаса, онда ауызын сумен ашсын, өйткені ол таза әрі тазартушы» (бұл хадисті 5 шейх келтірген).

«Егер адам өтірік айтуды және өтірікке амал етуді тоқтатпаса, Аллаһ Тағалаға оның ішіп-жеуден бас тартқаны қажет емес» (Бухари).

«Кім мойнында [Рамазан айындағы немесе ант етілген] оразасы болған күйінде қайтыс болса, онда ол үшін оның жақындарының бірі ораза ұстайды» (әл-Бухари мен Муслим). [Бұл оразаның қазасын өтеуге мүмкіндігі болған, бірақ мұны істемей, қайтыс болған қайтыс болған адамға қатысты. Мұндай жағдайда оның жақын туысқаны ол үшін ораза ұстауы керек. Жақын туыс дегенде мұрагері меңзеледі].

(Адамдар) Аллаһтың Елшісінен ﷺ Арафа күніндегі ораза жайлы сұрады және ол: *«Өткен және келесі жылдың күнәларын өшіреді»*, - деп жауап берді. Одан Ашура күніндегі ораза жайлы сұрағанда, ол: *«Өткен жылдың күнәларын өшіреді»*, - деді. Ол дүйсенбі күні ораза ұстау жайлы сұралды, әрі: *«Бұл мен туылған және мен елшілік міндетімен жіберілген (немесе: «...мазан уахи түсе бастаған») күн»*, - деп жауап берді (Муслим).

«Кім Рамазан айында ораза ұстап, сосын келесі шәууәл айында оған тағы алты күн қосса, сол бір жыл бойы ораза ұстағандай болады» (Муслим).

Абу Зарр былай деген: «Аллаһтың Елшісі ﷺ бізге әр айда үш күн ораза ұсинауды бұйырды, (бұл): (әр айдың) он үшінші, он төртінші және он бесінші күндері» (Насаи мен Тирмизи).

«Пайғамбар ﷺ екі күнде ораза ұстауға тыйым салған: Ораза айты мен Құрбан күндерінде» (әл-Бухари мен Муслим).

Ол ﷺ: *«Тәшриқ күндері – жеп-ішу және Аллаһты зікір ету күндері»*, - деп айтатын (Муслим).

«Сендерден ешкім жұма күні ораза ұстамасын, тек одан бір күн бұрын немесе келесі күні ораза ұстамаған болса ғана» (әл-Бухари мен Муслим).

«Кім Рамазан айында иманмен және сауапқа деген үмітпен ораза ұстаса, соның бұрын жасалған күнәлары кешіріледі, әрі кім Қадір түнін иманмен және сауапқа деген үмітпен намаз оқумен өткізсе, соған бүкіл бұрынғы күнәлары кешіріледі» (әл-Бухари мен Муслим).

«Аллаһтың Елшісі ﷺ Аллаһ оның жанын тыныштандырғанға дейін әр Рамазан айында он күн бойы игтиқәф жасаған. Одан кейін оның әйелдері де игтиқәф жасайтын» (әл-Бухари мен Муслим).

«Үш мешіттен басқа (мешіттерге) арнайы сапарға шығуға болмайды, олар – әл-Харам мешіті, менің мешітім және әл-Ақса мешіті» (әл-Бухари мен Муслим).

[Ескертпелер]

Оразаның екі түрі бар:

Міндетті (парыз) ораза: рамазан айындағы ораза, өтеу мен ант оразалары.	Мұстахаб ораза: қалған барлық оразалар.
--	--

Оразаның екі тірегі бар:

1. Ниет		2. Оны бұзатын барлық нәрседен тыйылу.
<u>Парыз оразаны ұстау ниеті түнде, яғни таңсәріден бұрын бастау алуы керек.</u> Рамазан айы басталғандағы осы айда толық ораза ұстау ниетінің болуы да жеткілікті болады. Ниеттің орны – жүрек, ал оны тілмен айту – бидғат.	<u>Мұстахаб ораза ұстау ниеті.</u> Егер адам таңсәріден ештеңе жемесе, онда ол ораза ұстауға кез келген уақытта ниет етуіне болады, алайда ораза үшін сауап оған ниет еткен уақыттан жазылады.	

Адамға ораза парыз болуының алты шарты бар:

1. Ислам;	2. Ақыл-естің сау болуы;	3. Адамның кәмілет жасына жетуі. Ал кәмілет жасына жетпеген балалар ораза ұстауға ынталандырылады, әрі олардың қамқоршылары оларға бұны бұйыра алады;
-----------	--------------------------	---

4. Адамның өз тұрғылықты мекенінде болуы. Сапардағы адам ораза ұстауға міндетті емес, алайда бұл оған ауыр болмаса, оның ораза ұстағаны жақсырақ. Өйткені Пайғамбар ﷺ осылай жасаған, бұл сондай-ақ адамның өз мойнындағы жауапкершіліктен ертерек құтылуына да жақсырақ, әрі кәмілет жасына жеткен адам үшін жеңіл, және ол осылайша рамазан айындағы оразаның құндылығына ие бола алады;	5. Денсаулық;	6. Етеккірден немесе босанғаннан кейінгі тазару қанынан таза болу.
--	---------------	--

Ораза уақытындағы аурулардың түрлері:

1. Емделуге үміт жоқ ауру. Бұған ораза ұстай алмайтын қарт адамдар да кіреді. Ондай адамдар ораза ұстауға міндетті емес, бірақ әрбір өткізілген ораза күні үшін 1 кедейді тамақтандыруы керек: не ұсталған оразаның санына тең кедейлерді жинап, оларды кешкі немесе түскі аспен тамақтандыру арқылы; немесе осыншама кедей-кепшікке оразаға сәйкес келетін азық-түлік таратып, олардың әрқайсысына пайғамбарлық сағтың төрттен бірін (яғни 0,51 кг.) жақсы бидай мөлшерінде беру арқылы. Ал осымен бірге ет немесе май таратқан жақсырақ болады.	2. Емделуге үміт бар, ораза ұстау қиын дерт. Бұған, басқалармен қатар, етеккірі немесе босанғаннан кейінгі тазару хәліндегі әйелдер, емізетін аналар және сапардағы адамдар кіреді. Сауығып кеткеннен кейін олар оразаларының қазасын өтеуі керек, бірақ олардың біреуі ертерек қайтыс болса, (олар үшін) бұл оразалардың қазасын өтеудің қажеті жоқ.
---	---

Рамазан айының басталғаны қалай анықталады?

Жаңа айдың көрінуімен	Шағбан айының 30 күнінің аяқталуымен
-----------------------	--------------------------------------

Оразаны бұзатын амалдар			
1. Әдейі тамақтану немесе қасақана су ішу. Егер де бұл ұмытшақтықтан орын алған болса, онда ораза жарамды болады;	2. Жыныстық қатынас: егер бұл рамазан айының күндізгі уақытында, ораза парыз болған кезде орын алса, онда қатал өтеуді орындау керек, бұл: бір құлды босату, егер ол жоқ болса, қатарынан үзбей екі ай ораза ұстау, бұл да мүмкін болмаса, онда алпыс кедейді тамақтандыру;	3. Қол тигізудің, сүйісудің, құшақтасудың немесе басқа себептермен шәуеттің шығуы;	
4. Тамақ пен сусынды алмастыратын нәрселерді қолдану, мысалы, нәрлі дәрілерді (глюкоза) егу, егер егу нәрлі болмаса, бұл оразаға зиян келтірмейді;	5. Қан алдыру. Қанның аз мөлшерде алынуына келсек, мысалы медициналық анализдерді тапсырғандағы қан алдыру, бұл оразаға зиян келтірмейді;	6. Қасақана құсу;	7. Етеккір немесе босанған кейін жатырдан келетін қан.

Ораза ұстаған адамға рұқсат етілген кейбір амалдар:					
Түкірікті жұту;	Керек жағдайда тағамның дәмін көру;	Шомылу;	Мисуак қолдану;	Хош иістерді жағу;	Серғу үшін ауызды шаю.

Ораза уақытындағы мұстахаб амалдар:				
1. Таңсәрі-ден бұрын тамақтану (сәресі - сухур);	2. Сәресі-нің (сухур-дың) уақытын барынша кешіктіру;	3. Ауызды уақыт кірген бойдан ашуға асығу;	4. Ауызды бірнеше жаңа піскен құрмамен ашу, егер олар болмаса, құрғақ құрмамен ашу. Құрманың саны тақ болуы қажет. Егер құрма болмаса, онда ауызды бірнеше жұтым сумен ашу қажет. Егер ауызды ашатын ештеңе болмаса, онда жүрекпен оразаны тоқтатуды ниет ету қажет.	
5. Ауыз ашар кезде және ораза уақытындағы дұғаларды айту;	6. Көп садақа беру;	7. Түнгі намаздарды ынтамен оқу;	8. Құран оқу;	9. Ұрыса бастаған адамға: «Мен ораза ұстап жатырмын», - деп айту.
10. Умра жасау;	11. Рамазан айының соңғы он күнінде иғтикаф жасау.		12. Қадір түнін күту.	

Ораза уақытындағы құпталмайтын (макруһ) амалдар:	
1. Ауыз бен мұрынды (шектен тыс) терең шаю;	2. Тағамның дәмін қажеттіліксіз тексеру (тату).

Ораза ұстаған адамға тыйым салынған (харам) амалдар:				
1. Қақырықты жұту, алайда бұл оразаны бұзбайды;	2. Оразаның бұзылуына әкелетіндей кейіпте сүйісу;	3. Өсек-ғайбаттар: айтылуы тыйым салынған кез келген сөздер;	4. Надандық: дөрекілік пен әдепсіздік;	5. Екі күн оразаны ауыз ашарсыз қатарынан қосып ұстау.

Оразаның қазасын өтеудің ережелері:

Ораза ұстай алмаған күндерді қатарынан өтеген абзал;	Оларды айт күнде-рінен кейін өтеуге асығу керек;	Оларды келесі рамазан айы-ның бастал-ғанына дейін қалдыруға болмайды;	Егер оразаны өтеу дәлелді себепсіз қалдырылса, ораза саны көбеймейді және өз күйінде қалады, алайда адамға күні жазылады.
--	--	---	---

Нәпіл оразалар:

1. Рамазан айын толық ораза ұстап шыққан адамдар үшін шәууәл айының алты күні, оларды екінші шәууәлдан кейін қатарынан ұстаған жөн;	2. Қажылық жасамаған адамдар үшін Арафа күніндегі ораза;	3. Ашура күнін (мухаррам айының оныншы күні), тоғызыншы және он бірінші күндерімен қоса ұстау;	4. Дүйсенбі және бейсенбі күнде-ріндегі ораза. Дүйсенбі ораза-сын ұстау ерекше құпталады;	
5. Әр айдың үш күні, әрі бұл «ақ күндер» болғаны жөн (ақ күндер – әр айдың 13, 14, 15-ші күндері);	6. Күнара ораза ұстау;	7. Аллаһтың айы мухаррамдағы ораза;	8. Зул-хиджа айының алғашқы 9 күніндегі ораза;	9. Шағбан айында ораза ұстау, бірақ толық ай емес.

Құпталмайтын (макрух) оразалар:

Жұма, сенбі немесе жексенбі күндерінің бірін жекшелеп ораза ұстау дұрыс емес;	Егер бұл күндері ораза бөлек себепке байланысты ұсталса, мысалы ол Арафа күнімен сәйкес келсе, бұл рұқсат етілген.
---	--

Тыйым салынған оразалар:				
1. Ражаб айы бойы арнайы ораза ұстау;	2. Айт күндердегі ораза;	3. Күмәнді күндегі ораза, тек егер бұл әдетті ораза ұстайтын күнге сәйкес түспесе ғана;	4. Тәшриқ күндерінде ораза ұстау, тек қажылықтағы құрбан ретінде шалынатын малы жоқ адамнан басқа;	5. Үзіліссіз үнемі (күнде) ораза ұстау.

Ораза кітабы бойынша сұрақтар:

Сұрақтар:	Дұрыс	Бұрыс
- Егер біз қандай да бір амалдың оразаны бұзатындығына немесе бұзбайтындығына күмәндансақ, онда негіз ол оразаны бұзбайтынында болады. - Кім сухурды, тіпті түннің ортасында болса да жасаса, сол сүннетке ілескен болады. - Арафа күніндегі ораза кез келген жағдайда құптаулы (мустахаб) болып саналады. - Мустахаб оразаны ұстаған адам оны соңына дейін ұстауға міндетті. - Кез келген ауру ораза ұстауға бөгет болып саналады. - Ғұламалардың, Аллаһ оларды рахым етсін, фикһ салаларындағы тақырыптарды атауда өз ұстанымдары бар. Олардың мәні бір, бірақ атаулары әртүрлі болады. Мысалы, дәрет тақырыбында кейбір әрекеттер дәретті бұзатын «науақид» деп аталса, ғұсыл тақырыбында мұндай әрекеттер орындауы міндеті «уәжибат», намаз тақырыбында намазды жарамсыз ететін «мубтыләт», ораза тақырыбында ауызды ашып жәберетін «муфтырат», ал қажылық тақырыбында – тыйым салынған «махзурат» амалдар деп аталады.		

- Оразаның тіректері нешеу: 2___, 3___, 4___.
- Ораза кім үшін парыз болып саналады?
1. _____
 2. _____
 3. _____
 4. _____
- «Сухурдың» (сәресі) уақытын атаңдар.
- «Сухур» уақытында не нәрсемен тамақтану қажет?
- Ораза ұстаған адам не нәрсемен ауызын ашуы қажет?
 _____, егер ол болмаса, _____,
 егер бұл да болмаса, _____, егер ол да болмаса,
 _____.

Төменде аталған әрбір іс-амалдың ораза тұтқан адамға қатысты үкімін атаңдар			
Іс-амал	Үкімі	Іс-амал	Үкімі
Босанғаннан кейін тазару келіп жатқан әйелдің ораза ұстауы		Ауызды шектен тыс терең шаю	
Кәрі әлжуаз адамның ораза ұстауы		Сүйісу	
Ораза уақытында тамақтану		Екі күн оразаны үзіліссіз қосып ұстау	
Таңсәріден кейін ораза ұстау ниеті		Ұстай алмаған ораза күндерінің қазасын келесі рамазан айы басталғанша өтемей қалдыру	
Көзге тамшы тамызу		Арафа күніндегі ораза	
Адамды тыныштан-дыратын егулер		Күмәнді күні ораза ұстау	
Қан алдыру		Айт күндері ораза ұстау	
Құсу		«Тәшриқ күндері» ораза ұстау	
Түкірікті жұту		Мухаррам айында ораза ұстау	

Пісіріп жатқан тағамның дәмін татып көру		Ражаб айында ораза ұстау	
Ұйқы		Бір жыл бойы ораза ұстау	
Шомылу		Жұма күні ораза ұстау	
Жолаушы адамның оразасы		Шәууәл айының алты күнінде ораза ұстау	
Мисуак қолдану		Ораза ұстайтын адамның нәрлі дәрілерді егуі	
Хош иістер жағу		Оразаны ниетсіз ұстау	
Тарауық намазы		Кішкентай балалардың оразасы	
Рамазан айында умра жасау			

ҚАЖЫЛЫҚ КІТАБЫ

Қажылық – бұл белгілі рәсімдерді Аллаһ Елшісінің ﷺ сүннетіне сәйкес орындау арқылы Аллаһқа жасалатын ғибадат.

Умра – бұл Қағбаны айналу, Сафа және Маруа төбелерінің арасында жүру және шашты қыру немесе қысқарту арқылы Аллаһқа жасалатын ғибадат.

«Нусук» сөзі өз негізінде құрбан шалуды білдіреді. Ал қажылық пен умра «манасик» деп аталуының себебі оларды жасау барысында құрбан шалынып, садақа берілетіндігінде.

Пайғамбардың ﷺ қажылығы сипатталған Жәбірдің хадисі:

Қажылыққа Аллаһ Тағаланың: **«Оның жолына шамасы келген кісілер, Аллаһ үшін Қағбаны зиярат етуі (қажылық жасау) керек»**, - деген сөздері негіз болып табылады («Әли Имран» сүресі, 97-аят).

Адамға қажылық парыз болуы үшін алты шарт бар:

1. Ислам	2. Ақыл-естің сау болуы	3. Балиғат жасына жету	4. Адамның еркін болуы	5. Оны жасауға күш-қабілеттің жетуі	6. Егер әйел адамға қажылық жасау үшін сапарға шығу керек болса, онымен махрам ер адамы болуы қажет.
----------	-------------------------	------------------------	------------------------	-------------------------------------	--

Шама-қабілет – бұл ең маңызды шарт және онымен келесі нәрселер меңзеледі:

Адамға қажет болған және оның негізгі қажеттіліктерінен кейін азық-түлік пен көліктің болуы.	Егер әйел адамға қажылық жасау үшін сапарға шығу керек болса, онымен махрам болуы қажет. [Махрам үшін шарттар: ислам, таклиф және оның ер болуы].
Пайғамбардың ﷺ қажылығы сипатталған Жәбірдің хадисі өзінің құрамына қажылыққа байланысты ең маңызды үкімдерді біріктіреді. Жәбир ибн Абдуллаһтан (Аллаһ олардыңекеуімен разы болсын) Муслим риуаят еткен бұл хадисте келесі нәрселер баяндалған: - Пайғамбар ﷺ Мәдинада тоғыз жыл тұрды, әрі сол кезде қажылық жасамады. Содан соң оныншы жылы Аллаһтың Елшісі ﷺ қажылық жасайтыны жарияланды және Мәдинаға көптеген адамдар келді. Олардың барлығы Аллаһ Елшісіне ﷺ ілесіп, ол жасаған амалдарды қайталауды қалады. [Мукалләф (кәмілет жасына толған адам) үшін қажылық бірден парыз болады]. - Біз онымен бірге (Мәдинадан) шығып, Зұл-Хулайфаға жеттік. Сол кезде Асма бинт Умайс Мухаммад ибн Абу Бакрды босанды, әрі Аллаһтың Елшісіне ﷺ өзінің не істеуі керектігін білу үшін адам жіберді. Ол ﷺ: «Ғұсыл құйын, кейін (мақта толтырылған) енді матамен қан келіп жатқан жеріңді байлап таста да, содан кейін ихрамға кір», - деп жауап берді. [Айшаның (Аллаһ оған разы болсын) хадисінде оның етеккірі басталғанда, Пайғамбар ﷺ оған былай дегені хабарланады: «Қазбаны айнарудан басқа қажы жасайтын амалдардың барлығын жаса. Ал оны сен тазарғаннан кейін жасай аласың»]. - Аллаһтың Елшісі ﷺ мешітте екі ракағат намаз оқыды, кейін (түйесі) әл-Қасуаға отырды. Ол әл-Байдаға жеткенде таухид куәлігін дауыстап, (кейін): «Уа Аллаһ! Міне, мен Сенің алдыңдамын! Міне, мен Сенің алдыңдамын, Сенің ешбір серігің жоқ! Міне, мен Сенің алдыңдамын! Расында, бүкіл мақтау Саған, және нығметтер мен патшалық Сенікі! Сенің серігің жоқ!» - деп (жалғастырды). - Барлық адамдар оның артынан бұл сөздерді дауыстап қайталай берді және Аллаһтың Елшісі ﷺ оларға осы үшін ешнәрсе айтпады. - Керісінше ол тәлбияны тоқтамай қайталай берді. - Бізге келсек, біздің әрбіріміз тек қажылық жасауға ниеттен-ген едік, өйткені біз умра жасауды білмейтінбіз. - Біз Аллаһ Елшісімен ﷺ бірге Қазбаға жеткенімізде, ол оның бұрышына қолын тигізді.	

- Кейін оның айналасын үш рет жылдам қадаммен және төрт рет асықпай айналып тауап жасады.

- Кейін ол Ибраһимнің (оган Аллаһтың сәлемі болсын) орнына жақындап: **«Ибраһимнің орнын намаз оқу орны етіп алыңдар»**, - деген аятты оқыды.

- Ол Ибраһимнің орны өзі мен Қағбаның арасында болатындай етіп тұрды да, екі ракағат намаз оқыды, - әрі басқа риуаятта: «... ол екі ракағатта «әл-Ихләс» және «әл-Кафирун» сүрелерін оқыды», - деп айтылған.

- Кейін ол Қағбаның бұрышына оралып, оган қайта қолын тигізді.

- Содан соң ол қақпадан шығып, Сафаға жөнелді, әрі оган жақындағанда: **«Расында, Сафа мен Маруа – Аллаһтың рәсімдік белгілерінен»**, - деген аятты оқыды. Сосын ол Сафаға Қағбаны көретіндей етіп көтерілді де, жүзін қыблага қаратты.

- Сосын бірқұдайшылық куәлігін жариялап, Аллаһты ұлық-тады әрі оган мақтау айтты да: **«Лә иләһә иллә Аллаһ, уахдаһу лә шәрикә ләһ. Ләһу мүлк, уә ләһу хамд уә һуа галә кулли шәйин қадир. Лә иләһә иллә Аллаһ, уахдаһу [лә шәрикә ләһ]. Әнжәза уағдаһу, уә нәсара ғабдаһу, уә хазамәл ахзабә уахдаһу** (Серігі жоқ Жалғыз Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ! Бүкіл билік пен мақтау Оған тән, Ол әр нәрсеге құдіретті! Жалғыз Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ! Ол уәдесін орындады, құлына жәрдем берді және одақтастарды жалғыз Өзі талқандады)», - деді. Ол бұл сөздерді үш рет қайталады, әрі олардың арасында Аллаһқа дұғамен жалбарынған еді.

- Кейін ол Маруа жаққа түсе бастады. Ол алқапқа түскен кезде, жүгіре жөнелді, ал төбеге көтеріле бастағанда жәй қадамға өтті. Маруаға көтерілген кезде ол барлық рәсімдерді дәл Сафадағыдай жасады.

- Ол Маруадағы соңғы жүгіруін бітіргеннен кейін: **«Егер мен қазір білгенімді бұрын білгенімде, құрбандық ретінде шалынатын малды айдатпай, умра жасар едім. Егер сендердің біреулеріңде құрбан малы жоқ болса, ихрамнан умра жасап шықсын»**, - деді.

- Сонда Сурақа ибн Мәлик ибн Жугшум тұрып: «Уа Аллаһтың Елшісі! Бұл бізге тек осы жылы ғана ма, әлде мәңгілікке бекітілген бе?», - деп сұрады. Аллаһтың Елшісі ﷺ саусақтарын айқастырып: **«Умра қажылыққа кіреді. Умра қажылыққа кіреді және бұл сендерге мәңгілікке жазылған»**, - деді.

- Сол уақытта Али Йеменнен Пайғамбар үшін құрбандыққа арналған мал айдап келіп, ихрамнан шыққан адамдардың арасында Фатиманы көрді. Ол боялған матадан киім киіп, көзін сүрмемен бояған болатын. Али оны бұл үшін жазғырды, ал ол: «Маған осылай жасауды әкем бұйырды», - деді.

(Жылдар өте кейінірек) Али Ирақта болған кезінде, өзінің сол кезде Аллаһтың Елшісіне ﷺ Фатиманың істегені үшін шағымдану және Фатиманың оған хабарлаған барлық нәрсе жайлы оның пікірін білу үшін бар-ғанын баяндаған болатын. Ол Фатиманы жазғырғаны жайлы айтқанда, Пайғамбар ﷺ: «**Ол шындықты айтты! Ол шындықты айтты! Сен қажылықты бастағаныңда не деп айтқдың?**», - деп сұрады. Али: «Уа Аллаһ! Мен ихрам халіне Сенің Елшің (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) ихрамға кірген ниетпенен кіріп жатырмын!», - деп жауап берді. Сонда Пайғамбар ﷺ: «**Менімен құрбан шалынатын мал бар, сондықтан ихрамнан шықпа**», - деді.

- Али өзімен бірге Йеменнен алып келген және Пайғамбар ﷺ әкелген малдың жалпы саны жүз бас болды.

- Адамдар ихрамнан шығып, шаштарын алды. Бұны тек Пайғамбар ﷺ және құрбандық малдары бар адамдар ғана жасамады.

- Эт-Таруия (зул-хижжа айының 8-ші күні) күні келгенде, олар Мина алқабына аттанып, қажылықтың басталғаны жайлы жариялап талбия айтты.

- Аллаһтың Елшісі ﷺ мініс жануарының үстінде барды. Ол онда бесін, аср, ақшам, құптан және таң намаздарын [қысқартып] оқыды.

- Ол онда күннің шығуын күтіп,

- адамдарға өзі үшін Намира тауында жүннен жасалған шатыр орнатуды бұйырды. Аллаһтың Елшісі ﷺ сапарға аттанғанда, құрайыштықтар (Исламнан бұрынғы) надандық заманында өздері жасағандарындай оның Муздалифада тоқтайтындығына күмәнданбады. Бірақ Аллаһтың Елшісі ﷺ Арафат алқабына жеткенше тоқтамай жүре берді. Ол үшін Намира тауында шатыр тігіліп қойылған болатын, және ол онда тоқтады.

- Түстен кейін ол өзіне (түйесі) әл-Қасуаны алып келуді бұйырды.

- Пайғамбар ﷺ оған мініп, Арафат алқабына түсті, әрі онда адамдарға құтпа жасап, былай деді: «**Расында, сендердің қандарың және мал-мүліктерің бір-біріңе, міне осы күндей, осы айдай және осы жердей қол сұғылмайтын және қасиетті болып табылады. Надандық уақытында орын алған барлық нәрсеге енді тыйым салынды! (Исламға дейінгі) надандық кезінде төгілген қанға (кек алуға) тыйым салынды, әрі мен ең бірінші кезекте туысымыз Рабиг ибн әл-Харистың баласының қаны үшін кек алуға тыйым саламын. Ол бану сазд тайпасына емізулі анаға тәрбиеге берілген болатын, ал хузәйл тайпасы оны өлтірді. Надандық кезіндегі өсімқорлыққа да тыйым салынады, әрі мен ең бірінші кезекте руымыздағы Аббас ибн Абд әл-Мутталиб алған өсімге тыйым саламын. Бұдан былай өсімқорлыққа толығымен тыйым салынды! Әйелдеріңе қатысты қарым-қатынастарыңда Аллаһтан қорқыңдар.**

Өйткені сендер оларды Аллаһтың аманатымен алдыңдар және Аллаһтың сөзіне сәйкес оларға иелік етесіңдер. Олар сендердің төсектеріңе сендер ұнатпайтын ешкімді отырғызбауы керек, ал егер олар сендерді тыңдамаса, оларды қатыгездік жасамай ұрыңдар! Әрі сендер оларды зұрыпқа сәйкес тамақтандыруларың әрі киіндірулерің керек!

Расында, мен сендерге егер сендер соны қатты ұстасаңдар ешқашан адасушылыққа түспейтін нәрсені қалдырамын. Бұл – Аллаһтың Кітабы.

Сендерден мен жайлы сұрайды, сонда не деп айтасыңдар?»

Адамдар: «Сіз Жолдауды жеткізіп, міндетіңізді орындап, бізге дұрыс нұсқау бергеніңізге куәлік етеміз», - деп жауап берді. Аллаһ-тың Елшісі ﷺ сұқ саусағын аспанға көтеріп, кейін онымен адамдарға нұсқап: «**Уа Аллаһ, куә бол! Уа Аллаһ, куә бол! Уа Аллаһ! куә бол!**», - деді.

Осыдан соң Билал азан шақырып, иқамат айтты, әрі Аллаһтың Елшісі ﷺ бесін намазын оқыды. Кейін қайтадан қамат айтылып, ол аср намазын (екі ракағат етіп) оқыды.

- Ол осы екі намаздың арасында ешқандай қосымша намаз оқымады.

- Кейін ол өз інгеніне мініп, Арафатта тұратын жерге қарай аттанды.

- Ол жаяу қажылар жүрген жолда тоқтады да, інгені әл-Қасуаны тастарға шөктірді. Сосын жүзін қыбылага қаратып,

- сол орында күн батуға қарай иілгенге дейін болды. Көп ұзамай күннің жарықтығы кетіп, өлкөкжіиектен көрінбей кетті.

- Усама ибн Зәйд Аллаһ Елшісінің ﷺ артына, оны қорғау үшін отырды. Аллаһтың Елшісі ﷺ Қасуаның тізгінін қатты тартқаны сонша, оның басы үзеңгіге тірелді.

- Ол оң қолын алға созып: «**Уа адамдар, тыныштық сақ таңдар! Тыныштық сақтаңдар!**», - деді. Ол шағыл құм төбелеріне жақындағанда, түйесінің одан өтуі жеңіл болуы үшін, тізгінді босатты.

- Ол Муздалифаға жеткенде, онда ақшам намазын және құптан намазын (екі ракағат етіп) оқыды, әрі оларға азан бір рет шақырылды, ал иқамат екі намаздың алдында айтылды. Осы екі намаздардың арасында ол ешқандай намаздар оқымады.

- Кейін ол таңсәріге дейін демалуға жатты. Таң шапағы көрінгенде, намазға азан және иқамат жарияланды да, содан соң ол таң намазын оқыды.

- Ол әл-Қасуаға отырып, әл-Харамға (әл-Машғар әл-Харамға) жетті.

- Онда ол жүзін қыбылага қаратып, Аллаһқа дұғамен жүгініп, Оны ұлықтап, бірқұдайшылық куәлігін айтып, жарық түскенше тұруын жалғастыра берді.

- Ол күн шығудан бұрын сапарын жалғастырды, ал оның артына әл-Фәдл ибн Аббас отырды... Осылайша олар Мұхассир алқабына жетті және сол жерден жүруін жылдамдатты. Сосын ол Үлкен Бағанаға шығатын орталық жолмен жүріп отырып,

- қасында ағаш өсіп тұрған бағанаға дейін жетті, әрі оған жеті кішкентай тас лақтырып, әр тасты лақтырғанда «Аллаһу акбар» деп айтты. Осы орайда ол ﷺ тастарды алқаптың (уәдидің) ішкі жағынан лақтырды.

- Кейін ол құрбан шалынатын жерге барып, өз қолымен алтыс үш түйе сойды.

- Қалған түйелерді Али сойды, ал Аллаһтың Елшісі ﷺ оған осыда көмектесті.

- Бұдан кейін ол әр сойылған малдан бір бөлік ет алып, оны қазанға салып, асуды бұйырды. Тағам дайын болғанда, олар ет пен сорпадан ауыз тиді. Кейін Аллаһтың Елшісі ﷺ інгенінің үстіне мініп Қағбаға аттанды,

- әрі бесін намазын Меккеде оқыды.

- Кейін ол Зәмзәм бұлағынан суды адамдарға үлестіріп жатқан Абд әл-Мутталибтің ұрпақтарынан болған адамдарға барды да, оларға: «Уа Абд әл-Мутталибтің ұрпақтары, маған су алып беріңдер. Егер мен адамдардың сендерді бұл жерден ығыстырып жібертіндерінен қорықпағанымда, онда сендермен берге адамдарды сусындырар едім», - деді. Олар оған Замзамнан бір шелек су берді және ол одан қанып ішті». Мұслим.

Ол қажылық рәсімдерін орындағанда адамдарға: **«Менен қажылық рәсімдерін алыңдар»**, - деп айтатын. Ең кәміл қажылық Пайғамбардың ﷺ және оның сахабаларының (Аллаһ олардың барлығына разы болсын) үлгісіндей жасалған қажылық.

Қажылықтың тіректері мен міндетті амалдары

Егер адам келесі амалдармен ғана шектелсе, бұл жеткілікті болады:

4 тірек:	1. Ихрам	2. Арафат тауында тұру
	3. Қағбаны айналып тауап жасау	4. Сафа мен Маруа арасында сағи жасау (жүру)
Міндетті амалдар:	1. Миқаттағы ихрам	2. Арафат тауында күн батқанша тұру
	3. Ораза айтына қараған түнді Муздалифада өткізу	4. «Тәшриқ күндерінің» түндерін Минада өткізу
	5. Бағаналарға тас лақтыру	6. Шашты қыру немесе қысқарту

Қажылықтағы тіректі қалдыру мен міндетті амалды қалдырудағы айырмашылық келесі нәрседе:

Егер тірек қалдырылса, қажылық шариғатқа сәйкес орындалмағанға дейін жарамсыз болады.

Егер міндетті амал қалдырылса, қажылық жарамды болады, алайда оны қалдырған адам күнә жасаған болады және оған құрбан шалу міндеті жүктеледі.

Қажылықтың төрт тірегінің түсіндірмесі

1. Ихрам – бұл өз негізінде тәлбияны айту немесе (арнайы) киім кию емес, алайда рәсімдерді орындауға ниеттену.

2. Арафат тауында тұру – бұл зул-хижжа айының 9-шы күні күннің тастөбеден түскенінен бастап, айт күннің таңына дейін. Пайғамбар ﷺ: «**Қажылық** – бұл **Арафат**», - деген. Хадисті «Сунан» кітаптарының кейбір авторлары келтірген.

3. (Қажылықты) бітіретін тауап – бұл сәлем беру тауап емес, алайда Арафат тауында тұрудан кейін жасалатын тауап.

4. Сафа мен Маруа төбелерінің арасын жүріп өту. Аллаһ Тағала былай деген: «**Расында, Сафа мен Маруа – Аллаһтың рәсімдік белгілерінен**» («әл-Бақара» сүресі, 158-аят).

Қажылықтағы міндетті амалдар мен сүннеттер

1. Ихрамды миқаттан бастау;

2. Арафат тауында күн батқанға дейін тұру;

3. Муздалифада түнді өткізу;

4. «Тәшрик күндерінің» түндерін Минада өткізу;

5. Тастарды лақтыру;	6. Шашты қыру немесе қысқарту;	7. Меккеден кетуге ниет білдірген адамдардың (етеккірі немесе босанғаннан кейінгі қаны келіп жатқан әйелден басқа) қоштасу тауапын жасауы, тіпті бұл қажылық айларынан кейін болса да (автор бұл тармақты айтпаған).
----------------------	--------------------------------	--

Қажылық пен умраның миқаттары				
1. Уақыт		2. (Қажылық пен умра) мекендері		
Қажылық айлары: шәууәл, зул-қағда, зул-хиджа	Умра: бекітілген уақыт жоқ	А. Мәдина мен ол арқылы келетіндер үшін Зул-Хуләйфа.	Ә. Шам, Мысыр және Мағриб (солтүстік-шығыс Африка) үшін әл-Жухфа.	Б. Нәжд үшін Қарн әл-Мәнәзил
				В. Йемен үшін Яләмләм
				Г. Ирак үшін Зату Ғирқ.

Қажылықтағы мустахаб амалдар		
1. Ихрамнан бұрын шомылу және хош иістерді қолдану;	2. Ер адамдарға ақ түсті екі мата кию абзал;	3. Ихрамға кіру ниетінен бұрын тырнақтарды және алынуы тиіс шаштар мен түктерді алу;
4. Ихрамға кірген соң әл-Ақабаға тас лақтырғанға дейін тәлбия оқу;	5. «Ифрад» және «Қиран» тәсілдерімен қажылық жасаған адамдар үшін сәлем беру тауапын жасау;	6. Сәлем тауапының және «тамматуғ» тәсілімен қажылық жасағандар умра уақытындағы тауаптардың алғашқы үш айналымында жылдам жүру;

7. Сәлем тауапында немесе «таматтуғ» әдісімен қажылық жасайтын кісінің умра жасау кезіндегі тауапында оң иығын ашуы;	8. Муздалифаға жеткенде құптан намазын ақшам намазынан соң қосып оқу;	9. Арафат түнін Минада өткізу;
10. Қара тасты сүю;	11. Муздалифадағы «Харам мекенінде» таңсәріден күн шыққанша болу;	

[Қажылық рәсімдері туралы бөлім]

Қажылық жасауды қалаған адам тамматуғ (бұл ең жақсы әдіс), қиран немесе ифрад әдісін таңдай алады.			
1. Таматтуғ – бұл қажылық уақытында алдымен умраға кіріп, оны жасап болғаннан кейін сол жылы қажылық жасауға кірісу. Бұл әдісті таңдаған қажы Харам мешітінде болмаса құрбан шалуы қажет.	2. Ифрад – тек жалғыз қажылықты [оның ғана рәсімдерін орындап] жасау.	3. Қиран	
		Не қажылық пен умраны қоса жасау үшін ихрамға кіру.	Не умраны жасау үшін ихрамға кіріп, кейін тауап жасаудан бұрын оған қажылықты енгізу
Таматтуғ әдісімен қажылық жасайтын адам келесі жағдайларда тек осы тәсілді ғана таңдауы қажет:			
1. Егер ол умра жасағандығынан Арафат тауында тұруды өткізіп алудан сақтанса;			
2. Егер әйел адамның етеккірі немесе босанудан кейінгі қан ағуы басталса және ол Арафат тауында тұру уақыты келгенше тазартынын білмесе;			
Ифрад пен қиран әдістері бірдей жасалады, алайда қажылықты қиран тәсілімен жасаған адам құрбан шалуы қажет.			

[Ихрам уақытындағы тыйым салынған амалдар туралы бөлім]

Ихрам халіндегі адам мына істерден аулақ болуы қажет:		
1. Шашты қыру (алу);	2. Тырнақ алу;	3. Егер ол ер адам болса, тігілген киім кию;
4. Ер адамға басын жабу;		5. (Әйелдерге де ерлерге де) хош иістерді қолдану;
6. Сондай-ақ қажы адамға жабайы құстарды аулауға, оларды аулауға нұсқауға және оларды өлтіруге жәрдем беруге тыйым салынған;		7. Ихрамдағы ең басты тыйым – жыныстық қатынас. Бұл амалға өте қатал түрде тыйым салынған және ол өтемақымен (фидия) міндеттеледі, ал ол құрбан шалу.

Ихрамдағы тыйым салған амалдар тоғыз:

- Егер бұл амалдардың әлдебірі ұмытшақтықпен, білімсіздікпен немесе ерексіз (мәжбүрліктен) жасалса, онда бұда күнә жоқ.
- Алайда қажы жабайы құсты өлтірсе, ол кез келген жағдайда өтемақы (фидия) төлеуге міндетті.
- Егер де тыйым салынған амалдар әдейі жасалса, онда олар төрт түрге бөлінеді:

1. Өтемақымен (фидия) міндеттелмейтін амалдар:	1) Адамның өз немесе басқаның некесін қиюы;	Бұл жағдайларда қажы амалына өтемақы жасамайды, алайда ол тәубе етуі қажет.
	2) Жыныстық қатынассыз және ұрықтың шығуынсыз болған жақындасу ;	
2. Өтемақы (фидия) ретінде сол затқа ұқсас басқа нәрсені берумен міндеттелетін амалдар.	3) Жабайы аң-құстарды аулау және оларды өлтіру. Жабайы аң-құсты өлтірген адам кез келген жағдайда өтемақы (фидия) ретінде әділ-салиқалы адамдар шешкен мал түрін беруі қажет.	

3. Қатал өтемақымен міндеттелетін амал	4) Жыныстық қатынас	А. Бұл амал ихрамнан бірінші босанудан (тәхәллудден) бұрын жасалса, онда төрт нәрсеге әкеледі: 1. қажылық бұзылады, 2. ол осы жылы бұзылған болып қала береді, 3. оны қайтадан өтеу міндетті болады, 4. құрбан шалу міндетті болады.
		Б. Бірінші босанудан кейін және міндетті тауапқа дейін орын алған жыныстық қатынас та төрт нәрсеге әкеледі: 1. күнә жазылады, 2. ихрам бұзылады, 3. адам әл-Харам аймағынан шығып, ихрамға қайта кіруі қажет, 4. адам құрбан шалуы қажет.
4. Жеңіл өтемақымен міндеттелетін амал	5. Бастағы немесе денедегі шашты қыру;	Бұл жағдайларда өтеу адамның таңдауымен орындалады: бұл не үш күн ораза ұстау, не алты кедейді тамақтандырып, олардың әрқайсына жарты сагтан тамақ беру, немесе қой сойып, егін Харам аймағындағы мұқтаж адамдарға тарату.
	6. Тырнақтарды қысқарту;	
	7. Еркектердің бастарын жабуы;	
	8. Еркектерге тігілген киім кию;	
	9. Әйелдерге ниқаб немесе қолғап кию;	

Келтірілген зиян үшін берілетін өтемақыға келсек:	
1. Егер қажы басын жапса, тігілген киім кесе, немесе қажылық жасаған әйел бетін жауып, қолғап кесе, әлде әйел болса да ер болса да хош иісті әтір қолданса, оларға өтемақы жасауда келесі таңдау беріледі:	2. Егер адам жануарды өлтірсе, оған да таңдау беріледі:

А. Үш күн ораза ұстау;	Ә. Алты кедейді тамақтандыру;	Б. Қой сою;	А. Егер оның малы бар болса, дәл сондай жануарды сою;	Ә. Өлтірілген жануардың сол маңайдағы бағасын анықтап, сол ақшаға тағам алып, әр кедейге бір мұдда арпа немесе басқа азық-түліктен жарты сағ беру.	В. Әр кедей үшін бір күн ораза ұстау.
------------------------	-------------------------------	-------------	---	--	---------------------------------------

Таматтуғ немесе қиран қажылықтарындағы құрбан шалу жайлы айтсақ:

Құрбандық ретінде сойылуға жарамды малды құрбан айт күні сою қажет. Егер бұндай мал жоқ болса, он күн бойы ораза ұстау қажет:

- Олардың үш күні қажылық күндерінде өтеледі [оразаны қажылық немесе умраға кірердегі ихрамнан бастап ұстауға болады, оның уақыты тәшриктің соңғы күнінде бітеді]. Сондай-ақ оразаны тәшриқ күндері де ұстауға болады.

- Ал жеті күні қажылықтан елге қайтқан соң ұсталады. [Егер адам барлық ораза күндерін қажылық біткеннен соң Ұстаса да, бұда күнә жоқ].

Дәл осы сияқты үкім мына адамдарға да қатысты:

1. Қажылықтың әлдебір міндетті амалдарын өткізіп алған адамға;

2. Немесе әйелімен жыныстық қатынасқа түспей жақындасу үшін өтемақы жасау керек болған адамға.

Ихрам халі мен Харам мешітіне байланысты кез келген құрбандықтың етін немесе тамақтандыруды Меккеде тұратын немесе оған сапар шегіп келген Харам аймағындағы кедейлеріне беру қажет.

Оразаны кез келген жерде ұстауға рұқсат етіледі.

Тамматуғ және қиран қажылықтарын жасайтын адамның шалатын құрбандық малының және қажы өтем ретінде сойылатын малдың (хади) етін өзі де жеуі және одан өзгелерге сыйлық немесе садақа ретінде беруі мустахаб болады.

Тыйым салынған амал жасау немесе міндетті амалды қалдыру себебінен шалынған міндетті құрбанға келсек, онда адам одан өзіне ештеңе қалдыруына болмайды, оны садақа ретінде беру керек, өйткені ол өтеудің орынын басады.

Тауафтың жалпы шарттары:

1. Ниет;	2. Қара Тастан бастау			3. Қағба сол жақта қала-тындай тұру;	4. Жеті толық айна-лым жасау;	5. Пасық-тық пен ластық-тан тазару.
	Оған қол ти-гізіп, сүйе жөн;	Егер бұл мүм-кін бол-маса, оған жәй ғана нұс-қау қа-жет;	Және сол уақытта мына сөздерді айту қажет: بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ إِيْمَانًا بِكَ وَ تَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَ وِفَاءً بِعَهْدِكَ وَ اتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ مُحَمَّد «Аллаһ-тың атымен, Аллаһ Ұлы! Уа Аллаһ! Саған иман келтіріп, Сенің Кітабыңды ақиқат ретінде қабылдап, Саған берген антымды орындап,			

			Сенің Пайғам- барыңның Сүнне- тіне ілесемін».			
Қажылықтың Қағбаны айналадан басқа қалған рәсімдерінде дәрет парыз емес, сүннет болып саналады. Хадисте былай хабарланады: «Қағбаны тауап жасау намаз секілді. Олардың айырмашылығы тек Аллаһ оны жасағанда сөз сөйлеуге рұқсат берген». Тирмизи. Мына амалдарды жасау мустахаб:						
1. Сәлем беру тауапында оң иықты ашу;			2. Алғашқы үш айналымды жәй жүгіріспен, қалған төрт айналымды жүріп өту.			
Айтылған айналымдардан басқа айналымдарда, иықты ашу мен жәй жүгіріс сүннет болып саналмайды. Сафа мен маруа арасында сағи жасаудың шарттары:						
1. Ниет;		2. Жеті рет жүріп өту;		3. Сафа төбесінен бастау.		
Қажылықтағы адамға Аллаһты көп зікір етіп, Қағбаны айна-ғанда, сағида жүргенде және басқа да рәсімдерді жасағанда Оған жалбарыну қажет, өйткені Пайғамбар ﷺ былай деген: «Расында, Үйді айналу, Сафа мен Маруаның арасында сағи жасау мен Жамарттарға тас лақтыру Аллаһты зікір ету үшін бекітілген. [Хадисті «Сунан» кітаптарының кейбір авторлары келтірген]. Абу Хурайраның (Аллаһ оған разы болсын) сөздерінен былай деп хабарланады: «Аллаһ Тағала Өз Елшісіне Меккені жаулап алуды нәсіп еткенде, ол адамдардың алдына тұрып, Аллаһты мақтап-мадақтап, былай деген еді: «Расында, Аллаһ пілді Меккеге кіруден ұстап қалды, алайда Өз Елшісі мен иман келтірген мұминдерге бұл қаланы жаулап алуды нәсіп етті. Менен бұрын Меккеде шайқасу ешкімге рұқсат етілмеген және менен кейін де бұл ешкімге рұқсат етілмейді. Расында, маған да бұл тек күндізгі уақыттағы бір сағатқа ғана рұқсат етілді, ал қазір ол қайтадан онда:						

1. Тікенді жұлуға,	2. Тал- дарды кесуге тыйым салын- ған жер болып сана- лады.	3. Бұл жерде та- был- ған мү- лікті жо- ғал- ғаны жай- лы жа- рия- лау үшін ғана көте- руге бола- ды.	4. Егер (бұл жер- де) біреуді өлтірсе, оның ең жақын туыс- тары екі нәрседен бірін таңдай алады: не өлтіріл- ген адам үшін өтеу құнын алу, не өлтір- ген адамға теңімен қайтару».	5. Аббас: «Уа Аллаһтың Елшісі, қабірлерімізге қолданатын хош иісті қамыстан басқа ма?» - деп сұрады. Сонда Пайғамбар ﷺ: «Хош иісті қамыстан басқа», - деп жауап берді. (әл-Бухари мен Муслим).
-----------------------	---	---	---	--

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Мәдина Ғаир тауынан пәлен жерге дейін харам (қасиетті қорықты мекен) болып табылады». Муслим.

Ол ﷺ былай деген: «Бес нәрсе зиян келтіруші болып табылады және оларды Харамның қасиетті жерінде де өлтіруге болады, (олар):

1. Қарға	2. Кезқұй- рық	3. Са- ры- шаян	4. Тышқан	5. Құтырған ит». (әл-Бухари мен Муслим).
----------	-------------------	-----------------------	-----------	--

Ит үш түрлі болады:

1. Құтырған ит: оларды өлтіру қажет;	2. Қара ит: оларды өлтіруге болады;.	3. Басқа түрлі иттер: егер ол зиян тигізбесе, оларды өлтіруге тыйым салынған.
--	---	---

Жоғарыда өтемақы ретінде шалынатын құрбан міндетті екендігі жайлы айтылған, ал айт күні және бала туылғанда және басқа да жағдайларда шалынатын құрбан - сүннет.

Айт күнгі мерекелі құрбандыққа келсек, шама-мүмкіндігі жететін мұсылман адамға оны қалдырмаған абзал, өйткені Аллаһтың Елшісі ﷺ былай деген: «**Шама-мүмкіндікке ие бола тұра құрбан шалмаған адам, біздің намаз оқылатын жерімізге жақындамасын**». Ибн Мәжаһ, Ахмад.

Сондай-ақ ол ﷺ былай деген: «**Егер (зул-хиджаның алғашқы) он күні басталса және сендердің әлдебіреуің құрбан шалғысы келсе (ниеттенсе), онда оны шалмағанынша тырнақтары мен шашын алмасын**», - ал басқа нұсқада: «**...терісін**», - деп айтылған.

Құрбандық ретінде тек [мына жастағы ірі және ұсақ мүйізді мал ғана жарамды болады]:

1. Жарты жасар қой;	2. Жұп жануарлар:		
	А. Түйелерден: бес жасарлықтары,	Б. Сиырлардан: екі жасарлықтары,	В. Ешкілерден: бір жасарлықтары.

Құрбандық малының әлдебір кемшіліктерден сау болуы міндетті шарт болып табылады. Пайғамбар ﷺ былай деген: «**Құрбан ретінде төрт түрлі жануарды шалуға рұқсат етілмеген:**

1. Кемістігі анық болған бір көзді жануарды;	2. Ауруы анық көрінген ауру жануарды;	3. Ақсақтығы анық болған ақсақ жануарды;	4. Және кәрілігі анық көрінген әлсіз жануарды». Хадис сенімді, оны бес шейх келтірген.
--	---------------------------------------	--	--

Құрбандыққа шалынатын мал жақсы және кәміл сипатқа ие болуы қажет. Ол неғұрлым жақсы болса, соғұрлым Аллаһқа ұнамды болады және оның иесі көбірек сауап алады.

Жәбир былай деген: «**Худайбияда біз Пайғамбармен ﷺ бірге әр жеті адамнан інген және әр жеті адамнан сиыр сойдық**». Мұслим.

Әке [немесе басқа да балаға қамқоршы болған адамға] бала туылғандығы үшін құрбан шалу ерекше құпталатын амал болып табылады:

1. Ұл бала үшін: екі қой;	2. Қыз бала үшін: бір қой.
---------------------------	----------------------------

Бала туалғандығы себебімен құрбан мына күндері шалынады:

1. Жетінші күні. Егер бала сенбі күні туылса, құрбандық жұма күні, яғни бала туылған күннен бір күн бұрын шалынады.	2. Егер жетінші күн өтіп кетсе, онда он төртінші күні шалынады.	3. Егер бұл күн де өтіп кетсе, онда құрбандық жиырма бірінші күні шалынады.
Құрбандық жаны болған әрбір бала үшін, тіпті ол өлі туылса да шалынады.		
Бала туылғаннан кейін жетінші күні мына амалдарды жасау да бекітілген:		
1. Егер бұл одан алдын жасалмаған болса, ондп нәрестеге ат қою;	2. Баланың шашын қыру.	3. Нәресте шашының салмағына тең күмісті (құнын) садақа ретінде беру.

Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Әр бала өз ақиқасының тұтқыны болып саналады. Ол үшін жануар туылғанынан кейін жетінші күні сойылады және сол күні оның шашы қырылып, оған есім беріледі»*. Хадис сенімді, оны бес шейх келтірген.

Айтылған құрбандықтардың барлығының етінен иесінің өзі жей алады, сондай-ақ одан сыйға тартып, садақа ретінде де тарата алады.

Жануарды сойған адамға сол етпен қолақы (еңбек ақы) төлеуге болмайды. Ет оған сыйлық немесе садақа ретінде беріледі.

[Ескертпе]

Қажылық күндерінің атаулары:					
1. Әт-Таруия: Зулхижжаның 8-ші күні. Бұл күні қажылықтағы адамдар Минаға су әкеледі;	2. Арафат күні: немесе Тұру күні – зулхижжаның 9-ші күні;	3. Мереке күні: Құрбан айт, 10-шы күн;	4. Өлқарр күні: 11-ші күн;	5. Бірінші ән-нафар күні: 12-ші күн;	6. Екінші ән-нафар күні: 13-күн.

Жиналу түні – бұл құрбан айт мерекесіне қараған түн. Ол адамдардың Арафат тауында тұрғаннан кейін жиналатындығы үшін осылай аталған, өйткені Мекке тұрғындары Исламға дейінгі надандық заманында бұл тауға шықпаған.

Қажылықта Аллаһқа дұғамен жалбарыну қажет болған жерлер:

1. Ара-фат тауында, 9-шы күні, күн тас тө-беден ауған соң батқанға кейін;	2. Муздалифада 9-шы күні таң атқан соң, сары түс пайда бол-ғанға дейін;	3. Тәшрик күндері «әс -суғра» мен «әл-ууста» бағана-ларына тас лақ-тырған соң;	4. Қағбаны таууаф жасау кезінде;	5. Сафа мен Маруа төбеле-рінің арасында жүргенде және оларда тұрғанда.
---	---	--	----------------------------------	--

Пайғамбар қаласы Мединда Шариғатпен бектілген зияраттар:

1. Мәдинаға Пай-ғамбар мешітінде намаз оқу үшін сапарға шығу, өйткені хадисте былай деп айтылған: «Үш мешіттен басқа жерге арнайы (құлшылық) сапармен аттан-баңдар, (олар): ал-Харам мешіті, менің мешітім және ал-Ақса мешіті» (әл-Бухари мен Муслим), ал басқа хадисте былай айтылған: «Менің мешітімдегі намаз намаздан мың есе жақсы» (әл-Бухари мен Муслим).	2. «Қуба» мешітін-де намаз оқу, өйткені хадисте былай деп ай-тылған: «Кім үйінде дәрет алып, ке-йін Қуба мешітіне келіп, он-да намаз оқыса, сол умраның сауабын алады» . Ибн Мәжаһ.	3. Пайғам-бардың صلی الله علیه وسلم және оның екі саха-басының қабір-лерін зиярат ету, өйткені бұны саха-балар жасаған.	4. «Әл-Бақиғ» зира-тын зиярат ету, өйткені бұны Пай-ғамбар صلی الله علیه وسلم жаса-ған.	5. Ухуд шайқа-сында шәһид болған-дарды зиярат ету, өйткені бұны Пайғам-бар صلی الله علیه وسلم жасаған.
---	--	--	--	---

Қажылық кітабы бойынша сұрақтар

Сұрақтар:	Дұрыс	Бұрыс
- Ихрам – қажылықтың тіректерінің бірі, әрі онымен миқаттан бастап ақ киім кию меңзеледі. - Міндетті таууаф – бұл Меккеге келген бойда жасалатын таууаф емес. Алғашқы таууаф – бұл қажылықтың тірегі, ал екінші таууаф – сүннет. - Пайғамбар ﷺ үш рет қажылық жасаған. - Қажылықты барынша тезірек жасау қажет. - Мәдина тұрғындары ихрамға Яләмләм мекенінен кіреді. - Кіші қажылық (умра) жасау үшін уақыттық миқат – бұл рамазан айы. - Мекке тұрғындары қажылық жасауға әт-Танғим жерінен кіріседі. - Ихрамға кірген уақытта әйел адамға ақ киім кию қажет. - Әйел адамға қажылық уақытында тігілген киім киюге рұқсат етілмейді. - Қажылықтағы адамға белдік кию рұқсат етілмейді. - Сафа мен Маруа төбелерінің арасындағы жүгіруді өте тез жасау жөн. - Қажылар Арафат тауынан ақшам намазынан бұрын кетеді. - Арафат тауында тұру – қажылықтың міндетті амалдарының бірі. - Шариғат Арафат күні тауға көтерілуді бекітпегені. - Таматтуғ және қиран әдісімен жасалған қажылықта құрбан шалу міндетті, ал ифрад қажылығында мустахаб болып табылады. - Тәлбияны мереке күні жамарат әл-Ғақабаға тас лақтырумен тоқтату қажет. - Егер де қажы тасты ойыққа қойса, бірақ нысанаға тимесе, оның тас лақтыру рәсімі дұрыс болып саналады. - Қажы тастарды барлық үш жамаратқа оныншы күні лақтырады.		

- Жамараттарға тас лақтыру тәшриқ күндері күн тастөбеден ауғанда басталады. - Шариғат тас лақтырғаннан кейін Аллаһқа дұға етуді бекіткен. - Егер адам ғибадатты тоқтатуға ниеттенсе, онда ол, егер қажылық пен умра болмаса, бұзылады. Егер адам тыйым салынған амалды жасауға ниеттенсе, оның ғибадаты тек ол соны жасағаннан кейін ғана бұзылады. - Ифрад және қиран бірдей үлгіде орындалады, олардың айырмашылығы, қиран әдісі жасалғанда, екі рәсімге үлгеру үшін құрбандық шалынады. - Егер әлдебір нәрседі халәл әрі харам қоса келсе, әрі бұған қоса харам мен харамды бір бірінен бөлу мүмкін болмаса, онда оның тыйым салынған харам екені басым болады. - Зиян келтіретін кез келген нәрсе үзірлі болуы мүмкін емес. - Әйелдің ихрамы оның жүзінде. - Аллаһ және Оның Елшісі ﷺ бұйырған нәрсе ғана міндетті болып саналады. Дербестік құқығына ие болған адамдардың мүлкіне дәлелсіз қол сұғуға тыйым салынған. Алайда бұны тәрбие және өсиет ретінде жасауға рұқсат етілген, алайда бұл жағдайда жалпы пәтуаларға байланысты ғұламалардың көпшілігі ұстанатын шектен шықпау қажет. Ал мысалы, теориялық білімге келсек, ақиқатты түсіндіру қажет. - Бір нәрсені дәлелсіз парыз қылу, оны дәлелсіз тыйым салу секілді. - Аллаһ Елшісінің ﷺ уақытында себебі болған, бірақ ол оны жасамаған барлық нәрседен бас тарту сүннет болып саналады. - Егер қажылықтағы бір міндетті амалдың уақыты өтіп кетсе және оны өтеуге мүмкіндік болмаса, онда өтемақы ретінде құрбан шалу қажет, алайда кейбір білімсіз адамдар оларда таңдау құқығы бар деп ойлайды.	
---	--

- Қажылықтың тіректерін атап өтіңдер: 2____, 3____, 4____.
- Оң иықты:
 умрадағы таууафта____,
 сәлем беру таууафында____,
 келу таууафында____,
 жоғарыда аталғандардың біріншісі мен екіншісінде____,
 аталғандардың барлығын жасау уақытында____ ашу қажет.
- Пайғамбар ﷺ Арафат күні ақшам және құптан намаздарын қай жерде оқыған? – Арафат тауында____, Минада____, Муздалифада____, жолда____.
- Қажылық 9-шы жылы____, 10-шы жылы____ парыз болды.
- Ихрам уақытында тыйым салынған амалдар саны: 9____, 5____, 3____.
- Ихрамға кіргісі келген адамға____ хош иісті әтір қолдану жөн, бірақ бұл мына адамдар үшін____ құпталмайтын амал болады.
- Қажылық жасаған әйел мына нәрселерді кимеуі қажет:____
- Өмір барысында қажылық пен умраны бір рет жасау____ болып саналады; кім қажылық жасап осы орайда____, ол анасы оны туған күніндей күнәдан таза болады.
- Қабыл болған қажылық үшін сый тек____ болады.
- Қажылықта кім ораза ұстауға міндетті?
- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- және әйел адам үшін қосымша шарт:
- 5.
- Төбелердің арасында жүруді____ бастап,____ аяқтау қажет.
- Қажылық жасауды____ күні бастап,____ күннің соңында бітіру қажет.
- Егер міндетті тауапты жасауды Меккеден шығу уақытына қалдырса, бұл қоштасу айналымы ретінде де жеткілікті болады. Міндетті айналым кіші қажылық (умра) уақытындағы айналым секілді жасалады, олардың айырмашылығы мына нәрселерде____ және____.
- Қиран мен ифрадты жасайтын адамдар Сафа мен Маруа төбелердің арасында____ жүру рәсімін жасайды, алайда таматтуғ жасаған адам олардың арасында жүру рәсімін____ жасайды.

- Қажылық пен умра жасау барысындағы бірқұдайшылықтың ең маңызды белгісі_____.

Төменде келтірілген амалдардың әрқайсының шариғи үкімін атаңыз:

А. Кішкентай баланың қажылығы. Б. Махрамсыз болған әйелдің қажылығы. В. Қарызы болған адамның қажылығы.

Зул-хиджжаның күндерін төменде ұсынылған нұсқалардағы дұрыс жауаппен сәйкес етіп біріктіріңіз:

8-ші күн	9-шы күн	10-шы күн	11-шы күн	12-ші күн	13-ші күн
Арафат күні	Бірінші ән-Нафар күні	Минаға су тасыған күн	Құрбан айт	Екінші ән-Нафар күні	Әл-Қарр күні.

САУДА КІТАБЫ

Сауданың шариғи мағынасы – бұл әлдебір рұқсат етілген (мубах) мал-мүлікті, тіпті ол қарыздық міндеттеме түрінде болса да, немесе әлдебір пайдаланатын нәрсені, мысалы біреудің ауласынан өтуді, сол екеуінің бірі сияқтыға, өсімқорлықтан және қарыздан тыс, мәңгілік иеленуге айырбастау.

[Сауданың тіректері мен шарттары]

Сауда мәмілелерінің түрлері		
1. Өзара айырбас: Сауда-саттық, жалға беріп-алу келісімшарттары;	2. Растамалар: Кепілдік келісімшарттары;	3. Қайырымдылық мақсатымен жасалған мәмілелер: қарыз, мирас, садақа.

Сауда мәмілесінің тіректері:			
1. Келісуші жақтар: сатушы мен сатып алушы;	2. Мәміле заты: тауар;	3. Мәміле (келісімшарт) тұжырымдамасы:	
		А. Ауызша: ұсыныс пен қабылдау;	Б. Іс-әрекетке негізделген мәміле: алу-беру.
Сауда мәмілелеріндегі негіз олардың рұқсат етілгендігінде. Аллаһ Тағала былай деген: «Аллаһ сауданы рұқсат етті және рибаға (өсім қорлыққа) тыйым салды» («әл-Бақара» сүресі, 275). Кез келген тауарды: жылжымайтын мүлік, мал, жиһаз және басқа да нәрселер - белгілі бір шарттарды орындау арқылы сауда мәмілесі ретінде қолдануға болады.			

Сауда шарттары үш нәрсені болдырмаудан келіп шығады: әділетсіздік, өсімқорлық пен алаяқтық.

Кім өз меншігі болып саналмайтын тауарды сатса – бұл әділетсіздік бабына жатады, кім өсімқорлықпен айналысса – бұл өсімқорлық бабына, ал кім белгісіз нәрсені сатса – бұл алаяқтық бабына кіреді.

Сауда шарттары:

1. Келісіп жатқан жақтардың келісімі (разылығы);	2. Саудаға салынған тауарда немесе оның бағасында белгісіздің болмауы;	3. Сатушы мен сатып алушы жақ сол заттардың иелері болуы немесе сол мал-мүлікке қатысты сауда мәмілесін жасауға рұқсаттарының болуы;	4. Сауда келісім-шарты өсімқорлықтан таза болуы;	5. Тауар мен бағасы тыйым салынған (харам) болмауы қажет.
--	--	--	--	---

Тыйым салынған мәмілелердің кейбір түрлері:

1. Жұма намазы парыз болған адамдар үшін намазға екінші азан шақырылғаннан кейінгі саудасаттық;	2. (Белгілі) тауарларды оларды Аллаһқа мойынсұнбаушылық үшін және Шариғатпен тыйым салынған нәрселерде қолданатын адамға сату;	3. Мұсылман адамның басқа мұсылман бауырының саудасын бұзуы;	4. Тауарды бөліп төлеу шартымен сатып, дәл соны нақты ақшаға бірақ сатқаннан аз бағамен сатып алу («әл-ғина» саудасы);	5. Адамның әлі иелік етпеген тауарын сатуы;	6. Піспеген жемістерді олардың қолдануға жарамдылығы анықталуынан бұрын сату.
---	--	--	--	---	---

Кейбір ең маңызды шарттар:

[Бірінші шарт]

Екі жақтың өзара келісіп разы болуы, өйткені Аллаһ Тағала былай деген: «...егер бұл сендердің екі жақты келісімдеріне сай сауда болмаса ғана» («ән-Ниса» сүресі, 29).

[Екінші шарт]

Сауда мәмілесінде анықсыздық немесе белгісіздіктің болмауы, өйткені Пайғамбар ﷺ: «... *ғарар (белгісіздігі бар) саудаға тыйым салған*» (Муслим).

Ал оған келесілер жатады:

1. Иесінен қашқан құлды немесе иесі жоғалтқан малды сату;	2. «Мен саған екі тауардың бірін саттым», - деген сөздер;	3. Жер телімінен, лақтырылған тас жеткен жер көлемін сату және осы секілді басқа да амалдар;	4. Күннің жатырындағы бала-сын немесе талдағы әлі піспеген жемістерді сату;	5. Жануардың құрсағындағы туылмаған ұрықты (нәрестесін) сату.
---	---	--	---	---

Әрі белгісіздік (ғарар) бағада да, тауарда да болмауы қажет.

[Үшінші шарт]

Келісіп жатқан жақтар тауардың иелері болуы немесе сол мүлікпен қолдануға рұқсаты бар болуы және олар кәмілет жасына жеткен және [ақыл-есі толық] болулары қажет.

[Төртінші шарт]

Сауда мәмілесінде өсімқорлық болмауы қажет.

Өсімқорлықтың (рибаның) түрлері

1. «Риба әл-фәдл» - бұл соларда өсімқорлық үкімі жүретін белгілі зат түрлерін дәл өзі сияқтыға тең емес мөлшерде айырбастау.	2. «Риба ән-нәсия» - бұл соларда өсімқорлық үкімі жүретін белгілі зат түрлерін қолма-қол алуды кейінге кешіктіру.
--	---

Убаданың (Аллаһ оған разы болсын) сөздерінен Аллаһ Елшісінің ﷺ былай дегені жеткізіледі: «*Алтынды алтынга, күмісті күміске, бидайды бидайға, арпаны арпаға, тұзды тұзға тең мөлшерде және қолма-қол айырбастаңдар. Кім өсім қосса немесе оны талап етсе, сол өсімқорлыққа түсті*» (Муслим).

Жиналмаған құрмаларды құрғақ құрмаларға сатудың рұқсат етілуі үшін қажет шарттар:				
1. Құрғақ құрмалардан басқа төлем ретінде айыр-басқа салынатын азық-түліктің болмауы;	2. 5 уасқ немесе одан да аз мөлшерде сатып алу;	3. Жаңа құрмалар құрғақ құрмалар сатып алынған көлемде берілу қажет;	4. Сатып алушының жаңа піскен құрмада, оларды жеу үшін мұқтаждығы болуы қажет және ол олардың піскенін күте алмайтын болуы қажет;	5. Жаңа құрмалар (құрма ағашында) терілмеген күйде болуы қажет.
[Бесінші шарт:] Сауда мәмілесі жасалғанда тауар шариғат бойынша тыйым салынған болмауы қажет:				
1. Тауар өз негізінде тыйым салынған болмауы қажет. «Пайғамбар ﷺ шарапты, өліксені, доңыз етін және пұттарды сатуға тыйым салған» (әл-Бухари мен Муслим). 2. Ол салдары себебінен тыйым салынған болмауы қажет, мысалы, мұсылмандардың арасындағы қарым-қатынасты бұзу. «Пайғамбар ﷺ мұсылман бауырдың саудасын бұзуға тыйым салған». Мысалы, 10 риал тұратын ұялы телефонды сатып: «Бері кел, мен саған осы ұялы телефонды 9 риалға сатамын», - деп айту. Немесе сатып алу барысында көбірек ақша ұсынып: «Мен сенен бұны 10 риалға сатып аламын», - деп айту. Пайғамбар ﷺ былай деген: «...және базаларды көтермеңдер» [яғни сатушыға немесе сатып алушыға, не болмаса олардың екеуіне зиян келтіруді қалап, тауардың бағасын, оны сатып алғысы келмей көтеру] (әл-Бухари мен Муслим). 3. Бұл жерге Пайғамбардың ﷺ: «...туысқан-құлдарды ажыратып сатуға» тыйым салғаны кіреді (Тирмизи және Ибн Мәжаһ). 4. Бұған мына нәрселер кіреді: «Егер сатып алушы тауарды Аллаһқа бағынбаушылықта қолданытындығы белгілі болса», - мысалы, ол құмар ойындарымен байланысты заттарды сатып алса, немесе бүлік уақытында немесе тонаушыларға (қарақшыларға) қару сатылса. 5. Пайғамбардың ﷺ мына тыйымы кіреді: «Керуендерді қаланың сыртында қарсы алмаңдар. Егер тауар иесін біреулер қала сыртында қарсы алса және ол тауарынан оларға бірдеңе сатса, онда ол базарға келген соң жасаған келісімін бұзуға құқығы бар» (Муслим). 6. Ол ﷺ былай деген: «Бізді алдаған - бізден емес» (Муслим).				

Анық өсімқорлықтың мысалдары:

1. Тауар арқылы айла жасау: бір затты қарызға, белгілі мерзімге 100 риалға сатып, кейін дәл сол затты оны сатып алған адамнан қолма-қол ақшаға арзанырақ сатып алу, немесе керісінше амал жасау;

2. Қарыздық айла жасау;

3. Қарыз пайызы арқылы жасалатын айла: егер адам өзгеге қарыз бергенде оның өзіне қандай да бір мүлікті пайдалануға рұқсат беруі шартымен, немесе бір нәрсеге айырбастап қарыз беруі кезінде орын алады. Пайда әкелетін кез келген қарыз беру өсімқорлық болып табылады.

4. Мына сауда түрлері де айла болып саналады: құрамында басқа да құнды тастар (металдар) болған күміс әшекейін таза күміске немесе «әжуа» құрмаларынан мүддік сату, немесе дирхамды дирхамға сату.

(Адамдар) Пайғамбардан ﷺ құрғақ құрмаларды жаңадан піскен құрмаларға сату жайлы сұрады және ол: **«Жаңа піскен құрма құрғағанда салмағы мен көлемі азаяды емес пе?»** - деді. Оған: **«Иә»**, - деп жауап берілді. Сонда ол ﷺ бұған тыйым салды. Хадисті бес шейх келтірген. [Өйткені жаңа құрмалар құрғаған құрмалардан ауыр. Ал жоғарыда айтылған шарттарды орындаған жағдайдағы құрғақ құрмаларды жаңа піскен құрмаға сату біріңғай жағдай болып есептеледі].

«Пайғамбар ﷺ салмағы белгісіз құрманы салмағы аталған (бекітілген) құрмаға сатуға тыйым салған» (Муслим).

Борыш міндеттемесі ретінде тұрған затты сатуға келсек:

1. Егер бұл зат сатушыға тиесілі болса, бұл келісіп жатқан жақтар ажырап кетуден бұрын, төлем қолма-қол берілген жағдайда рұқсат етілген. Өйткені Пайғамбар ﷺ былай деген: **«Сен оларды (ақшаны) қазіргі бағамен айырбастауыңда, сендер өзара толық есеп айырқандарыңа дейін ажырап кетпейсіңдер деген шартпен, еш айыбы жоқ»**. Хадисті бес шейх келтірген.

2. Егер сауда келісімін тауардың иесі болмаған біреу жасаса, онда ол жарамсыз болады, өйткені ол «ғарарды» (белгісіздігі бар мәмілені) меңзейді.

ҚАЙНАР КӨЗДЕР МЕН ЖЕМІСТЕРДІ САТУ ТУРАЛЫ БАП

Бұл тақырыпта, мысалы, құрма ағашы «қайнар көз», ал құрмалар – жеміс болып есептеледі.

[Қайнар көздерді сату]:	
Пайғамбар ﷺ былай деген: <i>«Егер сатып алушы өнім оған қалады деген шарт қоймаса, онда тозандандырудан кейін сатып алынған пальмадағы құрмалар, оларды сатқан адамға тиесілі»</i> (әл-Бухари мен Муслим).	
Бұл хадис жер телімін емес, дәл пальма ағашын сатқан адамға қатысты. Кім пальма ағашын құрмаларды тозандандырудан кейін сатса, онда:	
Жемістер сатушыға тиесілі болады;	Бірақ, егер сатып алушы өнім оған қалады деген шарт қоймаса ғана, әрі осындай шартты қою жақсырақ.
Бұл сондай-ақ алма, жүзім ағаштары секілді, басқа да жеміс әкелетін ағаштарға да қатысты, өйткені олар тозандандырылған пальма ағаштарына ұқсас. Сондай-ақ бұған өнімі бір рет қана жиналатын егістік те, егер егілген өнім жерден шыққан болса, жатады. Ал егер егістіктен алынатын өнім бірнеше рет қайталанып жиналатын болса, онда қайнар көздер сатып алушыға, ал мәміле жасалған кезде өсіп шығып көрініп тұрған егілген өнім сатушыға тиесілі болады.	

[Жемістерді сату]:
«Аллаһтың Елшісі ﷺ <i>нісіп</i> үлгермеген жемістерді сатуға және сатып алуға тыйым салған».

Сонда (адамдар) одан жемістер қай уақытта піскен болып саналады деп сұрады әрі ол: «*Олардың бұзылып кетуі мүмкін деген қауіп жоқ болғанда*», - деп жауап берді.

Ал басқа нұсқада: «*Олар қызыл немесе сары (әрі дәмі жағымды) болғанда*», - деп айтылған.

Сондай-ақ ол ﷺ: «... дәнді дақылдарды, олар кеуіп қатпайынша сатуға тыйым салған» (хадисті «Сунан» авторлары келтірген).

Егер дәнді дақылдар жануарларға жем ретінде қолдану үшін сатылса, олардың құрғақ кепкен болуы шарт болмайды.

Ол ﷺ былай деген: «*Егер сен бауырыңа жемістерді сатсаң, кейін олар дүлей апатқа ұшыраса, онда сенің одан әлдебір нәрсе талап етуіңе құқығың жоқ. Сен не себепті бауырыңның мүлкін қақысыз алуың керексің?*» (Муслим).

Яғни сатушы сатып алушыға барлық ақшасын қайтарады.

Бірақ бұл сатып алушы жемістерді алуда немқұрайлық танытпаған жағдайда ғана. Ал ол немқұрайлық танытса, сатушы ақшаны өзіне қалдыра алады және оның мойнында бұл үшін күнә болмайды.

Егер онда келесі нәрселер бар жер телімі сатылса:

1. Ағаштар: онда олар жер телімімен бірге сатып алушыға өтеді.

2. Өнім жиі жиналатын егіс: жер телімін сату мәмілесі жасалған уақытта көрініп тұрған егіс сатушыға тиесілі. Бірақ сатып алушы көрініп тұрған егіс оған тиісілі болатыны жайлы шарт қойса, онда бұл рұқсат етіледі.

3. Өнім бір рет қана жиналатын егіс: бидай, арпа және басқа да азықтар, өнім жиналғанша сатушыға тиесілі болады.

АДАМНЫҢ САУДА КЕЛІСІМІН ӨЗ ҚАЛАУЫМЕН БҰЗУЫ ТУРАЛЫ БАП

Сатушы мен сатып алушының келісімді бұзуға немесе жасауға қатысты құқығы.		
Жасалған келісімді орындау міндетті, тек оны бұзуға шариғи себептер болмаса ғана.		
Келісімдердің міндеттілігіне байланысты түрлері мен үкімдері:		
1. Екі жаққа да рұқсат етілген келісім: міндеттерді бөлу (уикәлә);	2. Орындау екі жаққа да міндетті болған келісім: сауда-саттық, жалгерлік;	3. Бір жақ үшін міндетті, екінші жақ үшін рұқсат етілген келісім: кепіл.

Келісімді бұзуға байланысты құқықтың сегіз түрі:			
1. Хияр әл-мәжлис: мәміле жасалған жердегі келісімді бұзу құқығы;	2. Хияр әш-шарт: белгілі шарттарға байланысты келісімді бұзу;	3. Хияр әл-ғабан: өтірікке байланысты келісімді бұзу;	4. Хияр әт-тадлис: алаяқтық анықталуына байланысты келісімді бұзу;
5. Хияр әл-айб: тауардағы кемшілікке байланысты келісімді бұзу;	6. Бағадағы айырмашылыққа байланысты, (яғни) егер ол басында айтылған бағадан көп немесе аз болған жағдайда;	7. Сатушы мен сатып алушының арасындағы келіспеушіліктердің себебінен келісімді бұзу;	8. Сипаттаудағы айырмашылықтың табылуына байланысты келісімді бұзу;

[Бірінші түр:]

Келісім жасалған жердегі келісімді бұзу құқығы. Пайғамбар صلی الله علیه وسلم былай деген: *«Егер екі адам сауда келісін жасаса, олардың әрқайсысы, бірге болып, бір-бірінен кеткенше немесе бірі екіншісіне таңдау ұсынғанға дейін келісімді бұзуға құқығы бар. Егер олардың бірі басқаға шарттарды ұсынса және ол шарттарға келіссе, кейін олар сол шарттармен келісімге отырса, келісім жасалған болып саналады»* (әл-Бухари мен Муслим).

[Екінші түр:]

Белгілі шарттарға байланысты келісімді бұзу; бұл түр келісімге отырған екі жаққа немесе олардың біріне белгілі мерзімге дейін келісімді бұзу құқығы шартталған жағдайда орын алады. Пайғамбар صلی الله علیه وسلم былай деген: *«Мұсылмандар рұқсат етілген нәрсені тыйым салатын немесе тыйым салынған нәрсені рұқсат ететін шарттардан басқа өздерінің шарттарын орындаулары қажет»* (хадисті «Сунан» авторлары келтірген).

[Үшінші түр:]

Адамгершіліктің шегінен шығатын өтірік: алаяқтық, керуендерді қаладан тыс жерде қарсы алу және басқа да амалдар.

[Төртінші түр:]

Жасалған келісімді алаяқтыққа байланысты бұзу: егер сатушы тауардың бағасын көтеру мақсатымен сатып алушы адамды алдаса, мысалы, малды саумай, желініндегі жиналып қалған сүтті (малдың мол сүттілігін көрсету үшін) атап айтса.

Пайғамбар صلی الله علیه وسلم былай деген: *«Інгендер мен қойлардың сүтін саумай қалдырмаңдар. Ал сондай малды сатып алған адамға, ол оны сауып көргеніне дейін таңдау беріледі. Егер ол оны қалдырғысы келсе, өзіне қалдырады, ал (қаламаса), оған бір саз құрма беріп, оны қайтара алады»* (әл-Бухари мен Муслим). Хадистің басқа нұсқасында: *«...үш күн арасында таңдау құқығына ие»*, - деп айтылған.

[Бесінші түр:]

Егер сатып алушы өзіне белгісіз кемшілі бар тауарды сатып алса, оның келісімді бұзуға немесе тауарды өзіне қалдыруға құқығы бар. Егер сатып алынған тауарды қайтару мүмкін болмаса, сатып алушыға сол тауардың орташа бағасы қайтарылады.

[Алтыншы түр:]

Егер сатушы мен сатып алушы бағаға байланысты келіспеушілікке ұшыраса, олардың екеуінде де келісімді бұзуға құқықтары бар.

Иқалә:

Келісіп жатқан жақтардың екі жақты келісіміне байланысты сауда келісімін бұзу.

Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Егер біреу мұсылманның келісімді бұзу қалауын қабылдаса, Қиямет күні Аллаһ Тағала оның күнәларын кешіреді»* (Абу Дауд және Ибн Мәжаһ).

АЛҒЫТӨЛЕМ ТУРАЛЫ БАП

Алғытөлем төлеумен сипаттауға болатын кез келген тауарға төмендегідей жағдайларда рұқсат етіледі:		
1. Сатушы тауардың бағасы соларға тәуелді болған барлық сипаттарын (көлемі, түрі және сапасы) сипаттап береді;	2. Мерзімін атайды;	3. Сатушы тауардың толық сомасын кеткенше төлейді.
Әнас ибн Мәликтің (Аллаһ олардың екеуіне де разы болсын) сөздерінен былай хабарланады: Пайғамбар ﷺ Мәдинаға келгенде, оның тұрғындары жемістерді бір немесе екі жылға алдын ала сатып алатын. Ол: <i>«Кім жемістерді сатып алу кезінде алғытөлем жасаса, сол белгілігі көлем немесе салмақ үшін және белгіленген уақытқа дейін төлеуі қажет»</i> (әл-Бухари мен Муслим). Сондай-ақ ол ﷺ былай деген: <i>«Егер адам басқа адамның мал-мүлкін, оны қайтаруға ниеттеніп алса, Аллаһ ол үшін төлейді. Егер де ол басқа адамның мал-мүлкін, оны жоқ қылу ниетімен алса, Аллаһ Тағала оның өзін жоқ қылады»</i> (Бухари).		
Алғытөлем мысалы: шаруа әлдебір саудагерге келіп: «Маған қағаз ақшамен 1000 риал бер, ал мен жылдың соңында саған 100 сағ бидай беремін», - деп айтады. Осылайша шаруа ақшадан, ал саудагер бидайдан пайда алады.		

**Тақырып: [куәландырылған келісімдер]:
кепіл зат, кепілдік пен сенім білдірушілік**

Бұл құжаттар заңды құқықтарды қорғайды.

[Кепіл зат]

Бұл алынатын қарызды толық немесе бөліп жаба алатын мүлікті кепілге қою арқылы қарыз алу.

Ол өзінің құрамына келесілерді қамтиды:

1. Қарыз алу үшін кепіл затты беретін жақ;	2.Кепіл затты алушы жақ – кредитор (қарыз беруші);	3.Қарыз алу үшін кепіл ретінде берілетін зат.
Кепіл зат ретінде сатуға болатын кез келген мал-мүлік қолданыла алады. [Сатуға тыйым салынған нәрселерді кепіл зат ретінде қалдыруға болмайды: мысалы, уақфтық мүлікті (мешіттің иелігіне берілген мүлік), ит немесе адамның өз иелігінде болмаған зат]. Кепілдік ретінде берілген зат қарыз берушіде сақталады және ол немқұрайлылық танытпаған болмаса, оған тиюі мүмкін болған зиянның орынын толтыруға міндетті емес.		

Егер:

1. Қарыз толық төленсе, онда кепілдікке қалдырылған зат иесіне қайтарылады.	2. Егер қарыз төленбесе және қарыз беруші кепіл затты сатуды талап етсе:		
	Оны сату міндетті болады, және қарыз сол заттан алынған ақшадан төленеді.	Қарыз төленгеннен кейін қалған ақша кепіл заттың иесіне (қарыз алушыға) беріледі.	Егер қарыздың бір бөлігі төленбей қалса, онда ол кепіл затсыз сақталып қала береді.

Егер екі жақтың бірі кепіл затын бүлдірсе, ол оны өтеп, кепіл ретінде беруі қажет.

Егер кепілде тұрған мүліктің саны көбейсе, көбейгені де кепілдік ретінде қала береді.

Кепіл мүлкін (егер ол тірі жан болса) кепіл затты беруші асырап бағуға міндетті, және қарыз беруші кепілдіктегі заттың иесінің немесе заң шығарушының рұқсатынсыз оны пайдалуына құқығы жоқ. Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Егер салтты жануар кепілдікке берілсе, ол сенің асырап бағуыңда болған кезде оны мініп жүруіңе болады, ал егер сүтті мал кепілдікке берілсе, ол сенің асырап бағуыңда болған кезде оның сүтін ішуге болады. Кім (жануарды) мінсе және сүт інсе, сол малды асырап бағудың шығынын көтереді»* (Бухари).

Қарыз беруші жақ ешбір жағдайда кепіл мүлкін қолдануға құқығы жоқ, тек егер ол жануар болмаса ғана. Ол мұндай үйде тұруға немесе мұндай көлікті қолдануға құқығы жоқ, тек оны жалға алмаса ғана. Жануарларға келсек, егер қарыз беруші адам оларды асырап бақса, онда, бұл жоғарыда айтылған хадисте хабарланғандай, ол оларды пайдалана алады.

Кепілдік заттың мысалы: адам сиырын кепілдікке салды, ал қарыз беруші оны сауып жатыр. Біз қарыз беруші адамға: «Сен оны асырауыңа сәйкес мөлшерде ғана сауа аласың», - деп айтамыз.

1. Егер оның сүтінің бағасы аптасына 100 риал болса, оның асырауына да аптасына 100 риал қажет, сүт қарыз берушіге тек осы жағдайда тиесілі болады;	2. Егер сүттің бағасы аптасына 200 риал болса, ал оның асырауына 100 риал ғана жұмсалса, қарыз беруші қалған 100 риалды кепіл заттың иесіне қайтаруы қажет, алайда ол оны кепіл ретінде қалдыра алады, өйткені бұл ақша «Кепіл затының мөлшерінің көбеюі» болып саналады;	3. Керісінше жағдайда: асырауға 200 риал қажет болса, ал сүттің бағасы 100 риал болса, мүлік иесі қарыз берушіге шығынын өтеу қажет.
---	---	--

[Кепілдік]

Бұл басқа тұлғаның құқықтарының сақталуы мен міндеттерінің орындалуының кепілдігі.

[Жауапкершілікті мойынға алушылық:]

Жауапкершілікті мойынға алушылық қаржылық қарызы бар кез келген адамның (жиналысқа) келуі үшін жарамды. Пайғамбар ﷺ былай деген: «*Мойынына алған адам басқа біреудің қарызын өзіне алады*» (Тирмизи және Ибн Мәжаһ).

Кепіл болған және жауапкершілікті мойнына алған адам шығынды тек мына жағдайларда ғана өтеулері қажет:

1. Егер міндеттер орындалмаса;	2. Құқық иесі қарыз алған адамды кешірмесе;	3. Кепіл заты бүлдірілмесе. Ал Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.
--------------------------------	---	---

Банкроттық немесе басқа да себептерге байланысты мүлікке тыйым салу

Тыйым салу (арестке қою) – адамды өз мүлкімен еркін қолдану құқығынан айыру.

Көзделген мүдделер тұрғысынан тыйым салудың екі түрі бар:

1. Мүлкіне тыйым салынған адамның пайдасы үшін: кішкентай бала, албырт немесе ақыл-есі кем адам;	2. Банкроттық жайлы сөз қозғалғанда үшінші тұлғалардың мүддесі үшін.
--	--

Құқық иесі борышкерге қарызын өтеуге қосымша мерзім беріп, қаржылық қиындықтарға тап болғандардың жағдайын жеңілдетуі керек.

Өз кезегінде борышкерлер қарызды толық төлеуге міндетті.

Пайғамбар ﷺ былай деген: **«Бай адамның (алған қарызын төлеуін) созуы – зұлымдық! Ал егер сендердің біреулеріңе (өзіне тиесілі қарызды) ауқатты біреуге аудару ұсынылса, келіссін»** (әл-Бухари мен Муслим).

Бұл жеңілдік.

Ауқатты адам – қарызды өтей алатын, оны кешіктірмейтін және ақшаны тікелей сотқа әкеле алатын адам.

Егер адамның мойнындағы қарызы оның материалдық мал-мүлкінен асса, ал қарыз берушілер соттан оның мүлкіне тыйым салуды талап етсе, бұл талап орыналады, ал борышкерге мүлктің кез келгенін пайдалануға тыйым салынады. Кейін оның мүлкі бағаланып, қарыз берушілердің арасында қарыздарына сәйкес бөлінеді.

Қарыз берушілердің арасында басымдылық тек:

1. Кепіл заты оған қалатын кепіл иесіне беріледі.	2. Пайғамбар ﷺ айтқандай: «Егер адам өз мүлкін банкротқа ұшыраған борышкерде түгелдікте сақтаулы күйде тапса, онда оның оған басқаралардан гөрі құқығы көп болады» (әл-Бухари мен Муслим).
---	---

Кішкентай баланың, албырт және ақылы кем адамның қам-қоршысына мына нәрселер міндетті:

1. Егер бұл оларға зиян тигізсе, оларды мүлкіне еркін иелік ету құқығынан айыру. Аллаһ Тағала былай деген: «Аллаһ сендердің өмір сүрулеріне ризық-несібе етіп берген мал-мүліктеріңді ақылы кем адамдарға бермеңдер».	2. Олардың мүліктеріне тек ең көркем түрмен болмаса жақындамау:		
	А. Оларды сақтау үшін;	Б. Оны олардың пайдаланына сай қолдану үшін;	В. Оны олардың қажеттіліктеріне жұмсау үшін.

Олардың қамқоршысы келесі адамдар болады:

1. Ақылды (есті) әке	2. Егер ол жоқ болса, онда қазы оларға жақын туыстарының ішінен оларға мейірімдірек болған, оларды білетін және қауіпсіздігін қамтамасыз ететін адамды жауапты қамқоршы етіп тағайындайды.
Кім бай-ауқатты болса, (қамқорлығына берілген адамның мал-мүлкінен ақы алудан) тартынсын, ал кім кедей болса, әділімен жесін, яғни ол өзіне ең аз немесе жеткілікті мөлшерде ғана ақы алады.	
Мысалы, адамға 1000 реал жеткілікті, ал оның ақысы 500, біз оған 500 реал береміз, өйткені бұл ең аз сомма, ал Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.	

ТАТУЛАСУ (ЫМЫРА-КЕЛІСІМГЕ КЕЛУ) ТУРАЛЫ БАП

Татуласу – бұл жанжалдасушы тараптардың өзара келісімі бойынша тартыс бойынша іс жүргізуді тоқтату мәмілесі. Онык көптеген түрлері бар, және ол барлық меншік құқықтарымен және басқа да нәрселермен байланысты болуы мүмкін.

Татуласуға тек бір жағдайда ғана тыйым салынады: сот шындықтың дауласушы тұлғалардың біреуінің жағында екенін түсінген кезде.

Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Мұсылмандар, егер рұқсат етілгенге тыйым салмаса және тыйым салынғанды рұқсат етпесе, тараптардың өзара келісімі бойынша жанжалды шешуге құқылы»*. Хадисті Абу Дауд және Тирмизи келтірген. Тирмизи хадисті жақсы және сенімді деп, ал Хаким оны сенімді деп атаған.

1. Бір нәрсені басқа нәрсенің немесе қарыздың орнына беру арқылы татуласу: бұл рұқсат етілген;	2. Қарыз бар болған жағдайда, қандай да бір мүлікті немесе қарыздың өзін, тараптар тарағанға дейін беру арқылы татуласу: бұл рұқсат етілген;	3. Жылжымайтын мүлікті немесе басқа да нақты затты пайдалану құқығын беру арқылы татуласу;	4. Бір бөлігі татуласу уақытында төлену шартымен, кейінге қалдырылған қарызды кешіру арқылы татуласу;	5. Мөлшерін еш жақ білмейтін қарыз бар кезде, қарыз берушіге бірдеңе беру арқылы татуласу: бұл жарамды болады.
--	--	--	---	--

Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Адам көршесіне дуалда ағаш орнатуға кедергі жасамауы қажет»* (Бухари).

УӘКІЛЕТТІК, СЕРІКТЕСТІК ЖӘНЕ ҮЛЕСКЕРЛІК ТУРАЛЫ ТАРАУ

Уәкілеттік– мүлікпен еркін қолдана алатын адамның басқа адамға өзге тұлға жасай алатын істі тапсыруы.

Серіктестік – екі немесе одан көп адамның мүлікті қолдану және басқару құқығында бірге.

«Мусақа» және «музараға» (үлескерлік) – бұл екі адам арасында (мусақа жағдайында) бір жақ екінші жаққа (өнім беретін) ағашты ол оны күтіп суару үшін, немесе (музараға жағдайында) жер телімін оны өңдеу үшін өнімнен белгілі пайда алу мақсатымен жасалатын келісім.

[Уәкілеттік туралы бөлім]		
Пайғамбар ﷺ сахабаларына өзінің жеке қажеттіліктерін де, жалпы мұсылмандардың өзімен байланысты қажеттіліктерін де орындауды тапсырған. Бұл келісіп жатқан жақтар үшін (уәкілеттік берілген мен уәкілеттікті берген үшін) рұқсат етілген мәміле.		
1. Бұл уәкілеттік рұқсат етілетін кез келген іс-әрекеттерге қатысты:		2. Уәкілеттік орынсыз болатын, әрі адам өзі жеке жасауы міндетті болған іс-әрекеттерде: мысалы, намаз, дәрет, ант, әйелдер арасында түндерді бөлу және басқа да осы сияқты істерде, уәкілеттік рұқсат етілмейді.
А. Аллаһтың қақыларына да: мысалы, зекет тарату, өтем жасау және басқа да амалдар;	Б. Адамдардың құқытарында да: келісім-мәмілелер жасау және бұзу.	

Уәкілетті тұлға өзіне рұқсат етілмеген нәрселерде сөзбен немесе іспен еркін билік етуге құқықты емес.

Белгілі сыйақы үшін басқа біреуге уәкілеттік беруге рұқсат етіледі.

Уәкілетті тұлға басқа да сенімгер тұлғалар секілді болады, және ол шығынды тек салғырттық немесе немқұрайлылық жасаған жағдайында ғана төлейді. Оның (немқұрайлылық немесе салғырттық жасамағаны туралы) сөздері ант бергеннен кейін қабылданады, ал егер құқық иесі сенімгердің үстінен арызданып, мүлікті қайтаруды талап етсе, онда:

1. Егер ол үшін сыйақы уәде етілген болса, онда уәкілетті тұлғаның сөздері анық дәлелдер бар болған жағдайда қабылданады;

2. Егер де уәкілеттілік іс-әрекеті қайырымдылық ретінде жасалған болса, онда оның сөздері ант бергеннен кейін қабылданады.

[Серіктестік туралы бөлім]

Пайғамбар ﷺ былай деген: «*Аллаһ Тағала былай деді: «Егер екеу серік болса, бірі басқасын алдамағанына Мен – үшіншімін. Егер олардың бірі осылай жасаса, Мен оларды қалдырамын»*. Абу Дауд. Серіктестік өзінің барлық түрлерінде рұқсат етілген.

Серіктестіктегі мүлік пен пайда нақты пайданың үлесіне сәйкес екі жақтың келісіміне сәйкес бөлінеді [пайда тең бөлінеді].

Бұған келесдей келісімдер кіреді:

1. Үлестік қатысу келісімі (әл-ғинан): әр тарап өз үлесін салады және белгілі жұмыстарды орындайды;

2. Капиталды сенімді басқару келісімі (әл-мудароба): бір адам ақша салады, басқасы жұмыс істейді;

3. Сенімге негізделген серіктестік келісімі (әл-уужуһ): өзінің беделіне байланысты басқа адамдардан жарна алу;

4. Серіктестер физикалық жұмысты орындайтын коммерциялық қызмет (әл-абдан): мысалы, шөп шабу немесе басқа да келіскен, рұқсат етілген жұмысты орындау;

5. Тараптар барлық жағынан тең болатын кез келген серіктестік (әл-муфаяда): өзінен бұрын аталған барлық төрт тармақты қамтиды.

Жоғарыда аталған серіктестіктердің барлығына рұқсат етілген.

Келісім-шарт тараптардың бірі қысымға ұшыраса немесе белгісіздікке (ғарарға) тап болса бұзылады, мысалы, бірі тарап пайданы бір уақытта, ал екі тарап басқа уақытта алатын болса; немесе бірінші тарап белгілі тауардан немесе белгілі сапардан, ал екінші тарап басқадан пайда алса.

[Үлескерлік туралы бөлім]

Үлескерлік келісімін де дәл сол нәрсе, яғни үлестің анықсыздығы бұзады. [Мысалы: «Мен сенің талыңды, оның жемістерінен бір бөлігін немесе сол жемістерден жүз келі үшін күтіп қараймын», - деген сөздер. Бұндай келісім жарамсыз болады, өйткені ол анықсыз].

Рафиғ ибн Хәдиж былай деген: *«Аллаһ Елшісінің заманында адамдар өз жерлерін жалға бергенде, өздеріне осы жердің өзендер, бұлақтар мен арналар бойындағы, бір сөзбен айтқанда, белгілі бір бөлігінде өндірілген жемістері қалады деген шартпен пайдалануға беретін. Әрі кейде егіннің бір бөлігі жойылып, екіншісі қалатын, немесе керісінше жағдай болатын. Ал олардың басқа жалдамасы болмайтын. Сондықтан да Аллаһтың Елшісі ﷺ бұдан сақтандырды. Ал анық және кепілді (негізде жасалған жалға) келетін болсақ, онда бұда күнә жоқ»* (Мұслим).

«Пайғамбар ﷺ Хайбар тұрғындарымен олар сол жерде жеміс-жидек пен астық өнімінің жартысы үшін жұмыс істейді деген шартпен келісім жасаған» (әл-Бухари мен Мұслим).

1. «Мусақа» - жұмысшыға ол өз жұмысын орындау үшін жеміс ағашының жемісінен белгілі бір бөлігін берумен жасалатын ағаштағы үлескерлік;

2. «Музараға» - жұмысшыға егіннің белгілі бір үлесіне айырбас ретінде оны өңдеу үшін берілетін жердегі үлескерлек.

Әр тарап әдет-ғұрып бойынша өз міндеттемелерін орындауға және анықсыздық жоқ шартты орындауға міндетті.

Егер иелік еткен адам жұмысшыға жұмыс істеуі үшін салтты жануар берсе, оған бұл рұқсат болады.

Тақырып: өңделмеген жерлерді игеру

Өңделмеген жер – иелік етуді ешкім талап етпейтін аймақ: тыңайған жерлер, жайылымдар, қол сұғылмайтын аумақ болмаған жерлер (яғни мұсылмандарға немесе бейбіт тұрғындар, немесе олармен келісім жасалған, немесе қауіпсіздік кепілдігі берілген кәсірлерге тиесілі болмаған жерлер).

Игеру – адамдар игеру немесе жандандыру деп санайтын барлық нәрсе.

Бұл иесі жоқ, тастанды жер.

Кімде-кім оны қабырғалар тұрғызу, құдық қазу, кәріз салу немесе басқа да, жерді егін егу үшін қайта өңдеуге мүмкіндік бермейтін, жұмыстарды жасау арқылы игерсе, онда ол оның, ондағы пайдалы қазбалардың көздерінен бөлек, барлық нәрселермен бірге иесі болады. Ибн Умардың (Аллаһ оған разы болсын) хадисінде былай деп хабарланған: *«Өңделмеген жер оны игергенге тиесілі болады»* (Бухари).

Егер адам өңделмеген жердің айналасын қоршап, құдық қазып, немесе басқа бір жолмен бөліп алса, онда ол оған тиесілі болады [өйткені ол оны игеруді бастады және ешкім тарапынан тоқтатылмады]. Жер адамға, ол оны жоғарыда аталған тәсілмен игергеннен кейін ғана тиесілі болады. [Егер адам жерді игеруді кешіктірсе және мұны істегісі келетін басқа адам пайда болса, онда оған бұны рұқсат ету қажет].

ЖАЛДАУ ЖӘНЕ ЖАЛҒА АЛУ ТУРАЛЫ БАП

Жалдау – белгілі немесе белгісіз жұмысты белгілі немесе белгісіз мерзімде орындайтын адамға белгілі сыйақы белгілеу.

Жалға алу – белгілі бір қызмет көрсету немесе белгілі бір жұмысты орындау келісімі.

Екі жағдайда да белгілі немесе белгісіз жұмысты (бұл жалдау кезінде) орындағаны үшін және (жалға алу кезінде) белгілі бір жұмысты орындағаны үшін немесе қарыздық міндеттемеде тұрған қызмет үшін белгілі бір төлем белгіленеді.

Сенімділік мына нәрселер арқылы белгіленеді:

1. Сан мен сапаны анықтау;

2. Үлес пен төлемді белгілеу.

Егер адам қойылған шарттарды орындаса, онда ол еңбек ақысына лайық болады, тек егер жалға алу жаңдайындағы жұмыстың орындалуы қиын болмаса ғана,. (Мұндай жағдайда төлем бөліп төленеді).

Жеткізу тізбегі Пайғамбарға ﷺ дейін жететін хадисте Абу Хурайраның сөздерінен былай хабарланады: «*Аллаһ Тағала былай деген: «Қиямет күні Мен мына үш адамға қарсылас боламын: сөз беріп әрі Менің атыммен ант етіп, кейін қиянатшылдық жасаған адамға; еркін адамды құлдыққа сатып, ол үшін алған ақшасын жеп қойған адамға; және жұмысшыны жалдап, одан жұмысты толық жасауды талап етіп, оған еңбек ақысын төлемеген адамға»*» (Мұслим).

Жалдау жалға алуға қарағанда кең мағынаға ие:

1. Өйткені ол Аллаһқа жақындататын амалдарды жасау үшін жарамды;

2. Бұл құрамында белгілі және белгісіз нәрселер болуы мүмкін мәміле;

3. Бұл жалға алуға қарағанда, кез келген уақытта бұзуға болатын келісім, ал жалға алуда келісімді орындау міндетті.

Жалға алынған затты бірінші жалға алушыны ауыстыратын және жалдау нысанасына артық зиян келтірмейтін тұлғаға жалға беруге рұқсат етіледі.

Жалға алушылар зиянды тек өздері шектен асып кеткен жағдайда (яғни жасауға болмайтын нәрсені жасаған кезде) немесе немқұрайлық танытса (яғни өз міндеттерін орындамаған жағдайда) ғана төлеуге міндетті.

Хадисте былай деп айтылған: **«Жалданған жұмысшымен оны тері құрғамай тұрғанда есеп айырысыңдар»** (Ибн Мәжаһ).

Егер адам басқа біреу үшін әлдебір жұмысты келісім жасаспай істесе, оған мына үш жағдайдан бөлек, ештеңе тиесілі болмайды:

1. Қол сұғылмайтын мүлікті жойылудан сақтау;

2. Қожайынынан қашқан құлды қайтару;

3. Егер адам өзін жұмысқа дайындаса.

ТАБЫЛҒАН ЗАТ ПЕН ӘКЕ-ШЕШЕСІ БЕЛГІСІЗ, ТАСТАҒАН БАЛА ТУРАЛЫ БАП

[Табылған зат туралы бөлім]		
Табылған зат – иесі жоғалтқан және орташа алғанда адамдар үшін құнды болып келетін мүлік. Оның үш түрі бар:		
1. Арзан зат: қамшы, нан және басқа заттар. Бұл заттарды тапқан адам, оларды тапқанын жарияламай ала алады (бұл адамдар жолда қалдыра сала алатын барлық нәрсеге байланысты, мысалы: сынған жиһаз немесе кейбір ыдыстар);	2. Негізініде ұсақ жануарлардан өзі қорғануға қабілеті жоғалған жануар: түйені кез келген жағдайда алуға тыйым салынған (ірі өгіз немесе жылқыға келсек, оларды тапқан адам иесі оларды таба алмайтындығына сенімді болмаса, оларды өзіне алуға қақысы жоқ).	3. Қалған табылған заттар: аса бағалы заттар [ақша, жануарлардан қорғануға қабілетсіз ұсақ малдар] – оларды бір жыл ішінде табылғанын жариялай отырып, алып кетуге рұқсат етіледі. [Егер жануарды тапқан адам оны бағып ұстауға оның сатылатын құнынан көп қаражат кететіндігінен қорықса, ол оның сипатын есінде сақтап, оны сатып, ақшасын иесі үшін сақтай алады].

Зәйд ибн Халид әл-Жуханидің сөздерінен былай хабарланды: «*Бірде бір бәдәуи Пайғамбарға ﷺ келіп табылған затпен не істеу қажет екенін сұрады және (Аллаһтың Елшісі ﷺ) былай деді: «Адамдарға тапқандығың жайлы бір жыл жарияла, кейін табылған нәрсенің қандай екенін, неде болғанын және немен байланғанын есінде сақта. Егер біреу келіп, табылған затты дұрыс сипаттаса, оны оған бер. Ал егер ол оны сипаттай алмаса, онда сен онымен әрі қарай қолдана аласың».* Ол (әлгі бәдәуи): «*Уа Аллаһтың Елшісі! Адасқан қойлармен не істеу қажет?»*», - деп сұрады. Пайғамбар ﷺ: «*Олар не саған, не сенің бауырыңа, не қасқырларға қалады*», - деп жауап берді. Әлгі адам: «*Адасқан түйелермен не істейін?»*», - деп сұрады. Сонда Пайғамбардың ﷺ

жүзі (ашудан) қызарды және ол: «Сенің ода не шаруаң бар? Оларда тұяқтар мен су бар емес пе? Олар суға жетіп, оларды иесі кездестірмегенше тал жапырақтарын жеп жүре береді», - деп жауап берді» (әл-Бухари мен Муслим).

Табылған затты алу жақсырақ болады ма? – Егер затты тапқан адам жариялай алатындығына сенімді болмаса, онда өзін сақтап, табылған затты қалдыруы дұрыс болады.

Мекке аймағындағы табылған нәрсенің үкімі. Аллаһтың Елшісі ﷺ былай деген: «Адам табылған нәрсені тапқаны жайлы жариялау үшін алмаса, басқа жағдайда көтеруге болмайды» (әл-Бухари мен Муслим). Яғни табылған нәрсе жайлы бір жыл жариялау. Егер затты тапқан адам бұны жасай алмаса, онда тапқан затын сотқа алып барып береді.

[Тастанды бала туралы бөлім]

Бұл тегі белгісіз, одан туғандары бас тартқан, яғни жанұясы оны қалдыруды қаламаған және жоғалмаған нәресте.

Тастанды баланы алып, оған қамқорлық көрсету мұсылмандардың ұжымдық парызы болып саналады. Егер қазына оны қамтамасыз ете алмаса, бұны оның тастанды жағдайын білетін адам жасауы қажет.

БӘСЕКЕЛЕР (САЙЫСТАР) ТУРАЛЫ БАП

Оның үш түрі бар:

1. Сый үшін болған рұқсат етілген бәсекелер: ат, түйе жарысы және садақ ату.	2. Сый берілмейтін рұқсат етілген бәсеке түрлері (олар үшін сый беруге болмайды): бірінші тармақта айтылған бәсекенің үш түрінен басқа кез келген бәсекелер.	3. Нард, шахмат және басқа да, кез келген жағдайда тыйым салынған ойындар [өйткені адамның жүрегі осы секілді ойындарға байланып, олар оның уақытының мол бөлігін алады].
Хадисте былай деп хабарланған: <i>«Сыйды тек түйе бәйгесінде, садақ атудағы сайыста және ат жарысында ғана орнатуға болады»</i>. Хадисті Ахмад және басқа да 3 шейх келтірген. Бәсекелердің басқа түрлері жайлы айтсақ, олар құмар ойындарына жатады.		
Зиян келтіретін қандай да бір рұқсат етілген нәрсе тыйым салынған болатындығын білу қажет:		
Егер ат жарысы және садақ ату секілді бәсекелер міндетті жамағат намаздары оқылатын уақытта жүргізілсе, оларға тыйым салынады.	Егер бәсекелер мен жарыстар араздыққа, өшпенділікке, тараптардың біріне ауып қолдауға және фанатизмге әкелетін болса, онда оларға да тыйым салынады.	
Жануарлар сайысы Мұндай жарыстар үшін шарт – олардың жануарлардың өздеріне ешқандай зиян келтірмеуі, әйтпесе оларға тыйым салынады. Мысалы, әтеш, қошқар, өгіз жекпе-жектері.		
Бокстың (жұдырықтасып төбелесудің) үкімі:		
Ол рұқсат етілмейді	Алайда адам бетке ұрудан сақтанып, тек жаттықса, онда бұл рұқсат етіледі.	

Өйткені олар көбінесе бетке ұруды меңзейді, ал бұл Шариғатпен тыйым салынған.	Өйткені ол қауіпті.
---	---------------------

Тақырып: басқа адамның мүлкін иемдену

Бұл басқа біреудің мүлкіне қақысыз қол сұғу.

Бұл іс-амал тыйым салынады, өйткені хадисте былай деп айтылады: **«Егер адам береудің бір қарыс жерін күшпен иемденсе, Қиямет күні Аллаһ Тағала оның мойнын жеті жермен қаптайды»** (әл-Бухари мен Муслим).

Басқа біреудің мүлкін иемденген адам мына нәрселерді жасауға міндетті:

1. Көбірек төлеу керек болса да, оны иесініне қайтару;	2. Шығынның (зиянның) орнын толтыру қажет;	3. Бөтен адамның мүлкіне қол сұққан адамның қолында болған мерзім үшін оның шынайы иесіне жалдау ақысын төлеу;	4. Егер мүлік бүлінсе (бұзылса, жарамсыз болса), оны кез келген жағдайда өтеп беру.
Меншік иесі үшін мүлікті көбейту. Егер бұл жер телімі болса және оны қақысыз иемденген адам онда ағаш отырғызса немесе үй соқса, жер иесі оның бәрін бұза алады, өйткені хадисте былай деп хабарланады: «Зұлымдық жасаған адамның еңбегі үшін ештеңе берілмейді» (Абу Дауд). Егер қақысыз иемденген әлдебір нәрсе ол жайлы білген басқа адамға өтсе, ол біреудің мүлкін қақысыз иемденген адаммен тең болады.			

ӨТЕУСІЗ ПАЙДАЛАНУҒА БЕРУ ЖӘНЕ САҚТАУҒА ТАПСЫРЫЛҒАН ЗАТТАР ТУРАЛЫ БАП

[Өтеусіз пайдалануға беру] - Бұл құптаулы іс болып табылады, өйткені ол амал жақсылықты меңзейді [(бірақ) берілетін мүлік рұқсат етілген болуы қажет, мысалы, кітап беру]. Пайғамбар ﷺ былай деген: «<i>Кез келген жақсы іс-амал – садақа</i> » (әл-Бухари мен Муслим).				
1. Әрі егер:		2. Керісінше жағдайда мүлікті пайдаланушы ештеңе өтеуге міндетті емес.		
А. Өтеу шарт етілген болса, онда ол өтеледі;		Б. Қолданушы шектен шыққан немесе салғырттық танытқан болса, онда бұл да өтеледі.		
[Сақтауға тапсырылған зат] [Әлдебір мүлікті оның иесі үшін сақтайтын адамға тапсыру]. Мүлікті сақтаушы адам сақталуға тапсырылған мүлікті дұрыс жерде сақтауы қажет және ол онымен иесінің рұқсатынсыз пайдалана алмайды [соңғы шарт банкта сақталған ақшалар сақталуға берілген мүлік емес, қарыз болып саналатындығына нұсқайды].				
Мүлікті сақтаушы жақ оны қай уақытта қайтаруға міндетті?				
1. Мерзім біткенде;	2. Заттың иесі талап еткенде;	3. Егер ол ұрылардан қауіптенсе;	4. Егер мүлікті сақтаушы сапарға аттанса;	5. Егер мүлікті сақтаушы онымен пайдалануды тоқтатса.

Тақырып: сатып алуға басым құқық

Адамның серіктесінің үшінші тұлғаларға сату немесе басқа жолмен өткен бір бөлігін тартып алу құқығы.

Бұл бөлуге болмайтын жылжымайтын мүлікке қатысты, өйткені Жәбірдің (Аллаһ оған разы болсын) хадисінде былай деп

айтылған: «Аллаһтың Елшісі ﷺ бөлінбегеннің бәрін иемденуге басым құқығын белгіледі. Ал егер шекара белгіленіп, жол төселген болса, онда сатып алуға басымдылық құқығы жоқ болады».

Адамды бұл құқықтан айыру үшін айла амалдарға баруға тыйым салынады және мұндай айла-шаралар қолданылса да, бұл құқық өз иесінде сақталып қала береді, өйткені хадисте: «*Расында, амалдар ниетке қарай бағаланады*», - деп айтылған.

Көрші, егер оны көршісінің арасында бір ғана жол болса, немесе серіктесімен бөлісетін кез келген затты сатып алуға басымдық құқығына ие. Ал мұндай болмаған жағдайда басымдылық құқығы сақталмайды.

Сатып алуға басым құқықтың мысалы: екі адам жер теліміне иелік етеді. Олардың бірі өз бөлігін үшінші тұлғаға сатуды ұйғарды, ал бұл жағдайда өз бөлігін сатпаған екінші меншік иесі сатып алушыдан осы бөлікті күш қолданып болса да тартып алуына, әрі оған оның құнын төлеп, оны өз теліміне қосуға құқылы. Осыдан кейін бүкіл жер телімі өз бөлігін сатпаған адамға тиесілі болады.

АЙЫРУҒА БОЛМАЙТЫН МҮЛІК (УАҚФ) ТУРАЛЫ БАП

Бұл мүлікті оның өз бастапқы қалпында сақтау және оның жемісін жұмсау. Бұл Аллаһқа жақындататын ең жақсы амал, ал егер ол қайырымдылық мақсатта болса және ода әлдебіреуге қысым көрсету болмаса, онда амалдардың ең пайдаласы болып саналады. Хадисте былай деп хабарланады: *«Адам қайтыс болғанда оның үш амалынан басқасының бәрі тоқтайды. Бұл (қайтыс болғаннан кейін де) жалғасатын қайырымдылық; адамдарға пайда әкелетін білім және Аллаһқа ол үшін дұға ететін салиқалы перзент»* (Муслим).

Умардың сөздерінен былай хабараланады: «Хайбар жауланып, бөлінгеннен соң жерге ие болған Умар Пайғамбарға ﷺ бұл жайлы ақылдасу үшін келіп: *«Уа Аллаһтың Елшісі, мен Хайбардан жер алдым және менің одан бағалырақ мүлкім болмаған. Онымен не істеуімді бұйырасыз?»*», - деді. Аллаһтың Елшісі ﷺ: *«Егер қаласаң, оның негізін уақф ретінде өсиет етіп қалдыр және (ол әкелетін пайдадан) садақа бер»*», - деді. Әрі Умар бұл жерді садақаға айналдырып, оны сатуға, сыйлық ретінде беруге, мұра ретінде қалдыруға болмайды және одан түскен пайда кедейлерге, жақын туыстарға, құлдарды босауға, Аллаһтың жолында, сапардағыларға көмек беруге және қонақтарды қарсы алуға жұмсалу керек деген шартын қойды. Егер мұндай мүлікті басқарушы, ол әкелген пайдадан ақылға салып жесе немесе досын тамақтандырса және басқа ешқандай табыс алмаса (ештеңе иеленбесе), онда бұда еш жамандық жоқ» (әл-Бухари мен Муслим).

Ең жақсы уақф – мұсылмандарға ең пайдалы болған уақф.

Ол мүлікті уақфқа беруді білдіретін сөздерді айту немесе сондай әрекеттерді жасау арқылы жүзеге асырылады.

Шариғат үкімдеріне сай, уақфтын негізін қалаушының қойған шарттары орындалуы қажет.

Уақф мүлкін, ол пайда әкелуді тоқтатпаса сатуға тыйым салынады. Бұл жағдайда ол сатылады және түскен қаражатқа оған ұқсас басқа мүлік сатып алу жөн.

Уақфтың түрлері:	
1. Белгілі бағыттағы уақфтар: қайырымдылық мақсатындағы уақф;	2. Егер онда күнә болмаса, онда белгілі адамдарға бағытталған уақф.
Уақф пен өсиет арасындағы айырмашылық:	
<u>Уақф:</u> - Бұл заңды түрде міндеттейтін шарттардың бір түрі; - Уақф ретінде мүліктің барлығын беруге болады; - Ол мұрагерлерге де, бөтен адамдарға да береледі.	<u>Өсиет</u> - Өліммен байланысты келісім; - Мұра ретінде мүліктің үштен бір бөлігін немесе одан да аз мөлшерін ғана беруге болады; - Мұрагерге өтпейді.

Қайырымдылық мәмілелері: сыйлық, сый етіп қалдыру және мирас

Қайырымдылыққа қатысты мәмілелер:

1. Сыйлық – адамның тірі және денсаулығы сау кезінде басқа біреуге мүлікті тарту ету;	2. Сый етіп қалдыру – адамның жазылуға үміті жоқ болған (өлім алдындағы) ауруы кезінде мүлікті басқа біреуге тарту етіп қалдыру;	3. Мирас – адамның өлімнен кейін оның мүлкінің таратылуы.
Аурудың түрлері:		
1. Адам өміріне қауіп төндіретін ауру	2. Адам өміріне қауіп төндірмейтін ауру	

Жақсылық пен қайырымдылықты кез келген жағдайда жасауға болады.

1. Сыйлық капиталдың негізінен бөлініп беріледі	2. Сыйлық ретінде қалдырылатын мүлік пен мирас	
	А. Мүліктің үштен бір немесе одан да аз бөлігінен мирасқор болмаған адамдарға беріледі;	Б. Мүліктің үштен бір бөлігінен көп болған әрі мирасқор болған адамға сый ретінде қалдырылған мүлік ақыл-ойлары жетік болған мирасқорлардың келісімі бойынша беріледі.

Балаларға қатысты әділеттілікті кез келген жағдайда сақтау қажет, өйткені хадисте былай деп хабарланады: **«Аллаһтан қорқыңдар және балаларыңның барлығына қатысты бірдей әділетті болыңдар!»** (әл-Бухари мен Муслим).

Сыйлық қабылданып, қолға алынғаннан кейін оны қайтаруды талап етуге тыйым салынады. Хадисте былай деп айтылады: **«Берген сыйлығын қайта алған адам, құсып, құсығын жейтін ит секілді»** (әл-Бухари мен Муслим).

Басқа хадисте былай хабарланады: **«Сыйлықты беріп, кейін оны қайтарып алу, өз баласына сыйлық берген ата-анадан басқа еш адамға рұқсат етілмейді»**. Хадисті «Сунан» кітаптарының авторлары келтірген.

«Пайғамбар ﷺ өзіне жасалған сыйлықтарды қабылдайтын және олардың орнына бірдеңе беретін».

(Азат мұсылман болған) ата-ана өз баласының мүлкімен мына шарттармен пайдалана алады:

- 1) оған зиян тигізбеу;
- 2) ол онымен тек бала оған мұқтаж болмаса ғана қолдана алады;
- 3) егер ол оны басқа баласына бермесе;
- 4) бұл бір тараптың науқасты болған кезінде жасалмаса, өйткені хадисте былай деп хабарланады: **«Сен және сенің мүлкің әкеңе тиесілі»** (Ибн Мәжаһ).

Жеткізу тізбегі Пайғамбарға ﷺ дейін көтерілетін хадисте Ибн Умардың былай дегені хабарланады: **«Мүлкі бар болған және ол оны мирас ретінде қалдырғысы келген адамға, мирас жайлы өсиетхатсыз екі түн де өткізуге болмайды»** (әл-Бухари мен Муслим).

Сондай-ақ хадисте былай деп хабарланады: **«Расында, Аллаһ әркімге (мирастан) үлесін бекітті. Мирасқорға мирас (етіп қалдырудың) қажеті жоқ»** (хадисті «Сунан» кітаптарының авторлары келтірген).

Хадистің басқа нұсқасында: **«Тек егер мұны мирасқорлардың өздері қаламаса ғана...»**, - деп айтылады.

Мирасқорларға жеткілікті болатын мүлікке ие болмаған адам еш нәрсені өзгелерге мирас етіп қалдырмауы қажет. Ол бар мүлкін мирасқорларына қалдыруы керек. Пайғамбар ﷺ былай деген: **«Расында, мұрагерлерді бай қылып қалдыру, оларды кедей қылып қалдырып, олардың адамдардан қайыр сұрауынан жақсырақ»**.

Барлық іс-амалдарда ең жақсыға ұмтылу қажет.

Мүлікке тек төрт адам билік ете (оны толық басқара) алады:

1. Меншік иесінің тірі кезінде мүлікке билік етуге рұқсат етілген уәкілетті тұлға.
2. Меншік иесі қайтыс болғаннан кейін мүлікті бөлуге рұқсат етілген өсиетті орындаушы.

3. Уақф мүлкіне билік етуге рұқсат етілген бақылаушы.
4. Заң шығарушы қамқорлыққа алынғандардың мүлкіне билік етуге уәкілеттік берген қамқоршы, мысалы, жетім балалардың қамқоршысы.

Өсиетхаттың нұсқасы:

Бұл _____ (өсиет еткен адамның аты) өсиетхаты. Серігі жоқ Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты ешбір құдай жоқ екендігіне және Мухаммад – Оның құлы әрі Елшісі екендігіне куәлік етемін.

Балаларыма, отбасыма және барлық туыстарыма Құдыретті әрі Ұлы Аллаһтан қорқуды өсиет етемін.

Менің төмендегідей қарыздарымды өтеуді өсиет етемін: _____

Мен мына нәрселерді (және ол өзінінен кейін қалдыратын материалдық игіліктерді атап айтады): _____

Пәленге қалдырамын (мұрагерлерден басқа мирас қалдырылатын адамдардың аттары айтылады) _____

Мені жуғанда, жерлегенде және (мен үшін) көңіл айтқанда сүннетке ілесуді өсиет етемін.

Қолтаңба _____ Күн _____

Куәгерлер:

Сауда мәмілелері кітабы бойынша сұрақтар

Сұрақ	Дұрыс	Бұрыс
- Сауда мәмілелерінің шарттары мен сауда мәмілелерді жасау шарттары арасындағы айырмашылықтар басқа мәмілелерде де болуы мүмкін, мысалы, некеде. - Мәміленің кез келген шарттары оны жарамсыз етеді, өйткені мәміле жасау кезінде ешқандай шарттар болмауы керек. - Қарым-қатынастардағы негіз - әлдебір тыйымға дәлел келтірілмегенге дейін оның рұқсат етілгендігі. - Имам Мәликтің адамдардың арасындағы қарым-қатынас саласына қатысты мазхабы барлық мазхабтардың арасындағы сүннетке ең жақыны.		

- Сіз имам Мәликтің адамдармен қарым-қатынас жайлы қандай да сөздерін кездестірсеңіз, имам Ахмадтың дәл солай айтқанын табасыз. - Мәміленің мәніне қайшы келетін кез келген шарт дұрыс емес болып саналады. - Кез келген мәмілелер халықтың арасындағы жалпы жұрт таныған ережелерге сәйкес жасалады. - Егер адам тауардың мәнін білмесе, онда келісімді бұзуға құқығы бар. - Шариғат өсімқорлыққа келтіруі мүмкін болған кез келген есіктерді жабады. - Күпірліктен кем, жазамен байланысты болатын күнәлардың ішінде өсімқорлықтай болған күнә жоқ. - Орындалуы екі жаққа міндетті болған мәміле екі жақтың келісімі болмай немесе Шариғат құптаған басқа себепсіз бұзыла алмайды. - Мәміле жасау үшін кімнің келісімі шарт емес болса, соның мәміле жайлы білуі де шарт емес. - Келісуші тараптар немесе бір тарап екіншісін мәмілені тоқтату құқығынан айыруы мүмкін. - Келісуші тараптардың бірі қандай да бір шартты ашық бұзса, онда шариғат екінші тараптың құқығын қорғайды. - Кейде адам ойланбастан немесе мән бермей әлдебір мүлікті сатуы немесе сатып алуы мүмкін. Шариғат мұндай адамдардың құқықтарын қорғайды. - Мұсылман адам мүдделер қайшылыққа түскен жағдайда өзі сенетін және соған сенім артатын адамдарымен ақылдасуы қажет. - Билеушінің рұқсаты қараусыз қалған жерлерді игерудің шарты болып саналады. - Табылған нәрселер жайлы бір жыл бойы мешіт секілді адамдар жиналатын жерлерде жариялау қажет. - Уақф – мүлікті қайтарып алу арқылы бұзуға болатын мәміле түрі. - Балаларға сыйлық бергенде олардың араларында әділетті болу қажет. - Мирастың үштен екі бөлігінен астам мүлікті өсиет етіп қалдыруға болмайды.	
--	--

- Мұрагерлерге өсиет қалдыруға рұқсат етіледі. - Өсиетті қарызды өтегенге дейін орындау қажет. Өйткені Аллаһ Тағала былай деген: «Ол мирас ретінде қалдырғанды шегеруден кейін немесе қарызды өтегеннен кейін...». - Өсиет бойынша алынған нәрсе өлгенге дейін меншікке өтеді. - Егер адам артынан мал-дүние қалдырса, онда (мүліктік) өсиет қалдырғаны жөн.		
- Сауда мәмілесінің шарттары: таңдау құқығы бар мерзімде____, егер бұдан бұрын екі жақ өз келісімін берген жағдайда ғана____, егер мәміле жасалып қойылса____, аталған жағдайдың барлығында____ жарамды болады. - Егер шарт мәміленің мәніне қайшы келсе, онда мәміле: жарамды____, жарамсыз____ болады. - Өсімқорлық – сауда мәмілесі деп аталатын____, сауда мәмілесі деп аталмайтын____ айырбастау. - Адамдар жүгінетін сөздер мен амалдар: әдет-ғұрыпқа____, Шариғатқа____, тілге____ сүйенеді. - Өлексені сату: рұқсат етілген____, рұқсат етілмеген____. - Анасының құрсағандыға жатқан жануарды сатуға: рұқсат етіледі____, рұқсат етілмейді____. - Адамнан бір тауар ұрлап алынды және ол оны табуынан бұрын сатып жіберілді, мұндай амал: рұқсат етілген____, тыйым салынған____. - Қазіргі заманауи уақытта жасалынып жатқан қаржы мәмілелері: олардың барлығы дұрыс емес, өйткені Шариғатта олар жайлы ештеңе айтылмаған____, олардың барлығы дұрыс, өйткені Шариғат оларға тыйым салмаған, егер оларда оның дұрыстығын бұзатын нәрсе болмаса, олар өз негізінде дұрыс_____. - Зәйд Мухаммадқа Меккеде, сатушы оны Қасимге дейін айдап барады деген шартпен автокөлігін сатты, мұндай амал: рұқсат етілген____, рұқсат етілмеген____. - Зәйд Мухаммадқа үйді, сатушы ондағы кемшіліктер үшін еш жауапкершілік көтермейді деген шартпен сатты, кейін Мухаммад онда кемшілік тапты: ол мәмілені бұзуға құқықты____, мәмілені бұзуға құқықсыз_____. - Келісіп жатқан тараптар: шындықты айтып және анық сөйлеуге____, көрінбейтін кемшіліктерді жасыруға_____ тиіс. - Зәйд Халидтен көлікті, онда ауа баптағыш бар деген өз тұжырымымен сатып алды, бірақ ол онда болмады. Сауда мәмілесі: жарамды____, жарамсыз____, егер Зәйд келіссе жарамды_____.		

- Екі жақтың келісіммен жасалатын мәмілелерде Шариғат ережелеріне: бірінші сатылы мән беріледі____, бірінші сатылы мән берілмейді.

- Умар Мухаммадқа 10000 риал қарыз берді, бірақ Умар қарыз алғанын жоққа шығарды, әрі Мухаммад оған: «Қарызыңды мойында және мен сол ақшандан саған 3000 риал», - беремін деді, бұдан кейін Умар қарызын мойындады: осы секілді амал жасауға болады____, болмайды____.

- Мүдделер алшақтаған жағдайда мән бірінші кезек: ортақ мүдделерге____, жеке мүдделерге____ беріледі.

- Мухаммад Ахмадқа өзі үшін екі күн ораза ұстауды тапсырды: осылай жасауға болады____, болмайды____.

- Үлес келісімі (әл-ғинан) келесімі бойынша: әр серіктес ақша құйып, жұмыс істейді____, бір адам ақша құяды, ал басқа адам жұмысты орындайды____, екі адам да ақша құяды, бір адам жұмыс істейді, ал екінші адам оған көмек береді____.

- «Әл-муфауада» келісінде пайда: мүлік мөлшеріне____, серіктестердің шарттарына____, орташа пайдаға____ байланысты.

- Мухаммад пен Әли сүт фабрикасында, қосымша пайда Мухаммадқа тиесілі болады, ал қалғанның барлығын олар өзара тең бөледі деген шартпен жұмыс істеп жатыр: бұл дұрыс____, дұрыс емес____.

- Шарап дайындайтын адамдарға жүзім сату: болады____, болмайды____.

- Белгісіз амал үшін сыйақы тағайындау: болады____, болмайды____.

- Жоғалған 4 долларды көтеру: тыйым салынған____ рұқсат етілген____. Егер оны біреу көтерсе, ол оны өзіне жариялаусыз алады____, тапқандығы жайлы бір жыл бойы жариялау қажет____.

- (Жоғалған) түйені алуға: болады____, болмайды____.

- (Жоғалған) қойды алуға: болады____, болмайды____.

- Белгілі бір кәсіпқойларымен найза лақтыруда бәсекелесуге: болады____, болмайды____.

- Бір топ жас жігіт футбол ойнауға келісті, ал жеңілгендер жеңімпаздарды кешке асқа шақыруы қажет. Осылай жасауға: болады____, болмайды____.

- Жер иесі оның жер телімін заңсыз иемденіп алған адамның, сол жерде еккен немесе соққан нәрсенің барлығын бұзу керек____, тыйым салынған____, болады____.

- Сатып алуға басым құқығы бар адамды одан айыру үшін айла қолдану қажет____, қолдануға тыйым салынған____, қолдануға болады____.

- Уақфтың Шариғаттағы үкімі: бұл мустахаб____, бұл тыйым салынған____, бұл міндетті____.

- Егер обырмен ауырған күйеуі өз әйеліне жер телімін берсе, он-да бұл сыйлық____, өсиет____, мүлікті сыйға тарту____ ретінде болады. Бұл сыйлықтарды мақұлдауға болады ма? Иә____, жоқ____.

- Әке (ана) өлім халіндегі ауру баласының мал-мүлкін иемденіп алды. Бұл іс-амал: дұрыс____, дұрыс емес____.

МИРАС КІТАБЫ

Бұл - мирасты ол кімге тиесілі болса, соларға бөлу туралы ғылым. Оның негізінде:		
1. Аллаһ Тағаланың «ән-Ниса» сүресіндегі мына сөздері: «Аллаһ сендерге, балаларың жайында бір еркекке екі әйелдің мирасындай үлес бұйырады. Егер әйелдер екеудің үстінде болса, онда қалған малдың үштен екісі олардікі. Ал егер жалғыз қыз болса, онда жартысы онікі. Қайтыс болған адамның баласы болса, онда әкешешесінің әрбіріне қалған малдың алтыдан бірі тиеді. Егер баласы болмай оның мұрагері әке-шешесі ғана болса, онда шешесіне үштен бірі тиеді. Егер қайтыс болған адамның туыстары болса, онда шешесіне алтыдан бірі тиеді. (Бұлар) етілген өсиет және борыш өтелгеннен кейін орындалады. Сендер әкелеріңмен ұлдарыңның пайда тұрғысынан қайсысы жақын екенін білмейсіңдер. Бұл үкімдер Аллаһ тарапынан бекітілген. Күдіксіз, Аллаһ Толық Білуші, Аса Дана».	2. Аллаһ Тағаланың сол сүренің соңындағы сөздері: «Олар сенен пәтуа сұрайды. Оларға айт: “Аллаһ сендерге “кәләлә” жайында пәтуа береді: егер әкешешесі және баласы жоқ біреу өлсе, оның бір қыз туысы болса, сонда оған қалған мирастың жартысы тиеді».	3. Ибн Аббастан (Аллаһ олардың екеуіне разы болсын) Пайғамбарға صلی اللہ علیہ وسلم жететін хадисінде былай деп хабарланады: «Мұраның тиісті бөліктерін оларға құқығы бар адамдарға беріңдер, ал бөлінгеннен кейін қалған мүлік қайтыс болған адамның ең жақын туысы болып табылатын адамға өтуі қажет» (әл-Бухари мен Муслим).

Бұл қасиетті аяттар мен Ибн Аббастың хадисінде мұраға қатысты нұсқаулардың көпшілігі және олардың шарттары егжей-тегжейлі сипатталған. Аллаһ Тағала адамның туған балаларынан, (ұлдардан туылған) немерелерінен, бір әке-шешеден немесе бір әкеден туған бауырларынан болған ерлер мен әйелдерге егер олар бар болса, мұра ретінде қалған мал-мүлікті бөлуді бұйырды.

Мұра бөлгеннен кейін одан қалғанынан ер адамдарға екі әйелдің үлесіне тең үлес беріледі.

Әрі жоғарыда аталғандардың ішінен ерлер барлық мал-мүлікті немесе үлестіргеннен кейін қалғанды алады.

Үлес иелері

Қыз	Егер тек бір қыз қалған болса, онда оған мұраның жартысы беріледі.	Егер олар екеу немесе одан көп болса, онда оларға мұраның үштен екі бөлігі беріледі.
(Ұлдан туған) немере қыз	Егер қайтыс болған адамның артында бір қыз бен (ұлдан туған) немере қыз қалса, онда қызы жартысын, ал немере қызы алтыдан бір бөлігін алады, бұл жалпы мүліктің үштен екісін құрайды.	
Әпке-қарындас	Егер қайтыс болған адамның балалары да, ана-анасы да қалмаған болса, онда бір әке-шешеден және бір әкеден туған апа-қарындастары да дәл осыны алады.	
Егер қыздардың алатын үлесі үштен екі болса, онда олардан төмен тұрғандар (ұлдың қыздары) ештеңе алмайды, егер соңғы қалдықты (тағсыбты) ер адам алмаған болса. Сондай-ақ егер қайтыс болған адамның бір әке-шешеден туған әпке-қарындастары қалса, әрі егер олардың ағасы (інісі) соңғы қалдықты алмаған жағдайда, онда бір әкеден туылған әпке-қарындастар ештеңе алмайды.		
Ана жағынан болған бауырлар	Ана жақтан аға-іні және әпке-қарындас біреу болса, онда оған алтыдан бір үлес беріледі, ал егер олар екеу немесе одан да көп болса, онда оларға ерлер мен әйелдердің арасында теңдей үлестірілетін үштен бір бөлігі беріледі. Егер қайтыс болған адамның немерелері (немере қыздары) немесе ұлдары болса, онда бұл санаттағылардың ешқайсысы ешбір жағдайда мұра алмайды.	
Күйеу	Егер әйелдің балалары қалмаса, онда ол мұраның жартысын алады.	Егер балалары қалса, онда ол төрттен бір бөлігін алады.

Әйел (әйелдер)	Егер күйеуде бала болмаса, олар төрттен бір бөлігін алады.	Егер оның балалары болса, онда сегізден бір бөлігін алады.
Ана	Егер қайтыс болған адамның балалары, немесе екі және одан көп аға, әпкелері болса, онда ол алтыдан бір бөлігін алады.	
	Егер жоғарыда аталған топтар болмаса, онда ол үштен бір бөлігін алады. Егер қайтыс болған әйелдің күйеуі және ата-анасының екеуі, немесе қайтыс болған күйеудің әйелі және ата-анасының екеуі болса, онда ол қалғанның үштен бірін алады.	
Әже	«Пайғамбар ﷺ қайтыс болған адамның анасы тірі болмаса, оның әжесіне мирасының алтыдан бір бөлігін беретін» (Абу Дауд және Нәсаи).	
Әке	Егер қайтыс болған адамның ұлдары қалса, ол алтыдан бір бөлігін алады. Ол әйелдермен бірге алтыдан бір бөлігін алады, әрі егер олардың үлесінен кейін бір нәрсе қалса, оны да соңғы қалдық ретінде алады.	
Ата	Ата да осы жағдайда.	

Егер қайтыс болған адамның балалары қалмаса, онда соңғы аталған екі мұрагер кез келген жағдайда мұраны соңғы қалдық ретінде алады.

Шариғаттың соңғы қалдыққа (тағсыбқа) қатысты үкімдері		
Жұбайы мен ана жағынан болған бауырды қоспағанда, барлық ер мұрагерлер шекті теңгерім (соңғы қалдықты) алатын мұрагерлер болып табылады, олар атап айтқанда:		
1. Туған бауырлар, әке жақтан болған бауырлар және олардың балалары;	2. Туған көкелер, әке жақтан болған көкелер мен немере бауырлар, қайтыс болған адамның көкесі, әкесінің көкелері, атасының көкелері және одан да жоғары болғандар.	3. Сондай-ақ ұлдар, олардың ұлдары (қайтыс болған адамның немерелері) және олардан төмендер.

Соңғы қалдықты алатын адамға қатысты үкім:				
1. Егер ол жалғыз қалса, ол мүліктің бәрін алады.		2. Егер онымен бірге үлеске ие адам қалса, ол үлестен қалған барлық нәрсені алады.		3. Егер үлестерді бөлгеннен кейін мұрадан ештеңе қалмаса, соңғы қалдықты алу керек болған адам ештеңе алмайды. Алайда, егер қайтыс болған адамның туған ұлы немесе әкесі болса, мұра толығымен таусылуы мүмкін емес.
Қайтыс болған адамның соңғы қалдықты алушыларынан болған екі немесе одан да көп адам қалса, онда алушылардың реттілігі келесі тәртіппен болады:				
1. Ұлдар	2. Кейін әке	3. Аға-інілер мен олардың ұлдары	4. Көкелер мен олардың ұлдары	5. Содан кейін босатылған құлдың қам-қоршысы мен оның соңғы тәуелсіз алушылар болып табылатын туысқандары.
Жоғарыда аталғандардың ішінде біріншілік мына адамдарға тиесілі:				
1. Тегі бойынша ең жақындарға;	2. Егер олардың барлығы жақын туыс болса, хәлі бойынша ең жақындарға;	3. Егер барлық туыстар бір хәлде болса, онда біріншілік олардың туысқандығы ең күштісіне тиесілі, яғни туған аға-ініге әкесі жағынан болған ағасына қарағанда біріншілік беріледі.		
Ұлдары мен ағаларын қоспағанда, соңғы қалдықты алушымен бірге оның әпке-қарындастары ештеңені мұрагерлікке алмайды.				

[«Әл-әул» заңы (барлық мұрагерлер үшін үлестердің жетіспеушілігімен мұраның үлестерін көбейту)]

Егер мұрагерлердің үлестері мұраның өзінен асып кетсе, онда бұл мұрагерлер санының азаюына және қалғандарының үлестерінің көбеюіне әкеледі.

[Мысалдар:]

1. Егер қайтыс болған әйелдің күйеуі, анасы мен туған әпкесі болса, мұраның бөлігі алтау болмайды, оны сегізге дейін көбейтеді.

2. Егер оның ана жағынан бауыры болса, дәл сондай әрекет жасалады.

3. Егер олар екеу болса, бөліктер тоғызға артады.

4. Егер екі туған әпке болса, он бөлікке артады.

5. Егер қайтыс болған адам әйелдің екі қызы, анасы және күйеуі қалса, бөлік он екіден он үшкіге дейін артады.

6. Егер олармен бірге әке қалса, он беске артады.

7. Егер қайтыс болған адамның екі әйелі, екі әпкесі мен ана жағынан екі әпкесі қалса, он жеті бөлікке артады.

8. Егер қайтыс болған адамның ата-анасы, екі қызы мен әйелі қалса, он төрттен он жеті бөлікке дейін артады.

Бірінші мысал		6	8
Күйеу	$\frac{1}{2}$	3	3
Туған әпке	$\frac{1}{2}$	3	3
Ана	$\frac{1}{3}$	2	2
Екінші мысал:		6	8
Күйеу	$\frac{1}{2}$	3	3
Туған әпке	$\frac{1}{2}$	3	3
Ана	$\frac{1}{6}$	1	1
Ана жақтан болған бауыр	$\frac{1}{6}$	1	1

Үшінші мысал:		6	9
Күйеу	$\frac{1}{2}$	3	3
Туған әпке	$\frac{1}{2}$	3	3
Ана	$\frac{1}{6}$	1	1
Ана жақтан болған екі әпке	$\frac{1}{3}$	2	2

Төртінші мысал:		6	10
Күйеу	$\frac{1}{2}$	3	3
Екі туған әпке	$\frac{2}{3}$	4	4
Ана	$\frac{1}{6}$	1	1
Ана жақтан болған екі әпке	$\frac{1}{3}$	2	2

Бесінші мысал:		12	13
Күйеу	$\frac{1}{4}$	3	3
Ана	$\frac{1}{6}$	2	2
Екі қыз	$\frac{2}{3}$	8	8

Алтыншы мысал:		12	15
Күйеу	$\frac{1}{4}$	3	3
Ана	$\frac{1}{6}$	2	2
Екі қыз	$\frac{2}{3}$	8	8
Әке	$\frac{1}{6}$	2	2

Жетінші мысал:		12	17
Екі әйел	$\frac{1}{4}$	3	3
Ана жақтан болған екі әпке	$\frac{1}{3}$	4	4
Екі туған әпке	$\frac{2}{3}$	8	8
Ана	$\frac{1}{6}$	2	2

Сегізінші мысал:		24	27
Әйел	$\frac{1}{8}$	3	3
Ана	$\frac{1}{6}$	4	4
Екі әпке	$\frac{2}{3}$	16	16
Әке	$\frac{1}{6}$	4	4

[Басқа үкімдер]

Егер мұраның үлесі мұраның өзінен аз болса және түпкі мұрагер (ғасаба) болмаса, онда қалған бөлігі үлестердің әрбір иесіне олардың мұрадағы үлесіне пропорционалды түрде қайтарылады.

Егер қайтыс болған адамның үлеске ие мұрагерлері де, түпкі мұрагерлері де болмаса, онда мұра аталғандардан басқа туыстарына өтеді және олар жақын туыстардай болады.

Мұрагері қалмағандардың мүлкі қазынаға түсіп, жалпы мүддеге де, жеке тұлғалардың да мүддесіне жұмсылады.

[Адам қайтыс болғанда оның мүлкімен (**مردوم** сөзінде жиналған) төрт нәрсе байланысты болады]:

ت	Тәжхиз – жерлеуге қатысты шығындар
د	Дукон – расталған және расталмаған қарыздарды төлеу.
و	Уәсыя – (мұрагерлерлерге жатпайтын) бөгде адамдарға мүліктің үштен бір бөлігінен беру.
م	Мирас – қалған мүлікті жоғарыда атап келтірген мұрагерлердің арасында бөлу. Ал Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.

Мұрагерліктің үш себебі бар:

1. Туыстық қатынас	2. Жарамды (расталған) неке	3. Құл азат етуден туындайтын жақындық
--------------------	-----------------------------	--

Мұраға қол жеткізуге бөгет болатын себептер:

1. Өлтіру	2. Құлдық	3. Діннің өзге болуы
-----------	-----------	----------------------

Кейбір мұрагерлер ана құрсағында болса немесе жоқ болса, онда сақтықпен әрекет етіп, мұрагерді күту керек. Қалған мұрагерлер мұраның бөлінуін талап етсе, фақиһ ғалымдардың (Аллаһ оларды рахымына бөлесін) шешіміне сәйкес парасаттылықпен амал ету керек.

Тақырып: құлдарды босату

[Адамдар құлдыққа екі жолмен түседі:]

1. Соғыс кезіндегі тұтқындық;

2. Күң әйелдің қожайынынан басқа ерден бала туғандығынан.

Құлдықтың түрлері:

1. «Кинн» - толық құлдық;
2. «Мукатаб» - иесі белгілі бір төлем үшін босату туралы келіссөз жүргізген құл;
3. «Мубағад» - төлемнің белгілі бөлігін төлеп қойған «мукатаб»;
4. «Мудабар» - босатылуы қожайынының өліміне байланысты етілген құл;
5. Босатылуы белгілі бір жағдаяттарға байланысты етілген құл;
6. Босатылуы жайлы өсиет қалдырылған құл;
7. Қожайынның баласының анасы.

Бұл құлды оған азаттық беру арқылы босату. Бұл құлшылықтың ең жақсы түрлеріне жатады, өйткені хадисте былай деп айтылған: *«Егер мұсылман адам мұсылман құлды босатса, құлдықтан құтылғанның әр сүйегі үшін Аллаһ Тағала оны босатқан адамның сүйегін Оттан құтқарады»* (әл-Бухари мен Муслим).

Аллаһтың Елшісі ﷺ: *«Қандай құлдар ең жақсы?»*, - деп сұралды. Ол: *«Ең қымбат сатып алынған және олардың иелері оларды ең көп бағалайтындары»*, - деп жауап берді (әл-Бухари мен Муслим).

Құлды бастау келесідей жүзеге асады:

1. «Босатамын» немесе мағынасы осыған нұсқайтын басқа да сөздер арқылы;
2. Иелену – тыйым салынған қандас туысын иемденген адам оны автоматты түрде босатады [яғни мысалы, егер адам жыныстық қатынасқа түсуге тыйым салынған өзіне туысқан болып саналатын күнді сатып алса];
3. Құлды оның денесінің бір бөлігін кесу немесе оны күйдіру арқылы азаптау жолымен;
4. Үлестік бастау - «әс-Сирая». Хадисте былай деп хабарланады: *«Кімде-кім құлдың өзіндегі үлесін азат етсе әрі егер оның қаражаты жеткілікті болса, онда оның қалған құнының үлестерін ортақ иелеріне төлеп, оны толық азат етуі керек, әрі сонда ғана құл азат болады. Әйтпесе [егер босатқан адамның қаражаты аз болса] онда құл (әлгі адам) оны азат еткен дәрежеде ғана бостандықта қалады»* (әл-Бухари мен Муслим).

Құлды босату иесінің қайтыс болуымен байланысты болса, соңғысы қайтыс болғаннан кейін ол иесінен қалған мұраның үштен біріне қосылмау керек деген шартпен бостандыққа ие болады.

Жабирден риуаят етілген хадисте ансарлардан бір кісі өзі қайтыс болғаннан кейін құлы азат болатыны туралы жария етті, өйткені оның басқа мүлкі жоқ еді. Бұл хабар Аллаһтың Елшісіне ﷺ жетті және ол: **«Оны менен кім сатып алады?»** - деп сұрады. Әл-Нуайм ибн Абдуллаһ оны сегіз жүз дирхамға сатып алды.

Құлдың бұрынғы иесінің қарызы бар болатын, әрі Пайғамбар (ﷺ) оған осы ақшаны беріп жіберіп; **«Қарызыңды өте»**, - деді (әл-Бухари мен Муслим).

«Әл-китаба» – құлдың өзін өзі қожайынынан белгілі бір мерзім ішінде төленетін белгілі бір ақшаға сатып алуы.

Аллаһ Тағала былай деген: **«...егер оларда жақсы сипаттар тапсаңдар, оларға осындай хат беріңдер»** - яғни егер оларда діндегі салиқалық пен өмір сүру үшін мал табуға деген қабілеттілік тапсаңдар.

Құлды босатқаннан кейін немесе оған келісім-шартты бергеннен кейін иесі қиындықтан қорықса немесе құл өзіне өзі нәпақа таба алмаса, шарифат оны босатуды бұйырмайды.

Муқатаб өз құнын толық төлеген кезде ғана еркіндік алады, өйткені хадисте: **«Муқатаб соңғы дирхамын төлегенше құл болып қалады»**, - делінген (Әбу Дауд).

Ибн Аббас пен Умардан жеткен хадистерде Пайғамбардың (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын): **«Егер күң қожайынына бала тұса, ол қожайыны өлгеннен кейін азат болады»**, – дегені жеткізіледі. Әрі оны Аллаһ жақсырақ біледі.

Ескерту: Шарифат заңдары мен олардың дәлелдерін үйренетін адами шарифаттың құлдарды азат етуге қаншалықты мән беретінін және бұл іс үшін үлкен сауапты уәде етіп оған қалай шақыратынын түсінеді. Бұған нұсқайтын кейбір мысалдар:

1. Аллаһ Тағала қожайынға құлынан дінде тақуалық пен өз бетінше өмір сүріп, ақша табу мүмкіндігін көрсе, оның хатын қабылдауды бұйырады.

2. Пайғамбардың мына сөздері: **«Егер мұсылман адам мұсылман құлды босатса, құлдықтан босатылған құлдың әр сүйегі үшін Аллаһ оны босатқан адамның бір сүйегін Оттан құтқарады»**.

3. Қожайынның дененің кез келген жерін кесіп немесе от арқылы азаптауына байланысты құл азат болады.

4. Құлды жақын туысы сатып алғандықтан ол азат болады.

5. Міндетті және міндетті емес көптеген өтеулерде құлды босату туралы ереже келген.

6. Егер оның қожайындарының бірі өз бөлігін босатып алған болса, қарапайым құлды толығымен босату. Құл бостандыққа ие болуы үшін бұл қожайын сыбайластарына құлдың қалған бөлігінің құнын төлеуі керек.

Мирас кітабы бойынша сұрақтар

Сұрақ	Дұрыс	Бұрыс
- Мұрагерлік үлестер туралы ғылым оңай әрі түсінікті, алайда ол есеп пен жаттауды талап етеді. - Мұрагерлік үлестерді зерттегенде, есептерді шешудегі тәжірибесіз, тек теориялық білімнің болуы жеткілікті. - Мұрагерлік үлестер туралы ғылым – математика. Ал математикада тақырыпты бекіту үшін практикалық жаттығулар мен есептер шығару қажет. - Кейбір жағдайларда мұрагердің мұраны алуға себебі болса да, ол оны алмауы мүмкін. - Қайтарылатын талақ мерзімінде жүрген әйелдің иддасы әлі бітпеген болса, ол күйеуінің мұрасын алады. - Мұрагерліктің неке секілді себебі, әйелдің идда мерзімі бітпесе де, толық талақ жасалынса бұзылады. - Мирансты есептеудің ортақ бөлігіштері Аллаһтың Кітабында қарастырылған мұра үлестерінен алынған және олар: жарты – төрттен бір – сегізден бір – үштен бір – үштен екі – алтыдан бір. - Ғалымдар бірауыздан айтқан пропорциялардың негізі 18-36. - Әрбірі қайтыс болған адамның мүлкінің жартысын еншілейтін екі әйелдің бірігуі мүмкін емес. - Мүліктің жартысын мұра етуші мұрагерлердің шарты – (дәл сондай мөлшерде мұра алатын) басқа мұрагерлердің болмауы. - Мүліктің төрттен бір бөлігі туралы тарау «ерлі-зайыптылар бөлмесі» деп аталады, бірақ онда бірнеше адамның бірігуі мүмкін емес.		

- Әйел жалғыз болса, мұраның сегізден бір бөлігін алады. Егер қайтыс болған адамның бірнеше әйелі болса, онда олар мұраның төрттен бірін өзара бөліседі.

- Мұраның үштен бірін алатындардың арасында ана мен әже бар.

- Ана жағынан болған әпкелер, ана жағынан бір немесе бірнеше ағайындары болса ғана мұраның үштен бірін алады.

- Егер барлық мұрагерлер түпкі алушы (ғасаба) болса және олардың арасында үлес иесі болмаса, онда есептеудің ортақ бөлгіші олардың санымен анықталады.

- Туған бауырдың ұлы, туған бауырдың қызынан ерекше, мұраны соңғы алушы болып табылады.

- Мұрагерлер арасында ешбір жағдайда мұрасыз қалмайтындар да бар.

- Мұрагерлік бөлу мәселесіндегі үлестердің көбеюі (ғәул) немесе азаюы (родд) болса, онда есептеудің ортақ бөлгіштері барлық үлестердің жиынтығына негізделеді.

- Есептеудің жеті ортақ бөлгіштері «ғәул» жолымен көбейтіледі.

- «Үлестердің азаюы (родд)» сөзінің терминологиялық мағынасы үлестердің есептеудің ортақ бөлгішінен аз болуы.

- Егер мұраны «азайту» (родд) бойынша бөлу кезінде мұрагерлердің бір ғана санаты қатысса, онда олардың саны есепке алынады.

- «Азайту» (родд) бойынша мұраны бөлу кезінде мұрагерлердің бірнеше санаты болса, онда үлестер біріктіріліп, барлық үлестердің жиынтығы бойынша есептеудің ортақ бөлгіші анықталады.

- Өзара қатынастардың төрт түрі:

әл-мумәсәлә (ұқсас сандар [4:4]),

әл-мудахалә (үлкен сан кішіге қалдықсыз бөлінеді [6:3 немесе 8:2]),

әл-муафака (үлкен санды кішіге қалдықсыз бөлуге болмайтын, бірақ екі санның да ортақ бөлгіші болатын бір-біріне ұқсамайтын сандар($[\frac{8:68:6}{2 \ 2}]$),

әл-мубаяна (үлкен сан кіші санда кездеспейтін және ортақ бөлгіші жоқ әртүрлі сандар [7:5 немесе 13:12]).

- Әл-мубаяна жағдайда: бір сан екінші санға бөлінеді және егер қалдық қалса, мысалы, 2:3, онда есепті шешу үшін 6 бөлгіші алынады.

- Шариғат заңдары мен олардың дәлелдерін меңгерген адам Шариғаттың құлды босатуға маңызды мән беріп, бұған қалай шақырытын-дығын және бұл үшін ұлы сауапты уәде еткенін түсінеді.

- Құлды азат ету – ғибадаттың ең жақсы түрлерінен.

- Біз мұрагерлік үлестерді не себепті зерттейміз? Әрбір мұрагерге құқығы бойынша өзіне тиесілі нәрсені беру үшін___, осы ғылымды зерттеу үшін сыйақы берілетіндігі себепті___, бұл білімнің жартысы болғаны үшін___, айтылғанның барлығы___.

- Мұрагерлік себептерінің саны: 2___, 3___, 4___.

- Қайтыс болған әйелдің құл-күйеуі қалды: ол мұра алады___, алмайды___.

- Қайтыс болғаннан кейін қалған мүлікке байланысты міндеттер мына сөзде жиналған: **تدوم - رنحط – عش لك رزق**.

- Мұрагерлік үлестер ғылымын зерделеудің үкімі: бұл парыз___, мұстахаб___, ұжымдық парыз___, жеке парыз___.

- Ер мұрагерлер саны: 10___, 15___, барлығы 10 және егжей-тегжейлі 15___.

- Ерлер мен әйелдерден болған мұрагерлер жалпы саны: 15___, 18___.

- Аллаһтың Кітабында келген мұрагерлік үлестер саны: 6___, 7___, 8___.

- Бірауыздан қабылданған есептердің ортақ бөлгіштері: олар шектеулі___, шектеусіз___.

- Мұраның жартысын алатын мұрагерлер саны: 4___, 5___, 3___.

- Ері қайтыс болған әйелінің мұрасынан төрттен бір бөлігін алу үшін әйелдің одан___, одан немесе басқадан___ мұрагерлік ететін ұрпақтың болуы шарт етіледі;

- Қыз мұраның жартысын мына адамның жоқ болу шартымен алады: соңғы мұрагердің___, дәл сондай үлес алатын басқа мұрагердің___, мұрагерлік етін ұрпақтың___, аталғанның барлығының___.

- Мұраның үштен екі бөлігін мына адамдар алады: мұраның жартысын алатындар___, күйеуден басқа мұраның жартысын алатындар___.

- Мұраның үштен екі бөлігін алу шарты, бұл: мұраның жартысын алу шарты___, дәл сол мөлшерді алатын мұрагердің болмауы шартынан басқа мұраның жартысын алу шарты.

- Үлестердің иелері екі___, екіден көп___, үштен көп___ болған жағдайда бірігеді.

- Мұраның үштен бір бөлігіне ие адамдар: 2___, 3___, 4___.

- Ана мұраның үштен бір бөлігін: мұрагерлік ететін ұрпақ болмаса___, ағалар болмаса___, екеуі де болмаса___ алады.

- Ана жағынан ағайындар мүліктің үштен бірін: қайтыс болған адамның мұраға ие болатын (ер) ұрпағы болмаса___, әке (аталары) болмаса___, айтылғандардың барлығы болмаса___ алады.

- Егер қайтыс болған адамның жұбайымен бірге: ата-анасы___, мұрагерлік ететін ұрпақтары___, анасының ағалары___ қалса, онда мұраны бөлудің бұл тарауы «умария» деп аталады.

- Ана жағынан ағайындылар мүліктің үштен бірін өзара мына қағидаға сәйкес бөледі: ер адамға екі әйелдің үлесі___, ерлер мен әйелдерге бірдей үлес___.

- Мүліктің алтыдан бір бөлігін мұра ететіндердің саны: 3___, 6___, 7___, 5___.

- Әйелдің тәуелсіз түпкі мұрагер бола алатын жағдайлары қанша: бұл мүкін емес___, 1___, 2___.

- Түпкі мұрагерлердің түрлерін атаңдар: 2___, 3___, 4___.

- Тәуелсіз түпкі мұрагерлердің санын атаңдар: 10___, 14___, 18___.

- Түпкі мұрагерлердің басқалармен бірге болатын түрлерін атаңдар: 2___, 3___, 4___.

- Жұбайы, әйелі және анасы мұрагерлік үлестен келесі кедергімен тосылуы мүмкін: айыру___, азайту___, факторлық___.

- Тосылу (жабу) туралы хабарсыз мұрагер: мұралық үлес туралы сұрай алады___, мүмкін емес___.

- Көбеетін ортақ бөлгіштердің (әл-ғаул) ережесі мыналарға қатысты: алтыдан бір бөлікті алатындар___, алмайтындар___.

- Көбеймейтін ортақ бөлгіштердің (әл-ғаул) ережесі мыналарға қатысты: алтыдан бір бөлікті алатындар___, алтыдан бір бөлікті алмайтындар___.

- Азайту шарты: үлестердің барлық иелері өз үлестерін алғаннан кейін қалған мұраның болуы___, ерлі-зайыптылар болып табылмайтындар үшін азаюы___, түпкілікті мұрагердің болмауы___, жоғарыда аталғандардың барлығы___.

- «Ұсақтатуды» (инкисар) азайтумен (родд) түзету: үлестердің сомасы азайғанға дейін___, азайғаннан кейін___ дұрыс болады.

-- Мұрагерлердің саны бойынша үлестер бөлінгеннен кейін: ___ есептерді түзету қажет, ___ есептерді түзету қажет емес.

- Есептерді түзету: қажет___, кейде болады, ал кейде болмайды___.

- Әл-мумасала дегеніміз: бірдей сандар___, үлкен санның кішіге бөлінуі___.

- Әл-мудахала дегеніміз: бірдей сандар___, үлкен санның кішіге бөлінуі___.

- Әл-муафақа деген: үлкен сан кіші санға қалдықсыз бөліне алады __, қалдықсыз бөліне алмайды __.
- Әл-мубаяна деген: үлкен сан кіші санға қалдықсыз бөліне алады __, қалдықсыз бөліне алмайды __.
- Егер үлкен сан кіші санға қалдықсыз бөліне алса, бұл қатынас: мумасалы __, мудахалы __ деп аталады.
- «Муафақа» деп мына нәрсе меңзеледі: жартысы __, ортақ бөлігі __.
- Егер үлкен санды кішіге қалдықсыз бөлу мүмкін болмаса, онда бұл қатынас былай аталады: мумасалы __, мудахалы __, муафақа __, мубаяна __.
- Барлық 4 қатынастың ең қиыны: мумасалы __, муафақа __, мубаяна __.
- Егер қожайын құлдың бостандыққа шығуы бүлікке соқтырады немесе ол күнкөріске қол жеткізе алмайды деп қауіптенсе, онда босату немесе хатқа келісім беру шариятта __ заңдастырылмаған __ заңдастырылады.
- Босатылуы қожайынының қайтыс болуымен байланысты құл: азат ету өсиеті бар құл __, мудаббар __ деп аталады; және қожайын қайтыс болғаннан кейін ол оның мирасының үштен бір __, жарты __, төрттен бір __ бөлігінің құрамына кірмесе ғана ботсандыққа ие болады.
- Құлды босату мына амалдармен орындалады: сөзбен __, амалмен __, (егер құлдың бірнеше қожайыны болса) оның бөлігін босатумен __, оны жақын туысы сатып алуымен __, айтылған барлық амалдармен __.
- Құлдыққа екі жолмен __, бір жолмен __, көптеген жолмен __ түседі және құлдықтан босатылудың екі жолы __, бір жолы __, көптеген жолдары __ бар.

Мұрагерлік себебін оған сәйкес келген нәрсемен байланыстырыңдар:

- | | |
|-----------|---|
| - Неке | - Мұрагерліктің себебі – қожайынның құлына танытқан мейірімі. |
| - Қожайын | - Дұрыс неке. Күйеу әйелдің мұрагері, әйел күйеудің мұрагері болады. |
| - Туыстық | - Жақын туыстық. Ұрпақ, ата-баба және басқа да туыстар мирасқор ретінде болады. |

Қайтыс болған адамның мирасына байланысты 5 міндеттемені ретімен көрсетіңдер:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Төмендегі мұрагерлердің әрқайсысының мұраны алу себепін көрсетіңдер:

Әке _____: Туған бауыр _____:
Күйеу _____: Азат етілген құлдың қожа-
йыны _____: Қыз _____:
Нағашы әже (апа) _____: Ана жақтан болған әпке-сіңі-
лі _____: Шөбере _____:
Ана жақтан болған көке _____: Әке жақтан болған
әпке _____:

Ерлер қатарындағы мұрагерлерді ретімен келтіріңдер:

- | | |
|-----|-----|
| 1. | 2. |
| 3. | 4. |
| 5. | 6. |
| 7. | 8. |
| 9. | 10. |
| 11. | 12. |
| 13. | 14. |
| 15. | |

Әйелдер қатарындағы мұрагерлерді ретімен келтіріңдер:

- | | |
|----|-----|
| 1. | 2. |
| 3. | 4. |
| 5. | 6. |
| 7. | 8. |
| 9. | 10. |

**Келесі адамдардың ішінде мұрагер болып табылмайтын-
дардың алдына (x), ал мұрагерлердің алдына (*) қойыңдар:**

Туған көкенің немересі _____ Туған тәте _____ Немере әпке-қа-
рындас _____

Нағашы көке _____ Нағашы атаның анасы _____ Туған бауырдың
ұлы _____

(Ұлдан туған) шөпшек қыз _____ Қыздың қызы _____ Туған бауыр-
дың қызы _____

**Кітап авторы, Аллаһ оны рахымына бөлесін алсын, келтір-
гендей, мұра тиесілі ата-бабаларды ретімен тізімдеңдер:**

- | | | | | | |
|----|----|----|----|----|----|
| 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. |
|----|----|----|----|----|----|

«Есептеудің ортақ бөлгіштерін» ретімен көрсетіңдер:

- | | | | | | | |
|----|----|----|----|----|----|----|
| 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. |
|----|----|----|----|----|----|----|

**Төменде келтірілгендердің қайсысы «есептеудің ортақ
бөлгіштеріне» жатады:**

Жартысы (1/2)

Төрттен бір бөлігі (1/4)

Сегізден бір бөлігі (1/8)
Үштен екі бөлігі (2/3)
Үштен бір бөлігі (1/3)
Алтыдан бір бөлігі (1/6)

Есептеудің ортақ бөлігіші: _____

Мирастың жартысын алатын мұрагерлерді атаңдар:

1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____ 5. _____

Бос орындарды толтырыңдар:

Күеу мирастың жартысын егер _____ жоқ болса алады.

Мұрагер ұрпақ – бұл _____

Әке мирастың алтыдан бір бөлігін ғана, егер _____ болса алады

Әке мирастың алтыдан бір бөлігі мен соңғы қалдықты _____ болса алады

Ана мирастың алтыдан бір бөлігін, егер _____ болса алады

Ата мирасты егер _____ болмаса алады

Апа-әже мирастың алтыдан бір бөлігін _____ болмаса алады

Егер әке, ана, ата мен әже қалса, олардан мирасты _____ алады

«Анасының нәрестесі» _____ - ге жатады

Ұлдың қызы (немесе ұлдың қыздары) мирастың алтыдан бір бөлігін, егер _____ болса және _____ болмаса алады

Туған әпке (әпкелер) мирастың алтыдан бір бөлігін, егер _____ болса және _____ болмаса алады

Анасының нәрестесі мирастың алдыдан бір бөлігін _____ болса және _____ болмаса алады.

Тәуелсіз түпкі мұрагерлер бұл _____ және _____ санамағанда, _____, ал әйелдерден _____

Басқалармен бірге мұра алатын түпкі мұрагер әйелдер бұл _____ немесе _____ немесе _____ бірге, немесе _____

Кедергінің (хәжбтың) 2 түрі бар: 1. _____ 2. _____

Адамның кедергі жасауы: 1. _____ 2. _____

«Ғаул» кірмейтін негіздер:

«Ғаул» кіретін негіздер:

Негізгі 6 _____ дейін артады;

Негізгі 12 _____ дейін артады;

Негізгі 24 _____ дейін артады;

«Әл-мунасихат»:

«Насх» сөзінің тілдік мағынасы:

Ал терминологиялық мағынасы: _____

**Кедергілерді оларға сәйкес келетін үкіммен байла-
ныстырыңдар:**

Құлдық

- Мұсылман адам кәпір адамнан мұра алмайды

Діннің өзгешелігі

- Өйткені құлдың мүлкі жоқ және ол қожайынына тиесілі.

Өлтіру

- Кім бір нәрсені мерзімінен бұрын асық тырумен әлек болса, сол одан айырылумен жазаланады.

Құлдық термині мен оның мағынасын сәйкестендіріңдер:

«Қинн»

- жартылай құл, жартылай еркін адам

«Мукатаб»

- толық құл

«Мудаббар»

- еркіндігі қожайының өліміне байланысты болған адам

«Мубағад»

- ақшаны бөліп беріп, бостандығын сатып алатын құл

НЕКЕ КІТАБЫ

Неке – бұл әйелмен жыныстық жақындық, бала туу және басқа да игіліктер үшін келісім-шарт жасау.

Неке елшілердің заңдарына жатады. Хадисте былай деп хабарланады: *«Ей, жастар! Араларыңдағы отбасын асырауға шамасы келгендер үйленсін, өйткені неке (тыйым салынғаннан) көзді тыйуға және арлылықты сақтауға әкеледі. Ал (отбасын асырауға) шамасы келмейтіндерің ораза ұстасын, өйткені бұл ол үшін піштіру секілді болады»* (әл-Бухари мен Муслим).

Ол ﷺ былай деген: *«Әйелге төрт нәрсе үшін үйленеді: байлық, тектілік, сұлулық пен дін. Ендеше діндарлық иесін алуға тырыс, қолың шаңға толсын»* (әл-Бухари мен Муслим).

Діндарлық пен тектілік иесі болған және сүйіп, бала туатын әйелді таңдау қажет.

Егер ер адам белгілі бір әйелге құда түсуді шешсе, онда ол, өзінің оған үйленуге деген ниетін ынталандыру үшін, оны көруіне болады.

Әйелді көрудің рұқсат етілген болуы үшін тек алты шарты бар:

1. Онымен оңашалануға болмайды;
2. Бұл жыныстық қозусыз болуы қажет;
3. Егер әйелдің келісім беруі жайлы пікір басым болса;
4. Әдетте көрінетін жерлерге ғана қарау;
5. Құда түсуге шешімді болу;
6. Әйел әсем киіммен, хош иісті зат жағып, сәнделген түрде шықпауы қажет.

Мұсылманның басқа бір мұсылман құда түскен түскен әйелге, әлгі мұсылман бұған келісімін бермейінше немесе әлгі әйел оған тұрмысқа шығудан бас тартпайынша құда түсуіне құқығы жоқ.

Ешбір жағдайда идда мерзімін күтіп тұрған әйелге ашық түрде құда түсуге болмайды. Алайда, толық (яғни қайтаруға болмайтын) талақ алған әйелге, немесе, мысалы, аза күйіндегі жесір әйелге бұл туралы тікелей емес меңзеп белгі жасап қоюға болады, өйткені

Аллаһ Тағала: «Әйелдерге құда түсуді меңзесеңдер, сендерге күнә болмайды», - деген. Бұндай нұсқаудың мысалы: «Мен сен сияқты әйелге үйленгім келеді» , - немесе: «Мені саған үйлену мүмкіндігінен айырылғым келмейді», - сияқты сөздер.		
Ереже: үйленуге рұқсат етілмеген кез келген әйелге ашық түрде құда түсуге тыйым салынады. Неке туралы кеңеске келетін болсақ, бұл мәселе түсіндірулерді қажет етеді.		
Неке қию кезінде Ибн Масғудтың хутбасын айту қажет, ол былай деген: «Аллаһтың Елшісі (ﷺ) бізге барлық жағдайға жарамды құтпаны үйретіп: «Расында, бүкіл мақтау Аллаһқа тән, біз Оған мақтау айтамыз, Одан көмек және кешірім сұраймыз. Нәпсілеріміздің жамандығынанан және жаман істерімізден Аллаһтан қорғау тілейміз. Аллаһ кімді тура жолға салса, оны ешкім адастырмайды, ал кімді адастырса, оны ешкім тура жолға салмайды. Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ екеніне және Мұхаммад Оның құлы әрі елшісі екендігіне куәлік беремін» - деп, ізінен үш аятты оқыды, оны кейбір ғалымдар былай деп түсіндіреді:		
1. «Әй иман келтіргендер! Аллаһтан шынайы қорқумен қорқыңдар да мұсылман болған күйде ғана өліңдер!» («Әли Имран» сүресі, 102 аят).	2. «Әй адам баласы! Сендерді бір кісіден (Адам атынан) жаратқан және одан оның жұбайын (Хауа ананы) жаратып, ол екеуінен көптеген ер, әйелді таратқан Раббыларыңнан қорқыңдар. Сол арқылы өзара сұрасқан Аллаһтан және туыстардан (безуден) сақтаныңдар. Шәксіз Аллаһ (Тағала) сендерді бақылаушы» («ән-Ниса» сүресі, 1-аят).	3. «Әй иман келтіргендер! Аллаһтан қорқыңдар және дұрыс сөз айтыңдар!» («әл-Ахзаб» сүресі, 70-аят).

Әрі мына нәрселер ғана міндетті болады:

1. Ұсыныс – әйелдің қамқоршысының сөздері, мысалы: «Мен сені тұрмысқа беремін», - немесе: «Сені пәлен адаммен некемен байланыстарымын».	2. Қабылдау – ердің немесе оның өкілінің сөздері, мысалы: «Мен бұл некені қабыл аламын».
---	---

НЕКЕНІҢ ШАРТТАРЫ ТУРАЛЫ БАП

Ер мен әйелдің некеге келісімі қажет. Бұдан тыс ерекшеленетін жағдайлар келесідей:

1. Әкесі некеге мәжбүрлеген кішкентай қыз.	2. Қожайыны некеге мәжбүрлеген күн.
--	-------------------------------------

Үйлену үшін әйелдің қамқоршысы болуы қажет. Пайғамбарымыз (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын): **«Қамқоршысыз неке жоқ»**, - деген. Сахих хадисті бес ғалым жеткізген.

Мына адамдардың әйелді тұрмысқа беруге құқықтары басым:

1. Әкесі және атасы;	2. Кейін ұлы мен оның ұрпағы;	3. Кейін оның түпкі мұрагерлерінен ең жақын болған туыстары.
----------------------	-------------------------------	--

Бухари мен Муслимде келген хадисте былай деп хабарланды: **«Бұрын тұрмыста болған әйелмен ақылдаспай оны некелестіруге болмайды, ал бұрын үйленбеген қызды оның келісімін сұрамай некелестіруге болмайды»**. Адамдар: **«Уа Аллаһтың Елшісі! Ол (қыз) келіскенін қалай көрсете алады?»**, - деп сұрады. Ол: **«Үнсіздігімен»**, - деп жауап берді. Пайғамбар ﷺ бұған қоса: **«Некені жариялаңдар»**, - деген (Ахмад).

Некені жариялау мына жолдармен жүзеге асады:

Екі ер адамның куәлігі арқылы;	Некенің қиылуы жайлы хабардың таралуы арқылы;	Даң, сылдырмақта ойнау арқылы	Басқа да әдістермен.
--------------------------------	---	-------------------------------	----------------------

Қамқоршы адамға әйелді өзіне тең емес әлдебіреуге беруге тыйым салынады. Күнәһар арлы әйелге тең келмейді; ал арабтар бір-біріне тең. Әйелдің қамқоршысы болмаса немесе ұзақ уақыт бойы жоқ болған жағдайда, немесе қамқоршысы қызды (әйелді) өзіне тең біреуге беруден бас тартып жатса, онда хадисте айтылғандай, оны қазы (сот, әкім) некелестіреді:

Пайғамбар ﷺ: «*Әмірші - қамқоршысы жоқтың қамқоршысы*», - деген. Хадисті Нәсәиден басқа Сунан авторлары келтірген.

Неке кіммен қиылып жатқанын анық айту керек. Егер адамның қызы көп болса, ол: «Мен саған қызымды некеге беремін», - деген сөздер жарамсыз болады. Қалыңдықтың атын атап, немесе оның сипатын сипаттап немесе қолмен оған нұсқап көрсету керек.

Сондай-ақ өзара үйленуші ер мен әйелде некелесуге тыйым салатын нәрселер туралы тақырыпта айтылатын ешбір кедергілер болмауы керек.

Некелесуге тыйым салатын нәрселер

Оның екі түрі бар: мәңгілікке тыйым салатын және белгілі уақытқа тыйым салатын:

1. Мәңгілікке тыйым салатын	Жақын туысқандық. Оған жеті түрлі туысқан әйелдер жатады:	1. Ана және одан жоғары болғандар;	2. Қыздар және олардан төмендер;	3. Әке жағынан да, ана жағынан да, қос жақтан да әпке-қарындас-тар;
		4. Олардың қыздары; 5. Бауырлардың қыздары; 6. 7. Әке және ана жақтан болған тәтелер және нағашы тәтелер.		
	Сүтті туысқандық, әрі олар да жеті түрлі әйелдер:	Олар туысқандықта аталған әйелдер секілді санатқа жататындар.		
	Некеден туындайтын қайын жұрттан төрт түрлі әйелдер:	1. Әйелдің аналары мен олардан жоғарғылар; 2. Егер әйелмен жыныстық қатынас орын алған болса, онда әйелдің қыздары және олардан төмендер; 3. Әкелердің әйелдері; 4. Туған немесе сүттік ұлдардың әйелдері.		
	Жоғарыда айтылғандардың дәлелдері келесідей:	Аллаһ Тағаланың мына сөздері: « Сендерге ана-ларың тыйым салынған... », - әрі осы аяттың соңына дейін.	Пайғамбардың ﷺ мына сөздері: « Сүттік туыстық туған туыстық тыйым саланды тыйым салады » (әл-Бухари мен Муслим).	

2. Белгілігі мерзімге тыйым салатын:	Бұл жайлы Пайғамбардың ﷺ мына сөздерінде айтылған: <i>«Әйел мен оның нағашы әпкесіне, сондай-ақ әйел мен оның нағасы әжесіне бір мезгілде қоса үйленуге болмайды»</i> (әл-Бухари мен Мұслим).
	Аллаһ Тағаланың мына сөздері: «...екі әпкеге бір уақытта үйлену де (тыйым салынады)».
	Еркін адамға бір мезгілде 4-тен көп әйел алуға, ал құлға 2-ден көп әйел алуға тыйым салынған. Ал күндерге келсек, қожайын оларды қалағанынша ала алады. Қос апалы-сіңділігіне үйленген кәпір Исламды қабылдаса, олардың біреуін таңдауы керек; ал егер оның 4-тен көп әйелі болса, оның 4-еуін таңдап, қалғанымен ажырасуы керек болады.

Сондай-ақ мына санаттағы әйелдермен некелесуге де тыйым салынған:

1. Қажылық бітпегенше қажылықта жүрген әйелге;	2. Идда мерзімінің өтуін күтіп жатқан әйел;	3. Зинақор әйел зинақорға да, арлы еркек үшін де тыйым салынған, тек егер тәубе етсе ғана рұқсат;	4. Күйеумен үш талақпен ажырсақан әйелге сол бұрыңғы күйеуіне үйленуіне тыйым салынады, тек ол әйел содан соң басқа еркекке үйленіп, онымен ажырасып, иддасы өткен болса ғана.
--	---	---	--

Екі әпке-сіңіліні күндер ретінде ұстауға болады, бірақ олардың біреуімен жыныстық қатынас жасалса, екіншісі иесі үшін харам болады, тек біріншісі оның иелігінен басқаға өтсе, немесе тазарғаннан кейін өзгеге тұрмысқа шығу арқылы ол үшін харам болмаса ғана.

Некелесуге тыйым салатын сүттік қарым-қатынас емшектен шығарудан бұрын бес немесе одан да көп толық тамақтандыру арқылы орнатылады.

Осылайша мұндай бала және оның болашақ балалары оны емізген (сүт) анасының балаларына және «сүт иесінің» ағаларына айналады.

Сүттік тараптан некелесуге деген тыйым қандық туыстық бойынша тыйым қолданылатынның барлығына қатысты болады.

Некенің құрамындағы шарттар туралы бап:

Адамдардың некеге тұру, сауда-саттық және басқа да өзара қатынастарының құрамындағы шарттары екі түрге бөлінеді:		
1. Келісім-шарт жасалғаннан кейінгі шарт: ол мәміле жасау кезінде айтылмаса да, орындалуы керек, мысалы, жұбайымен жақсы қарым-қатынас жасау.	2. Қосымша шарт, оның да екі шарты бар:	
	А. Орындау керек болған дұрыс шарт.	Б. Келісім-шарт жасау кезінде келісілген болса да, орындауға тыйым салынған дұрыс емес шарт.

Ерлі-зайыптылардың бір-біріне қоятын шарттары екі түрлі болады:

1. Дұрыс шарттар. Мысалы, ердің тағы басқа әйелге үйленбеуі, күң алмауы, әйелін туған жерінен немесе елінен алып кетпеу, маһрдың немесе нәпақа мөлшерін көбейту секілді шарттар. Мұның бәрі Пайғамбардың ﷺ: «Орындалуға ең лайықты шарттар – ол сендердің (әйелдеріңмен жақындасуларыңды) рұқсат ететін шарттар» , - деген сөзінің мағынасына жатады (әл-Бухари мен Муслим).	2. Қате шарттар. Мысалы, уақытша неке (муғта), әйелді бұрынғы жұбайына рұқсат ету үшін неке қию және неке сыйынсыз жасалатын айырбас некесі (шиғар).
---	--

Пайғамбарымыз ﷺ алғашында уақытша неке қиюға рұқсат беріп, кейін оған тыйым салған.

Сондай-ақ ол ﷺ мухаллидті (басқаның ажырасқан әйелін бұрынғы күйеуіне халәл ету үшін үйленетін еркегі) мен мухаллал ләхуды (мұны өзге еркеке жасататын әйелдің бұрынғы күйеуін) лағынет етті.

Пайғамбарымыз ﷺ шиғар некесіне тұруға тыйым салған, яғни екі адам өз қамқорлығындағыларды бір-біріне неке сыйынсыз беру арқылы үйленуді. Бұл туралы келген хадистердің барлығы сенімді.

Неке қиюдағы кемшіліктер туралы бөлім

Егер ерлі-зайыптылардың бірі жұбайының бойында некеге тұрғанға дейін белгісіз кемшілік [некенің мәніне мүлдем қайшы келетін сипат] анықтаса, мысалы:

1. Егер бұл ақылсыздық, алапес немесе осыған ұқсас басқа да ауру болса, ол некені бұза алады.	2. Егер күйеу импотент болып шықса, онда оған бір жылға дейін уақыт беріледі, әрі егер ештеңе өзгермесе, әйелі некені бұзуға құқылы.
---	--

Егер күң әйел бостандыққа шықса, ал оның күйеуі құл болып қалса, ол:

1. Онымен қала алады.	2. Онымен айырыса алады.
-----------------------	--------------------------

Өйткені бұл туралы Айшаның Бәрира оқиғасын баяндайтын ұзақ хадисінде: *«Бәрира бостандыққа шыққаннан кейін оған күйеуіне қатысты таңдау берілді»*, - делінген (әл-Бухари мен Муслим).

Егер неке:

1. Жыныстық қатынастан бұрын бұзылса: махр төленбейді.	2. Жыныстық қатынастан кейін болса: махр бекітіледі және күйеу оны алдағанға қайта оралуы қажет.
--	--

НЕКЕ СЫЙЫ КІТАБЫ

Неке сыйы дегеніміз – бұл неке қиылғаннан кейін немесе одан туындайтын әрекеттен кейін [мысалы, (шатасу салдарынан) қателікпен жыныстық қатынасқа түсу] міндетті болатын белгілі бір өтеу.

[Неке сыйының үкімі туралы тарау]

Оны жеңілдету қажет (бірақ одан толықтай бас тартпау керек, әрі, ол тек әйелдің өзіне ғана тиесілі).

Айша анамызға: «Аллаһтың Елшісі ﷺ берген неке сыйының мөлшері қанша болды?», - деген сұрақ қойылды. Ол: «Оның әйелдерінің неке сыйлығы он екі уқия мен наиш болған, сен наиш не екенін білесің бе?», - деп сұрады. Мен: «Жоқ», - деп жауап бердім. Ол: «Бұл окияның жартысы, яғни бес жүз дирхам», - деді (Муслим).

«Пайғамбар ﷺ Сафияны құлдықтан босатып, оған неке сыйы ретінде азаттық берді» (әл-Бухари мен Муслим).

Пайғамбар ﷺ бір ер адамға: **«Ең болмағанда (неке сыйы ретінде) темір сақина іздеп көр»**, - деген (әл-Бухари мен Муслим).

Құнды және төлем ретінде берілуге болатын нәрсенің кез-келгені, тіпті аз болса да, неке сыйы ретінде жарамды болады.

Егер неке сый белгіленбей қиылған болса, онда әйел орташа махр алуға құқылы.

Егер талақ жыныстық қатынастан бұрын берілсе, онда әйелге күйеуінен ол бай немесе кедей болса да оның шамасына сай өтемақы алуға құқығы бар, өйткені Аллаһ Тағала былай деген: **«Сендер әйелдерді жақындасудан, және оларға неке сыйын тоқтасудан бұрын талақ етсеңдер, сөгіс жоқ. Оларға ғұрыпқа сәйкес сый беріңдер, әрі бай-ауқатты адам өз шамасына, ал кедей адам – өз шамасы сәйкес амал етсін. Бұл жақсылық жасаушылардың міндеті»** («әл-Бақара» сүресі, 236-аят).

Неке сыйының бекітілуі не жойылуы бойынша жағдаяттар:

1. Толық бекітіледі:		2. Жартысы бекітіледі:	3. Жойылады	
А. Өлім фактісі-мен;	Б. Жыныстық қатынас фактісі-мен.	Ердің бастамасымен жыныстық қатынасқа дейін ажырасу фактісі бойынша, мысалы, талақпен.	А. Әйелдің бастамасы бойынша ажырасу фактісі бойынша.	Б. Немесе әйелдің кемшілігіне байланысты ажырасу фактісі бойынша.

Әйеліне талақ берген жұбайы оған моральдық зиянның орнын толтыру ретінде нәпақа беруге міндетті, өйткені Аллаһ Тағала былай деген: **«Ал ажыратылған әйелдердің де тиісті қамданулары тақуалар үшін бір міндет».**

Ерлі-зайыптылық тұрмыс туралы бап

Ерлі-зайыптылардың екеуі де бір-біріне шарифат пен әдет-ғұрып мақұлдайтын кейіпте қарым-қатынас жасауға міндетті, олар: өзара достық пен сүйспеншілік пиғыл, бір-біріне зиян келтірмеу және бір-бірінің алдындағы міндеттерін орындауды кешіктірмеуі қажет.

1.Әйел адам мына нәрселерді жасауға міндетті:			2.Күйеу мына нәрселерді жасауға міндетті:	
А. Еріне жыныстық қатынаста бағыну;	Б. Ерінің келісімінсіз үйден шықпау немесе сапарға шықпау;	В. Ас әзірлеу сияқты үй шаруасымен айналысу.	А. Әйелді ақшалай қамтамсыз ету;	Б. Оны әдет-ғұрыпқа сәйкес киіндіру.

Аллаһ Тағала: **«Сондай-ақ олармен жақсы шығысыңдар»,** - деп айтқан. Ал хадисте былай деп айтылады: **«Әйелдеріңе жақсы қатынас жасаңдар»** (әл-Бухари мен Муслим). **«Сендердің ең жақсыларың өз отбасыларыңа ең жақсы қарым қатынас көрсеткендерің»** (Тирмизи).

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Егер күйеу әйелін төсекке шақырса, ал ол бұдан бас тартса және күйеуі оған ызаланған күйінде ұйықтаса, періштелер оны (әйелді) таңға дейін лагнеттейтін болады» (әл-Бухари мен Муслим).

Күйеу әйелдеріне қатысты түндерді бөлуде, нәпақа беруде, киім-кешек сатып алуға және қолынан келгеннің бәрінде әділ болуға міндетті.

Хадисте: «Кімнің екі әйелі болып, ол оның біреуіне ғана ауып кетсе, сол Қиямет күні денесінің бір бөлігі сал болып қайта тіріледі!» - делінген (әл-Бухари мен Муслим).

Әнастің сөзінен былай хабарланады: «Сүннет бойынша, егер үйленген адам бұрын некеде болмаған қызға үйленсе, онымен жеті түн өткізіп, одан кейін барлық әйелдеріне кезекпен баруы керек. Ал егер ол бұрын некеде болған әйелге үйленсе, онымен үш түнді бірге өткізіп, содан кейін барлық әйелдеріне кезекпен баруы керек» (әл-Бухари мен Муслим).

Айша анамыз былай деген: «Пайғамбарымыз ﷺ жорыққа шыққанда әйелдерінің арасында жеребе тастайтын, ал жеребе түскен әйел Пайғамбармен ﷺ бірге сапарға аттанатын» (әл-Бухари мен Муслим).

Егер әйел күйеуінің рұқсатымен күйеуімен түнеу, асырау немесе киім алу құқығынан бас тартса, бұған рұқсат етіледі.

«Сауда бинт Замға өз түнін Айшаға сыйлаған және Пайғамбар ﷺ Айшамен оның күні мен Сауданың күнін өткізген» (әл-Бухари мен Муслим).

Егер күйеуі әйелінің бағынбауынан қорықса [яғни оның алдындағы міндеттерін орындамау] және мұның белгілері пайда бола бастаған болса, ол:

1. Насихат айтуы қажет;
2. Егер ол өз нашар әрекеттерін жалғастырса, оны төсектен ажырату қажет;

3. Ал егер ол бұл жағдай да тоқтатпаса, оны жәй ұру қажет.

Хадисте былай деп айтылған: «Аллаһтың Елшісі ﷺ өмір барысында ешкімді: әйелді де, қызметшіні де ұрмаған» (Муслим).

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Әйелдерін құлдардай ұрып-соғып, күннің соңында олармен бір төсекке жататындар секілді болмаңдар» (әл-Бухари мен Муслим).

4. Ерлі-зайыптылардың араларында ажырасу туындап қалу қаупі бар болса, қазы ердің әулетінен және әйелдің әулетінен жағдайды, бітімгершілікті, ажырасуды білетін екі биді жібереді. Екеуі де оларды татуластыруды қаласа, онда оларды әлдебір бағаға немесе басқа нәрсеге татуластырылады, немесе оларды ажырастырады. Билер қалай жасаса да, олар үшін рұқсат, ал Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.

5. Егер әйел сол кезде де бағынбаса, оған бір идда мерзіміне бір талақ беріледі.

Ескертпе: Аллаһ Тағала былай деген: «...**ал егер олар сендерге бағынған болса...**» және дұрыс тәртіпке оралса, «**оларға қарсы жолдар іздемеңдер**», яғни оларға: «сен мынадай амал жасадың, ал мен саған былай дедім», - деп айтып, естеріне салмаңдар. Өткен нәрсені артта қалдырыңдар.

Сұрақ: Әйел күйеуі болашақта оған қатысты ұнатпаушылық танытады деп деп қауіптенсе, мұның үкімі қандай болады?

Жауап: «Екеуі бір-бірімен татуласса, оларға күнә болмайды» - яғни өз беттерінше.

Өз қалауынша, татуластыруға немесе ажырастыруға құқығы бар қазылардың белгілі бір шарттары бар:

1. Ер кісі болуы;	2. Жақын туыстық;	3. Олар шарифатты және болған жағдайды білуі қажет;	4. Татуластықты қалаулары қажет.
-------------------	-------------------	---	----------------------------------

Әйелдің қалауы бойынша ажырасу (хуләғ) туралы бап

Бұл (отбасыдағы нашар қарым-қатынас себебінен) әйелдің өзінен немесе басқа адамнан төлем алу арқылы әйелмен ажырасу.

Мұндай ажырасуға Аллаһ Тағаланың: «**Егер олар Аллаһтың шектеулеріне мойынсұна алмайды деп қорықсаңдар, онда әйел ажырасуды сатып алса, екеуі де күнә жасамайды**» деген сөздері негіз болған.

Егер ақыл-парасатты әйел күйеуінің мінез-құлқын немесе оның дене бітімін ұнатпаса және ол күйеуімен бірге қалса, онда оның құқықтары мен өзінің оның алдындағы міндеттерін орындай алмаймын деп қорқа бастаса, онда күйеуіне өтем төлеп, одан ажырасса, бұл оған күнә болмайды.

Бұндай ажырасу көп немесе аз ақша арқылы болса да, талақ беруі жарамды болған ер тарапынан берілсе, жарамды болады.

Ал егер Аллаһтың шектеулеріне мойынсұна алмаймын деп қорықпайтын әйел туралы айтатын болсақ, онда бұл туралы хадисте былай делінген: «**Кез келген әйел күйеуінен себепсіз талақ сұраса, оған Жәннаттың иісі харам болады!**» Хадисті Сүнанның кейбір авторлары келтірген. Ондай әйелге, егер бұған себеп болмаса және олардың некелерінде барлық нәрсе өз орнында болса, күйеуіне бағынбаудан сақтандырып ескерту жасау керек.

АЖЫРАСУ (ТАЛАҚ) КІТАБЫ

Ажырасу – бұл неке қатынастарының толық немесе ішінара тоқтатылуы.

Ажырасудың түрлері:			
1. Сүннетке сәйкес ажырасу:		2. Бидғат түрдегі ажырасу:	
Жағдай-күйі: Етеккірден тазарудан кейін жыныстық қатынас болмаған күйде;	Ажырасу саны: Бір рет қана талақ беру.	Жағдай-күйі: Етеккір келіп жатқан кезде немесе етеккірден тазардан кейін жыныстық қатынас болған күйде;	Ажырасу саны: Бір мезетте бірнеше талақты бірден беру

Ескерту: Ажырасу мәселелерін пәтуа беретін ғалымдарға немесе шариғат сотқа жолдау керек.

Талақ берушінің ашуының үш сатысы бар:	
Бірауызды келісім бар сатылар:	Аталған екі күй арасында, яғни адам өзінің айтқанын түсінетін, бірақ ашуы одан үстем болған күйде берілген талақ туралы ол жарамды ма, әлде жарамсыз ба деген мәселеде ғалымдар арасында келіспеушілік бар.
Талақ беруші ашуы келуінің басында, сөзді айтқанымен, өзін ұстай алатын жағдайда берілген талақ жарамды . болады (жүреді)	Талақ беруші адам не айтып тұрғанын түсінбеген күйінде берілсе, оның талағы жарамсыз болады (жүрмейді).

Талақтың негізіне Аллаһ Тағаланың мына сөздері қойылған: **«Әй Пайғамбар! Қашан әйелдеріңді талақ қылсаңдар, сонда оларды белгілі мерзімінде ажыратыңдар және сол мерзімді есептеңдер»**. Белгілі бір мерзімде талақ беру деген сөздер әйелін оның етеккірі келген кезінде талақ еткен Ибн Умардың хадисінде түсіндіріледі. Умар, оған Аллаһ разы болсын, бұл туралы Аллаһ Елшісінен (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) сұрағанда, ол былай деп жауап берді: **«Оған айт, оны қайтарсын, әрі оны ол осы етеккірден, содан кейін келесі етеккірден тазартылғанға дейін ұстасын. Сосын қаласа оны өзіне қалдырсын, немесе оған қол тигізбей тұрып талақ берсін. Осындай мерзіммен Аллаһ Тағала әйелдерге талақ беруді бұйырды»** (әл-Бухари мен Муслим). Ал басқа нұсқада: **«Оған айт, оны қайтарсын, содан кейін етеккірден тазалық немесе жүктілік кезінде талақ берсін»**, - деп айтылады.

«Олар ашық бір жиіркенішті амал жасамайынша, оларды үйлерінен қумандар және олар үйлерінен шықпасын».

Бұл егер әйелдің жүкті екені анықталмаса, етеккір келіп жатқан кезде немесе етеккірден тазарғаннан кейін жыныстық қатынас орын алып қойған күйде талақ беруге рұқсат етілмейтіндігін көрсетеді.

Талақ [егер ол кәмелетке толған, ақылы толық, таңдауы бар және (жақсылық пен жамандықты) ажырата білетін күйеу тарапынан берілсе], онда ол оған нұсқайтын кез келген сөзбен айтылса да, жарамды болады:

1. Тек талақтың мағынасы меңзелетін сөздер айтылса;
2. Ыммен, егер ері осы ымымен ажырасуды ниет еткен, немесе жағдаяттар оның дәл ажырасуды меңзегеніне нұсқаса.

Талақ:

1. Орын алған факт ретінде жарамды болады;
2. Немесе әлдебір шартқа байланысты орын алады: мысалы: «Осындай уақыт келгенде, сен талақ аласың» деген сөздер арқылы, мұндай шарттар орындалғаннан кейін талақ бірден жарамды болады.

Талақты шарттармен байланыстырудың бірнеше үкімдері бар:

1. **Тек шартпен байланысты ету:** кез келген жағдайда жарамды. Мысалы: «Күн батқанда сен талақсың» деген сөздер.
2. **Тек антқа байланысты ету:** ант талаққа әсер етпейді, бірақ антың өтемін жасау керек. Мысалы: «Зәйдпен сөйлесем, әйелімді талақ етемін» - деген сөздер жақындасудан тыйылуды білдіреді.

Бұл ант болып саналады, өйткені Зәйдпен сөйлесу мен әйеліне талақ берудің арасында ешқандай байланыс жоқ.

3. Екі тармақтың да бар болуы ықтималдығы: бұл жағдайда талақ берушінің ниетін білу керек.

[Тарау: Толық және ішінара (қайтарылатын) талақ]

Еркін адамның үш талақ беруге құқығы бар.

Егер үш талақтың үшеуі де берілсе, онда әйел басқа еркекке үйленіп, онымен заңды некеге тұрып, онымен жыныстық қатынасқа түсіп, кейін ажыраспайынша бұрынғы күйеуіне харам болады. Аллаһ Тағала былай деген: **«Талақ екі рет»,** - мына сөздерге дейін: **«(Екіден кейін) ер, әйелін мүлде ажыратса, бұдан кейін оған, ол басқа ерге тимейінше халал болмайды»** («әл-Бақара» сүресі, 229-230 — аяттар).

Толық талақ төрт жағдайда орын алады:

1. Жоғарыда айтылған үшінші талақ берілген жағдай;
2. Егер талақ жыныстық қатынастан бұрын берілсе, Аллаһ Тағала былай деген: **«Әй иман келтіргендер! Егер мұмин әйелдерді; некеленіп, оларға қосылмай тұрып ажыратсаңдар, сонда оларға сендердің санайтын бір мерзімдерің болмайды (олар идда күтпей-ақ басқаға үйлене беруіне болады)»** («әл-Әхзаб» сүресі, 49-аят).
3. Егер неке дұрыс емес (жарамсыз) деп үкім шығарылса.
4. Егер ол төлем үшін берілген болса (хуляғ).

Ішінара (қайтарылған) талақ кезінде әйел, түнді бөлісу мәселесін қоспағанда, жұбайлық мәртебесін сақтайды.

Шариғат неке қиюды, ажырасуды, қайтып келуді жариялауды және осы нәрселерге куәгерлерді шақыруды бұйырады, өйткені Аллаһ Тағала: **«Өздеріңнен екі әділ ерді куә етіп шақырыңдар»,** - деген.

Хадисте былай хабарланады: *«Үш нәрсе шындап айтылғанда да, қалжыңдап айтылғанда да шындық деп қабылданады. Олар: неке, талақ және ажырасқанәйелді қайтару»*. Хадисті Нәсәиден басқа төрт имам келтірген. [Тікелей айтылған талақ шын ниетпен, ермек үшін немесе әзіл ретінде берілген болса да жарамды болады (саналады)].

Ибн Аббастың Пайғамбарға дейін көтерілетін хадисінде былай деп хабарланады: *«Аллаһ менің үмметімнің қателесіп, ұмытшақтықпен, күштеп (мәжбүрленіп) істегендерін кешірді»*. Ибн Мәжаһ. [Адам өзінің не айтып тұрғанын түсінбеген, немесе қатты ашуланған күйде берген талағы жарамсыз болады].

Тақырып: әл-иләъ, әз-зыхар және әл-лиған

[Әл-иләъ Исламда тыйым салынған].

Әл-иләъ – күйеудің өз әйелімен мәңгілікке немесе 4 айдан астам уақытқа жақындасудан бас тартуы туралы Аллаһпен ант етуі.

Егер әйел өз құқықтарын және жыныстық жақындықты орындауды талап етсе, онда күйіне бұл міндетті орындау бұйырылады және оған осы үшін 4 ай мерзім беріледі:

- | | |
|---|---|
| 1. Егер ол осы мерзімде жыныстық қатынасқа түссе, онда анты үшін өтемақы (кәффарат) жасауы керек. | 2. Егер ол жақындықтан бас тартса, онда оған әйеліне талақ беру бұйырылады. |
|---|---|

Аллаһ Тағала былай деген: «**Әйеліне жақындаспауға ант еткендер төрт ай күтеді. (Егер төрт ай ішінде кәффарат төлеп) анттарын бұзса, шәксіз, Аллаһ аса Жарылқаушы, ерекше Меірімді. Егер олар талақты ниет етсе, (төрт айға дейін антын бұзбаса, талақ болады), онда расында Аллаһ әр нәрсені Естуші, Білуші...**» (әл-Бақара» сүресі, 226-227 аяттар).

Әз-зыхар – бұл күйеуінің өз әйеліне: «Сен мен үшін анамның арқасы сияқтысың», - деп, немесе басқа да осыған ұқсас, өз әйелін өзі үшін тікелей тыйым салуды білдіретін сөздерді айтуы. Бұл харам және күнә [бірақ бұл талақ емес, алайда кәффарат жасалуы тиіс ант].

Мұндай сөздердің кесірінен адамға әйелі харам болмайды, бірақ Аллаһ Тағаланың «**Әйелдерін өздеріне харам деп жариялап, кейін айтылған сөзден бас тартқандар**» (аяттың соңына дейін) деген сөзіндегі әмірін орындамайынша, әйеліне жақындауына тыйым салынады.

- | | | |
|---|--|---|
| 1. Мұндай адам жұмыс істеуіне кедергі келтіретін кемшілігі жоқ бір мүмин құлды азат етуі керек. | 2. Егер ол болмаса, онда екі ай бойы ораза ұстауы қажет. | 3. Егер ол бұны да жасай алмаса, алпыс кедейді тамақтандыруы қажет. |
|---|--|---|

Зыхар жалпы айтылды ма, әлде белгілі бір уақытпен, мысалы, Рамазан айымен шектелді ме, мұның айырмашылығы жоқ.

Ал адамның өзіне өзі күнді, тамақты, киімді, немесе басқа нәрсені тыйым салуына келер болсақ, онда ол антын бұзғаны үшін өтем жасауы керек. Аллаһ Тағала: «**Әй, иман келтіргендер! Аллаһтың сендерге халал еткен нығметтерін харам етпеңдер**» - деп, ізінен мұндай амалдар үшін антты бұзудың өтемін жасауды айтқан.

Лиған

Бұл күйеуінің өз әйелін зина жасады деп айыптау процесі. Егер өз әйелін зинада айыптаған адам:

1. Дәлел ұсынбаса, яғни әйелге жаза қолдануға негіз болатын төрт әділ куә келтірмесе;

2. Жала жапқаны үшін өзіне қатысты жаза қолдануға кедергі болатын егер өтірік айтса, оған Аллаһтың лағынеті болсын деп айтпаса;

онда оған сексен рет дүре соғылады.

Өз-өзіне лағынет айтудың үлгісі Аллаһ Тағала «Нур» сүресінде: **«Әйелдерін айыптаушылар...»** деген аяттың соңына дейін атап айтқандай болуы керек.

1. Күйеуі жұбайының зина жасағаны туралы Аллаһтың атымен 5 рет куәлік айтып, 5-ші куәліктен кейін: «Уа Аллаһ, егер өтірік айтсам, мені лағынет ет», - деп айтады.

2. Әйелі күйеуінің өтірік айтып жатқанына Аллаһтың атымен 5 рет куәлік етеді де, 5-ші рет: «Егер күйеуім шын айтып тұрған болса, онда маған Аллаһтың ашуы түссін», - дейді.

Лиғаннан кейін:

1. Күйеу-дің жазасы жойылады;

2. Әйелге қатысты жаза жойылады;

3. Ерлі-зайыптылар ажырасып, бір-біріне мәңгілікке тыйым салынады;

4. Күйеуі құрсақтағы балаға, егер ол лиғанда қоса айтылса әке болудан бас тартады.

Маңызды ережелер:

Аллаһ Тағала: **«Әй, иман келтіргендер! Көптеген жорамалдардан аулақ болыңдар, өйткені кейбір жорамалдар күнә болып табылады»**, - деп айтқан. Абу Хурайра (Аллаһ оған разы болсын) Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) былай дегенін жеткізген: **«Жорамалдан сақ болыңдар, расында, жорамал сөздің ең өтірігі»** (әл-Бухари мен Муслим).

Аллаһ Тағала былай деген: **«Әй, иман келтіргендер! Бір ел басқа бір елді тәлкек қылмасын. Бәлкім олар өздерінен жақсы шығар. Сондай-ақ әйелдер де басқа әйелдерді келемеждемесін. Бәлкім олар өздерінен жақсы шығар. Бір-біріңді міндемеңдер;**

**жаман ат тағыспаңдар. Иман келтіргеннен кейін сүркей ат
неңдей жаман. Ал кім тәубе қылмаса, міне, солар залымдар»**
(«әл-Хужурат» сүресі, 11-аят).

Сондай-ақ АллаһТағала былай деген: **«Әр сөгупші мен ренжі-
тушіге қасірет болсын»** («әл-Хумаза» сүресі, 1-аят).

Әбу Хурайра (Аллаһ оған разы болсын) Аллаһ Елшісінің (оған
Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) былай дегенін жеткізген:
**«Адамның өз мұсылман бауырын менсінбеуі, оған зұлымдық
ретінде жетіп асады»** (Муслим).

Ажырасқаннан немесе күйеуі қайтыс болғаннан кейін күту мерзімі (идда) және күннің күту мерзімі (истибра)

Идда – әйел адам жұбайының қайтыс болуына немесе одан ажырасуына байланысты ажырасқаннан кейін күту мерзімі.		
Идда міндетті болатын айырылысу түрлері:		
1. Күйеуінің өлімі себебімен айырылысу;	2. Өмір барысында ажырасу (талақ) арқылы айырылысу. Бұл жағдайда әйелдің 2 үкімі бар:	
	А. Жыныстық қатынас орын алғаннан кейін ажырасу,	Б. Жыныстық қатынас орын алмаған күйде ажырасу.

1. Күйеуінің өлімі себебімен айырылысу			
Егер күйеуі қайтыс болса, кез келген жағдайда идда күтуі қажет.		Идда кезінде әйел осы себепті аза сақтауға міндетті:	
А. Жүкті әйелдің иддасы – оның құрсағындағылардың дүниеге келуі. Аллаһ Тағала былай деген: «Жүкті әйелдер үшін ауыртпалықтан құтылғанға дейін мерзім белгіленеді», – дейді. Бұл өлім себебімен болған және өлім барысында болған айырылысуға байланысты.	Б. Егер әйел жүкті болмаса, оның иддасы 4 ай 10 күн.	А. Келесі нәрселерден бас тартуы қажет:	
		Сәнденуден	Хош иістер қолданудан
		Әшекейлер тағудан	Хна, сүрме және басқа да нәрселерді қолданудан.
		Б. Жұбайы қайтыс болған және өзі тұратын үйден кетпей тұру. Күндізгі уақытта және қажет болған жағдайда ғана шығуға рұқсат етіледі, өйткені Аллаһ Тағала: «Егер сендердің біреулерің қайтыс болып, артында әйелдерді қалдырсаңдар, олар төрт ай он күн күтулері керек».	

2. Өмір барысындағы айырылысу:

А.Егер талақ жыныстық қатынастан бұрын берілсе, онда әйелге идда күту міндетті емес. Өйткені Аллаһ Тағала былай деген: «Әй иман келтіргендер! Егер мұмин әйелдерді некеленіп, оларға қосылмай тұрып ажыратсаңдар, оларға сендердің санайтын бір мерзімдерің болмайды (идда күтпей-ақ үйлене беруіне болады)» («әл-Әхзаб» сүресі, 49-аят).	Б. Бірақ жыныстық қатынас немесе оңашалану орын алған болса:					
	1.Егер әйел жүкті болса, онда идда мерзімі осы мерзімнің ұзақтығына қарамастан баланың туылуымен аяқталады.	Ал егер ол жүкті болмаса:				
		2.Әрі етеккірі келетін әйел болса, онда оның иддасы толық үш етеккір циклы болады, өйткені Аллаһ Тағала: «Ажырасқан әйелдер үш етеккірді күтулері керек», - деген.	3.Егер етеккірі келмейтін әйел, не жас қыз болса, олардың идда мерзімі - 3 ай. Аллаһ былай деген: «Етеккірден қалған әйелдеріңнен күмәндансаңдар, олардың идда мерзімі үш ай. Және етеккірі жоқтардың да» («Әт-Талақ» сүресі, 4-аят).	4.Егер әйелдің етеккірі келетін болса, бірақ емізу сияқты себепті біраз уақытқа тоқтаған болса, онда ол етеккірін күтіп, соған сәйкес идданы сақтауы керек.	5.Егер әйелдің етеккірі белгісіз себепті тоқтап қалған болса, онда ол жүкті болу ықтималын болдырмау үшін 9 ай күтуі керек, содан кейін тағы үш ай идда күтуі қажет.	6. Етеккір бойынша идда біткеннен кейін әйелде жүкті болу белгілері көрінсе, онда күдік кетпейінше, оған некелесуге болмайды.

Жоғалған адамның әйелі қазы оның күйеуінің өлгені туралы үкім шағарғанға дейін күтуі керек, содан кейін идданы күтуі қажет.

Күйеу мына санаттағы әйелдерді ғана ажырасқаннан кейін идда біткенше асырауға міндетті:

1. Қайтарылатын талақта болған әйелді;

2. Күйеуі көзі тірісінде әйеліне ол жүкті кезінде талақ берген әйел, өйткені Аллаһ Тағала: *«Егер олар жүкті болса, ауыртпалықтарынан айығанша асыраңдар»*, – деді.

«Әл-истибраға» келсек, бұл қожайыны жыныстық қатынасқа түскен күннің күту мерзімі.

Осы қожайыннан кейін жұбайы немесе басқа қожайыны күнмен келесі мерзім біткенге дейін жыныстық қатынасқа түсе алмайды:

1. Күннің бір етеккірі циклы өткенше;

2. Егер оның етеккірі болмаса, бір ай өткенге дейін;

3. Егер ол жүкті болса, ол бала туғанша.

Әйелдерді, жақын туыстарды және құлдарды асырау және қамқорлық туралы тарау

Асырау міндетті болу үшін шарттар:

1. Асыраушының әлауқатының жеткілікті болуы

2. Асыраудағылардың мұқтаж-дығы

3. Діннің бір болуы, бірақ қамқорлық жасауға бұл қатысты емес

4. Асыраушы асырауға алынған адамның мұрагері, яғни оның мирасынан үлес алушы, немесе түпкі алушы, немесе туысқан болуы қажет.

Ер адам шама-мүмкіндігіне қарай өз әйелін лайықты түрде асырауға, оны киіндіруге және баспанамен қамтамасыз етуге міндетті. Аллаһ Тағала былай деген: **«Мал-мүлкі жеткілікті адам өз мал-мүлкіне қарай жұмсасын. Ал кімнің мүмкіндігі тар болса, Аллаһтың бергенінен жұмсасын. Аллаһ пендеге Өз бергенінен артық міндеттемейді»**. Әрі егер әйелі талап етсе, онда ол бұл міндетті орындауға мәжбүр етіледі.

Муслим келтірген Жәбірдің хадисінде былай хабарланады: **«Сендер оларды қалыптасқан әдет-ғұрыпқа сәйкес тамақтандырып, киіндірулерің қажет»**. Сондай ақ еркек мына нәрселерге міндетті:

1. Өзі ауқатты адам болса, кедей ата-анасын, балаларын қамтамасыз ету.	2. Сондай-ақ оның мұрасынан үлес алатын, немесе соңғы мұрагер ретінде алатын асырауға мұқтаж туысқандарын қамтамасыз ету.
Хадисте: «Құлды тамақпен және киіммен қамтамасыз ету керек және оған шамасынан артық жұмыс жүктемеу керек», - делінген (Муслим). Егер құл өзін үйлендіруді сұраса, иесі оны үйлендіруге міндетті. Сондай-ақ адам мыналарға міндетті:	
1. Өз малын жем және сумен қамтамасыз ету;	2. Оларға зиян келтіретін жұмыс жүктемеу.

Хадисте: «Адамның күнәлі болуы үшін, иелігіндегі адамдарын тамақсыз қалдыру жеткілікті», - делінген (Муслим). Қамқорлық – баланы оған зиян тигізуі мүмкін нәрселерден қорғау мақсатында және оның мүддесі үшін іс-әрекет ету. Қамқорлық жасау – асырау міндетті болған адамның міндеті. Дегенмен:		
1. Жеті жасқа толмаған ұл және қызға ананың құқығы көбірек.	2. Егер баланың жасы 7 және одан көп болса:	
	А. Балаға ата-анасының біреуін таңдауға рұқсат етіледі және өзі таңдағанымен қалады.	Б. Қызы өзіне пайда әкелетін-дермен, әкесімен немесе анасымен қалады.

Қамқорлықтағы адам оны қорғамайтын және оған пайда келтірмейтін адаммен қалдырылмайды.
--

Отбасы кітабы бойынша сұрақтар

Сұрақ	Дұрыс	Бұрыс
- Неке – елшілердің сүннетінен. - Неке – денсаулық пен жанның тазалығының негізі. - Егер ер адам әйелге құда түскісі келсе, онда, бұл оның оған үйленуге деген ынтасын арттыру үшін, оны көруіне болады. - Мұсылман басқа мұсылманның құда түсуін бұзуына рұқсат етіледі.		

– Заманымыздың жастары үшін неке – нәпіл қажылықтан жақсырақ. – Бала санын шектеу – Ислам үмметінің көтерілуінің бір себебі. – Ақылды, парасатты әйел өзін тұрмысқа беруіне рұқсат етіледі. – Ислам ұлы болады, бірақ одан ешкім ұлы бола алмайды. – Жүктілік – ажырасуға тыйым салынатын жағдай. – Егер ер адам әйелімен жыныстық қатынасқа түспей жатып оған талақ берсе, онда әйелі идда сақтамай онымен қоштасады. - Егер күйеу хабарсыз жоғалып кетсе, кейін әйелі оның қайтыс болғанын білсе, онда ол идда мерзімін ері жоғалған сәттен бастап есептейді. - Бағып асырушы адам өзі асырайтын адамдардың мұрагері болуы керек: не үлесті алушы, не түпкілікті мұрагер, немесе туыс, бірақ «рудың негізі» емес. Олардың мұрагер болуы міндетті емес. - Ананың қамқор болуға деген құқығы басымдау. – Некелесуде рұқсат ету келісім-шарты жасалса жеткілікті. - Етеккір кезінде талақ беруге тыйым салынады. – Талақ өз негізінде қайтарылатын болып табылады. – Әйелді қайтарудың шарты – мұны идда мерзімі бітпей жасау. - Шарияттағы иләә (ант) уақыты – 2 ай. - Өз-зыхар (әйелін ананың арқасымен теңеу) үкімі - харам. - Толық ажырасудың мысалы ретінде кішігірім ажырасуды, яғни жыныстық қатынасқа дейін ажырасуды келтіруге болады. – Ерлі-зайыптылардың кез келген ажырасуында идда сақталады.		
--	--	--

- Көзді және жыныстық мүшені қорғаудың ең жақсы жолы: неке __, қажылық __, ораза __. - Қалыңдық мына сипатқа қарап таңдалады: діндар __, текті __, сүйетін __, туатын __, жоғарыда аталғандардың барлығы __.
--

- Толық ажырасқан әйелге некеге тұру туралы ымдау: рұқсат __, рұқсат етілмейді __.
- «Ұсыныс» бұл: қамқоршының __, ердің немесе оның өкілінің __ сөзі.
- Идда мерзімін күтіп отырған әйелге ашық ұсыныс жасау: харам __, құпталмайтын амал __, рұқсат етіледі __.
- Неке қиылған кезде куәларды шақыру: құптаулы __, міндетті __, рұқсат етілген __.
- Ақыл-есті тұрмыста болмаған қызды өзіне ұнамайтын адамға үйленуге мәжбүрлеу: рұқсат __, рұқсат етілмейді __, міндетті __.
- Шарияттың арсыздық пен бұзықтыққа апаратын барлық жолдарды жабу мақсаты: анық __, жасырын __.
- Ислам әйел құқықтарын: қорғайды __, қорғамайды __.
- Айла жасау тыйым салынғанды рұқсат: етеді __, етпейді __.
- Ер кісі әйелге 30 000 риал неке сыйымен үйленді, бірақ әйел өз бастамасымен ажырасуды (хуләғ) 40.000 риалға айырбастап алды: бұндай амал рұқсат етілген __, рұқсат етілмеген __.
- Ниет шарт етілмейтін талақ: тікелей сөзбен __, жанама сөзбен __.
- Ниетсіз жарамсыз болатын талақтың мысалы: туыстарыңа бар __, саған талақ берілді __ сөзі.
- Күйеуі әйелін қорқытқысы келіп, оған: «Сен талақсың», - деп айтса: ажырасу орын алады __, орын алмайды __.
- Етеккір кезінде әйелмен ажырасу: рұқсат __, рұқсат етілмейді __.
- Өз-зыхар үшін кәффарат: __ ретімен, __ таңдауы бойынша жасалады.
- Егер күйеуі әйеліне: «Сен маған харамсың», - десе, бұл: зыхар __, қайтарылатын талақ __, толық (қайтарылмайтын) талақ __.
- Кімде-кім өз-зыхар үшін кәффарат жасамас бұрын жыныстық қатынас жасаса: ол күнә жасады __, кейін кәффарат жасаса, оған күнә жоқ __.
- Сүннетке сәйкес келуі немесе келмеуі бойынша талақ: Сүннетке сай талақ __, бидғат __, жоғарыда аталғандардың барлығы __ болып бөлінеді.
- Не айтып әрі не істеп жатқанын мүлдем түсінбейтін адамның талақ беруі: жарамды __, жарамсыз __.
- Қазіргі заманғы байланыс құралдарының көмегімен барлық шарттар мен тіректерді сақтай отырып және әзілсіз некелесу: жарамды __, жарамсыз __.
- Әйелдің мүлкін иемдену үшін оның қамқоршысынан құтылу: ауыр күнә __, рұқсат етілген __, жағымсыз __ амал.
- Мына адамдармен некеге тұруға уақытша тыйым салынады: екі апалы-сіңлілігі бір мезгілде __, 4-тен астам әйелге __, идда

кезіндегі әйелге __, күту уақытындағы күнге __, 3 талақ алған бұрынғы әйелге __, қажылық немесе умраны орындаушы әйелге __, кәпірдің мұсылман әйелге үйленуіне __, мұсылманның кәпір әйелге үйленуіне __, жоғарыда аталғандардың барлығы __.

- Некеге байланысты шарттардың түрлері: дұрыс шарттар __, дұрыс емес шарттар __, екеуі де __.

- Мына шарттардың қайсысы дұрыс емес: шиғар некесі __, бұрынғы ерлі-зайыптыларды бір-біріне халәл ету мақсатында неке қию __, некені болашақтағы шартпен байланыстыру __, уақытша неке __, мутға __, ажырасу ниетімен некелесу __.

- Ерлі-зайыптылардың құқықтары: жалпы __, тек ерге тиесілі құқықтар __, тек әйелге тиесілі құқықтар __, жоғарыда аталғандардың барлығы __.

АС-ТАҒАМ КІТАБЫ

Тағаммен байланысты жалпы ережелер:

1. Өз негізінде кез келген тағам рұқсат етілген (халал), тек егер оның харам екендігіне шарияғат дәлелі келмесе ғана.
2. Денсаулыққа зияны жоқ кез келген таза тағам рұқсат етілген (халал) болып табылады.
3. Жер бетіндегі барлық нәрсе: тамақ, сусын, киім, пайдалы, бізге рұқсат етілген (халал).
4. Негізінде тамақ тек мұминдерге ғана рұқсат етіледі, бірақ кәпірлерге емес.
5. Кез келген нәжіс харам, бірақ харамның бәрі нәжіс емес.
6. Барлық теңіз жануарларына ерекшеліксіз рұқсат етіледі.
7. Шарияғат өлтіруді бұйырған немесе тыйым салған нәрселердің барлығын жеуге де тыйым салынады.

Тамақтанудың әдебі:

- Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Әй бала! Аллаһтың атын («бисми-Лләһ») айт! Оң қолыңмен же және өзіңнің алдыңнан же»* (әл-Бухари мен Муслим).
- *«Тамақты алып кеткенде Аллаһтың Елшісі ﷺ былай деп айтатын: «Аллаһқа көп, игі, берекелі, әрдайым жиі айтылатын, үздіксіз, біз оған әрдайым мұқтаж болатын мақтаулар болсын. Уа Раббымыз!»»* (Бухари).
- Пайғамбар ﷺ былай деп айтатын: *«Мен тамақты шын-таққа сүйеніп (жамбастан) жемеймін»* (Бухари).
- *«Аллаһтың Елшісі тамақты ешқашан жамандамаған. Егер ол оған ұнаса, ол оны жейтін, ал ұнамаса, қалдыратын»* (әл-Бухари мен Муслим).
- *«Аллаһтың Елшісі ﷺ тамақты үш саусақпен жейтін және тамақтанып болған соң оларды жалайтын»* (Муслим).
- Аллаһтың Елшісі ﷺ тамақтанып болған соң саусақтарды жалап, ыдыс-аяқты таза қалдыруды бұйырды да: *«Расында, сендер [тамақтың] қай жерінде береке бар екендігін білмейсіңдер», – деді* (Муслим).

Тағамның екі түрі бар: жануарлардан алынатын және басқалары:

Жануардан алынбайтын тағам:

А. Дәнді дақылдар, жемістер және т.б. Бұл тағамдардың зиян келтіретін нәрселерден, мысалы, улы заттардан, басқаның бәріне рұқсат етілген.

Б. Мастыққа әкелетін сусындарды қоспағанда, барлық сусындарға рұқсат етіледі. Ал мас ететін сусындар аз мөлшерде де, көп мөлшерде де тыйым салынады, өйткені хадисте: *«Мас қылатын нәрсенің бәрі харам, ал егер бір нәрсенің бір фарақы мас қылса, онда оның бір ұысы да харам»*, - делінген (Абу Дауд). Егер шарап сірке суына айналып кетсе, онда оған рұқсат етіледі.

Жануарлардан алынатын тағамның екі түрі бар:

А. Теңіз тағамы. Теңіздегі барлық тірі және жансыз заттарды жеуге рұқсат етілген. Өйткені Аллаһ Тағала: **«Сендерге теңіз олжалары мен тамағы рұқсат етілді»**, - деді, бұл улы, лас және бақа сол сияқты жиіркенішті жануарлардан басқа.

Б. Құрлықтағы жануарлар. Негізінде құрлықтағы барлық тағамға рұқсат етілген [ірі қара, жылқы, кесіртке, зебра, қоян, гиена, бөкен, түйеқұс, тауық және шегіртке], бірақ заң Шығарушы (Аллаһ) атап айтқан жануарлардан басқа:

1. Ибн Аббастың хадисінде: *«Жыртқыш тістері бар кез келген жыртқыш аңның етін жеуге тыйым салынады (харам)»*, - делінген (Муслим). [Оларға: піл, ит, шошқа, маймыл, мысық, аю да жатады].
2. *«...жартқыш тырнақтары бар кез келген құстың еті»* (Муслим). [Яғни: сұңқар, кезқұйрық, жапалақ және басқалар].
3. *«Үй есектерінің етін де жеуге тыйым салынған»* (әл-Бухари мен Муслим).
4. *«Төрт жаратылысты өлтіруге тыйым салынған: құмырсқаны, араларалы, жыланторғайды және бәбісекті»*. Ахмад және Абу Дауд. [Ереже: Қасиетті мәтіндерде өлтіруге бұйырылған немесе тыйым салынған кез келген жаратылысты жеуге тыйым салынады].
5. *«Ластың (жиіркеніштінің) бәрін жеуге тыйым салынады, мысалы, жәндіктерді»* - [және өлексе жейтін жануарларды мысалы, дәйлек, қарға].
6. *«Пайғамбарымыз ﷺ лас нәрселерді жейтін малдың еті мен сүтін ол одан тыйылмайынша және үш рет таза тамақпен тамақтандырылмайынша жеуге тыйым салды»*. [Біз көбінесе лас нәрселерді жейтін жануарлар туралы айтып отырмыз].

7. Сондай-ақ еті желінетін мал мен еті желінбейтін екі жануардың шатысы, мысалы, қашыр.

[Ескертпе: емшілік]

Емшілік жайлы кейбір шариғи деректер:

- Пайғамбар ﷺ былай деген: *«Шипа келтіретін үш нәрсе бар: бір жұтым бал, хижам жасау (қан шығару) және күйдіру, бірақ мен үмметіме күйдіру жасауға тыйым саламын»*. (Бухари).

- Айша анамыздан (Аллаһ оған разы болсын) ол Пайғамбардың ﷺ былай дегенін естігені жеткізіледі: *«Қара зере «самнан» басқа барлық ауруларға ем»*. Біреу: *««Сам» деген не?»*, - деп сұрады. Сонда Пайғамбар ﷺ: *«Өлім»*, - деп жауап берді (Бухари).

- Ол ﷺ былай деген: *«Тәлбина науқастың жүрегін тыныштандырады және оның қайғысының (бір бөлігін) өзімен алады»* (әл-Бухари мен Муслим). Тәлбина – сүт пен арпа ұнынан немесе кебегінен жасалатын сүтті сорпа сияқты тағам. Бұл тағам сүтке ұқсас болғандықтан осылай аталды.

- Ол ﷺ былай деген: *«Бұл үнді қыстың қолдану керек, өйткені ол жеті ауруды, әрі солардың ішінде тамақ ауруы мен плевритті емдейді»* (әл-Бухари мен Муслим).

- Ол ﷺ былай деген: *«Сендер емделетін ең жақсы нәрсе – хижам мен қыст әл-бахри»* (әл-Бухари мен Муслим).

- Ол ﷺ былай деген: *«Маннадан жасалған (немесе: маннаға ұқсас) трюфелдер (саңырау құлақтың бір түрі) және олардың шырыны көзге ем»* (әл-Бухари мен Муслим).

- Ол ﷺ былай деген: *«Қызу – Тозақтың ыстығынан, сондықтан оны сумен салқындатыңдар»* (әл-Бухари мен Муслим).

- Ол ﷺ былай деген: *«Бір елде оба жайлағанын естісеңдер, оған кірмеңдер, ал ол сендер тұрған елде шықса, ол жерден кетпеңдер»* (әл-Бухари мен Муслим).

- Ол ﷺ былай деген: *«Кімде-кім таңертең [аш қарынға] жеті әжуа құрмасын жесе, оған күндіз-түні у да, бақсы да зиян тигізбейді»* (әл-Бухари мен Муслим).

Руқия (шариғи дем салу) жайлы кейбір деректер:

- Абу Сағид әл-Худри (оған Аллаһ разы болсын) бір тайпаның (улы жәндік) шаққан көсеміне дем салады. Ол науқасқа «әл-Фатиха» сүресін оқып, оған бірнеше рет тіюкіргенде, әлгі адам сауығып кетті. Осыған ризашылық білдірген тайпа өкілдері оған сый ретінде бір отар қой берді. Бұл хабар Пайғамбарымызға ﷺ жеткенде ол: *«Ал сен бұл сүренің руқия (дем салу) екенін қайдан білдің? Сендер*

дұрыс істедіңдер. Сендермен бірге маған да үлес бөліңдер!», - деді (әл-Бухари мен Муслим).

- Айша анамыздың (Аллаһ оған разы болсын) сөзінен былай жеткізіледі: «Аллаһтың Елшісі صلی اللہ علیہ وسلم өзін нашар сезінгенде (немесе ауырып қалғанда) өзіне өзі пана тілейтін қос сүрені («әл-Фаләк» және «ән-Нәс») оқып, өз-өзіне үрлейтін. Ал ол қатты ауырған кезде мен оның үстінен осы сүрелерді оқып, оның қолынан ұстап, олармен денесін сипап өткізіп, оның қолынан береке іздедім» (әл-Бухари мен Муслим).

- Сондай-ақ ол: «Пайғамбар صلی اللہ علیہ وسلم төсекке жатқысы келгенде, өз алақандарына үрлеп, Құранның соңғы үш сүресін оқитын, сосын қолдарымен денесін сипап өтетін», - деп хабарлаған (Бухари).

- Сондай-ақ ол: «Аллаһтың Елшісі صلی اللہ علیہ وسلم өзіме жаман көзден руқия оқуды бұйырды», - деген (әл-Бухари мен Муслим).

- Сондай-ақ ол: «Пайғамбар صلی اللہ علیہ وسلم кез келген ұлы жаратылыстардың шағуына қарсы дем салуға рұқсат етті», - деп хабарлаған (әл-Бухари мен Муслим).

- Пайғамбарымыздың (صلی اللہ علیہ وسلم) дем салу дұғаларынан:

اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ ، مُذْهَبَ الْبِئْسَ ، أَشْفِ أَنْتَ
الشَّافِي، لَا شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا

«Уа Аллаһ! Адамдардың Раббысы, ауруды кетіруші, шипа бере гөр, Сен – шипа берушісің, Сенен басқа шипа беруші жоқ, бұл ауру қалмайтындай етіп шипа бере гөр» (әл-Бухари мен Муслим).

- Олардан:

امْسَحِ الْبِئْسَ رَبَّ النَّاسِ ، بِيَدِكَ الشِّفَاءُ ، لَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا أَنْتَ

«Адамдардың Раббысы, ауруды жой, шипа Сенің қолыңда, оны Сенен басқа ешкім бермейді» (әл-Бухари мен Муслим).

- Олардан: сұқ саусаққа түкіріп, оны мер жерге тигізіп, сол топырақпен жараны немесе ауырған жерді сүртіп, мына сөздерді айту:

بِسْمِ اللَّهِ، تُرْبَةُ أَرْضِنَا، بِرِيقَةٍ بَعْضِنَا، يُشْفَى بِهِ سَقِيمُنَا، بِإِذْنِ رَبِّنَا

«Аллаһтың атымен. Жеріміздің топырағы, біріміздің сілекейімізбен, сонымен ауру-сырқауымыз Раббымыздың рұқсатымен жазылады» (әл-Бухари мен Муслим).

Тақырып: малды бауыздау мен аң аулау

Бауыздау – малдың қанын мына әдістермен төгуге рұқсат етіледі:				
1. Мойынынан бауыздау, егер мүмкін болса:			2. Малды бауыздау мүмкін болмайтын болса, онда денені жарақаттау арқылы.	
А. Мойынның (басқа жақындау) үстіңгі жағынан сою.		Б. Немесе мойынның (кеудеге жақындау) астыңғы жағынан сою.		
Балық пен шегірткеден басқа, етін жеуге рұқсат етілген жануарлар бауыздалғаннан кейін ғана жеуге рұқсат етіледі.				
Бауыздаудың шарттары:				
1. Малды бауыздаушы адам ақыл есі түзу тамйиз (ажыратып түсіну) жасына жеткен мұсылман немесе Кітап иелерінен болуы керек;	2. Малды өткір ұшталған затпен сою қажет;	3. Қанды ағызу (шығару)	4. Бүкіл «хулқум» (тыныс алу жолдары) мен «мари» (өңеш) кесілуі қажет	5. Бауыздаудау кезінде Аллаһтың атын айту қажет.
Аң аулау кезінде де дәл осы шарттарды орындау керек, аң аулаудың бұдан тек жалғыз айырмашылығы аңның денесінің кез келген жерін жарақаттау рұқсат етіледі.				

Аңшылықтың түрлері:	
1. Рұқсат етілген: бұған деген қажеттіліктің бар болуы кезіндегі және тамақтану мақсатындағы аң аулау.	2. Тыйым салынған: ермек және сауығу үшін аң аулау.

Қашатын және бауыздау қиын жануардың барлығы аң сияқты үкімге жатады.

Рафиға ибн Хадижаның сөздерінен Пайғамбарымызға (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) дейін көтерілетін келесі хадис жеткізіледі: *«Егер малдың қаны ағызылған болса, әрі егер ол тістен және тырнақтан басқа нәрсемен Аллаһтың атымен бауыздалған болса, онда оны жеңдер. Өйткені тістер сүйектерге жатады, ал тырнақтар бұл эфиопиялықтардың пышақтары»* (әл-Бухари мен Муслим).

Егер үйретілген ит мына нәрселерге қабілетті болса, оның аулаған аңын жеуге болады:

1. Аң аулауды әмір бойынша бастаса;

2. Аң аулауды әмір бойынша тоқтаса;

3. Ұстаған аңын жемесе.

Бұл жағдайда иттің иесі оны аң аулауға жібергенде «бәсмәлә» айтуы қажет.

Ади ибн Хатимнің сөздерінен Аллаһ Елшісінің ﷺ былай дегені жеткізіледі: *«Егер сен итті (аңға) жіберсең, Аллаһтың атын ата:*

1. *Егер осыдан кейін сен олжа тірі кезінде итті қуып жетсең, онда аңды бауызда.*

2. *Егер сен оны қуып жеткенде олжа өлі болып шықса, бірақ ит оған тиіспеген болса, онда оны же.*

3. *Егер сен итіңе жеткенде сенің итің қасында басқа ит болса, әрі олжа өлген болса, онда оны жеме, өйткені оны екі иттің қайсысы өлтіргенін білмейсің.*

4. *Егер сен садақ атсаң, Аллаһтың атын айтып ат.*

5. *Одан кейін нысананы көзден жоғалтып, кейін оны тапқан кезінде оның үстіндегі жебеңнің ізін ғана көрсең, онда, егер қаласаң, оны же.*

6. *Егер ол суға батып кетсе, онда оны жеме»* (әл-Бухари мен Муслим).

Басқа бір хадисте былай хабарланады: *«Расында, Аллаһ Тағала барлық нәрсені жақсы үлгіде істеуді бұйырды, әрі егер өлтіру керек болса, онда жақсы үлгіде өлтіріңдер, ал егер құрбандық шалсаңдар, оны да жақсы үлгіде істеңдер. Сендердің әрқайсыларың пышағын қайрап, жануарды азаптан құтқарсың»* ((Муслим).

Ол (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) сондай-ақ: *«Малдың бауыздалуы оның құрсағындағысының да бауыздалуы болып есептеледі»,* – деген (Ахмад).

АНТТАР МЕН И НӘЗІР ТУРАЛЫ ТАРАУ

Ант – белгілі бір сөзбен Аса Ұлы Аллаһты немесе Оның басқа есімдерін немесе сипаттарын) тілге алу арқылы әлдебір нәрсені растау.

Айту үлгісі: ол ант демеулік шылауларының бірін қолдану арқылы (уау, ба, та, ха немесе хамза) айтылады.

Ереже: антта ең алдымен ниетке, содан кейін уәжге, содан кейін анықтамаға, содан кейін айтылған сөзге сүйену керек.

Ант тек Аллаһтың есімі немесе Оның сипаты аталса ғана бекітіледі.

Анттың түрлері:

1. Аллаһтың атымен берілген ант:

2. Аллаһтың атынан басқа нәрсемен ант ету – көпкұдайшылық, ол бекітілмейді.

А. Өткенде болған нәрсе жайлы

Б. Болашақта орын алатын нәрсе жайлы

Бұзылғаны үшін өтем жасалуы тиісті ант келесідей болуы керек:

1. Ол болашақта болатын бірдеңе жайлы болуы керек;

2. Аллаһтың атымен ант етілген болуы керек;

3. Ниетпен жасалған болуы керек.

Егер ант әлдебір өткен нәрсе туралы берілген болса, онда:

1. Адам [мұсылманның мал-мүлкін иемдену үшін] қасақана өтірік айтқан болса, онда бұл «күнәға батырушы» ант (әл-ғамус).

2. Егер адам өзінікін дұрыс санап ант берсе, мысалы, «Жоқ, Аллаһтың атымен ант етемін», немесе «Иә, Аллаһтың атымен ант етемін», - деп, онда бұл белгілі бір мақсатсыз айтылған «бос/мағынасыз» ант (ләғьу) болады

Егер ант (есте бола тұра және ерікті түрде) бұзылған болса, мысалы, адам жасамаймын деп ант еткен істі істеп, немесе істеймін деп ант еткен істі істемей қойса, онда ол антының өтемін келесідей ретімен жасауға міндеттенеді:			
1. Мына амалдардың біреуін таңдауға:		2. Кейін ретімен:	
1. Құлды босату	2. 10 кедейді тамақтандыру	3. Немесе оларды киіндіру	Егер мұның ешқайсысы болмаса, онда 3 күн қатарынан ораза ұст ауы керек
Абдур-Рахман ибн Самурадан Аллаһ Елшісінің ﷺ былай дегені хабарланады: <i>«Егер сен ант етсең, бірақ содан кейін басқаша істеудің жақсырақ екенін көрсең, онда жақсырақ нәрсені жаса және антыңды өте»</i> (әл-Бухари мен Муслим). Тағы бір хадисте: <i>«Кімде-кім бір нәрсені істеуге ант беріп: «...Аллаһқа қаласа», - деп айса, онда ол антын бұзса да, антын орындамаған болып саналмайды», -</i> делінген. Хадисті бес шейх жеткізген.			

Тамақтандыру мен тамақ берілетіндердің үш үкімі бар:		
1. Садақа егілетін зат айқындалған, бірақ кімге тиесілі екені анықталмаған, мысалы, пітір садақасы.	2. Садақаның өзі де, кімге тиесілі екені де анық, мысалы, зиян келтіргені үшін айыппұл.	3. Садақа берілетін адамдар анық, бірақ садақаның өзі анық емес, мысалы, антты бұзған үшін өтемақы.

Анттарда мына нәрселерге сүйену қажет:			
1. Талап кезінде емес:			2. Талап кезінде:
1. Ант берген адамның ниеті	2. Ант беру-ге түрткі болған уәж (мотив)	3. Ниет пен қалауға нұсқайтын сөздер	Талап қоюды қоспағанда. Хадисте: <i>«Ант оны сұраушының ниетіне қарай беріледі»</i> делінген. Муслим.

[Нәзір:]

Нәзірдің тілдік мағынасы – мукалләфтың өзіне міндетті емес нәрсені істеуді өзіне міндеттеп алуы.

Нәзірдің түрлері:

1. Аллаһ разылығы үшін емес жасалған нәзір: үлкен көпқұдайшылық, мысалы, Аллаһтың атымен емес, тек сөзбен жасалатын нәзір. Ондай нәзір бекітілмейді, оның орындалуы міндетті емес, әрі оны бұзған үшін өтемақы жасалмайды, мұндай ант үшін Аллаһқа тәубе ету керек.

2. Аллаһ Тағаланың разылығы үшін берілетін нәзір. Бұндай нәзір бекітіледі және оның 2 түрі бар:

А. Әрбір мұсылманға қатысты жалпы ант (нәзір): **«Олар нәзірлерін орындайды»**, өйткені мұсылман адам Аллаһ Тағалаға Оның барлық әмірлерін орындап, күнәларды тастаймын деп ант береді.

Б. Белгілі бір затқа немесе оның жағдайына қатысты жеке нәзір:

Айтылуына дейін – бұл тыйым салынған, өйткені Пайғамбар صلی اللہ علیہ وسلم оны беруден тыйған, өйткені онда жақсылық болса, Пайғамбардың صلی اللہ علیہ وسلم өзі беретін еді. Алайда Пайғамбардың өзі мұндай ант бермеген және оны басқаларға тыйым салған, ал бұл олардың рұқсат етілмегендігін көрсетеді.

Айтқаннан кейін – орындауы немесе, антты бұзғаны үшін жасалатындай өтемақы жасауға міндетті Оның үкімі толығымен келесі санаттарға байланысты болады:

1. Аллаһқа мойынсұну туралы нәзір: ол орындалуы керек, ал оны бұзған үшін өтемақы жасау керек. Мысалы, тыйым салынған уақыттан тыс кезде әлдебір нәпіл намазды оқуға нәзір беру.

2. Мойынсұнбау нәзірі: оны орындауға тыйым салынады. Мұндай нәзірді бұзып, өтемақысын жасау керек. Мысалы, ғайбат айту сияқты харам нәрсені істеуге нәзір беру.

3. Рұқсат етілген нәрсе туралы нәзір: - оны орындау үшін таңдау беріледі: - не орындау, әрі бұл жақсырақ, не бұзып, өтемақысын жасау. Мысалы, белгілі бір рұқсат етілген киімдерді киюге нәзір беру.

4. Ашуланған немесе қыңырлықпен берілген нәзір: рұқсат етілген нәрсенің антымен бірдей үкімге ие және ант беруді меңзейді. Мысалы, қаладан кетуге ант беру.
5. Құпталмайтын нәрселерді жасау туралы нәзірді орындау да құпталмайды, әрі оны бұзып, өтемақы жасаған жөн. Мысалы, намаз кезінде бұрылуды ант ету.
6. Жай нәзір: оны беруші ешнәрсені атамайды, бұл үшін өтемақы жасау керек. Мысалы: « <i>Мен Аллаға нәзір етемін...</i> », - деп үндемеу.

Нәзір беру – құпталмайтын [немесе тыйым салынған] амал. Пайғамбарымыз ﷺ: «<i>Ол жақсылық әкелмейді және ол арқылы сараңнан бірдеңе тартып шығарылады</i>», - деп ант беруге тыйым салған. Бухари мен Муслиде келтірілген хадис. Егер адам жақсы нәрсеге нәзір берсе, онда ол оны орындауға міндетті, өйткені. Пайғамбарымыз (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «<i>Кімде-кім Аллаһқа мойынсұнамын деп нәзір етсе, оны орындасын, ал кім Аллаһқа мойынсұнбаймын деп ант етсе, Оған оған мойынсұнбаушылық танытпасын</i>», - деген (әл-Бухари мен Муслим). Егер адам рұқсат етілген нәрсеге нәзір берсе немесе нәзірі анттың орнын ауыстырса, мысалы, ашуланып немесе қыңырлықпен берілген ант, немесе ол мойынсұнбау туралы ант болса, онда:		
1. Оны орындау міндетті емес	2. Оның орындалмауы үшін антты бұзғанның өтемақысы жасалуы керек.	3. Мойынсұнбау нәзірін орындауға тыйым салынған.

Мойынсұну, мойынсұнбау және Аллаһ разылығы үшін емес нәзірлердің арасындағы айырмашылық:		
1. Аллаһқа мойынсұну жайлы нәзір: Бекітіледі, яғни оны берген адам нәзірін орындайды немесе өтемақысын жасайды. Алайда оны орындау міндетті.	2. Аллаһқа мойынсұнбау нәзірі: Бекітіледі, яғни оны берген адам нәзірін орындайды немесе өтемақысын жасайды. Алайда оны орындауға тыйым салынады.	3. Аллаһтан басқаға берілген нәзір: Бекітілмейді. Орындалу да, өтеу де жоқ, бірақ оны берген адам тәубе етуі керек, өйткені. бұл үлкен көпқұдайшылық.

Ант сақтау дәрежелері:

1. Көп ант бермеу арқылы алғашынан сақтау;	2. Антты беру барысында сақтау: яғни кейбір біріңғай жағдайлардан басқа кезде оны бұзбау;	3. Соңында сақтау: яғни антты бұзудан кейін оны өтеу;	4. Аллаһтың атынан басқамен ант бермеу.
--	---	---	---

Өтірік айтудың тыйымы жайлы кейбір деректер:

Аллаһ Тағала былай деген: «Өзің білмеген бір нәрсенің соңына түспе. Расында, құлақ, көз және жүрек, - олардың барлығы одан сұралады» («әл-Исра» сүресі, 36-аят).

Сондай-ақ Аллаһ Тағала былай деген: «Аузынан бір сөз шығарса-ақ болды, алдында аңдушы дайын...» («әл-Кәһф», сүресі, 18-аят).

Пайғамбар ﷺ былай деген: «*Расында, шыншылдық ізгілікке жетелейді, ал ізгілік Жәннатқа жетелейді, және адам Аллаһтың алдында ең шыншыл деп жазылғанға дейін шындықты айтуын тоқтатпайды. Расында, өтірік күнәға жетелейді, ал күнә Отқа апарады және адам Аллаһтың алдында өтірікші болып жазылмайынша өтірік айтуын тоқтатпайды*» (әл-Бухари мен Муслим).

Тағам кітабы бойынша сұрақтар

Сұрақтар:	Дұрыс	Бұрыс
- Мұсылман адамға Шариғатта рұқсат етілгендігі жайлы айтылмаған тамақтарды жеуге болмайды. - Теңіз жанаурлары өлі табылса да, бұзылмаған жағдайда, жеуге рұқсат етіледі. - Қолтырауынды жеуге рұқсат етіледі, өйткені бұл теңіз жануары. - Консервіленген теңіз өнімдерін, мысалы, кептірілген асшаяндарды, егер олар бұзылмаса, жеуге болады. - Мас қылатын заттардан шарап деп аталатын нәрсе ғана харам. - Егер сусындар немесе тамақ тек үлкен мөлшерде мас қылса, онда оларды аз мөлшерде тұтынуға рұқсат етіледі. - Теңіз жануарларын жеу үшін бауыздау шарт емес. - «Забһ» қажет болған жерде «нахр» сою әдісі қолданылса немесе керісінше болса, сойған мал жарамсыз болады. - Малды сою мүмкін болмаса, оны жарақаттау арқылы қанын ағызуға болмайды. - Малдың жеуге рұқсат етілуі үшін бауыздалуы шарт емес, бұл ерікті амал. - Тамйиз (ажырату) жасына жеткпеген кішкентай бала мал соя алады. - Адам сату үшін аң аулап, түскен ақшаны пайдалана алады. - Қажыға балық аулауға тыйым салынған. - Үй жануарларын аулауға рұқсат етілген. - Қажылықта емес халде Меккеде жүргендерге құрлықта аң аулауға тыйым салынған. - Негізінде кез келген тағам рұқсат етілген, біз тек Құран мен Сүннеттегі дәлелдер нұсқаған нәрселерге ғана тыйым сала аламыз. - Кімде-кім жануар немесе өсімдік текті кез келген тағамға тыйым салса, дәлел келтіруі керек, өйткені негізінен кез келген тағамға рұқсат етіледі. - Негізінде, жануарға жатпайтын кез келген тағам денсаулыққа зиянын тигізбесе рұқсат етілген.		

- Азу тістері бар кез келген жыртқыштардың әрі тырнақтары бар құстардың етін жеуге тыйым салынады. Өлтіру бұйырылған жануарды жеу де харам, әрі өлтіруге тыйым салынған малды жеуге тыйым салынады. - Ислам діні адамға да, жануарға да мейірімділік танытуды бұйырады. - Сойылатын малды жеуге рұқсат болуы үшін, оның қаны ағызылуы қажет. - Нәзір тағдырды өзгертпейді, жақсылықты жақындатпайды және жамандықты алыстатпайды.		
---	--	--

- Қой қасапшыдан қашып кетті. Ол «Бәсмәлә» айытып, оқ атып, нысанаға тиіп, қойды өлтірді, ол қойдың еті: өлексе __, рұқсат етілген __.

- Ер адам мылтығын тазалап жатып, абайсызда оқ атып, жануарға тисе, жануардың еті: өлексе __, рұқсат етілген __.

- Мұсылман сойғанда «бәсмәләны» әдейі айтпады, малдың еті: өлексе __, рұқсат етілген __.

- Өтеу қажет емес ант дегеніміз: өткенге ант __, ықтимал басым болған нәрсе туралы __, жоғарыда аталғандардың барлығы __.

- Не нәрсеге қаталырақ тыйым салынған: Аллаһтың атымен емес шындықпен ант __, Аллаһтың атымен жалған ант __.

- Денсаулыққа зиян келтірмейтін кез келген пайдалы және таза тамақ пен сусын: рұқсат етілген __, рұқсат етілген туралы мәтін болуы керек __.

- Тырнақты құстар: рұқсат етілген __, тыйым салынған __, оны нақтылау қажет: егер олар тырнақпен аң аулайтын болса, онда тыйым салынған, егер жоқ болса, онда оларға рұқсат етіледі __.

- Егер жарақат алған жануар табылып, ол әрі тірі болса, содан кейін ол бауыздалса, онда оның еті: рұқсат етілмеген __, рұқсат етілген __.

- Жануарды қамауда ұстап, оны ату нысанасына айналдыру: атуды үйрену үшін рұқсат етіледі __, рұқсат емес __.

- Рұқсат етілген әлдебір жақсы заттың белгілі бір адамға зиян келтіретіні анықталса, онда ол оған қатысты: тыйым салынған __, рұқсат етілген __ болып табылады.

- Аллаһтың аты аталмай сойылған жануар рұқсат етілген __, рұқсат етілмеген __.

- Адам көп ант беруі керек __, бермеуі керек __. Егер маңызды нәрсе болмаса, ант беру қажет __, бермеу қажет __.

- Егер ант жақсы нәрсе туралы болса, онда адам анттын: бұзуы керек __, бұзбауы қажет __.

- Ештеңе қарастырылмаған ант үшін: кешірім жасау керек ____, кешірім қажет емес ____.

- Аллаһқа мойынсұнбау туралы нәзір ____ бекітіледі, ____ бекітілмейді, бірақ орындалады ____, орындауға болмайды ____, бірақ антты бұзған үшін өтемақы жасалды ____, жасалмайды ____.

- Кімде-кім барлық жағынан орындалуы мүмкін емес нәзір берсе, сол қолынан келгенін орындап, қалғандарына өтемақы жасауы керек: дұрыс ____, дұрыс емес ____.

Сұрақ:	Рұқсат етілген	Тыйым салынған
- Зебра - Улы жануарлар: жыландар, сұр-шаяндар, кесірткелер. - Бірінің етін жеуге болатын, ал басқасының етін жеуге болмайтын екі малдың шатысқанынан туылған төлі: қашыр (жылқы мен үй есектің төлі). - Етін жеуге болатын жануарды басқа мақсатта бауыздау. - Мұсылман адам үйретілмеген итімен ұстаған қоянның еті. - Мұсылман үйретілген итімен қарақұйрықты ұстады, бірақ иті ұстаған жануарының бір бөлігін жеп қойды.		

ҚЫЛМЫС КІТАБЫ

Қылмыс - бұл әлдебіреудің денесіне, бұның салдары кек алуға, материалдық өтемақыға немесе өтеуге әкелетіндей етіп, қастандық жасау (қол сұғу). Оның екі түрі болады:

1. Адам өміріне қарсы қылмыс	2. Дене мүшелеріне қарсы қылмыс:		
	А. Жарақаттау		Б. Дененің бір бөлігін кесіп тастау
	Беттегі немесе бастағы жарақат	Қалған денедегі жарақат	В. Дененің бір бөлігін еңбекке қабілеттіліктен айыру

Қақысыз адам өлтірудің үш түрі бар:

1. Қасақана, дүшпандықпен: Әдетте өлімге алып келетін қасақана қылмыс. Қайтыс болған адамның қамқоршысына келесі жазаны таңдау құқығы беріледі:		2. Қасақанаға ұқсас: Әдетте өліммен аяқталмайтын қасақана қылмыс		3. Қателікпен: қасақана емес қылмыс: не тікелей немесе себептік. Соңғысы үшін жаза қарастырылмаған, бірақ:	
А. Өлтіру	Б. Өтем-ақы (құн) төлету	Өйткені Пайғамбар ﷺ былай деген: <i>«Егер әлдебіреудің жақыны өлтірілсе, ол екі нәрсенің бірін таңдай алады: не өлтірілген адам үшін өтемақы (құн) төлетуге, не өлтіргенді дәл солай етіп өлтіруге».</i> (Бухари мен Муслим).		А. Кісі өлтірушінің мүлкінен өтеу, яғни 1 құлды азат ету, ал ол болмаса, екі ай қатарынан ораза ұстау.	Б. Туыстарына төлем төлеу: бұл өлтірілген адамның жақын және алыс туыстары. Фидия олардың арасында мәртебелеріне қарай және үш жыл мерзіміне жыл сайын үштен бір бөлігін төлеу арқылы бөлінеді.

Қан үшін кек алудың шарттары:			
1. Өлтіруші мукалләф (ақылы толық, кәмелетке толған) болуы керек.	2. Жәбірленуші адам өлтіруден сақтандырылған болуы керек.	3. Өлтіруші мен өлтірілгеннің теңдігі: бостандық пен дінде.	4. Тумаған болу, яғни, ата-аналар балалары, немерелері және олардың балалары үшін кек алу ретінде өлтірілмейді.

Кек алуды жүзеге асырудың шарттары:		
1. Кек алуға лайық адам мукалләф (ақылы түзу кәмелетке толған) болуы керек.	2. Кек алуға байланысты туыстарының бірауызды келісімде болуы	3. Қылмыскерді жазалау кезінде оған артық зиян тигізбеу үшін шектен шықпау туралы бұйрық.

Адам өлтірудің үш түрі және олардың үкімі:		
1. Қасақана	2. Қасақанаға ұқсас	3. Қателікпен (абайсыздықпен)
Қан үшін кек қарастырылған	Қан үшін кек алу қарастырылмаған	
Немесе өлтірген адам өтемақы (құн) төлейді	Өлтірушінің туыстары тарапынан құн төлеу қарастырылған	
Кісі өлтіруші тарапынан қасақана жасалуы мүмкін		Ниетсіз жасалады
Ауыр төлем қарастырылған		Жеңіл төлем қарастырылған
Ұлы күнә болып есептеледі	Жәй күнә болып саналады	Күнә болып саналмайды
Өтем (каффарат) қарастырылмайды	Өтем (каффарат) қарастырылады	

Өтемақы (құн) төлеудегі екі шарт:

- Дененің сал болған жерінің ешқайсысы үшін төлем жоқ. Имам мұндай жарақаттар үшін айыппұлды өзі белгілейді, тек екі мүшенің салдануынан басқа: құлақ пен мұрын.

– Кез келген дене мүшесіне қарсы оны сал ету арқылы қылмыс жасаған әрбір адам, құлақ пен мұрыннан басқа, өтемақы төлеуге міндетті, өйткені олардың көркі салдықтан кейін де сақталады.

Амр ибн Хазм хадисінде кісі өлтіру және басқа да қылмыстар үшін өтемақы төлеу түрлері түсіндіріледі: *«Егер адамның бір мүминді қасақана және әділетсіз өлтіргені дәлелденсе, онда өлтірілген адамның туыстары өзге ешнәрсеге келіспесе, ол өлім жазасына кесілуі керек. Және:*

<u>Өмір</u>	Өлтірілген адам үшін өтемақы (құн) ретінде жүз түйе беріледі		
<u>Мұрын</u>	Егер адамның мұрыны толық кесілсе, ол үшін толық өтемақы (құн) төленеді,	<u>Тіл</u>	Толық өтемақы (құн)
<u>Ерін</u>	Ерін үшін толық өтемақы (құн) төленеді	<u>Жыныстық мүше</u>	Толық өтемақы (құн)
<u>Жұмыртқалар</u>	Толық өтемақы (құн)	<u>Омыртқа</u>	Толық өтемақы (құн)
<u>Көз</u>	Толық өтемақы (құн)	<u>Табан</u>	Өтемақы-ның (құнның) жартысы
<u>Бастың терең жарақаты</u>	Өтемақының (құнның үштен бірі	<u>Денеге еніп кететін жарақат</u>	Өтемақы-ның (құнның үштен бір бөлігі
<u>Бастың сүйектері жылжыған жарақаты</u>	15 түйе		
<u>Саусақ</u>	Қолдағы немесе аяқтағык шабылған саусақ үшін он түйе беріледі		
<u>Тіс</u>	Тістің сынғаны үшін бес түйе беріледі		

<u>Немесе сүйек ашылып қалатындай жарақаттау</u>	5 түйе
<i>Барлық сезім мүшелері үшін: есту, көру, иіс - толық құн беріледі.</i>	
<i>Әйелді өлтірген еркекті өлім жазасына кесу керек. Егер адамдар өтемақыны (құнды) алтынмен төлегісі келсе, онда мың динар төлеуі керек» (Абу Дауд).</i>	

Жарақаттардың кейбір түрлері:

1. Теріден өтетін бастың терең жарақаты	2. Денедеге енетін жарақат	3. Бастың сүйектері жылжыған жарақат	4. Сүйек ашылып қалатын жарақат
--	-----------------------------------	---	--

Адам денесінің бөліктері бірнеше санатқа бөлінеді:

1. Жалғыз: тіл. Үкімі: толық өтемақы (құн).	2. Екеулік: көздер. Үкімі: екі көз үшін – толық өтеу, бірі үшін - жартысы.	3. Үштік: мұрын (екі танау және қалқа). Үкімі: үшеуіне түгел – толық құн, ал әрқайсысына – құнның үштен бірі.	4. Төрттік: көздің үстіндегі қабақтар. Үкімі: барлығына – толық құн, біреуге – төрттен бірі.	5. Ондық: саусақтар. Үкімі: барлығына түгел – толық құн, бір саусаққа – құнның оннан бірі.
--	---	--	---	---

Қан кегінің міндетті болуының шарттары:

1. Өлтірген адам кәмілет жасына толған болуы қажет
2. Өлтірілген адам қол сұғылмайтын және өлтірушімен тең дәрежелі болуы керек: дінде, құлдықта немесе бостандықта. Мұсылман кәпір үшін кек алу ретінде өлтірілмейді, ал азат адам құл үшін өлтірілмейді,
3. Өлтіруші өлтірілген адамның ата-анасы болмауы керек. Ата-ана балалары үшін кек алу ретінде өлтірілмейді.
4. Мукалләф болған туыстарының бірауыздан келісілген шешімі керек.
5. Кек алуда рұқсат етілген шекаралардың сақталуына кепілдік.

Кісі өлтірушілер тобы өлтірілген бір адам үшін кек алу ретінде өлтірілуі мүмкін, сондай-ақ рұқсат етілген шекаралар сақталса, қылмыскерге ол жасаған дәл сол жарақатты жасау арқылы кек алуға рұқсат етіледі.

Әйелді өлтіргені үшін төлем:

1. Еркек үшін төленетін өтем-ақының (құнның) жартысы

2. Құнның үштен бір бөлігінен аз болғандарды қоспағанда, өйткені олар бұда олар тең.

Адамның өзіне өзі қол сұғуы туралы кейбір деректер:

Аллаһ Тағала былай деген: «Өздеріңді өздерің өлтірмеңдер, өйткені Аллаһ сендерге мейірімді».

Пайғамбарымыз (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «Бұл дүниеде өзін әлдебір нәрсемен өлтірген адам Қиямет күні өзіне қол сұққан нәрсесімен жазаланады», - деген (әл-Бухари мен Муслим).

Ол: «Сендерден бұрын өмір сүргендердің арасында бір жарақ алған адам болған. Ол ауырсынуға шыдай алмай, пышағын алып, өз қолын өзі кесіп тастады. Сөйтіп қансырау салдарынан қайтыс болды. Сонда Аллаһ Тағала: «Құлым Менен (өзін өзі өлтіру арқылы) озды», - деді (Бухари).

Өз-өзіне қол жұмсаудың көпшілігі шарасыздық пен үмітсіздіктен жасалады. Ал Аллаһ Тағала: «Адасқандардан басқа кім Раббысының мейірімінен үміт үзеді?».

(Бейбіт немесе мұсылмандармен келісімшартта болған) қақысына қол сұғылмайтын кәпірді өлтіру туралы деректер:

Пайғамбар ﷺ былай деген: «Кім де кім келісімшарттағы кәпірді (мұғахадті) өлтірсе, Жәннаттың хош иісін сезбейді» (Бухари).

Ол ﷺ былай деген: «Мұсылмандармен бітімге келген кәпірді өлтірген адам Жәннаттың иісін сезбейді» (Ахмад, Нәсәи).

Сондай-ақ ол ﷺ былай деген: «Кімде-кім бір адамның өміріне қатысты қауіпсіздік кепілдігін беріп, кейін оны өлтірсе, мейлі өлтірген адам кәпір болса да, мен өлтіргенге қатысым жоқ» (Ибн Хиббан).

Кәпірлермен жасалатын келісімшарттар:

1. Олар адалдықпен орындап тұрған келісімшарт: біз де оны орындауға міндеттіміз. Аллаһ Тағала былай деген: «Олар сендерге адал болғандарынша, сендер де оларға адал болыңдар».

2. Олар бұзған келісім: бұндай келісім бұзылған. Аллаһ Тағала былай деген: «Егер олар уәделескеннен кейін анттарын бұзып, діндеріңе қол сұқса (тіл тигізсе), онда күпірліктің жетекшілерімен соғысыңдар. өйткені олар үшін ант жоқ. Олар бәлкім тыйылар».

3. Олар оны бұзады деп қауіптенетін келісім: келісімді тастаймыз. Аллаһ Тағала былай деген: «Егер бір елдің опасыздығынан секем алсаң, тең түрде сен де (келісімді бұзып) өздеріне таста. Расында, Аллаһ, опасыздарды жақсы көрмейді.»

ЖАЗА КІТАБЫ

«Хадд» - бұл шариғат белгілеген жаза.		
Жаза тек мына адамдарға қатысты қолданылады:		
1. Мукалләфқа (ақыл-есі түзу, кәмілет жасына толған адамға);	2. Заңға бағынышты адамға;	3. Тыйым жайлы білетін адамға.

Жазаны тек мына адамдар қолданады:	
1. Имам (елбасшы) және оның өкілі	2. Қожайын: қамшымен жазалауды қолдана алады, әсіресе құлдарына қатысты.
Қамшымен жазаланатын құлдың жазасы азат адамның жазасының жартысына тең.	

[Зина үшін жаза:]

Жыныс мүшелері немесе артқы тесік арқылы жасалған жыныстық қатынас үшін:	
1. Некеде болған адам еркін мукалләф болған күйінде некеде болған басқа адаммен жыныстық қатынас жасаса, олардың екеуін де (еркекті де, әйелді де) таспен ұру арқылы өлтіреді.	2. Некеде болмаған адам: оған қатысты қамшымен 100 рет ұру қолданылады, әрі бір жылға елден қуылады (әйел адам тек махраммен шығарылады).
Алайда бұл келесі шарттармен ғана жүзеге асады:	
1. Күнәні төрт рет мойындау	2. Немесе күнә жайлы ашық куәлік етегін төрт әділ куәгердің болуы

3. Күйеуі және қожайыны жоқ әйелдің жүкті болуы	4. Әйел өз күйеуінің оны зинада айыптағанын (лиғанды) жоққа шығармауы.
---	--

Аллаһ Тағала былай деген: **«Егер зинақор ер мен зинақор әйел некеде болмаған болса, оларды жүз рет қамшымен ұрыңдар».**

Пайғамбарға дейін жететін хадисте Убада ибн Сомиттің сөздерінен былай хабарланады: **«Менен үйреніңдер! Менен үйреніңдер! Аллаһ Тағала оларға басқа жол белгіледі: егер бұрын үйленбеген адамдар зина жасаса, онда олар жүз қамшымен жазаланып, бір жылға елді мекеннен қуылады, ал некеде болған адамдар зина жасаса, онда оларды жүз қамшымен ұрып, таспен ұрып (өлтіріп) тастау қажет»** (Муслим).

Әрі ақырында, бұл Мағиз бен Ғамидий әйелімен оқиғасында айтыл-ғандай, некеде болған адамды өлтірумен шектелу бұйырылды.

Адам Аллаһтың қалауымен зина күнәсынан қорғана алатын қауіпсіздік шаралары:

1. Тақуалық пен дұға. Аллаһ Тағала былай деген: **«Егер олардың сұмдықтарын менен бұрмасаң, оларға бейімделіп надандардан боламын»** («Юсуф» сүресі, 33-аят). Ал Пайғамбар ﷺ былай деген: **«Сен Аллаһтың разылығы үшін әлдебір нәрсені тастасаң (бас тартсаң), Аллаһ оны саған одан жақсырағымен ауыстырады!»** (Ахмад).

2. Некелесуге асығу, бұл мүмкін болмаса, ораза ұстау.

3. Көзді төмен түсіріп, әйелдермен кездесу мүмкін жерлерден, мысалы, базарлардан, аулақ болу туралы бұйрық.

4. Әйелдердің хижаб киюі, ерлерге жұмсақ сөйлемей, олармен оңаша қалмауы, әйелдермен қол алыспау туралы бұйрық.

5. Юсуф жайлы сүре мен хикаяны оқу.

6. Салиқалы адамдардың қоғамында болу

7. **«Қарызға не алсаң, сонымен төлейсің».** Зина – бұл қарыз.

[Зина жасағандықта жала жабу үшін жаза:]

Бұл үлкен күнәлардың бірі. Мухсан адамға зина жасаумен жала жапқан немесе оған қарсы толық емес куәлікпен куәлік еткен адам:

1. 80 рет қамшымен ұрумен жазаланады	2. Болашақта оның куәліктері қабылданбайды	3. Ол пасық саналатын болады
--------------------------------------	--	------------------------------

Мухсан емес адамға зинамен жала жапқан үшін «тағзир» жазасы тағайындалады.

Мухсан дегеніміз: азат, кәмелетке толған, ақылы түзу, ар-абыройлы мұсылман адам.

[«Тағзир»]

Адамның соны жасағаны үшін жаза да (хадд), өтем де (кәффара) қарастырылмаған кез-келген күнәні істеген жағдайында [мысалы, харам нәрсе жасағаны немесе міндетті болған нәрсені тастағаны үшін имам (билеуші) қалауымен белгіленетін] міндетті жаза.

[Ұрлық үшін жаза:]

Егер адам әдетте сақталатын жерден алтын динардың төрттен бір бөлігін немесе осы сомаға тең басқа мүлікті ұрласа, онда:

1. Оның оң қолы алақан буынынан шабылады.

2. Егер ол ұрлықты қайталаса, онда - сол аяғы, аяқтың буынынан шабылады.

3. Осыдан кейін ұрлықты қайталаса, түрмеге жабылады, өйткені тек бір қол мен бір аяқты шабуға болады.

Аллаһ Тағала былай деген: **«Ұры ер мен ұры әйелдің қолдарын шабыңдар».**

Айша анамыздың (оған Аллаһ разы болсын) сөздерінен Пайғамбарымызға (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) дейін көтерілетін хадисте былай делінеді: **«(Ұрының) қолы бір динардың төрттен бір бөлігін және одан да көп нәрсені ұрлағаны үшін кесіледі»** (әл-Бухари мен Муслим).

[Арақ ішу үшін жаза:]

«**Мускир**» дегеніміз – адамның ақыл-санасын былғап, оған ләззат, мастық, толқу, асқақтау келтіретін барлық нәрсе, мейлі ол сусын (шарап), немесе құрғақ заттар (есірткі) болса да.

«**Хамр**» – жүзімнен, жас құрмадан, бидайдан, арпадан жасалатын әрі адамды ақыл-санасынан айыратын, нәрсе.

Пайғамбарымыз (ﷺ): **«Мас қылатын нәрсенің бәрі хамр»**, - деген. Сондай-ақ ол: **«Мас қылатын барлық сусындар харам»**, - деді. Және ол: **«Көп мөлшерде мас ететін нәрсе аз мөлшерде де харам»**, - деді.

Мұндай заттар ләззат алу үшін де, шөлді қандыру үшін де (өйткені адам шараптан одан сайын шөлдейді) және дәрі ретінде де қолдануға тыйым салынады. Мас ететін нәрселер – барлық жаман істердің негізі.

Аллаһ Тағала былай деген: **«Әй мұминдер! Арақ, құмар, тігілген тастар (пұттар) және бал ашатын оқтар лас, шайтанның істерінен. Одан сақтаныңдар, құтыларсыңдар»** («әл-Маида» сүресі, 90-аят). Олар есірткіден және басқа да осыған ұқсас заттардан да қауіптірек, және үлкен даналықпен тыйым салынған, ал бұл өзінің құрамына келесілерді қамтиды:

1. Бұл шай- танның амал- дарынан болған пасықтық	2. Адамдардың араларында жек көрушілік салады	3. Аллаһты зікір етуден, намаз оқудан алшақтатады	4. Ол маскүнемді ақыл-ойдан айырады, оны харамды жасау- дан ештеңе тоқтатпайды.
--	--	--	--

Арақ ішкен адамның үкімі: қазы оған 40 қамшыдан кем емес, одан да көбірек тағзир салады. Умар, оған Аллаһ разы болсын, бір кезде 80 қамшы қолдануды ұйғарды.

[Қарақшылық (тонау) үшін жаза:]

Аллаһ Тағала олар жайлы былай деген: **«Аллаһ және Елшісімен соғысқандардың және жер жүзінде бұзақылық жасап жүргендердің жазасы: өлтірілулері, не керіп шегеленулері, яки қол-аяқтарының қиғашталып кесілулері, немесе жерден айдалулары. Бұл олардың дүниедегі жазасы. Және олар үшін Ақыретте ірі азап бар».**

Сөз адамдарға шабуыл жасайтын, сонымен қатар жолдарда тонау, ұрлық және кісі өлтірумен айналысатын қарақшылар туралы болуда:

1. Өлтірген және тона- ған адамды: өлтіріп, айқышқа керіп шегелейді.	2. Өлтірген, бі- рақ тонамаған адамды: өлті- реді, бірақ айқышқа керіп шегелемейді.	3. Тонаған, бірақ өлтірмеген адамның: оң қолы мен сол аяғы шабылады	4. Халыққа қа- уіп пен үрей салып қорқыт- қан, бірақ өлтірмеген, әрі тонамаған адам елден қуылады.
--	--	---	---

[Бүлікшілердің жазасы]:

Көтерілісшілер – күш, қуаты бар, билеушіге қарсы шыққан және қабыл болатын түсіндірмесі бар адамдар.		
Имамды кетіргісі келіп, оған қарсы шыққандар – бүлікшілер. Билеуші міндетті түрде:		
1. Көтеріліске шыққандарға адам жіберуі қажет	2. Қабылдауға болмайтын айыптауларға жауап беруі қажет.	3. Олардың күмәндарын кетіруі қажет.
Егер:		
1. Олар тоқтаса, оларды қалдыру қажет.	2. Егер олар тоқтамаса, олар соғыса бастағаннан кейін оларға қарсы соғыс уәжіп болады.	
Бұл шайқаста билеушінің қол астындағылар оған көмектесуге міндетті. Егер шайқас (бүлікшілерді) өлтіруге немесе олардың кез келген мал-мүлкіне зиян келтіруге әкеп соқтырса, онда қорғанушы тарап бұл үшін жауап бермейді. Қорғанған жақтан кімде-кім өлтірілсе, ол шәһид болып табылады. Қашқан бүлікшілер ұсталмайды, жарақат алғандары өлтірілмейді, олардың мал-мүліктері олжа ретінде әрі балалары да тұтқынға алынбайды. Ешбір тарап соғыс кезінде өлтіргені үшін де, мал-мүлкі үшін де шығынды төлеуге міндетті емес.		

Тақырып: діннен бас тартқан адамның үкімі

Ислам дінінен шығып, амалмен, сөзбен, сеніммен немесе күмәнмен күпірлікке түскен адам муртад деп аталады. Ғалымдар, Аллаһ оларды рақымына бөлесін, Аллаһтың құлын Исламнан шығаратын барлық нәрселерді егжей-тегжейлі түсіндірді және олардың айтқандарының бәрі өз құрамына Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) әкелгенін түгелімен немесе оның бір бөлігін теріске шығаруды қамтиды. Діннен шыққан адам [егер билеуші үкімнің орындалуын кешіктіруді мақұл көрмесе, дереу өлтіріледі] 3 күн ішінде тәубе етуге шақырылады және егер Исламға оралса, онда тірі қалдырылады. Әйтпесе, ол қылышпен өлтіріледі.
--

Діннен шығуға әкелетін амалдар:				
1. Сөзбен: Аллаһ Тағаланы, Оның Елшісін ﷺ немесе Ислам дінін қаралау, сөгу, келемеждеу.	2. Амал- мен: пұтқа сәжде жасау.	3. Сеніммен: Аллаһтың серігі бар деп сену.	4. Күмән: мысалы, яһудилер мен христиан- дардың күпірлігіне күмәндану.	
Діннен шыққан адамның тәубесі қалай орындалады:				
1.Екі кәли- маны айту арқылы.	2. Өзінің иманнан бас тартып теріске шығарған нәрселерін мойындау арқылы.	3. Күпірлігін немен көрсеткен болса, содан бас тарту арқылы.		
Исламнан шығаратын амалдардың басында он нәрсе тұрады:				
1. Аллаһқа серік қосу. Аллаһ Таға- ла: « Саған да, сенен бұ- рынғыларға да: «Егер серік қоссаң, амалдарың зая кетеді», - деп уахи етілді», - деп айтты. Бұған Аллаһтан басқаға құрбан шалу да кіреді.	2. Өзі мен Аллаһтың арасында дәнекер- лер жасап алу, оларға жалба- рыну, шапағат тілеу және тәуекел ету.	3. Көпқұ- дайшыл- дарды кәпір деп мойында- мау немесе олардың күпірлік- теріне кү- мәндану, немесе олардың жолын дұрыс деп тану.	4. Пайғам- бардан басқа бас- шылық- тың қа- йырлы әрі кәмілдеу деп сену.	5. Аллаһ Елшісі (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) әкелген нәрсе- лерді жек көру, тіпті адам өзі жек кө- ретін нәр- сеге ерсе де.

6. Пайғамбардың (оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) дініндегі кез келген нәрсені немесе Аллаһтың сыйы мен жазасын мазақ қылу.	7. Сиқыр қолдану немесе оған разы болу. Бұған әйел мен еркекті бір біріне жақындату немесе алыстату сиқырлары да кіреді.	8. Кәпірлерді қолдау немесе оларға мұсылмандарға қарсы көмектесу.	9. Кейбір адамдарға Мухаммадтың صلی اللہ علیہ وسلم шариғатының шегінен шығуға рұқсат етіледі дегенге сену.	10. Аллаһтың дінін оқып білмеу және оның нұсқауларына сәйкес әрекет етпеу арқылы оны елемей.
---	--	---	---	--

СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ, ДАУ, ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕР МЕН КУӘЛІК ТҮРЛЕРІ КІТАБЫ

Ереже: кез келген басқарушылық және әрекет үшін екі тірек қажет: 1. күш және 2. сенім.		
Сот билігі адамдарға қажет және ұжымдық парыз [егер кейбір адамдар онымен айналысса, онда бұл қалғандарынан жауапкершілікті жояды. Егер барлық салиқалы адамдар одан бас тартса, онда олар күнә жасайды, сондықтан:]		
1. Билеуші адамдар арасында туындайтын жағдайларға қатысты заң тәртібін, шарият нұсқауларын және олардың қолданылуын білетін лайықты адамды тағайындауға міндетті.	2. Ол ең жақсы қазыны тағайындауға міндетті. Әрі ондайға келесі сипаттар тән адам жатады: мұсылман, мукалләф, білімді адам.	3. Егер басқа адам болмаса және бұл жұмыс осы істі білетін адамды басқа бұдан да маңызды істерден алшақтатпаса, онда бұл осы істі білетін адам үшін жеке парыз болады.
Пайғамбарымыз (ﷺ): «Талапкер дәлел келтіруі керек, ал айыптаудан бас тартқан адам ант беруі керек», - деген (әд-Даракутни). Сондай-ақ ол (ﷺ): «Мен естігенімнің негізінде үкім шығарамын», - деген (әл-Бухари мен Муслим). Және ол: «Кімде-кім қандай да бір мал-мүлікті талап етсе, сол:		
1. Не екі салиқалы ер куәгер,	2. Не бір ер мен екі әйел,	3. Не бір ер адам мен (талапкердің) антын келтіруі керек.
Өйткені Аллаһ Тағала былай деген: «Куә ретінде өз тараптарынан екі ер адамды шақырындар. Егер екі ер болмаса, онда сендер оларды куә ретінде мойындауларыңа келісетін бір еркек пен екі әйелді». «Пайғамбар (ﷺ) талапкер мен бір куәгердің антына сүйене отырып шешім шығарды» - бұл «Сунан» авторлары келтірген сахих хадис. Егер талапкер дәлелдемелерді ұсынбаса, онда:		

1. Жауапкер ант беріп, өзін ақтайды.	2. Егер жауапкер ант беруден жалтарса, онда:	
	А. Онда үкім осы жалтаруы бойынша шығарылады,	Б. Немесе талапкерден ант талап етіледі. Егер жауапкер ант беруден бас тартып, талапкер талапкер ант берсе, онда талапкер талап еткенін алады.
Заттарды біреуге жатқызудың 3 түрі бар:		
1. Бекіту: адам әлдебір затты өзіне жатқызады.	2. Мойындау: адам әлдебір затты өзіне қарсы басқаға тиесілі екенін мойындайды.	3. Куәлік: адам әлдебір заттың 2-ші тұлғаға тиесілі екенін 3-ші тұлғаға қарсы куәлік береді.
Дәлелдемелерге дауласушы тараптардың бірінің шыншылдығына нұсқайтын мән-жағдайлар жатады. Мысалы:		
1. Талап-арыздың нысанасы олардың бірінің қолында болуы. Егер ол ант берсе, онда зат соған тиесілі болады.		2. Тағы бір мысал: екі адам тек біреуіне ғана тиесілі дүние-мүлік үстінде дауласып жатыр, мысалы, ағаш ұстаның жонқа үстінде таласы немесе темір ұстаның құрал-сайман үстінде дауы, т.б.
Куәліктің екі түрі бар:		
1. Жауапкершілікті өзіне алу	2. Оны орындау.	
Адамның жауапкершілікті өзіне алудың және оны орындаудың үкімі:		
1. Адамдардың құқықтарына қатысты куәгердің жауапкершілігін алу - ұжымдық жауапкершілік.	2. Оны орындау – жеке жауапкершілік.	
Бұл куәгер сырттай да, іштей де әділ адам болған шартпен орындалады. «Ғәдл» - бұл басқа адамдар оларды куә ретінде тануға келіскендер, өйткені Аллаһ Тағала: «... куә деп тануға келіскендеріңді», – деген. Куәгердің білмейтін нәрсесі жайлы куәлік етуіне тыйым салынған:		

1. Егер ол өз көзімен көрмесе,	2. Ол қарсы куәлік беріп жатқан адамнан жеке естімеген болса,	3. Немесе заттардың мәнін анықтайтын және оның құрамдас бөлігі болып табылатын фактор болмаса.
--------------------------------	---	--

Пайғамбарымыз ﷺ бір адамнан: «*Күнді көріп тұрсың ба?*» деп сұрады. Ол: «*Иә*», – деп жауап берді. «*Олай болса, тек осындай нәрселерге куәлік ет, немесе (куәлік етуден) бас тарт*». Ибн Ғәди.

Аллаһ Тағала былай деген: «**Өтірік сөз айтудан сақтаныңдар**».

Куәлік беруге кедергі болатын нәрселердің қатарына мыналар жатады: жалған айыптау күдігі [егер мұндай күдік болмаса, онда куәлік қабылданады], мысалы,

1. Ата-ананың балалырының пайдасына куәлік беруі.	2. Керісінше жағдай.	3. Ерлі-зайыптылардың бір-бірінің пайдасына берген куәлігі.	4. Адамның өз жауына қарсы берген куәлігі.
---	----------------------	---	--

Хадисте былай хабарланады: «*Қиянатшылар ер мен қиянатшылар әйелдің куәліктері, сондай-ақ дұшпанның өз дұшпанына қарсы берген куәлігі, сондай-ақ үй тұрғындарының қызметшілерінің куәлігі қабыл болмайды*» (Ахмад, Абу Дауд).

Тағы бір хадисте: «*Кімде-кім бір мұсылманның мал-мүлкін иемдену үшін өтірік ант ішсе, Аллаһты Ол оған ашуланған күйінде кездестіреді*» делінген (әл-Бухари мен Муслим).

Бөлу туралы тарау

Оның екі түрі бар:			
1. Ешқандай зиян келтірмейтін және төлем талап етілмейтін мәжбүрлі бөлу , мысалы, екі бірдей нәрсені, үлкен тұрғын үйлерді және кең жерлерді бөлу.	2. Меншік иелерінің біріне зиян келтіруі мүмкін немесе оны іске асыру барысында төлем төлеу қажет болатындай өзара келісім бойынша бөлу . Мұндай бөлу барлық қатысушылардың келісімін қажет етеді.		
	1. Егер тараптардың бірі сатуды талап етсе, онда талап қанағаттандырылуы керек.	2. Егер олар өз үлестерін жалға берсе, онда олардың үлесінің жалдау ақысы төленуі керек, ал Аллаһ жақсырақ біледі.	

Мойындау туралы тарау

Мойындаушының мукалләф болуы шартымен өз күнәсін мойындауы [мойындап келуі], мойындауды білдіретін кез келген сөздерді айту.

Бұл күнәнің ең жақсы дәлелі және барлық бағыттарды қамтиды: ғибадат, адамдармен қарым-қатынас, неке, қылмыс және т.б.

Хадисте: «*Күнәні мойындаған адамға ақтау жоқ*», - деп хабарланады [Ибн Хажар және басқалар бұл хадистің негізі жоқ екенін айтқан, бірақ автор, Аллаһ оны рахым етсін, оны «Әл-усул ал-жәмиға» кітабында фикһ ережесі ретінде атаған]. Адам өзінің барлық міндеттері мен адамдардың құқықтарын орындау немесе (әлдебір нәрсені орындамауға) рұқсат алу арқылы жауапкершіліктен құтылу үшін, олардың барлығын мойындауға міндетті. Аллаһ бұл жайлы жақсырақ біледі.

Мырзамыз және Пайғамбарымыз Мухаммадқа, оның отбасына және сахабаларына Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын!

Бұл кітапқа түсіндірмелерді жазған Аллаһқа мұқтаж, діні мен дүниелік өмірін түзетуге үміттенетін автор - Абд әр-Рахман ибн Насыр ибн Сағди жазған,

Аллаһ Тағала оны, ата-анасын және барша мұсылмандарды рахым етсін.

Негізгі кітаптан көшірілген уақыт: 3-зул-хижжа, хижраның 1359 жылы.

Нығметімен барлық игі істер соңына жететін Аллаһқа мақтаулар болсын!

Қылмыс кітабы және басқа тақырыптар бойынша сұрақтар

Сұрақ	Дұрыс	Бұрыс
- Әйелді өлтіргені үшін еркек өлтірілмейді - Өлтірілгеннің қамқоршысына тең кек алу жазасы, төлем (құн) алу, немес кешіру арасында таңдау жасау құқығы беріледі. - Бір топ қылмыскерлер бір адамды өлтірілгені үшін түгел өлтірілмейді. - Сот ісін басқару – ең жақсы басқарылым, өйткені ол арқылы құқықтар, өмірге қол сұғылмаушылық қорғалып, күнәлілер (бұзақылар) жазаланады. - Кез келген талапқа дәлел болуы шарт.		

– Шариғатымыз Кітап иелеріне қатысты шешімділік пен кешірімділік арасындағы ортаны ұстанады. - Атеистер қан үшін теңдей кек алу кісі өлтірудің көбеюіне одан сайын ықпал етеді деп айтады, олар: «Өйткені егер кісі өлтіруші әлдебір адамды өлтірілсе, ал біз өлтірушінінің өзін өлтірсек, онда екі адамнан айырыламыз. Бірақ біздің жауабымыз: «Осылайша Аллаһ сендердің көздеріңді соқыр етті. Аллаһ Тағала: «Кек алу сендердің өмірлеріңді сақтайды», - деген, өйткені кісі өлтіруші өлім жазасына кесілегінін біле тұра, өлтіруге батылы бармайды. Әрі біз Зәйдті ол Амрды өлтіргені үшін өлтіретін болсақ, онда Халид та Бәкрді өлтірмейді, ал егер Зәйтті тірі қалдырсақ, онда өлтіру көбейеді». - Жарақаттар үшін өтемақы нақты тигізуге мүмкін болған әрбір жарақат үшін белгіленген. – Егер кісі өлтірген адам ерекше бұзық (пасық) ретінде танылған болса, онда оны өлім жазасына кескен дұрысырақ болады. - Жазаларды орнатудың үлкен және шексіз пайдасы бар, соның ішінде ол тосқауыл және тазарту ретінде әрекет етеді.		
--	--	--

- Пайғамбарды жамандаған адам діннен шығады: ол қалай болған жағдайда да өліммен жазаланады __, оны тәубеге шақыру қажет __ - Сот істерін жүргізуді басқарудың үкімі: жеке __, ұжымдық __ парыз. - Дәлелдемелерді (куәліктерді) жасыру: құпталмайтын (мәкруһ) __, тыйым салынған (харам) __ амал. - Үшінші адам туралы пәтуа беру: рұқсат етіледі ____ ; рұқсат етілмейді ____ . - Үшінші тұлғаны: соттауға болады ____; соттауға аболмайды ____. - Сот ісін жүргізу - бұл жеке __ ұжымдық __ міндет. Бұл рөлге тек бір адам лайық болса, онда ол үшін сот ісін жүргізу: жеке __; ұжымдық ____ парыз болады, өйткені халық арасында олардың дауларын шешітін ешкім болма қалады. - Жалған куәлік беру: ең ауыр күнә __, ауыр күнә __, кіші күнә ____.

МАЗМҰНЫ

Түсіндірмеге алғысөз.....	3
Автордың алғысөзі	5
Біз Одан көмек сұраймыз	5
[Екі куәлік] тарауы	10
Тазару кітабы	12
Дәрет алудың түрлері туралы тарау	14
Ыдыс туралы тарау	15
Астыны жуу және әжетті өтеу әдебі жайлы тарау.....	17
Сүртінудің шарттары.....	18
[Нәжісті жою және нәжіс нәрселер] туралы бөлім	20
Дәреттің сипаттамасы туралы тарау	22
Былғары шұлық пен таңғыштарға мәсих тарту туралы бөлім	25
Дәретті бұзатын іс-әрекеттер туралы бөлім	27
Ғұсыл алуды міндетті ететін іс-әрекеттер және ғұсыл алудың сипаттамасы туралы тарау.....	28
Таяммум (топырақпен алынатын дәрет) туралы тарау.....	29
Етеккір туралы тарау.....	30
Тазару кітабы бойынша сұрақтар	32
Намаз кітабы.....	36
[Намаздың шарттары].....	37
Намаздың сипаттамасы туралы тарау	40
Ұмытшақтық орын алғанда (сужуд с-сахуи), Құран оқылғанда (сужуд әт-тиләуа) жасалатын және шүкірлік (сужуд әш-шукр) сәжделері туралы тарау	50
Намазды бұзатын нәрселер және ондағы жағымсыз (макрух) амалдар туралы тарау	53
Ерікті намаз туралы тарау.....	55
Күн мен ай тұтылу намазы туралы бөлім.....	55
[Үтір намазы туралы бөлім].....	55
[Тарау: жаңбыр сұрау (әл-истиска) намазы].....	56
[Намаз оқуға тыйым салынған уақыттар туралы бөлім].....	57
Жамағат намазы мен оған имамдық ету туралы тарау:.....	60
Үзірлі адамдардың намазы туралы тарау	61
Жұма намазы туралы тарау.....	63
Айт намаздары туралы тарау.....	64
Намаз кітабына байланысты сұрақтар	66
Жаназа кітабы.....	70
Жаназа кітабы бойынша сұрақтар.....	74

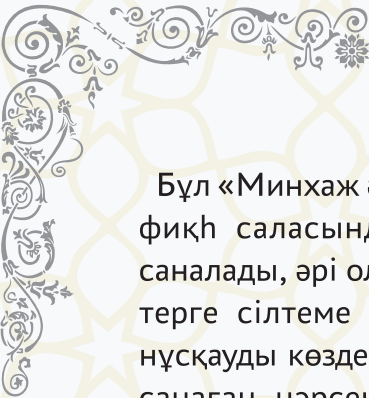
Зекет кітабы.....	76
Мал-мүліктен берілетін зекет туралы бөлім	77
Пітір садақасы (зекеті) туралы тарау.....	80
Зекет берілетін адамдардың санаттары туралы тарау.....	82
Қосымша ескертпелер	84
Зекет кітабы бойынша сұрақтар	88
Ораза кітабы.....	92
[Ескертпелер].....	95
Ораза кітабы бойынша сұрақтар:	100
Қажылық кітабы	103
[Қажылық рәсімдері туралы бөлім]	111
[Ихрам уақытындағы тыйым салынған амалдар туралы бөлім].....	112
[Ескертпе]	119
Қажылық кітабы бойынша сұрақтар	121
Сауда кітабы	125
[Сауданың тіректері мен шарттары]	125
Қайнар көздер мен жемістерді сату туралы бап	130
Адамның сауда келісімін өз қалауымен бұзуы туралы бап.....	132
Алғытөлем туралы бап	135
Тақырып: [куәландырылған келісімдер]: кепіл зат, кепілдік пен сенім білдірушілік.....	135
Банкроттық немесе басқа да себептерге байланысты мүлікке тыйым салу.....	137
Татуласу (ымыра-келісімге келу) туралы бап	140
Уәкілеттік, серіктестік және үлескерлік туралы тарау.....	141
Тақырып: өңделмеген жерлерді игеру.....	144
Жалдау және жалға алу туралы бап.....	145
Табылған зат пен әке-шешесі белгісіз, тастанды бала туралы бап.....	147
Бәсекелер (сайыстар) туралы бап.....	149
Тақырып: басқа адамның мүлкін иелену	150
Өтеусіз пайдалануға беру және сақтауға тапсырылған заттар туралы бап	151
Тақырып: сатып алуға басым құқық.....	151
Айыруға болмайтын мүлік (уақф) туралы бап.....	153
Қайырымдылық мәмілелері: сыйлық, сый етіп қалдыру және мирас ..	154
Сауда мәмілелері кітабы бойынша сұрақтар.....	156
Мирас кітабы.....	161
Үлес иелері	162
Шариғаттың соңғы қалдыққа (тағсыбқа) қатысты үкімдері	163
[Басқа үкімдер].....	168
Тақырып: құлдарды босату.....	169
Мирас кітабы бойынша сұрақтар	171
Неке кітабы	179
Некенің шарттары туралы бап	181
Некелесуге тыйым салатын нәрселер.....	182
Некенің құрамындағы шарттар туралы бап:	184
Неке қиюдағы кемшіліктер туралы бөлім	185

Неке сыйы кітабы.....	186
[Неке сыйының үкімі туралы тарау].....	186
Ерлі-зайыптылық тұрмыс туралы бап.....	187
Әйелдің қалауы бойынша ажырасу (хуләғ) туралы бап.....	189
Ажырасу (талақ) кітабы	190
[Тарау: Толық және ішінара (қайтарылатын) талақ].....	192
Тақырып: әл-иләъ, әз-зыхар және әл-лиған.....	193
Ажырасқаннан немесе күйеуі қайтыс болғаннан кейін күту мерзімі (идда) және күннің күту мерзімі (истибра)	196
Әйелдерді, жақын туыстарды және құлдарды асырау және қамқорлық туралы тарау	198
Отбасы кітабы бойынша сұрақтар.....	199
Ас-тағам кітабы	203
[Ескертпе: емшілік]	205
Тақырып: малды бауыздау мен аң аулау.....	207
Анттар мен и нәзір туралы тарау	209
Тағам кітабы бойынша сұрақтар.....	214
Қылмыс кітабы	217
Жаза кітабы	223
[Зина үшін жаза:]	223
[Зина жасағандықта жала жабу үшін жаза:]	224
[«Тағзир»]	225
[Ұрлық үшін жаза:]	225
[Арақ ішу үшін жаза:]	225
[Қарақшылық (тонау) үшін жаза:]	226
[Бүлікшілердің жазасы]:	227
Тақырып: діннен бас тартқан адамның үкімі	227
Сот ісін жүргізу, дау, дәлелдемелер мен куәлік түрлері кітабы	230
Бөлу туралы тарау.....	232
Мойындау туралы тарау.....	233
Қылмыс кітабы және басқа тақырыптар бойынша сұрақтар	233

Хайсам ибн Мухаммад Сархан

ҒИБАДАТШЫНЫҢ ЖОЛЫ
және діндегі фикһтың түсіндірмесі

Басуға 29.03.2024 жылы қол қойылды.
Пішімі 70x90 ¹/₁₆ Көлемі 14,875 б.т.



Бұл «Минхаж әс-саликин уа таудых әл-фиқһ фи-д-дин» кітабы фиқһ саласындағы ең толық баяндамалардың бірі болып саналады, әрі ол фиқһ мәселелерінде орын алған келіспеушіліктерге сілтеме жасамаған үлгіде, ең дұрыс болған нәрсеге нұсқауды көздейді. Сондай-ақ бұл кітапта автор өзі дұрыс деп санаған нәрсені Құран мен Сүннетте келген дәлелдермен дәйектеуге ұмтылады, әрі ол, Аллаһ Тағала оны рахымына бөлесін, осыны өте жақсы үлгіде жасай білді. Бір топ ғұламалар бұл еңбекті оқып зерделеуді әрі оған лайықты көңіл бөлуді ұсынады. Міне, сондықтан біз бастауыш деңгейдегі білім талап етушілерге арналған оның жаңаша нұсқасын шығаруды жөн көрдік.

فتح المعين بتقريب منهج السالكين و توضيح الفقه في الدين

اللغة القازاقية

المترجم: طلعت أبو علي

وفقه الله تعالى



هَيْثُمُ دُرْدَان

Сатуға болмайды